บทที่ ๑

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมา

วัฒนธรรมทางดนตรีของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้นแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือวัฒนธรรมของกลุ่มลาวเทิง (ชนเผ่าที่อาศัยอยู่บนที่ราบสูง เช่น ข่า)และกลุ่มลาวสูง (ชนเผ่าที่อาศัยอยู่บนภูเขา เช่น ม้ง) กลุ่มหนึ่ง กับวัฒนธรรมในกลุ่มของลาวลุ่ม (คนลาวที่อยู่บริเวณที่ราบตลอดสองฝั่งแม่น้ำโขงซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ) และดนตรีในราชสำนักอีกกลุ่มหนึ่ง

ดนตรีของลาวเทิงและลาวสูงนั้น จัดเป็นประเภทดนตรีของชนกลุ่มน้อย ไม่มีรูปแบบที่แน่นอน ส่วนดนตรีของลาวลุ่มและดนตรีในราชสำนักนั้น เป็นดนตรีที่มีความเป็นแบบฉบับได้รับความนิยมแพร่หลายในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “หมอลำ”

“หมอลำ” เป็นมหรสพอย่างหนึ่งที่ได้รับความนิยมแพร่หลายจนกลายเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและมีการแพร่กระจายออกสู่พื้นที่ใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งการแสดงหมอลำนั้นจะประกอบด้วยบุคคล ๒ กลุ่มสำคัญ คือ หมอลำ กับ หมอแคน

หมอลำ ในความหมายของไพบูลย์ (๒๕๓๔: ๑) หมายถึง “ผู้ที่มีความสามารถในการขับลำ หรือขับร้องคำกลอนลำให้เกิดทำนองและจังหวะที่ไพเราะเพราะพริ้ง”

ส่วนในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒: ๑๒๕๔) ได้ให้ความหมายของหมอลำเอาไว้ว่า “ผู้ชำนาญในการขับร้องแบบอีสาน”

ความหมายของ “หมอลำ” จึงหมายถึง ผู้ที่มีความชำนาญในการขับลำ หรือขับร้องคำกลอนลำให้เกิดทำนองและจังหวะที่ไพเราะเพราะพริ้ง แบบอีสาน (รวมถึงประเทศสาธารณรัฐ

ประชาธิปไตยประชาชนลาวด้วย: ผู้วิจัย) และทำนองเดียวกัน “หมอแคน” จึงหมายถึง ผู้ที่มีความสามารถเป่าแคนให้มีลีลาทำนองสอดประสานไปกับการร้องของหมอลำ

การแพร่กระจายของหมอลำในประเทศไทยนั้น มีมาเป็นเวลานานอย่างต่อเนื่องตามการโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยของคนสองฝั่งแม่น้ำโขง จนกระทั่งครั้งหนึ่งประชาชนในภาคกลางของประเทศไทยพากันละเลยศิลปวัฒนธรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิม หันไปนิยมการเล่นหมอลำ ศิลปะจากประเทศเพื่อนบ้านแทน ดังประกาศรัชกาลที่ ๔ ที่ทรงมีประกาศห้ามเรื่องการเล่นลาวแคนไว้ เมื่อวันศุกร์ เดือน ๑๒ แรม ๑๔ ค่ำ ปีฉลู สัปตศก ความว่า “การบัดนี้เห็นแปลกนัก ชาวไทยทั้งปวงละทิ้งการเล่นสำหรับเมืองตัว คือ ปี่พาทย์มโหรีเสภาครึ่งท่อน ปรบไก่ สักรวาเพลงไก่ป่าเพลงเกี่ยวข้าว และละครร้องเสียหมด พากันเล่นแต่ลาวแคนไปทุกหนทุกแห่งทุกตำบลทั้งผู้ชายผู้หญิง จนท่านที่มีปี่พาทย์มโหรีไม่มีผู้ใดหาต้องบอกขายเครื่องปี่พาทย์เครื่องมโหรี ในที่มีงานการโกนจุกบวชนาคก็หาลาวแคนเล่นเสียหมดทุกแห่ง ...ลาวแคนเป็นข้าของไทยๆไม่เคยเป็นข้าลาว จะเอาอย่างลาวมาเป็นพื้นเมืองไทยไม่สมควร ตั้งแต่พากันเล่นลาวแคนมาอย่างเดียวก็กว่าสิบปีมาแล้ว” (จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๓๔: ๒๖๙)

จากประกาศข้างต้นจะเห็นถึงคุณสมบัติที่โดดเด่นของหมอลำว่า ถึงแม้จะเป็นมหรสพที่ใช้ผู้แสดงเพียง ๒ คน (หรือมากกว่านั้น) คือ หมอลำ ๑ กับหมอแคนอีก ๑ แต่ก็สามารถดึงดูดความสนใจจากผู้คนจำนวนมากได้ จนคนไทยจำนวนมากหันมาสนใจหมอลำ

ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ความนิยมที่แพร่หลายของหมอลำทำให้มีการพัฒนาการเล่นหมอลำเพื่อการรับใช้สังคมแต่ละสังคมที่แตกต่างกัน จึงเกิดเป็นหมอลำชนิดต่างๆขึ้น ตามความแตกต่างของสังคมแต่ละแห่ง เช่น

๑. ลำมหาชัย แขวงคำม่วน
๒. ลำตั่งหวาย แขวงสะหวันเขต
๓. ลำสาละวัน แขวงสาละวัน
๔. ลำสีพันดอน แขวงจำปาศักดิ์ เป็นต้น (ดวงจำปี, ม.ป.ป.)

สำหรับความเป็นมาของหมอลำแต่เดิมนั้นการแสดงหมอลำเริ่มต้นมาจากการอ่านหนังสือการเชิญหมอ (ผู้ชายที่มีความรู้ความชำนาญในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ) มาท่องมนต์คาถาใน

พิธีกรรม มีพัฒนาการเพิ่มขึ้นโดยการให้หมอแคนมาเป่าแคนประกอบ เพิ่มหมอลำผู้หญิง เพิ่มเนื้อหาที่ใช้ในการขับร้อง แล้วแตกแขนงออกเป็นหมอลำประเภทต่างๆดังได้กล่าวมาแล้ว

ในประเทศไทย “หมอลำ” ก็นับว่าเป็นมหรสพที่ได้รับความนิยมมากที่สุดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ.๒๕๑๐ การแสดงหมอลำก็ได้รับอิทธิพลจากวงดนตรีลูกทุ่งเข้ามาเป็นปัจจัยในการพัฒนารูปแบบของหมอลำเป็นอย่างมาก การผสมผสานกันของหมอลำกับวงดนตรีลูกทุ่งทำให้เกิดเป็นหมอลำชนิดใหม่ เรียกว่า หมอลำประยุกต์ ซึ่งนับว่าเป็นสุดยอดของหมอลำในยุคนี้ (นิรนาม, ๒๕๓๓: ๖๑)

ด้วยเหตุที่ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสารในประเทศไทยมีมากกว่าประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว “หมอลำประยุกต์” ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นในประเทศไทยจึงย้อนกลับไปเป็นหมอลำที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวตราบจนทุกวันนี้

หมอลำที่ยังคงรูปแบบการแสดงอย่างเดิม คือ มีหมอลำฝ่ายชายกับฝ่ายหญิงร้องโต้ตอบกัน และมีหมอแคนทำหน้าที่เป็นผู้เป่าแคนเคล้าไปกับการลำ ไม่ปรากฏว่ามีการใช้เครื่องดนตรีอื่นใดมาประสมในการแสดงอีกนอกจากฉิ่งในบางตอนเท่านั้น ในปัจจุบันการแสดงเช่นนี้เหลืออยู่น้อยที่เห็นอยู่โดยทั่วไปจะเป็นการเล่นหมอลำร่วมกับวงดนตรีสากลเสียเป็นส่วนใหญ่ จากการสำรวจเบื้องต้นของผู้วิจัยระหว่างวันที่ ๑๓-๑๖ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๔๖ ที่เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยการสอบถามจากผู้นำชุมชนได้แก่ พระอาจารย์สุวัน จันทะลาด (ສຸວັນ ຈັນທະລາດ) เจ้าอาวาสวัดโพธิรัตนศาสดาราม (ວັດໂພທິລັດຕະນະສາດສະດາລາມ)และท้าวเซี่ยนคำ สีหาวง (ທ້າວຊ່ຽນຄຳ ສີຫາວ) อดีตนายบ้านวัดหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) และบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ประชาชน (หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น) ทราบว่า มีหมอลำอยู่คณะหนึ่งที่ยังคงรูปแบบการแสดงหมอลำสีพันดอนไว้ โดยมีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด หมอลำคณะนี้ มีนางทองบาง แก้วสุวัน (ນາງທອງບາງ ແກ້ວສຸວັນ) ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะ

นางทองบาง แก้วสุวัน ได้รับการถ่ายทอดการแสดงหมอลำจากคนในครอบครัว คือ ได้รับการฝึกฝนมาจาก “พ่อเฒ่า” หรือในภาษาไทยหมายถึง พ่อของแม่ คือ ตา จนกระทั่งนางทองบาง ประสบความสำเร็จในการแสดงหมอลำ เป็นหมอลำสีพันดอนผู้มีชื่อเสียง แห่งเมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาจนทุกวันนี้ ซึ่งเป็น

การสวนกระแสโลกยุคโลกาภิวัฒน์ที่วัฒนธรรมจากภายนอก โดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตก ได้หลั่งไหลเข้ามาสู่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอย่างรวดเร็ว โดยผ่านทางสื่อมวลชนของประเทศไทย จนกระทั่งหมอลำหลายคณะจำเป็นต้องเริ่มปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่เพื่อความอยู่รอด

การศึกษาศิลปะพื้นบ้านดั้งเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่ในสังคม ท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างหมอลำคณะของนางทองบาง แก้วสุวันนั้น จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการศึกษาเพื่อบันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญไปกับกระแสวัฒนธรรมตะวันตก ที่หลั่งไหลเข้าสู่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอย่างรุนแรง และยังเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ในด้านมานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) อีกด้วย ผู้วิจัยจึงมีความสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาศิลปะหมอลำคณะทองบาง แก้วสุวัน เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

๑. ประวัติความเป็นมาของหมอลำสีพันดอน คณะหมอลำทองบาง
๒. บทบาทหน้าที่ของคณะหมอลำทองบาง
๓. ลักษณะทางกายภาพ บทบาทหน้าที่ของเครื่องดนตรีประกอบการแสดงหมอลำสีพันดอน
๔. วิเคราะห์หมอลำสีพันดอนในเชิงดุริยางคศาสตร์ (Musicology)

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาในเชิงมานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) ซึ่งจะศึกษาเฉพาะหมอลำสีพันดอน คณะของนางทองบาง แก้วสุวัน เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระหว่าง เดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๕๔๖ – เดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๘ โดยจะศึกษาในด้านต่างๆดังต่อไปนี้

- ประวัติความเป็นมาคณะและศิลปินในคณะ
- วิธีการแสดงหมอลำสีพันดอน
- เครื่องดนตรีประกอบการแสดงหมอลำสีพันดอน
- เนื้อร้อง
- ทำนอง
- ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการแสดงหมอลำสีพันดอน
- บทบาทหน้าที่ของหมอลำสีพันดอนในสังคม

วิธีการดำเนินวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยดนตรีในเชิงมานุษยดุริยางควิทยา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitation Research) และจัดทำรายงานการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณลักษณ์ (Ethnographic) ซึ่งผู้วิจัยแบ่งขั้นตอนการทำงานและวิธีการศึกษาดังนี้

วิธีการเก็บข้อมูล

๑. ขั้นเตรียมตัว

ในขั้นเตรียมตัวนี้ นอกจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัย (จะกล่าวโดยละเอียดในบทที่ ๒) เป็นการหาข้อมูลเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยยังได้สืบค้นข้อมูลจาก Internet ด้วย ซึ่งข้อมูลที่สืบค้นเป็นข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของประเทศลาว การเตรียมตัวการเดินทาง วิธีการเดินทาง ที่พัก รวมถึงประสบการณ์การเดินทางของบุคคลที่เคยเดินทางไปประเทศลาวมาก่อนแล้ว

เมื่อผู้วิจัยเตรียมตัวในส่วนของข้อมูลพร้อมแล้ว จึงเตรียมตัวเกี่ยวกับเครื่องมือที่จะต้องนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม เช่น กล้องบันทึกภาพนิ่ง กล้องวีดิโอ ขาตั้งกล้อง เครื่องบันทึกเสียง (MD) แบตเตอรี่สำรอง ม้วนวีดิโอ แผ่นบันทึกเสียง (MD) สมุดบันทึก ปากกา ดินสอ โดยเฉพาะเครื่องมือที่เป็นประเภทอิเล็กทรอนิกส์ต้องทดลองใช้ ฝึกซ้อมการใช้และเตรียมการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าอันอาจจะเกิดขึ้นได้ในการใช้จริง

ขั้นตอนสุดท้ายของการเตรียมตัวคือการติดต่อกับสถานทูตลาวเพื่อขอวีซ่าเข้าประเทศลาว และการเตรียมเสื้อผ้าเครื่องใช้ส่วนตัว

๒. ขั้นลงพื้นที่สำรวจเบื้องต้น

ครั้งแรกของการเดินทาง (๑๒-๑๖ ก.ค.๒๕๔๖) ผู้วิจัยเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัว พร้อมด้วยอุปกรณ์การเก็บข้อมูล ไปพักที่บ้านเพื่อนที่จังหวัดศรีสะเกษ ๑ คืน เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของคนอีสานเนื่องจากมีวัฒนธรรมใกล้เคียงกับประเทศลาวมากที่สุด จากนั้นจึงเดินทางเข้าประเทศลาวที่ด่าน “ช่องเม็ก” ของประเทศไทย และเป็นด่าน “วังเต่า” ของประเทศลาว

ภาพที่ ๑ ป้ายแสดงเขตแดนประเทศไทย
ที่มา: บ้านช่องเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

ภาพที่ ๒ บรรยากาศบริเวณด่านชายแดน ไทย-ลาว
ที่มา: บ้านวังเต่า แขวงจำปาศักดิ์ ประเทศลาว (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๖)
หมายเหตุ: บันทึกภาพจากประเทศลาว

ผู้วิจัยได้สอบถามข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการเดินทาง ที่พัก แหล่งข้อมูลอื่นๆทางด้านดนตรี และผู้วิจัยได้ตัดสินใจเลือกเดินทางโดยรถรับจ้าง (แท็กซี่: รถแท็กซี่ที่ด่านวังเต่านี้สามารถบรรทุกผู้โดยสารได้ถึง ๖ คน ค่าโดยสารคนละ ๑๐,๐๐๐ กีบ ผู้โดยสารจะต้องขึ้นรถจนครบ ๖ คน จึงจะออกรถ) ไปตัวเมืองจำปาศักดิ์ซึ่งในอดีตเคยเป็นเมืองหลวงเมืองหนึ่งของประเทศลาว แต่จากคำแนะนำของคนขับรถรับจ้างคันที่ผู้วิจัยไปติดต่อ ได้แนะนำให้ผู้วิจัยเข้าเมืองปากเซก่อนเพื่อต่อรถโดยสารประจำทางไปเมืองจำปาศักดิ์ (๒๐,๐๐๐ กีบ) จะช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายได้มาก (ค่ารถราคาเหมาจ่ายจากวังเต่าถึงเมืองจำปาศักดิ์ ราคา ๑,๕๐๐ บาท)

ขณะเดินทาง ผู้วิจัยพยายามพูดคุยกับคนขับรถและผู้โดยสารคนอื่นๆตลอดเวลาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนลาว ที่พักสำหรับผู้วิจัย แหล่งข้อมูลทางดนตรีและข้อมูลการเดินทางไปจำปาศักดิ์และเวียงจันทน์ ผู้โดยสารคนหนึ่งในรถชื่อ “ท้าวแสงจัน” (ແສງຈັນ ไม่ทราบนามสกุล) จึงชวนผู้วิจัยให้ไปพักอยู่ด้วย อาสาเป็นผู้นำไปสู่แหล่งข้อมูลอื่นๆที่ต้องการและจะเดินทางไปเวียงจันทน์กับผู้วิจัยด้วย

<u>ภาพที่ ๓</u> ท้าวแสงจัน
ที่มา: บ้านวัดหลวง เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

บ้านที่ผู้วิจัยไปพักเป็นบ้านของเพื่อนท้าวแสงจัน สภาพเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวใต้ถุนสูง ไม่มีห้องน้ำ (ใช้ห้องน้ำของวัดที่อยู่ติดกัน) อยู่ติดกับบ้านของอดีตผู้ใหญ่บ้านและอดีตบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ประชาชน ชื่อท้าวเซี่ยนคำ สีหาวง (ຊ່ຽນຄຳ ສີຫາວົງ) และวัดโพธิรัตนศาสดาราม

(วัดหลวง ปากเซ) ซึ่งเป็นวัดที่ใหญ่ที่สุดในแขวงจำปาศักดิ์ ด้านหน้าเป็นสนามเทนนิสของรัฐบาล ส่วนด้านหลังติดกับแม่น้ำเซซึ่งเป็นสาขาของแม่น้ำโขง

ภาพที่ ๔ ท้าวเซี่ยนคำ สีหาวง
ที่มา: บ้านวัดหลวง เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

ภาพที่ ๕ บ้านที่ผู้วิจัยไปพัก
ที่มา: บ้านวัดหลวง เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๖)
หมายเหตุ: บ้านหลังขวา ในปีพ.ศ.๒๕๔๘ ถูกรัฐบาลเวณคืน ปัจจุบันรื้อแล้ว

ภาพที่ ๖ วัดโพธิรัตนศาสดาราม
ที่มา: บ้านวัดหลวง เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

ที่วัดหลวงฯ ผู้วิจัยได้เข้าไปกราบนมัสการเจ้าอาวาส ชื่อว่าอาจารย์สุวัน จันทะลาด (ສຸວັນ ຈັນທະລາດ) แนะนำตัว และขอคำแนะนำจากท่านเช่นเดียวกับที่บ้านของท้าวเซี่ยนคำ ซึ่งได้ข้อสรุปว่าที่เมืองปากเซนี้หมอลำที่มีชื่อเสียงอยู่ ๓ คน คือ หมอลำวันนา หมอลำทองบาง และหมอลำดวงแพง

นอกจากท้าวแสงจันแล้ว ผู้วิจัยยังมีท้าวพูเทียน สีหาวง (ພູທຽນ ສີຫາວົງ) บุตรชายของท้าวเซี่ยนคำ เป็นผู้นำผู้วิจัยศึกษาสภาพสังคมของชาวเมืองปากเซ หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงได้ติดตามท้าวแสงจันไปศึกษาเกี่ยวกับดนตรีลาวที่เขตกำแพงนครเวียงจันทน์

ภาพที่ ๗ พระอาจารย์สุวัน จันทะลาด
ที่มา: วัดโพธิรัตนศาสดาราม เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์
(บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๓. ขั้นเก็บข้อมูล

วันที่ ๑๕-๒๔ ตุลาคม ๒๕๔๖ ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลโดยมีท้าวพูเทียนเป็นผู้นำเข้าสู่แหล่งข้อมูลต่างๆ ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้พบกับหมอลำทองบาง แนะนำตัว บอกจุดประสงค์ในการมาเพื่อสร้างความไว้วางใจ ความสนิทสนมคุ้นเคย ในการพบกับหมอลำทองบางครั้งนี้ นอกจากความไว้วางใจ ที่อยู่ และเบอร์โทรศัพท์ที่ได้แลกเปลี่ยนกันกับหมอลำทองบางแล้ว ผู้วิจัยยังได้ตัดสินใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับคณะหมอลำทองบาง ด้วยเหตุผล ๓ ประการคือ ๑) หมอลำดวงแพงมีปัญหาด้านสุขภาพ ไม่สามารถแสดงหมอลำได้เหมือนครั้งที่ยังสุขภาพดีอยู่ จะเป็นปัญหาในการบันทึกข้อมูลการแสดงเพื่อการวิเคราะห์ภายหลัง ๒) หมอลำวันนา เป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงอีกคนหนึ่งแห่งเมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ แต่หมอลำวันนามีธุรกิจส่วนตัวมากนอกเหนือจากการเป็นหมอลำ เช่นการค้าไม้ ต้องไปติดต่อธุรกิจที่แขวงต่างๆเสมอ ในการเก็บข้อมูลเชิงลึกในครั้งต่อๆไปจะลำบากในการเข้าพบ ๓) หมอลำทองบาง เป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของชาวเมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ มีที่อยู่ใจกลางเมืองปากเซ การติดต่อสามารถทำได้อย่างสะดวก (ติดต่อทางโทรศัพท์)

<u>ภาพที่ ๘</u> ท้าวพูเทียน สีหาวง
ที่มา: คอนพะเพ็ง แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๖)
หมายเหตุ: ผู้ช่วยผู้วิจัย

ประมาณกลางเดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๖ ผู้วิจัยได้รับการติดต่อจากหมอลำทองบางว่าในคืนวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗ หมอลำทองบางจะไปทำการแสดงที่เวียงจันทน์ วันที่ ๒๕

ธันวาคม ๒๕๔๖ ผู้วิจัยจึงเดินทางไปที่เมืองปากเซอีกครั้งพร้อมด้วยผู้ช่วยวิจัยอีกหนึ่งคน (นายจิระ หนูบรรจง)

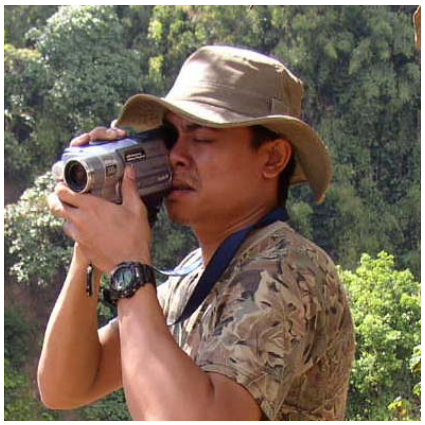

ภาพที่ ๕ นายจิระ หนูบรรจง
ที่มา: ตาดเยือง แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗)
หมายเหตุ: ผู้ช่วยผู้วิจัย

หลังจากที่ได้นัดหมายกับหมอลำทองบางเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ตอนเช้าของวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๔๗ ผู้วิจัยจึงได้เดินทางไปพบกับคณะของหมอลำทองบางที่เฮือนพักพะนมสิน เวียงจันทน์ เพื่อเก็บข้อมูลบันทึกภาพการแสดงของคณะหมอลำทองบางและบรรยากาศของงานในวันนั้นด้วย

๕-๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๘ ผู้วิจัยเดินทางไปเมืองปากเซอีกครั้ง เพื่อขอสัมภาษณ์ผู้แสดงในคณะของหมอลำทองบางทุกคน ได้แก่หมอลำทองบาง หมอลำวันนา หมอลำบุญทอง และหมอแคนกิ่กอง และยังได้ไปสังเกตการณ์กิจกรรมทางวัฒนธรรมของสถานีโทรภาพ แขวงจำปาศักดิ์ กองศิลปากร แขวงจำปาศักดิ์ หอสมุด แขวงจำปาศักดิ์ และการแสดง “อิเกลาว” ที่เมืองโขง แขวงจำปาศักดิ์

๑๕-๒๔ เมษายน ๒๕๔๘ ผู้วิจัยเดินทางไปเก็บข้อมูลซ้ำเพื่อความถูกต้องของข้อมูล และศึกษาการทำแคนของหมอแคนกิ่กองที่บ้านของหมอแคนกิ่กองด้วย

นอกจากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยยังใช้การสอบถาม ติดตามข้อมูลที่ยังไม่ครบถ้วนผ่านทางโทรศัพท์และ Internet โดยมีท้าวพูเทียน ผู้ช่วยวิจัยเป็นผู้ดำเนินการแทนในประเทศลาว

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากการเก็บข้อมูลภาคสนามและรวบรวมข้อมูลแล้ว จะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์ตามศาสตร์แห่งวิชามานุษยดุริยางควิทยาได้แก่การวิเคราะห์ในเชิงสังคมวิทยา และดุริยางค-วิทยา

๑. ประเด็นทางสังคมวิทยา องค์ประกอบโดยรวมที่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงและค่านิยมของคนในปัจจุบัน โดยนำหลักการของวิชาสังคมวิทยามาวิเคราะห์หาเหตุผล ได้แก่ ทฤษฎีการหน้าที่นิยม (Functional Theory) แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม ภูมิปัญญา หรือความรู้และโครงสร้างอำนาจ และแนวคิดเรื่องการใช้วัฒนธรรมเพื่ออุดมการณ์สร้างชาติ เป็นต้น เมื่อศึกษาวิเคราะห์แล้วนำมาพิจารณาควบคู่กับวิวัฒนาการของหมอลำ สีพันดอนว่า มีบทบาทหน้าที่อย่างไรต่อสังคมเมืองปากเซและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๒. ประเด็นทางดนตรี เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทางดนตรี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดในการจัดการแสดงหมอลำ

๒.๒ การถ่ายทอดการเป็นหมอลำสีพันดอน

๒.๓ วิเคราะห์คุณลักษณะทางดนตรี เช่น แนวทำนอง (Melody) ลีลาจังหวะ (Rhythm) สุ้มเสียง (Tone Color) กลุ่มเสียงที่ใช้ (Mode) รูปแบบ (Form) ผิวพรรณทางดนตรี (Texture) ความเร็ว (Tempo) การประสานเสียง (Harmony) ความดังเบา (Dynamic)

๒.๔ วิเคราะห์บทเพลง เช่น วิธีการประพันธ์กลอนลำ ความสัมพันธ์ระหว่างกลอนลำกับทำนองเพลง และความหมายของบทเพลง เป็นต้น

การนำเสนอผลงานการวิจัย

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลได้ครบทุกกระบวนการแล้ว จึงนำมาเรียบเรียงและนำเสนอผลงานวิจัย โดยผู้วิจัยจะนำเสนอเป็น ๒ รูปแบบ คือ ๑. เอกสารวิทยานิพนธ์ ๒. C.D. Rom สามารถแสดง

ให้เห็นทั้งภาพนิ่ง เสียง และภาพเคลื่อนไหว ทำให้ผู้ที่สนใจมีความเข้าใจงานวิจัยครั้งนี้มากขึ้น โดยนำเทคโนโลยีมาใช้ในการนำเสนอผลงานวิจัยดังนี้

๑. โปรแกรมพิมพ์เอกสาร (Program Microsoft Word) เพื่อพิมพ์วิทยานิพนธ์

๒. โปรแกรมนำเสนอผลงาน (Program Microsoft Power Point) เพื่อนำเสนอผลงานวิจัยประกอบคำบรรยาย

๓. โปรแกรมเขียนโน้ต (Program Sibelius Vertion 3.0) เพื่อบันทึกโน้ตเพลง

๔. โปรแกรมแปลงรูปภาพให้เป็นแฟ้มข้อมูลคอมพิวเตอร์ในรูปแบบภาพนิ่ง (Program Vista scan, Page Maker) เพื่อแปลงสัญญาณภาพนิ่ง (Scan)

๕. โปรแกรมตกแต่งภาพนิ่ง (Program Adobe Photoshop) เพื่อตกแต่งภาพนิ่ง

๖. โปรแกรมแปลงสัญญาณภาพเคลื่อนไหว (Program Movie Studio Vcc) เพื่อแปลงสัญญาณภาพเคลื่อนไหว

๗. โปรแกรมตัดต่อภาพเคลื่อนไหว (Ulead Video Studio 6) เพื่อตัดต่อภาพเคลื่อนไหว และจัดทำภาพยนตร์ที่ใช้ในการนำเสนอผลงานวิจัยให้ได้ครบทั้งองค์ความรู้ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เสียง และคำบรรยายประกอบ

๘. โปรแกรมแปลงสัญญาณเสียง (Program Sonic Foundry Sound) เพื่อแปลงสัญญาณเสียง และตัดต่อเสียง

๙. โปรแกรมเขียน C.D. (Program Nero, Easy C.D.) เพื่อบันทึกข้อมูลลงใน C.D. Rom

<u>แผนการดำเนินการวิจัย</u>

<u>ตารางที่ ๑</u> แสดงระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

เดือน / ปี / ขั้นตอนการดำเนินงาน	ธ.ค. ๒๕๔๖	← ม.ค.-ธ.ค.พ.ศ.๒๕๔๗ →						ม.ค. ๒๕๔๘	ก.พ. ๒๕๔๘	มี.ค. ๒๕๔๘	เม.ย. ๒๕๔๘	พ.ค. ๒๕๔๘	มิ.ย. ๒๕๔๘	ก.ค. ๒๕๔๘	ส.ค. ๒๕๔๘	ก.ย. ๒๕๔๘	ต.ค. ๒๕๔๘
เสนอโครงการวิจัย	→																
การเก็บข้อมูล		→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→			
การวิเคราะห์ข้อมูล								→	→	→	→	→	→	→	→		
การจัดพิมพ์รูปเล่มวิทยานิพนธ์														→	→	→	
รายงานผลการวิจัย																	→

ข้อตกลงเบื้องต้น

๑. การสะกดชื่อเฉพาะที่เป็นภาษาลาว จะสะกดตามหลักไวยากรณ์ลาว โดยจะเขียนคำที่เป็นอักษรลาวไว้ในวงเล็บ ยกเว้นคำที่มีการใช้อย่างแพร่หลายแล้วในภาษาไทย เช่น เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ เป็นต้น

๒. เนื้อร้องบางคำไม่สามารถเขียนคำอ่านในภาษาไทยได้จึงต้องศึกษาควบคู่ไปกับการฟังซีดี

๓. การบันทึกโน้ตเพลงจะบันทึกด้วยโน้ตสากล (บรรทัด ๕ เส้น)

๔. ผู้วิจัยจะใช้ ปี พ.ศ. ในการกำหนดปีเพื่อให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้น โดยจะวงเล็บปี ค.ศ. หรือ จ.ศ. กำกับในกรณีที่เอกสารภาษาต่างประเทศระบุปีเป็น ค.ศ. หรือ จ.ศ.

๕. ในกรณีการใช้ปีที่อ้างอิงจากหนังสือของประเทศลาว ผู้วิจัยจะลงด้วยปี ค.ศ. แต่เขียนด้วยเลขไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ มี ๒ ประเด็นหลัก คือ ประเด็นทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา กับประเด็นทางดุริยางควิทยา กล่าวคือ

ประเด็นทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จะได้ทราบถึงประวัติ พัฒนาการของหมอลำสีพันดอน บทบาทหน้าที่การรับใช้สังคมทั้งในอดีตและปัจจุบันโดยเฉพาะหมอลำคณะทองบาง แก้วสุวัน ซึ่งจากสำรวจเบื้องต้นพบว่าเป็นคณะหมอลำที่รับงานแสดงทั่วทั้งประเทศอย่างสม่ำเสมอมาตลอด และได้รับความนิยมอย่างมากในกลุ่มที่ชื่นชอบการแสดงหมอลำประเภทหมอลำสีพันดอน

ส่วนประเด็นทางดุริยางควิทยา หลังจากที่ได้ศึกษาและวิเคราะห์ท่วงทำนองของหมอลำสีพันดอน เครื่องดนตรี (แคน) ที่ใช้บรรเลงประกอบแล้ว จะได้ทราบถึงลักษณะโครงสร้างทางดนตรีของหมอลำสีพันดอน ทั้งด้านการขับร้องและการเป่าแคน นอกจากนั้นยังได้ทราบลักษณะทางกายภาพ วิธีการทำแคน ซึ่งจะเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ในเชิงมานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) เป็นการเพิ่มช่องทางให้แก่ผู้ที่สนใจในการศึกษาต่อไปในอนาคต

นิยามศัพท์

หมอลำสีพันดอน หรือ หมอลำสี่พันดอน หรือหมอลำใต้ คือ การแสดงหมอลำที่เป็นเอกลักษณ์ของแขวงจำปาศักดิ์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

สีพันดอน หมายถึงสถานที่ที่เป็นบริเวณของเกาะหลายๆเกาะในแม่น้ำโขงตอนใต้ของประเทศลาว บางครั้งเรียกว่าสี่พันดอน หรือสีทันดอน ผู้วิจัยใช้ว่าสีพันดอน

ดวง เป็นลักษณะนามของแคนที่ใช้ในภาษาลาว

ลำ หมายถึง การขับร้องโดยหมอลำ

ฟ้อน หมายถึง การร่ายรำของหมอลำ

ประเทศลาวหรือ สปป.ลาว หมายถึง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ภาคอีสาน หมายถึง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

หมอลำแบบเดิม หมายถึง การแสดงหมอลำที่มีเฉพาะคนลำฝ่ายชายกับฝ่ายหญิง หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และคนเป่าแคนอีก ๑ – ๒ คน เท่านั้น

หมอลำสมัยใหม่ หมายถึง การแสดงหมอลำที่ประยุกต์เอาเครื่องดนตรีตะวันตก และเครื่องดนตรีที่ใช้ไฟฟ้า หรืออย่างใดอย่างหนึ่งมาร่วมแสดงด้วย

คณะ หมายถึง กลุ่มหมอลำและหมอแคนที่รวมตัวกันเพื่อจัดการแสดงในงานใดงานหนึ่ง ไม่มีชื่อกลุ่มหรือชื่อคณะที่แน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่ที่เจ้าภาพผู้ว่าจ้างจะจ้างผ่านหมอลำคนใด หมอลำคนนั้นก็จะเป็นหัวหน้าคณะไปโดยปริยาย

หัวหน้าคณะ หมายถึง ผู้ควบคุมดูแลและรับผิดชอบกิจการทั้งหมดภายในคณะ

เกริ่น คือ การขับร้องนำตอนต้นบทช่วงสั้นๆประมาณ ๑๐ บท ก่อนที่จะร้องเนื้อหาที่ต้องการจะนำเสนอ

ทอด คือ การผ่อนจังหวะให้ช้าลง ใช้กับการขับลำและการเป่าแคนก่อนที่จะจบบท

ท่อน หมายถึง ส่วนใหญ่ส่วนหนึ่งๆ ซึ่งแบ่งออกจากเพลง มีความหมายครบถ้วนบริบูรณ์อยู่ในตัวเอง

ทางเก็บ หมายถึง การเป่าแคนด้วยทำนองที่ประกอบด้วยโน้ตตัวดำในอัตราจังหวะ $\frac{2}{4}$ ติดต่อกันตลอดทั้งท่อน

ลูกตก คือ เสียงหลักเสียงสุดท้ายในจังหวะที่ ๘ ๑๐ ๑๒ หรือ ๑๔

ด้น คือ การขับร้องหรือการบรรเลงโดยใช้ไหวพริบปฏิภาณคิดเนื้อร้องหรือทำนองเพลงขึ้นใหม่ในทันทีทันใด ภาษาลาวใช้ว่า “หา”

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาของผู้วิจัย ไม่พบว่ามีการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการแสดงหมอลำสีพันดอน คณะนางทองบาง แก้วสุวัน แต่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องดังนี้ คือ

๑. เอกสารด้านประวัติศาสตร์
๒. เอกสารด้านสังคมศาสตร์
๓. เอกสารด้านดุริยางคศาสตร์
๔. เอกสารด้านหลักมานุษยดุริยางควิทยา
๕. เอกสารด้านอักษรศาสตร์

ด้านประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวกับประเทศไทยนั้นมีมาตลอดเป็นระยะเวลายาวนานนับพันปีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อันเป็นเหตุแห่งการถ่ายโยงทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์นั้นมีปรากฏในทุกรูปแบบ ได้แก่ ความสัมพันธ์ที่ร่วมบรรพบุรุษเดียวกัน ดังที่อุทัย (๒๕๐๙: ๑๗) กล่าวว่า

> ชนชาติอ้ายลาวหรือไทย สาขาที่อพยพลงมาทางใต้ตามลุ่มแม่น้ำของหรือแม่น้ำโขง ซึ่งปัจจุบันเรียกว่าไทยและลาวนั้น เป็นชาติที่ได้แสดงบทบาทแห่งการที่มีอำนาจในดินแดนแหลมอินโดจีน...
>
> ชนชาติอ้ายลาวหรือไทยที่เรียกตนเองว่า "ลาว" ...ปัจจุบันนี้คือลาวในประเทศลาวและไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย...
>
> ส่วนชนชาติอ้ายลาวที่เรียกตนเองว่า "ไทย" นั้น ได้ลงมาตั้งตัวเป็นใหญ่ทางตอนใต้แถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา... ซึ่งเรียกกันว่า "อโยธยาไทยใต้หรือไทยสยาม" ซึ่งเป็นชาติไทยประเทศไทยในปัจจุบันนี้

มีนักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่า ชนชาติไทยกับลาวนั้นเป็นชาติพันธุ์กลุ่มเดียวกัน ดังที่ศรีศักร (๒๕๔๐: ๒๖๕) กล่าวไว้ว่า

> ... ชาวลาวนั้นเมื่อพิจารณาในด้านภาษาและวัฒนธรรมแล้วนับว่าเป็นคนไทยกลุ่มหนึ่ง ... ถ้าหากพิจารณาในด้านภูมิศาสตร์ในทำนองที่สัมพันธ์กันกับเรื่องราวในตำนานแล้วก็จะเห็นได้ว่า แหล่งกำเนิดของคนที่ต่อมาได้กลายมาเป็นคนไทย คนลาว คนญวน และฮ่อนั้น มีที่มาจากแหล่งเดียวกันในเขตลุ่มแม่น้ำดำในแคว้นสิบสองจุไทย แล้วค่อยๆ กระจายกันออกไปยังลุ่มแม่น้ำต่างๆ...

นอกจากนั้นยังมีข้อความปรากฏในหนังสือพงศาวดารลาวที่แปลโดยทองสืบ (๒๕๒๘: ก) ในส่วนของคำชี้แจง กล่าวถึงคนไทยกับคนลาวว่าเป็นเผ่าเดียวกัน กล่าวคือ “อันว่าคนลาวก็เป็นไทยเผ่าหนึ่ง ซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในแคว้นลานฉาง (ล้านช้าง) บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง คู่เคียงกับไทยวน ซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในแคว้นลานนาบริเวณลุ่มแม่น้ำปิง-วัง-ยม-น่าน”

ความสัมพันธ์ในด้านการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย เหตุการณ์ที่ปรากฏว่ามีการอพยพกันคราวละมากๆหลายพันคน จะเกิดจากการกวาดต้อนผู้คนในช่วงของการศึกสงคราม มีทั้งที่ฝ่ายไทยถูกกวาดต้อนไปอยู่ลาวและฝ่ายลาวถูกกวาดต้อนมาอยู่ไทย ดังปรากฏในจดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๓ ที่แสดงถึงการกวาดต้อนคนไทยไปประเทศลาว ความว่า “ครั้น ณ วันแรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๓ อ้ายเชียงไต คุมคน ๒๐๐ คน ลงไปกวาดครัวข้าพเจ้ากับครัวหลวงแพ่ง ชาย หญิง ประมาณ ๒๐๐ เศศ ขึ้นมาถึงปากดงพญาไฟ” (จดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๓, ๒๕๓๐: ๑๐๓)

หรือในกรณีที่คนลาวถูกกวาดต้อนมาประเทศไทย สุวิทย์ (๒๕๔๓: ๑๒๕) กล่าวไว้ในส่วนของผลของสงครามระหว่างสยามกับเจ้าอนุวงศ์ ว่า “หลังจากชัยชนะเด็ดขาดของกองทัพไทยครั้งหลังนี้ แม่ทัพไม่สั่งรื้อทำลายบ้านเมือง(เวียงจันทน์) ให้สิ้น .... ประชากรลาวที่อยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงได้ถูกฝ่ายไทยกวาดต้อนมาไว้ทางฝั่งขวา คือในภาคอีสาน เป็นจำนวนมาก และลาวที่อยู่ฝั่งขวาเดิมบางเมืองก็ถูกกวาดต้อนไปไว้ในภาคกลาง”

ความสัมพันธ์ในด้านการติดต่อค้าขาย ประเทศไทยกับประเทศลาวมีการติดต่อค้าขายกันตั้งแต่ระดับชาวบ้านจนถึงระดับประเทศ ขจัดภัย (๒๕๓๗: ๑๔๖) บันทึกความสัมพันธ์ทางด้านการค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาวไว้ว่า

> ... นับตั้งแต่ปลายปี ๒๕๓๑ เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ไทย-ลาว เริ่มเข้าสู่ยุคใหม่ ยุคแห่งความเข้าอกเข้าใจ ... สิ่งไหนที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการขยายความร่วมมือกัน ฝ่ายไทยก็ได้ขจัดให้หมดสิ้นไป ... ในต้นเดือนตุลาคม ๒๕๓๒ ก็ได้มีการยกเลิกการควบคุมสินค้ายุทธปัจจัย ... เมื่อมีการยกเลิกการควบคุมสินค้า ก็ทำให้การส่งสินค้าไปจำหน่ายในลาวสะดวกรวดเร็วขึ้น ...

จากความสัมพันธ์ของประเทศไทยกับประเทศลาวดังได้กล่าวมาแล้วนั้น จึงเกิดการถ่ายโยงวัฒนธรรมขึ้นหลายด้าน เฉพาะในด้านของดนตรี ปรากฏความเจริญรุ่งเรืองของดนตรีลาวคือการเป่าแคนที่เข้ามามีบทบาทถึงในราชสำนักของประเทศไทย ความนิยมนั้นมีมากจนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องออกประกาศห้ามเล่นลาวแคน ความว่า “เล่นลาวแคนขอให้งดเสียเลิกเสียสักปีหนึ่งสองปี ลองดูฟ้าฝนจะงามไม่งามอย่างไรต่อไปข้างหน้า ประกาศอันนี้ถ้ามิฟังยังขืนเล่นลาวแคนอยู่จะให้เรียกภาษีให้แรง ใครเล่นที่ไหนจะให้เรียกแต่เจ้าของที่แลผู้เล่นถ้าลักเล่นจะต้องจับปรับให้เสียภาษีสองต่อสามต่อ” (จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๓๔: ๒๗๐)

ด้านสังคมศาสตร์

ในด้านของสังคมศาสตร์ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสารข้อมูลที่กล่าวถึงเรื่องประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ รวมถึง การรับใช้สังคมของหมอลำ-หมอแคนซึ่งมีความผูกพันกันสังคมลาวมาเป็นเวลานานดังปรากฏในวรรณคดีลาว เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย (ສັງສິນໄຊ) เกี่ยวกับการใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีที่บรรเลงเพื่อความบันเทิงเริงใจไม่เว้นแม้กระทั่งกับบุคคลในราชสำนักลาว ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ว่า

ເປັນຮີດດ້ວຍ ເດີມກ່ອນມີມາ
ເປັນມຸງຄຸນ ແຕ່ເພັ້ງເຮົາຮູ້
ເມື່ອນັ້ນພູບານຮູ້ ປຸນຄຳຂານຂອບ
ຟ້ຽຍິນຕຸລິເຍດຍ້າຍ ກອງຄ້ອງເສບສັ້ງ
ພິນພາດໄຄ້ **ແຄນ**ຊູ່ຍຂານຊໍ
ແຕສັ້ງສູນ ກ່ອມພິນໂພນໂຫລ້
ຈັນທາໄທ້ ເທວີລະວ້ຽລາດ
ສະຫນິມຫນຸ່ມຍ້ອງ ຍ້ຽງຫຸ້ມແຫ່ແຫນ (ปางคำ, ๑๙๙๕: ๗๘)

ปริวรรตเป็นภาษาไทยได้ดังนี้

เป็นฮีด (รีต) ด้วย	เดิมก่อนมีมา
เป็นมุงคน (มงคล)	แต่เพง (เพรง) เฮาฮู้
เมื่อนั้นพูบาน (ภูบาล) ฮู้	ปุน (บุญ) คำขานขอบ
ฟังยินตุลิเยด (ดุริยะ)ย้าย	กองค้องเสบสัง (กลองฆ้องเสพสังข์)
พินพาด (พิณพาทย์)ไ ค้	**แคน**ขู่ย (ขลุ่ย) ขานซอ
แตสัง (แตรสังข์) สูน	ก่อม (กล่อม) พิน (พิณ)โพนโหล้
จันทา (จันทรา)ไท้	เทวีละวัง (ระวัง) ลาด (ราช)
สะหนม (สนม) หนุ่มอย้อง (ย้อง)	อยัง (ยัง) หุ้มแห่แหน

คำประพันธ์ข้างต้นถอดความโดยสรุปได้ว่า การบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีชนิดต่างๆ อาทิ ฆ้อง แตร สังข์ แคน พิณ และการปรนนิบัติของพระมเหสีกับหมู่ข้าทาสบริวารแก่กษัตริย์ เป็นประเพณีที่ดีงามที่ปฏิบัติสืบกันมาแต่โบราณ

แม้กระทั่งในราชสำนักไทย แคนก็เข้ามามีบทบาทเป็นเครื่องบันเทิงเริงใจด้วยเช่นกัน ดังที่ปรากฏว่า แคน เป็นเครื่องดนตรีที่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดและสามารถทรงได้ดีอีกด้วย ในเรื่องนี้ พูนพิศ (๒๕๒๔: ๑๓๐) กล่าวไว้ว่า

> ... สมัยรัชกาลที่ ๓ ยังครองราชย์ ท่าน(หมอปลัดเลย์: ผู้วิจัย) ได้ไปเฝ้าสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ... ในวันนั้นได้ทรงพระกรุณาเป่าแคนและมีพนักงานมาแอ่วลาวประกอบเสียงแคนที่ทรงเป่า ผลที่ได้รับคือหมอปลัดเลย์ชื่นชมมากจนถึงกับบันทึกไว้ว่า ไพเราะจับใจ ดูเหมือนกับว่าได้ทรงศึกษามาเป็นอย่างดีจากโรงเรียนสอนดนตรีฉะนั้น ...

ในส่วนของชาวบ้าน หมอแคนและหมอลำก็เข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันด้วยเช่นกัน ยิ่งสามารถเข้ามาเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ด้วยแล้วยิ่งเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความสำคัญได้มากยิ่งขึ้น ปัจจัยที่ว่านี้คือการใช้เป็นเครื่องรักษาโรค จารุวรรณ (ม.ป.ป.(ก): ๕๙) กล่าวถึงกรณีนี้ไว้ว่า “ลำส่อง การแสดงหมอลำประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ สอดส่องหาสาเหตุแห่งความเจ็บป่วย ชาวอีสานมีความเชื่อว่ามูลเหตุของการเจ็บไข้ได้ป่วยนั้นเกิดจากอำนาจลึกลับที่เรียกว่าผี”

กงเดือน (ກົງເດືອນ ເມດຕະວົງ) นักวิชาการลาว ได้ให้เหตุผลสนับสนุนความสำคัญของแคนที่มีต่อคนลาวว่า “เครื่องดนตรีที่คนลาวใช้เข้าในการม่วนชื่นหรือพิธีกรรมทางศาสนา, ความเชื่อถือกันมาแต่โบราณกาลก็มีหลายประเภทด้วยกัน, แต่อันที่เด่นกว่าหมู่แม่น แคน และความสำคัญสำหรับคนลาว ; ลีลาการใช้ก็คล่องตัว และกลมกลืนกับสำเนียงภาษาได้ดีกว่าเครื่องเสพดนตรีประเภทอื่นๆ” (กงเดือน, ๒๐๐๒: ๔)

ไพบูลย์ (๒๕๓๔: ๑) ก็กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่า “หมอลำ-หมอแคนเป็นศิลปินที่สร้างสรรค์ทั้งในด้านความบันเทิง ด้านความรู้ในการดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ฮีตครองต่างๆ ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นแหล่งที่สร้างไหวพริบปฏิภาณต่างๆให้แก่ชาวบ้าน ที่สามารถจะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี”

นอกจากนั้นแล้วในส่วนของทฤษฎีทางสังคมวิทยา ผู้วิจัยยังได้ศึกษาทฤษฎีการหน้าที่นิยม (Functional Theory) ซึ่งกล่าวถึงความต้องการจำเป็น ๓ ประเภท ของมนุษย์ คือ ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ความจำเป็นด้านสังคม และความจำเป็นเพื่อความมั่นคงทางจิตใจ (งามพิศ, ๒๕๔๓: ๖๒) โดยใช้ความต้องการจำเป็นประเภทที่ ๓ ศึกษาความเชื่อของหมอลำเกี่ยวกับพิธี “คายอ้อ” และพิธี “จำเริญอ้อ”

ผู้วิจัยยังได้นำแนวคิดเรื่องวัฒนธรรม ภูมิปัญญาหรือความรู้และโครงสร้างอำนาจ มาประกอบการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในสังคมของหมอลำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทบาทหน้าที่การเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ของรัฐบาลทหารในช่วงสงครามอินโดจีน ดังที่อมรา (๒๕๔๗: ๖๔) กล่าวไว้ว่า “การนำเสนอข้อมูลหรือความรู้ การถ่ายทอดความรู้สู่กระบวนการทางวัฒนธรรมและสังคม ทำให้ความรู้หรือข้อมูลนั้นได้รับอิทธิพลจากสังคมหรือผู้มีอำนาจในสังคม”

<u>ด้านดุริยางคศาสตร์</u>

เอกสารในด้านดุริยางคศาสตร์นี้ ผู้วิจัยแบ่งเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ กลุ่มทฤษฎีดนตรีและการขับร้อง กลุ่มหมอลำ-หมอแคน และกลุ่มเครื่องดนตรี

เนื่องจากวัฒนธรรมทางดนตรีทั้งการขับร้องและบรรเลงดนตรีของประเทศลาวและประเทศไทยมีความใกล้เคียงกัน ผู้วิจัยจึงใช้เอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีดนตรีและการขับร้องของไทย

ในการเทียบเคียงเพื่ออธิบายความต่างๆในเชิงทฤษฎี เอกสารเหล่านั้นได้แก่ ศัพท์สังคีตต่างๆที่ปรากฏอยู่ในการร้องของหมอลำหลายคำ ดังที่ท้วม (ม.ป.ป.: ๘๐) ได้ให้คำจำกัดความของศัพท์สังคีตเหล่านั้นไว้อย่างกระชับและเข้าใจง่าย โดยเรียกเทคนิคเหล่านั้นว่า หลักเสียงพิสดาร เช่นเดียวกับในคำบรรยาย วิชาดุริยางคศาสตร์ไทย ของมนตรี (๒๕๔๕: ๔๕) ก็ได้ให้คำจำกัดความของศัพท์สังคีตไว้หลายคำเช่นกัน

สำหรับในส่วนที่ว่าด้วยเรื่องของทฤษฎีดนตรีสากลนั้น พระเจนดุริยางค์ ได้ให้ความหมายและเปรียบเทียบระหว่างระบบเสียงแบบ Diatonic หรือที่ปัญญา เรียกว่า Seven equidistant pitches (ปัญญา, ๒๕๔๖: ๑๒) โดยแบ่งช่วงเสียงในหนึ่งช่วงทบ (Octave) ออกเป็น ๗ ช่วงเสียงเท่าๆกัน ซึ่งเป็นระบบเสียงของไทยที่มีลักษณะเหมือนกับของลาวในอดีตก่อนที่ลาวจะตกอยู่ในปกครองของฝรั่งเศส และรับเอาอิทธิพลทางดนตรีตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับดนตรีดั้งเดิมของตนเอง (MiIler, ๑๙๘๕) กับระบบที่แบ่งช่วงเสียงในหนึ่งช่วงทบ (Octave) ออกเป็น ๑๒ ช่วงเสียงเท่าๆกัน เรียกว่าระบบเสียงแบบ Chromatic อันเป็นระบบเสียงแบบตะวันตก (เจนดุริยางค์, พระ, ๒๕๒๗: ๗๗,๑๖๓)

เนื่องจากงานวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยหมอลำในประเทศลาว ผู้วิจัยจึงต้องศึกษาเอกสารเกี่ยวกับดนตรีในประเทศลาว ซึ่งพบอยู่ในวิทยานิพนธ์ของดวงจำปี (๒๕๔๕) ซึ่งกล่าวเกี่ยวกับดนตรีลาวในเรื่องของวงดนตรีแบบฉบับ (วงพิณพาทย์) ในแขวงหลวงพระบาง และในรายงานเรื่องดนตรีประเทศลาว ของอมร (๒๕๔๖) ได้กล่าวถึงลักษณะโดยทั่วไปของดนตรีลาว ทั้งดนตรีแบบฉบับ ดนตรีพื้นเมืองและดนตรีชนเผ่า รวมถึงบทบาทหน้าที่การใช้งานดนตรีในกิจกรรมต่างๆของสังคมในประเทศลาวด้วย

เอกสารในกลุ่มหมอลำ-หมอแคน ผู้วิจัยพบว่ามีการแบ่งประเภทของหมอลำไว้เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ กล่าวคือ ในนิตยสารสารคดี (นิรนาม, ๒๕๓๓: ๖๔) แบ่งประเภทของหมอลำเป็น ๓ ประเภทตามจำนวนหมอลำที่แสดง ได้แก่ หมอลำพื้น (ลำคนเดียว) หมอลำกลอน (ลำสองคนแบบถาม-ตอบ) หมอลำหมู่ (ลำหลายคนมีทั้งที่ใช้เนื้อร้องเป็นเรื่องราวแบบนิทาน นิยาย วรรณคดี ประกอบการแสดงท่าทางเป็นตัวละครกับไม่เป็นเรื่องราว) ส่วนแบบของจารุวรรณ (ม.ป.ป.(ข): ๔๔) ซึ่งแบ่งหมอลำเป็น ๒ ประเภทตามลักษณะการใช้งาน การใช้งานในสังคม คือ หมอลำในบทบาทของพิธีกรรม กับหมอลำในบทบาทของมหรสพ

ตลอดทั่วทั้งประเทศลาว มีการแสดงหมอลำแตกต่างกันออกไปหลายรูปแบบ ซึ่งล้วนแต่ก็ใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีหลักหรือใช้แคนเพียงชิ้นเดียวบรรเลงประกอบในการแสดง กงเดือน (๒๐๐๒: ๓๗) รวบรวมโดยแบ่งตามเขตการปกครองระบบแขวงของประเทศลาวไว้ดังนี้

ขับทุ่มหลวงพระบาง (ຂັບທຸ່ມຫລວງພະບາງ) แขวงหลวงพระบาง
ขับซำเหนือ (ຂັບຊໍເໜືອ) แขวงหัวพัน
ขับงึ่ม (ຂັບງຶ່ມ) แขวงเวียงจันทน์
ขับเซียงขวาง (ຂັບຊຽງຂວາງ) ขับพวน (ຂັບພວນ) แขวงเซียงขวาง
ลำผู้ไท (ລຳຜູ້ໄທ) ลำตั่งหวาย (ລຳຕັ່ງຫວາຍ) ลำบ้านซอก (ລຳບ້ານຊອກ) ลำคอนสะหวัน (ລຳຄອນສະຫວັນ) แขวงสะหวันเขต
ลำสาละวัน (ລຳສາລະວັນ) แขวงสาละวัน
ลำตั่งหวาย (ลำตั่งหวาย) ของพวกเผ่าบลู (บลู)
ลำสีพันดอน (ລຳສີພັນດອນ) แขวงจำปาศักดิ์,เมืองโขง,ปากเซ
ลำโสม (ลำโสม) (แขวงจำปาศักดิ์: ผู้วิจัย)
ลำมะหาไซ (ลำมะหาไซ) เมืองมะหาไซ แขวงคำม่วน
ขับเม้ย หลัก ๒๐ (ຂັບເມີ້ຍ ຫລັກ 20) แขวงบอลิคำไซ

ด้วยเหตุที่แคนเป็นเครื่องดนตรีหลักหรือเรียกได้ว่าเป็นเครื่องดนตรีเพียงชิ้นเดียวที่ใช้บรรเลงประกอบในการแสดงหมอลำดังได้กล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยจึงศึกษาเอกสารหลักฐานในกลุ่มของเครื่องดนตรีเฉพาะเรื่องของ แคน เท่านั้น

แคน เป็นเครื่องดนตรีที่มีปรากฏอยู่ในเอกสารโบราณของลาวแทบทุกฉบับ ดังที่สุเนด (ສຸເນດ ໂພທິສານ) และหนูไซ (ໜູໄຊ ພູມມະຈັນ) ได้รวบรวมไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์ลาว (ดึกดำบรรพ์-ปัจจุบัน) ความว่า

> ดนตรีนี้ในวรรณคดีโบราณลาวแท้ๆนั้น เรียกว่า เครื่องเสพ ได้แก่ เครื่องดีด, เครื่องตี, เครื่องเป่า ชนิดต่างๆ คือ: ฆ้อง กลอง ปี่ **แคน** ... และอื่นๆ ... ดนตรีเครื่องเสพของลาวเรานี้ได้ปรากฏขึ้นเมื่อใดแท้นั้น ก็ยังไม่สามารถตอบได้อย่างชัดเจนแน่แท้ แต่ปรากฏอยู่ในหนังสือขุนบรม ตำนานโบราณทุกฉบับ เฉพาะฉบับเขียนขึ้นเมื่อ ค.ศ.๑๖๒๗ (จ.ศ. ๙๘๙) นั้น ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "... แถนแพนเจ้าสีคันทับ ลงมาสอนคนเมืองลุ่ม

พิจารณาเป็นเครื่องดนตรี (ทำเครื่องดนตรีต่างๆ) คือ: ฆ้อง, ปี่, **แคน**" ส่วนฉบับเขียนเมื่อ จ.ศ.๑๐๑๘ (ค.ศ.๑๖๕๖) กล่าวว่า "... คนทั้งหลายได้ทำ: ฆ้อง, กลอง, ปี่, **แคน**, พิณ พาทย์, ขับฟ้อน..." (สุเนต, ๒๐๐๐: ๒๘๑)

เจริญชัย (๒๕๒๔: ๓๒) กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของแคนว่า

... แคนเป็นเครื่องดนตรีที่เก่าแก่ที่สุดของโลกชนิดหนึ่ง จากหลักฐานทางโบราณคดีของจีนพบว่ามีอายุไม่ต่ำกว่า ๒,๔๐๐ ปี และแคนยังเป็นเครื่องดนตรีที่นิยมกันแพร่หลายและกระจายอยู่ในหลายประเทศหลายกลุ่มชนทั้งในหมู่ชาวเขาและชาวบ้าน เช่นในประเทศจีน เกาหลี ญี่ปุ่น และอินโดนีเซีย เป็นต้น ...

สำหรับในประเทศไทย ธนิต (๒๕๓๐: ๘๒) กล่าวถึงเรื่องของแคนในประเทศไทยไว้ว่า

... แคน เป็นเครื่องดนตรีของชนชาวไทยที่นิยมเล่นกันมาแต่โบราณ ... แคนเลาหนึ่งๆ แต่ก่อนทำกันตั้งแต่ ๒ เมตรหรือกว่าก็มี แต่เดี๋ยวนี้ทำกันขนาดสั้นๆราว ๑ เมตร หรือ ๕๐ ซม. ก็มี ... ชาวไทยทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และพี่น้องชาวลาวในประเทศลาว นิยมใช้เป่าประกอบการเล่นพื้นเมือง ที่เรียกว่าหมอลำหมอแคน ...

ประเภทของแคน แบ่งออกเป็นประเภทต่างๆตามจำนวนของลำไม้ซางที่นำมาประกอบกันเป็นตัวแคน ที่นิยมอย่างแพร่หลายมี ๔ ขนาด คือ แคน ๖ (ใช้ลำไม้ซาง ๓ คู่) แคน ๗ (ใช้ลำไม้ซาง ๗ คู่) และแคน ๘ (ใช้ลำไม้ซาง ๘ คู่) แต่ก็ยังมีแคนขนาดอื่นๆที่แตกต่างไปจากนี้ ซึ่งเป็นแคนของชนเผ่าต่างๆในประเทศลาว (กงเดือน, ๒๐๐๒: ๑๗)

ระบบเสียงของแคน ใช้ระบบเสียงแบบ Chromatic ไม่ว่าจะเป็นแคน ๖ แคน ๗ แคน ๘ หรือแคน ๙ และแม้กระทั่งแคนของชนเผ่าต่างๆก็ใช้ระบบเสียงแบบ Chromatic เช่นกัน ดังที่ เน่ง (ເນ່ງ ໄຊຫວ່າງ) นักวิชาการทางดนตรีของลาวได้อธิบายเกี่ยวกับระบบเสียงแคนของเผ่าม้งในประเทศลาวว่า

การเป่าแคนทั่วไปของชนเผ่าม้งในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แม่นเป่าตามซ่อใหญ่ (Gamme Major) และลงบทในซ่อดังกล่าว. หากในเวลาเป่า, เขามักเป่าเป็นทำนอง โดยมีการประสานเสียงและเป่าผ่านซ่อเสียงน้อย (Gamme Major) จำนวนหนึ่ง. ถ้าแคนหากเป็นแคนซ่อโด Major หรือหมายด้วย CM เขามักเป่าผ่านซ่อ Am,Dm,G,Dm7,Dm9,Am7 ซึ่งเป็นการปรากฏตัวต่อกันระหว่างคอร์ดเสียงล่องและคอร์ดเสียงขัดนำกัน, พาให้บทเสพ มีหลายสีสันทางอารมณ์และถูกกับลักษณะทั่วไปของดนตรี, จับอกจับใจผู้ฟัง (เน่ง, ๒๐๐๓: ๒๗)

ด้านหลักมานุษยดุริยางควิทยา

ผู้วิจัยได้ใช้หลักการวิจัยที่ประกอบด้วย การเตรียมตัวทำงานภาคสนาม การสังเกต การสัมภาษณ์ การรวบรวม ตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงาน แล้วนำมาผนวกกับเนื้อหาในหนังสือหลักวิชามานุษยดุริยางควิทยา ของปัญญา (๒๕๔๖) เพื่อให้งานวิจัยของผู้วิจัยออกมาในเชิงมานุษยดุริยางควิทยา

การวิเคราะห์ในเชิงดุริยางควิทยา (Musicology) ผู้วิจัยได้ใช้หลักการวิเคราะห์เพลงไทยของมานพ (มานพ๒๕๓๔) ซึ่งกล่าวถึงองค์ประกอบของการวิเคราะห์เพลงไทย ว่าจะต้องประกอบด้วยการวิเคราะห์ระบบเสียง บันไดเสียง วรรคเพลง ลูกตก จังหวะ เป็นต้น

ด้านอักษรศาสตร์

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยในต่างประเทศ เอกสารและข้อมูลต่างๆที่จะต้องศึกษาและเก็บข้อมูลส่วนใหญ่จึงเป็นภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาลาว ผู้วิจัยจึงต้องศึกษาประกอบกับหนังสือวัจนานุกรม (Dictionary) และเพื่อให้เกิดความหลากหลายทางภาษาผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องใช้หลายฉบับ ได้แก่

๑. วัดจะนานุกม อังกิด-ลาว ลาว-อังกิด (ວັດຈະນານຸກົມ ອັງກິດ-ລາວ ລາວ-ອັງກິດ) ของเกี๋ยว (ກ໋ຽວ ภาๆพะจันเพ็ๆ) และคณะ (๑๙๙๙)

๒. วัดจะนานุกม อังกิด-ลาว ลาว-อังกิด (ວັດຈະນານຸກົມ ອັງກິດ-ລາວ ລາວ-ອັງກິດ) ของ Marcus,Russell (1994)

๓. Lao-English Dictionary ของ Kerr, Allen D. (1992)

บทที่ ๓

ดนตรีลาว

ประวัติศาสตร์ลาว

สุเนด (๒๐๐๓) ได้ค้นคว้าศึกษาประวัติศาสตร์ประเทศลาว ในนามของกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม ประเทศลาว และเขียนหนังสือชื่อ “ประวัติศาสตร์ลาว (ดึกดำบรรพ์ถึงปัจจุบัน)” ได้แบ่งช่วงระยะประวัติศาสตร์ของประเทศลาวออกเป็นระยะต่างๆ ดังนี้

ก่อนประวัติศาสตร์ – พ.ศ.๑๘๕๖ (ค.ศ.๑๓๑๖)	วิวัฒนาการของมนุษย์ในประเทศลาวจนถึงก่อนสมัยของพระยาฟ้างุ่ม (ขะยาฟ้างุ่ม) ก่อตั้งอาณาจักรลาวล้านช้าง
พ.ศ.๑๘๔๓-๑๙๐๐ (ค.ศ.๑๓๐๐-๑๓๕๗)	เกิดเมืองน้อยใหญ่ในดินแดนประเทศลาวปัจจุบันจนกระทั่งพระยาฟ้างุ่ม รวบรวมหัวเมืองต่างๆเข้าไว้ด้วยกัน สถาปนาเป็นอาณาจักรลาวล้านช้าง
พ.ศ.๑๙๐๐-๒๒๓๘ (ค.ศ.๑๓๕๗-๑๖๙๕)	สมัยที่อาณาจักรลาวล้านช้างขยายตัวและเจริญรุ่งเรืองสูงสุด
พ.ศ.๒๒๓๘-๒๓๒๒ (ค.ศ.๑๖๙๕-๑๗๗๙)	อาณาจักรลาวล้านช้างถูกแบ่งเป็น ๓ อาณาจักร คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ เนื่องจากความขัดแย้งกันเอง เป็นช่วงเวลาที่สยามเริ่มเข้ามารุกราน
พ.ศ.๒๓๒๒-๒๓๗๒ (ค.ศ.๑๗๗๙-๑๘๒๙)	อาณาจักรลาวล้านช้างทั้งหมดตกเป็นเมืองขึ้นของสยาม
พ.ศ.๒๓๗๒-๒๔๓๖ (ค.ศ.๑๘๒๙-๑๘๙๓)	อาณาจักรลาวล้านช้างภายใต้การปกครองของสยามและการเข้ารุกรานของฝรั่งเศส
พ.ศ.๒๔๓๖-๒๔๙๗ (ค.ศ.๑๘๙๓-๑๙๕๔)	ระยะเวลาแห่งการต่อสู้กับลัทธิจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส ในตอนท้ายของช่วงนี้

	สหรัฐอเมริกาเริ่มเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในประเทศ
พ.ศ.๒๔๙๗-๒๕๑๘ (ค.ศ.๑๙๕๔-๑๙๗๕)	การรวมกำลังกันของกลุ่มประเทศอินโดจีนต่อสู้กับสหรัฐอเมริกาจนได้รับชัยชนะและสถาปนาประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวขึ้น

ผู้วิจัยขอสรุปสาระสำคัญของประวัติศาสตร์ลาวตามแนวของสุเนด เพื่อให้เข้าใจง่ายดังนี้

<u>ยุคประวัติศาสตร์ลาวโบราณ</u>

ประวัติศาสตร์ลาวในช่วงนี้ หมายถึงช่วงตั้งแต่สมัยยุคหินมาจนกระทั่งถึงสมัยที่พระยาฟ้างุ่ม ทำการรวบรวมเมืองน้อยใหญ่เข้าไว้ด้วยกันแล้วสถาปนาขึ้นเป็นอาณาจักรลาวล้านช้าง ในปี พ.ศ.๑๙๐๐ (ค.ศ.๑๓๕๗)

หลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าในดินแดนที่เป็นประเทศลาวในปัจจุบันนี้ มีมนุษย์อยู่อาศัยไม่น้อยกว่า ๔๐๐,๐๐๐ ปี โดยได้มีการขุดค้นพบเครื่องใช้ที่เป็นหิน ดินเผา โลหะชนิดต่างๆและโครงกระดูกมนุษย์และสัตว์ ตามบริเวณเชิงเขาส่วนใหญ่จะอยู่ทางตอนกลางถึงตอนบนของประเทศ เช่น ทุ่งไหหินแขวงเชียงขวาง (ທົ່ງໄຫຫີນ ແຂວງຊຽງຂວາງ) ถ้ำผาเชียงทอง แขวงหลวงพระบาง (ຖ້ຳຜາຊຽງທອງ ແຂວງຫລວງພະບາງ) เมืองวังเวียง แขวงเวียงจันทน์ (ເມືອງວັງວຽງ ແຂວງວຽງຈັນ) เมืองฮ้างสีโคดตะบองแขวงคำม่วน (ເມືອງຮ້າງສີໂຄດຕະບອງ ແຂວງຄຳມ່ວນ) เป็นต้น

พัฒนาการของชุมชนมนุษย์ในประเทศลาว มีมาโดยตลอดจนกระทั่งมีการจัดตั้งเป็นนครรัฐ ซึ่งแต่ละรัฐแยกการปกครองของตนเองออกเป็นอิสระ มีการติดต่อค้าขายกันระหว่างรัฐต่อรัฐ

นครรัฐในสมัยนี้ ที่ได้รับการค้นพบและมีการบันทึกไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์ลาว (สุเนด, ๒๐๐๓: ๓๖) ได้แก่

๑. เมืองเชียงแสน (ຊຽງແສນ) อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง

๒. เมืองสุวันโคมคำ (ສຸວັນໂຄມຄຳ) อยู่บนเกาะใหญ่ริมแม่น้ำโขงฝั่งตะวันออกใต้ปากแม่น้ำกก (ກົກ) ลงไปเล็กน้อย

๓. เมืองแถน (ແຖນ) คือเมืองเดียนเบียนฟู (ดงบยงบฟู)

๔. เมืองซวา (ຊວາ) เมืองหลวงพระบาง

๕. เมืองเวียงจันทน์ (ວຽງຈັນ) คือเมืองเวียงจันทน์ในปัจจุบัน

๖. เมืองกะบอง หรือ สีโคดตะบอง (ກະບອງ หรือ ສີໂຄດຕະບອງ) อยู่ในแขวงคำม่วน (ຄຳມ່ວນ) และจังหวัดนครพนมของประเทศไทย

๗. เมืองจำปาศักดิ์ หรือ จำปานะคอน (ຈຳປາສັກ หรือ ຈຳປານະຄອນ) คือเมืองจำปาศักดิ์ปัจจุบัน

๘. เมืองฮ้อยเอ็ด (ຮ້ອຍເອັດ) คือเมืองร้อยเอ็ดในประเทศไทย

ในปี พ.ศ.๑๘๘๒ (ค.ศ.๑๓๓๙) พระยาฟ้างุ่มหลานอาของคำเรียว (ຄຳຮຽວ) เจ้าเมืองซวาได้ชักชวนไพร่พลทำการรบเพื่อรวบรวมหัวเมืองน้อยใหญ่ให้เป็นปึกแผ่น แล้วจึงสถาปนาดินแดนที่รวบรวมขึ้นมาได้นี้เป็นอาณาจักรลาวล้านช้าง ในปี พ.ศ.๑๙๐๐ (ค.ศ. ๑๓๕๗)

ประชาชนในอาณาจักรนี้ แต่เดิมมานับถือ ดินฟ้าอากาศ ตลอดจนภูติผีปีศาจ จนกระทั่งประมาณในศตวรรษที่ ๕ – ๗ ประเทศลาวได้รับศาสนาพราหมณ์เข้ามาก่อน และตามด้วยศาสนาพุทธในประมาณศตวรรษที่ ๗ – ๘ โดยทั้งสองศาสนานี้เป็นอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่แผ่ขยายมาจากอินเดีย ผ่านทางสยามและกัมพูชาเข้าสู่ประเทศลาวในที่สุด

จากอิทธิพลของวัฒนธรรมทางศาสนา เป็นบ่อเกิดแห่งพัฒนาการทางด้านภาษาซึ่งปรากฏอยู่ในหลักศิลาสมัยศตวรรษที่ ๗ – ๘ จารึกเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา บันทึกเหตุการณ์การสร้างศาสนสถานต่างๆด้วยอักษรมอญ มอญ – บาลี และสันสกฤต

นอกจากวัฒนธรรมทางด้านภาษาแล้ว ดนตรีก็เป็นอีกวัฒนธรรมหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลการแพร่ขยายและพัฒนามาจากศาสนา เครื่องดนตรีที่พบเป็นหลักฐานทางโบราณคดีในสมัยนี้ คือ ค้องบั้ง (ຄ້ອງບັ້ງ) หรือค้องบ้าง เครื่องดนตรีประเภทกลองมโหรทึก (สุเนต, ๒๐๐๓) ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในพิธีกรรม

<u>ยุคอาณาจักรลาวล้านช้างสมัยขยายตัวและเจริญรุ่งเรือง</u>

ช่วงระยะเวลาระหว่าง พ.ศ.๑๘๐๐ – ๒๒๓๘ (ค.ศ.๑๓๕๗ – ๑๖๙๕) หลังจากที่ได้มีการก่อตั้งอาณาจักรลาวล้านช้างขึ้นโดยพระยาฟ้างุ่ม ซึ่งตรงกับประเทศไทยสมัยสุโขทัยในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระยาลิไท พ.ศ.๑๘๙๐ - ๑๙๑๑) ถึง สมัยอยุธยาตอนปลาย ในรัชสมัยของพระเพทราชา (พ.ศ.๒๒๓๑ – ๒๒๔๖) นี้ นับว่าเป็นช่วงที่ประเทศลาวมีความเจริญสูงสุด

ความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรลาวล้านช้างยุคนี้ แสดงให้เห็นหลายด้าน เช่น ในด้านการปกครองมีการตรากฎหมายขึ้นใช้เป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยพระยาสามแสนไท (ພะຍาสามแสมไท) ด้านการศาสนาได้สร้างวัด พุทธสถานไว้หลายแห่งดังที่ยังหลงเหลือปรากฏอยู่ถึงปัจจุบัน อาทิ วัดเซียงทอง (ວัดซ๎ยงทอง) ที่สร้างขึ้นในสมัยไชยเชษฐาธิราช (ไซยะเซดถาทิลาด) ส่วนด้านดุริยางคศิลป์นั้น มีการบันทึกไว้หลายแห่งด้วยกันดังที่สุเนด (๒๐๐๓: ๒๘๑) ได้รวบรวมไว้และผู้วิจัยถอดความเป็นภาษาไทยดังนี้

ดินตี หลิ เถื่อๆเสบ:

ดินตีนี้ในหนังสือวันมะละดิบูธานลาวแท้ๆนั้น เอิ้นว่า เถื่อๆเสบ ได้แก่ เถื่อๆดีด, เถื่อๆตี, เถื่อๆเป่า ซะนิดต่างๆ คือ: ถ้อๆ, กอๆ, ปี่, แถน, พิพาด, สอานไล, แต, ตุด, ขุย (ขุ่ย: ผู้วิจัย), ซิ่ง, แซ่ง และ อื่นๆ...
ดินตีเถื่อๆเสบของลาวเรานี้ได้ปะกิดขึ้นเมื่อใดแท้นั้น ก้ยังบ่สามาดตอบได้ย่างถักแม่แท้ แต่ปะกิดอยู่ในหนังสือขุนบูลิม ตำนานบูธานลาวทุกสะบับ สะเพาะสะบับฮวมขึ้นเมื่อ ถ.ส.1627 (จ.ส.989) นั้น ได้ก่าอไว้ตอนหนึ่งว่า “...แถมแพนเจ้าสีถันทับ ลิงมาสอนดินเมืองลุ่มลิดจาละนา เป้นเถื่อๆเสบ (เธ้ดเถื่อๆเสบต่างๆ) คือ: ถ้อๆ, ปี่, แถน, พินพาด, สอ่านไล, แต, ตุด และ กาละสับปะดับ ทุกเยื่อๆ
เถื่อๆเสบหลิ้นในเมืองลุ่มลู่ปะกาน ...” ส่วนสะบับฮวมเมื่อ จุนละสักกาด 1018 (ถ.ส.1656) ก่าออว่า “... ดินทังหลายได้เธ้ด: ถ้อๆ, กอๆ, ปี่, แถน, พินพาด, ขับฟ้อนย้อนละเม้งทังม่วน...”

จากข้อมูนที่ก่าอมานี้ เห้นได้อ่าดินตีเถื่อๆเสบของลาว ได้กำเนิดเกิดขึ้นพ้อมกับกานปะกิดติอของดินลาวเผ่าต่างๆ ยู่ผืนแผ่นดินตอนนี้. นอกจากกตำนานที่ก่าอมานี้แล้ว เถื่อๆเสบต่างๆ ยังปะกิดขึ้นมิข้อมูน จากวันมะละดิลาวเกือบทุกเลื่อๆ. ดินตีปะเพดเธ้ดด้วยเถื่อๆโลหะ เช่น: ถ้อๆกอๆ, กอๆกอๆ หลิ ถ้อๆบ้าๆ, ซิ่งแซ่ง และอื่นๆ ได้กายมาเป้น

ວັດຖຸບູຮານສືບທອດໃຫ້ເຮົາເຫັນຢູ່ທຸກວັນນີ້. ສ່ວນດົນຕີເຄື່ອງເສບທີ່ເຮັດດ້ວຍ ໄມ້ແກ່ນ, ໄມ້ປ່ອງ, ດ້ວຍໜັງສັດ, ແລະ ອື່ນໆ ເຊັ່ນ: ແຄນ, ຊຸ່ຍ, ລະນາດ, ປີ່, ພິນພາດ ເປັນຕົ້ນ ກໍ່ຍັງມີມູນເຊື້ອສືບທອດມາຮອດປັດຈຸບັນນີ້. ດັ່ງຄຳກອນ ສິນໄຊໄດ້ກ່າວໄວ້ຕອນໜຶ່ງວ່າ:

"...ຟັງຍິນຕຸລິເຍດຍ້າຍ ກອງຄ້ອງເສບສັງ
ພິນພາດໄຄ້ ແຄນຊຸ່່ຍຂານຂໍ
ແຕສັງສູນ ກ່ອມພິນໂພນໂຫລ້..."

ຄຽງຄູ່ກັບການຂະຫຍາຍຕົວຂອງວຽກງານອື່ນໆນັ້ນ, ດົນຕີລາວກໍ້ໄດ້ ຂະຫຍາຍຕົວມາເລື່ອຍໆ ບວກເຂົ້າກັບອິດທິພົນດົນຕີຂອງ ປະເທດໃກ້ຄຽງ ໂດຍສະເພາະຂະແມ (ກຳປູເຈຍບູຮານ) ເຮັດໃຫ້ດົນຕີລາວ ອຸດົມຮັ່ງມີຂຶ້ນຕື່ມ ເຊັ່ນ: ຄ້ອງເມ (ຄ້ອງວົງ), ລະນາດ, ຊຸ(ຊຸ: ຜູ້ວິຈັຍ), ໄຄ ເປັນຕົ້ນ ຕະຫລອດຮອດການເສບຕ່າງໆໄດ້ວິວັດມາເລື່ອຍໆ.

ແປລເປັນภาษาไทยได้ดังนี้

ดนตรีหรือเครื่องเสพ:

ดนตรีในหนังสือวรรณคดีโบราณลาวแท้ๆนั้น เรียกว่า "เครื่องเสพ" ได้แก่เครื่องดีด เครื่องตี เครื่องเป่า ชนิดต่างๆ คือ ฆ้อง กลอง ปี่ แคน พิณพาทย์ สวานไล แตร ตุด ขลุ่ย ฉิ่ง ฉาบ และอื่นๆ ดนตรีเครื่องเสพของลาวเรานี้ ได้ปรากฏขึ้นเมื่อใดแท้นั้นก็ยังไม่สามารถตอบได้อย่างชัดเจน แต่ปรากฏอยู่ในหนังสือขุนบรม ตำนานโบราณลาวทุกฉบับ เฉพาะฉบับที่เขียนขึ้นเมื่อ ค.ศ.๑๖๒๗ (พ.ศ.๒๑๗๐)นั้น ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "แถนแพนเจ้าสีคันทับ ลงมาสอนคนในโลกมนุษย์ ให้สร้างเครื่องดนตรีต่างๆ คือ ฆ้อง ปี่ แคน พิณพาทย์ สว่านไล (มีไม้เอก ตอนต้นไม่มี ไม่แน่ใจว่าคำใดถูก: ผู้วิจัย) แตร ตุด และ กาละสับประดับทุกเยื่อง เครื่องดนตรีในโลกมนุษย์ทุกอย่าง" ส่วนฉบับที่เขียนเมื่อ ค.ศ.๑๖๕๖ (พ.ศ.๒๑๕๕) กล่าวว่า "คนทั้งหลายได้ทำ ฆ้อง กลอง ปี่ แคน พิณพาทย์ เพื่อขับฟ้อนและเล่นกันอย่างสนุกสนาน"

จากข้อมูลที่กล่าวมานี้ เห็นได้ว่าดนตรีเครื่องเสพของลาวได้ปรากฏเกิดขึ้นพร้อมกับการปรากฏตัวของคนลาวเผ่าต่างๆที่อยู่บนผืนแผ่นดินปัจจุบันนี้ นอกจากตำนานที่กล่าวมานี้แล้ว เครื่องเสพต่างๆยังปรากฏมีข้อมูลจากวรรณคดีลาวเกือบทุกเรื่อง ดนตรีประเภทที่ทำด้วยเครื่อง

โลหะ เช่น ฆ้องทอง (“ทอง” หมายถึงทองเหลือง ส่วน “คำ” หมายถึงทองคำ: ผู้วิจัย) กลองทอง หรือกลองมโหรทึก ฉิ่งฉาบและอื่นๆบ้าง ได้กลายมาเป็นวัตถุโบราณสืบทอดให้เราเห็นอยู่ทุกวันนี้ ส่วนดนตรีเครื่องเสพที่ทำด้วยไม้แก่น ไม้ไผ่ ด้วยหนังสัตว์ และอื่นๆเช่น แคน ขลุ่ย ซอ ระนาด ปี่ พิณพาทย์ เป็นต้น ก็ยังมีมูลเชื้อสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ ดังคำกลอนสินไช (สังข์ศิลป์ชัย: ผู้วิจัย) ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“…ฟังยินตุละเยด(ดุริยางค์)ย้าย กลองฆ้องเสพสังข์
พิณพาทย์ได้ แคนขลุ่ยขานซอ
แตรสังข์สูน กล่อมพิณโพนโหล้…”

เคียงคู่กับการขยายตัวของการงานอื่นๆนั้น ดนตรีลาวก็ได้ขยายตัวมาเรื่อยๆ บวกกับอิทธิพลดนตรีของประเทศใกล้เคียง โดยเฉพาะกัมพูชา ทำให้ดนตรีมีการพัฒนา เพิ่มเติมมากขึ้น เช่น ฆ้องวง ระนาด ซุง(ซึง) ไค เป็นต้น ตลอดจนวิธีการบรรเลงต่างๆก็ได้พัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ เช่นกัน

<u>ยุคศักดินาลาวแตกแยกและการต่อสู้ของประชาชนลาวเพื่อแย่งชิงเอกราช</u>

ยุคนี้อยู่ระหว่างปี พ.ศ.๒๒๓๘ – ๒๔๓๖ (ค.ศ.๑๖๙๕ – ๑๘๙๓) ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

อาณาจักรลาวล้านช้างต้องตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงธนบุรีในสมัยของพระเจ้าตากสินมหาราช และเมื่อสิ้นรัชกาลของเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (ເຈົ້າສຸລິຍະວົງສາທຳມິກະລາດ) แล้ว อาณาจักรลาวล้านช้าง ก็เกิดการแย่งชิงอำนาจกันเอง จนกระทั่งถูกแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายเมืองหลวงพระบางกับฝ่ายเมืองเวียงจันทน์ และต่อมาในปี พ.ศ.๒๒๕๖ (ค.ศ.๑๗๑๓) จึงเกิดฝ่ายนครจำปาศักดิ์ขึ้นอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายที่สาม

เมื่ออาณาจักรลาวล้านช้างที่ได้รับการสถาปนาขึ้นโดยพระยาฟ้างุ่มถูกแบ่งแยกออกเป็น ๓ ฝ่าย จึงเกิดการต่อสู่เพื่อแย่งชิงอำนาจกันเองในหมู่คนลาวด้วยกัน

ครั้งหนึ่งด้วยเหตุผลที่ต้องการปลดปล่อยอาณาจักรลาวล้านช้างจากการปกครองของสยาม และต้องการขยายดินแดนของตน ทำให้เจ้าอนุวงศ์ (เจ้าอะนุวง) ผู้รวมแผ่นดินล้านช้าง ทั้ง ๓ เมืองเข้าไว้ด้วยกัน และได้รับพระบรมราชโอการของพระเจ้าแผ่นดินสยามให้ครองแผ่นดินล้านช้าง กระทำการก่อกบถต่อสยามขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๖๙ จนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ต้องส่งกองทัพไปรบและเผาเมืองเวียงจันทน์

ในยุคแห่งการล่าอาณานิคมของประเทศทางยุโรป อาณาจักรลาวล้านช้างต้องตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส ในปีพ.ศ.๒๔๓๐ (ค.ศ.๑๘๘๗) และถูกสหรัฐอเมริกาเข้าแทรกแซงประเทศลาวและประเทศในกลุ่มอินโดจีนตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๗ (ค.ศ.๑๙๕๔) จนสามารถปลดปล่อยตนเองเป็นเอกราชขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๑๘ (ค.ศ.๑๙๗๕) และสถาปนาประเทศขึ้นเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จนถึงปัจจุบัน

หนังสือประวัติศาสตร์ลาวของสุเนด กล่าวถึงประวัติศาสตร์ลาวโดยสรุปไว้เพียงเท่านี้ ต่อจากนั้นเป็นยุคปัจจุบันที่ไม่ได้กล่าวถึง

ประเทศลาวในปัจจุบัน

ลักษณะทางกายภาพ

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือ ประเทศลาว ตั้งอยู่ในตอนกลางของอินโดจีน ระหว่างละติจูด ๑๔-๒๓ องศา และระหว่างลองจิจูด ๑๐๐-๑๐๘ องศา เป็นประเทศ ที่ไม่มีทางออกสู่ทะเล และล้อมรอบด้วยประเทศต่างๆต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน
ทิศใต้	ติดกับประเทศราชอาณาจักรกัมพูชา
ทิศตะวันออก	ติดกับประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียตนาม
ทิศตะวันตก	ติดกับประเทศราชอาณาจักรไทย
ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ	ติดกับ ประเทศเมียนม่า

ความยาวของประเทศตั้งแต่เหนือถึงใต้ประมาณ ๑,๗๐๐ กิโลเมตร

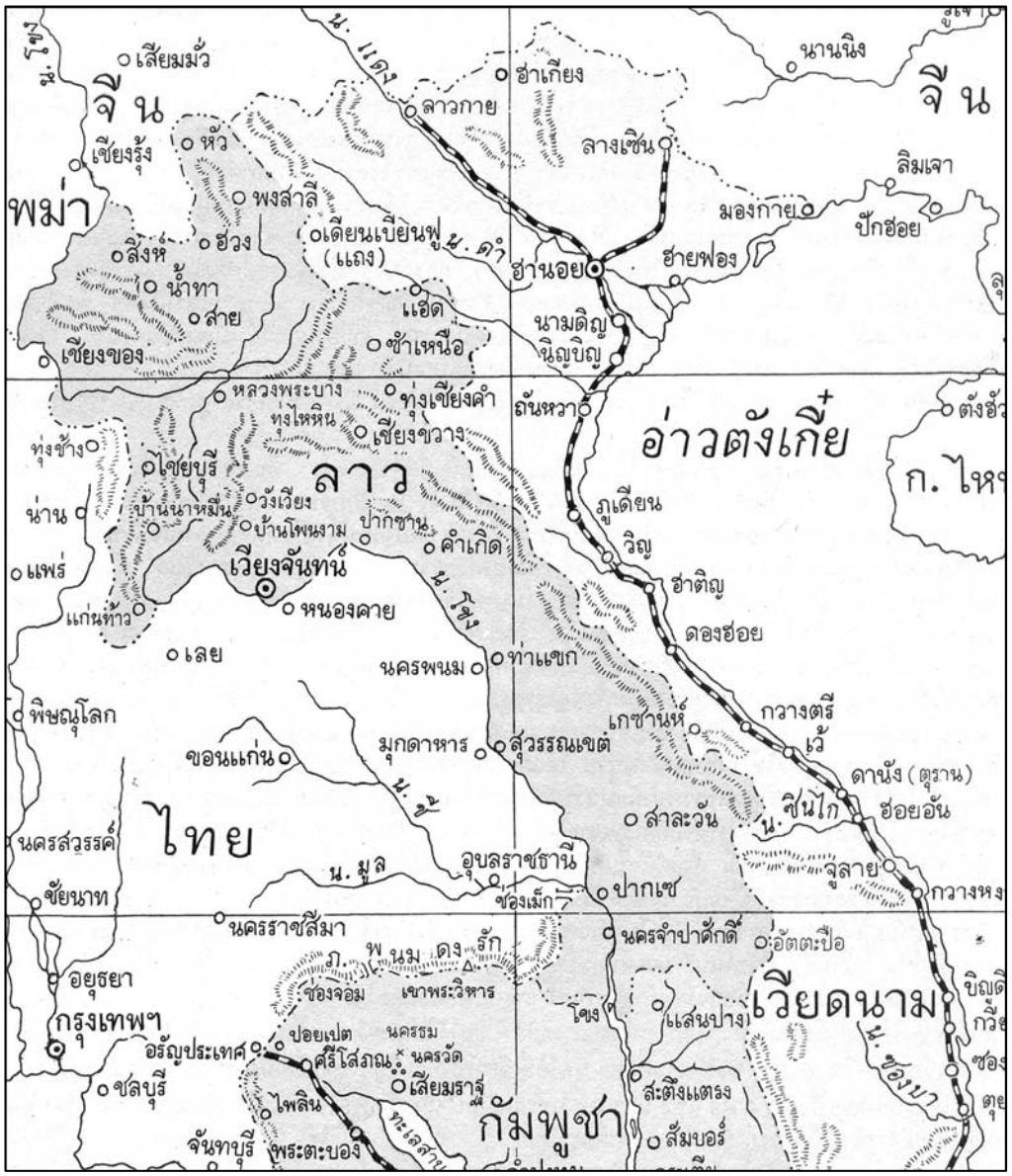

<u>ภาพที่ ๑๐</u> แผนที่ประเทศลาว
ที่มา: ทองใบ (๒๕๒๘: ๔๗)

ประเทศลาว มีพื้นที่ ๒๓๖,๘๐๐ ตารางกิโลเมตร ร้อยละ ๗๐ ของพื้นที่ทั้งหมดเป็นภูเขาและที่ราบสูง ส่วนใหญ่อยู่ทางตอนเหนือของประเทศ โดยมี “ภูเบี้ย” เป็นภูเขาที่สูงที่สุดในลาว ซึ่งมีระดับความสูง ๒,๘๒๐ เมตร จากระดับน้ำทะเล มีแม่น้ำโขงไหลผ่านประเทศจากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้เป็นความยาวประมาณ ๑,๙๐๐ กิโลเมตร และยังเป็นเขตแดนธรรมชาติระหว่างประเทศลาวกับประเทศไทย

ชายแดนของประเทศลาว ยาวประมาณ ๔,๕๐๐ กิโลเมตร

ช่วงที่ติดกับประเทศไทยยาว ๑,๗๓๐ กิโลเมตร

ช่วงที่ติดกับประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียตนามยาว ๑,๙๕๗ กิโลเมตร

ช่วงที่ติดกับประเทศราชอาณาจักรกัมพูชายาว ๔๙๒ กิโลเมตร

ช่วงที่ติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนยาว ๔๑๖ กิโลเมตร

ช่วงที่ติดกับประเทศพม่า ๒๓๐ กิโลเมตร

ช่วงที่ยาวที่สุดของประเทศ ๑,๐๐๐ กิโลเมตร

ช่วงที่กว้างที่สุดของประเทศ ๕๐๐ กิโลเมตร

ช่วงที่แคบที่สุดของประเทศ ๑๕๐ กิโลเมตร

ประเทศลาวมีภูเขาและป่าไม้อุดมสมบูรณ์ จึงมีแม่น้ำลำคลองมากมายหลายสาย อาทิ

- แม่น้ำโขง หรือ แม่น้ำของ เป็นแม่น้ำที่ใหญ่ที่สุดในลาวมีความยาว ๔,๒๒๐ กม. ระยะที่ไหลผ่าน ลาวยาว ๑,๕๐๐ กม. ชาวลาวเผ่าลื้อที่อยู่สิบสองปันนา มณฑลยูนาน ของจีน เรียกแม่น้ำล้านช้าง สาขาแม่น้ำโขงมีทั้งหมด ๑๓ สาย ได้แก่ น้ำทา น้ำแบง น้ำอู น้ำเซือง น้ำคาน น้ำงึ่ม น้ำเงียบ น้ำซัน น้ำกระดิง น้ำเซบังไฟ น้ำเซบังเหียง น้ำเซโดน และน้ำเซกอง
- น้ำตกที่ใหญ่ที่สุด คือ ตาดคอน หรือ หลี่ผี ซึ่งอยู่ในเขตใต้ของแม่น้ำโขง กว้าง ๑๐ กม. สูง ๑๕ เมตร
- น้ำตกที่สูงที่สุดได้แก่ น้ำตกตาดเซเซ็ด อยู่แขวงสาละวัน
- ภูเขาที่สูงที่สุดได้แก่ ภูเบี้ย อยู่แขวงเชียงขวาง (เมืองพวน) สูง ๒,๘๒๐ เมตร
- ที่ราบสูงที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดได้แก่ ภูเพียงบริเวณ สูง ๑,๒๐๐ เมตร และภูเพียง แขวงเชียงขวาง เหมาะสมสำหรับปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์มาก

ประเทศลาว ตั้งอยู่ในเขตที่มีอากาศอบอุ่น อากาศจะแตกต่างกันในที่ลุ่ม ที่ราบสูง และเขตภูเขาบางแห่ง อุณหภูมิลดลงใกล้ศูนย์องศาเซลเซียสในฤดูหนาว อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี ๒๘ องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุด ๓๘ องศาเซลเซียส ในระหว่างเดือนเมษายน และพฤษภาคม เวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศ จะมีอุณหภูมิต่ำสุดประมาณ ๑๔ องศาเซลเซียสในเดือนมกราคม ส่วนพื้นที่ภูเขาสูงอุณหภูมิต่ำลงถึง ๑๔-๑๕ องศาเซลเซียสในเวลากลางวัน และในเวลากลางคืนต่ำสุดจนกระทั่งถึงจุดเยือกแข็ง ปริมาณน้ำฝนตลอดปีในบริเวณภาคใต้มากกว่า ๓,๐๐๐ มิลลิเมตร และบริเวณภาคเหนือประมาณ ๑,๐๐๐–๑,๕๐๐ มิลลิเมตร มี ๓ ฤดู ได้แก่

ฤดูหนาว เริ่มจากเดือน ๑๒ แรม ๑ ค่ำ ถึงวันเพ็ญเดือน ๔
ฤดูร้อน เริ่มจากเดือน ๔ แรม ๑ ค่ำ ถึงวันเพ็ญเดือน ๘
ฤดูฝน เริ่มจากเดือน ๘ แรม ๑ ค่ำ ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒

<u>การเมืองการปกครอง</u>

ประเทศลาวปกครองระบอบสาธารณรัฐ ประมุขของประเทศ คือ ฯพณฯ คำไต สีพันดอน ดำรงตำแหน่งเป็นประธานประเทศ และมีฯพณฯ บุญยัง วอละจิด ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลปัจจุบัน ซึ่งมีรัฐธรรมนูญที่ประกาศใช้เมื่อ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ (ค.ศ.๑๙๙๑)

เมืองหลวงของประเทศลาว คือเมืองเวียงจันทน์ เป็นนครหลวงของประเทศลาว เป็นใจกลางทางด้านการเมือง วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของประเทศ มีประชากรประมาณ ๔๐๐,๐๐๐ คน ในสมัยอาณาจักรล้านช้าง เวียงจันทน์ มีชื่อว่า จันทบุรีกรุงศรีสัตนาคนาหุต สถาปนาขึ้นโดย พระเจ้าไชยะเชษฐาธิราช ให้เป็นนครหลวงแห่งอาณาจักรล้านช้าง ในปี พ.ศ. ๒๑๐๖ (ค.ศ. ๑๕๖๓)

ปัจจุบันได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็นแขวงต่างๆ รวม ๑๘ แขวง (จังหวัด: ผู้วิจัย) ได้แก่

๑. กำแพงนครเวียงจันทน์
๒. ผ้งสาลี
๓. หลวงน้ำทา
๔. อุดมไซ
๕. บ่อแก้ว
๖. หัวพัน
๗. เชียงขวาง
๘. หลวงพระบาง
๙. ไชยะบูรี
๑๐. เวียงจันทน์
๑๑. บอริคำไซ
๑๒. คำม่วน

๑๓. สะหวันเขต

๑๔. สาละวัน

๑๕. เซกอง

๑๖. อัตตะปือ

๑๗. จำปาศักดิ์

๑๘. เขตพิเศษไซมบูรณ์

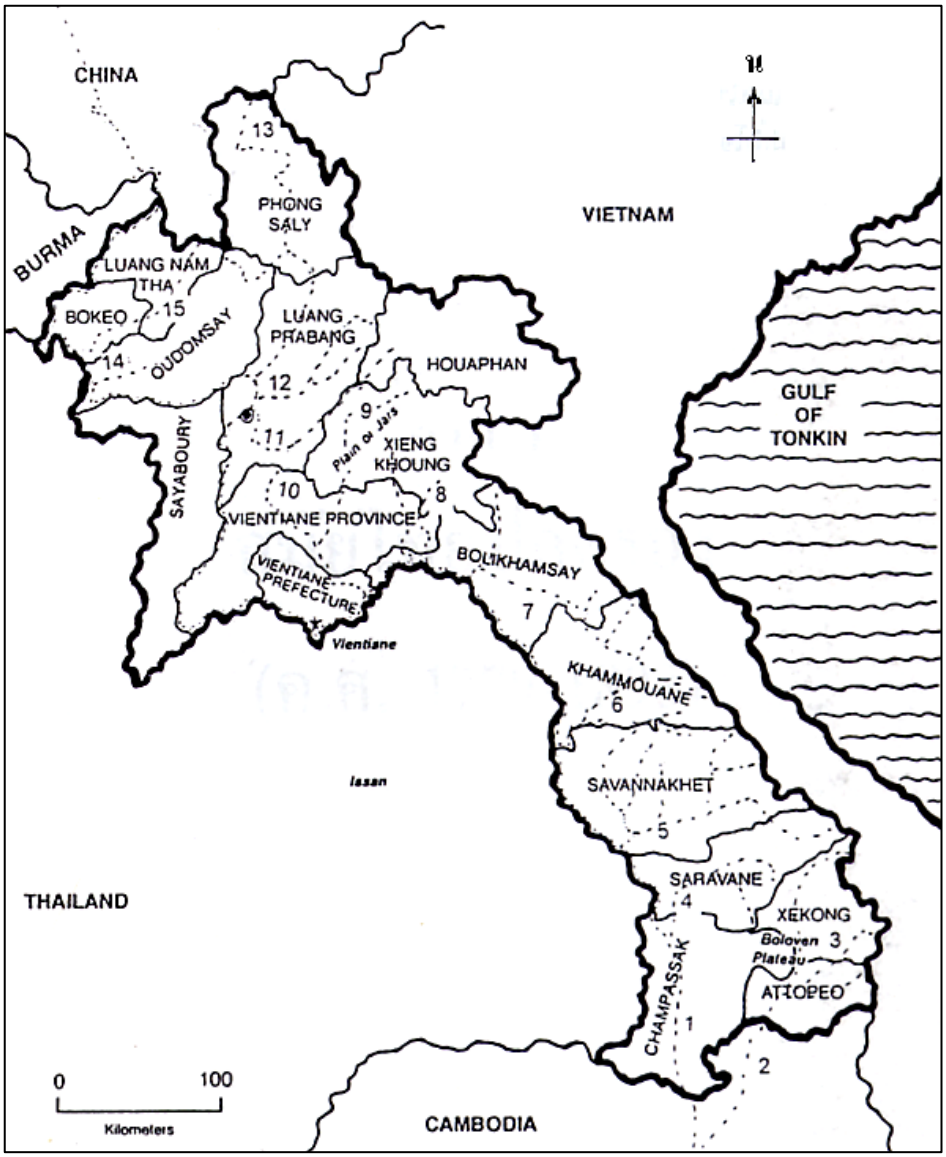

<u>ภาพที่ ๑๑</u> แผนที่ประเทศลาวแสดงการแบ่งเขตการปกครอง

ที่มา: สุวิทย์ (๒๕๔๓: ๑๑)

การจัดตั้ง และการบริหาร

หลายหมู่บ้านรวมกัน เป็น เมือง (อำเภอ)
หลายเมืองรวมกัน เป็น แขวง (จังหวัด)
นายบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) เป็น ผู้บริหารของบ้าน
คณะกรรมการปกครองเมือง เป็น ผู้บริหารเมือง
คณะกรรมการปกครองแขวง เป็น ผู้บริหารแขวง (เจ้าแขวง)
คณะกรรมการปกครองกำแพงนคร เป็นผู้บริหารกำแพงนคร (เทศมนตรี)
ระดับศูนย์กลาง มีกระทรวง คณะกรรมการ และสถาบัน

ธงชาติ และสัญลักษณ์

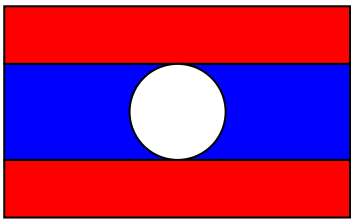

ภาพที่ ๑๒ ธงชาติประจำชาติลาว

ธงชาติ เป็นธงที่ใช้มาตั้งแต่วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๑๘ โดยมีรูปพระจันทร์สีขาวอยู่ตรงกลางแถบสีน้ำเงิน และมีแถบสีแดงขนาบทั้งด้านบนและด้านล่างของแถบสีน้ำเงิน

ภาพที่ ๑๓ สัญลักษณ์ประจำประเทศลาว
ที่มา: สุเนต (๒๐๐๐: ปกใน)

สัญลักษณ์ เป็นรูปวงกลมข้างล่างเป็นรูปเฟืองจักรกล และแถบผ้าสีแดงที่บันทึกด้วยอักษรว่า “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ปีกทั้งสองข้างประดับด้วยรวงข้าวที่ผูกผ้าแถบสีแดงที่บันทึกตัวอักษรว่า “สันติภาพ เอกราช ประชาธิปไตย เอกภาพ วัฒนาถาวร” ตรงกลางระหว่างรวงข้าวทั้งสองเป็นรูปพระธาตุหลวง ถนน นาข้าว ป่าไม้ และเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้า

ประชากร

ประชากรของลาวมีทั้งหมดประมาณ ๕,๒๐๐,๐๐๐ คน (สถิติ ปี ค.ศ. ๑๙๙๙) เฉลี่ย ๒๐ คนต่อ ๑ ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยชนเผ่าต่างๆรวม ๖๘ ชนเผ่า ๓ ชนชาติใหญ่

๑. ลาวลุ่ม หมายถึงชนชาติลาวที่อาศัยอยู่ในที่ลุ่มริมแม่น้ำโขง เช่น ลาวลุ่ม ไทเหนือ ไทดำ ไทขาว ผู้ไท ไทพวน ไทลื้อ ฯลฯ

๒. ลาวสูง หมายถึงชาวลาวที่อาศัยอยู่บริเวณที่ราบเชิงภูเขา ประกอบด้วยชนชาติเผ่าม้ง และอื่นๆ เช่น ม้งลาย ม้งขาว ม้งดำ ย้าว โซโล ฮ้อ รุนี มูเซอ ผู้น้อย กุ่ย ก่อ แลนแตน ฯลฯ

๓. ลาวเทิง หมายถึงคนลาวที่อาศัยอยู่ที่บนภูเขา ประกอบด้วย ข่าแจะ ละแนด แกนปานา สีดา บิด สามหาง ดำ หอก ผู้เทิงไฟ เขลา ปันลุ แซ กะแสง ส่วย ตะโอย ละแว ละเวน อาลัก กะตาง เทิงน้ำ เทิงบก เทิงโคก อินทรี ยาเหียน กายัก ชะนุ ตาเลี่ยง ฯลฯ

ทั้งสามชนชาติใช้ภาษาลาวเป็นภาษากลาง และสามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ๆ คือ ๑) กลุ่มทิเบต-พม่า ๒) กลุ่มม้ง-เย้า ๓) กลุ่มลาว-ไท ๔) กลุ่มมอญ-เขมร

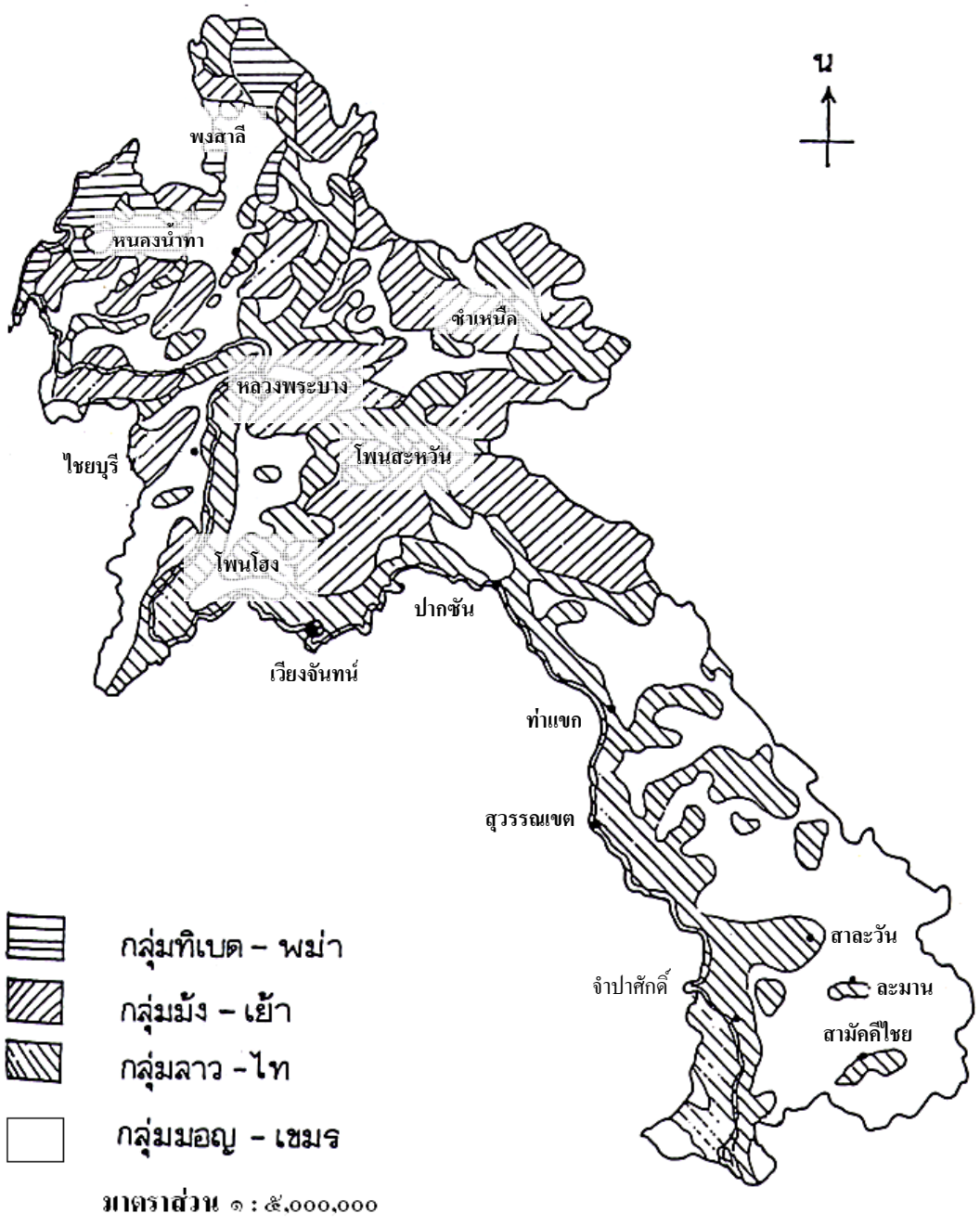

<u>ภาพที่ ๑๔</u> แผนที่แสดงกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศลาว

ที่มา: สุวิทย์ (๒๕๔๓: ๘ อ้างถึง สุทัสน์, ๒๕๓๙: ๔๒)

<u>วัฒนธรรม</u>

<u>ศาสนา</u>

ประชาชนลาวมากกว่าร้อยละ ๙๐ นับถือศาสนาพุทธ รัฐบาลให้สิทธิเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนา

ค่านิยมอย่างหนึ่งของคนลาวเกี่ยวกับพุทธศาสนา เพื่อเป็นการลดภาระในการเลี้ยงดูบุตรหลานและให้ได้ใกล้ชิดพระศาสนา ก็คือ การส่งบุตรหลานที่ยังอายุน้อยๆไปบวชเรียกอยู่กับพระที่วัด เรียกว่า “ຈິ” (อ่านว่า “จัว” แปลว่า เณร) และเมื่อถึงฤดูทำนาก็จะสึกกลับไปช่วยที่บ้านทำนา

กับอีกค่านิยมหนึ่งของผู้ชายลาวที่อายุครบ ๒๐ ปี จะเข้าบวชเป็นพระระยะหนึ่ง เพื่อทดแทนบุญคุณบุพการี พระสงฆ์ลาวนั้นถือพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด โดยมีหน้าที่นอกจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว บางรูปยังทำหน้าที่อื่นๆด้วย เช่น เป็นครู เป็นแพทย์ เป็นต้น

<u>ภาษา</u>

ประเทศลาว มีภาษาประจำชาติ เรียกว่า “ภาษาลาว” ซึ่งมีลักษณะคล้ายกันกับภาษาไทย พยัญชนะลาว มี ๓๒ ตัว เทียบกับพยัญชนะไทยได้ดังนี้

ตารางที่ ๒ แสดงการเปรียบเทียบรูปพยัญชนะลาว-ไทย

ตัวที่	ลาว	ไทย	ตัวที่	ลาว	ไทย
๑	ກ	ก	๑๗	ຝ	ฝ
๒	ຂ	ข	๑๘	ພ	พ
๓	ຄ	ค	๑๙	ຟ	ฟ
๔	ງ	ง	๒๐	ມ	ม
๕	ຈ	จ	๒๑	ຢ	อย
๖	ສ	ส	๒๒	ລ	ล
๗	ຊ	ช	๒๓	ວ	ว
๘	ຍ	ย	๒๔	ຫ	ห
๙	ດ	ด	๒๕	ຫງ	หง
๑๐	ຕ	ต	๒๖	ຫຍ	หย
๑๑	ຖ	ถ	๒๗	ໜ	หน
๑๒	ທ	ท	๒๘	ໝ	หม
๑๓	ນ	น	๒๙	ຫລ(ຫຼ)	หล
๑๔	ບ	บ	๓๐	ຫວ	หว
๑๕	ປ	ป	๓๑	ອ	อ
๑๖	ຜ	ผ	๓๒	ຮ	ฮ

สระในภาษาลาวมี ๒๘ รูป คือ

ตารางที่ ๓ แสดงการเปรียบเทียบรูปสระลาว-ไทย

ตัวที่	ลาว	ไทย	ตัวที่	ลาว	ไทย
๑	-ะ	-ะ	๑๕	เ-าะ	เ-าะ
๒	-า	-า	๑๖	ำ	-อ
๓	ิ-	ิ-	๑๗	็-	เ-อะ
๔	ี-	ี-	๑๘	็-	เ-อ
๕	ึ-	ึ-	๑๙	เ-ียะ	เ-ียะ
๖	ื-	ื-	๒๐	เ-ย(ย)	เ-ย
๗	ุ-	ุ-	๒๑	็-ย	เ-อะ
๘	ู-	ู-	๒๒	็-ย	เ-อ
๙	เ-ะ	เ-ะ	๒๓	็อะ	ั-วะ
๑๐	เ-	เ-	๒๔	็อ	ั-ว
๑๑	แ-ะ	แ-ะ	๒๕	ไ-	ไ-
๑๒	แ-	แ-	๒๖	ใ-	ใ-
๑๓	โ-ะ	โ-ะ	๒๗	็-า	เ-า
๑๔	โ-	โ-	๒๘	ำ-า	ำ-า

การศึกษา

ระบบการศึกษาแห่งชาติของลาวมีดังนี้

สามัญศึกษา

การศึกษาในระบบสามัญศึกษาประกอบด้วย

- เตรียมอนุบาล (เลี้ยงเด็ก)
- อนุบาล ๓ ปี
- ประถม ๕ ปี

- มัธยมต้น ๓ ปี
- มัธยมปลาย ๓ ปี

อาชีวศึกษา

- ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ
- ระดับช่างเทคนิค
- ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

อุดมศึกษา

ลาวมีมหาวิทยาลัยเดียวคือ มหาวิทยาลัยแห่งชาติ เรียน ๕-๗ ปี มี ๖ วิทยาเขต ประกอบด้วย ๑๐ คณะวิชา ๑ วิทยาลัย และ ๑ ศูนย์ เช่น คณะศึกษาศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ คณะสังคมวิทยาศาสตร์ คณะภาษาศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์และการคุ้มครอง คณะป่าไม้ คณะเกษตรศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ คณะวิศวกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ และคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ มี ๑ วิทยาลัยวิทยาศาสตร์พื้นฐาน ๑ ศูนย์พัฒนาครูและมีโรงเรียนประถมและมัธยมสาธิต

การศึกษานอกระบบ

การศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้จัดเป็น ๓ ประเภทคือ

- ฝึกอบรมผู้ใหญ่ที่อ่านและเขียนหนังสือไม่เป็น
- ยกระดับวิชาชีพให้แก่ผู้ใหญ่
- ยกระดับวิชาการให้แก่เจ้าหน้าที่ และพนักงาน

ประวัติการดนตรีลาว

ดนตรีลาวตามแบบฉบับดั้งเดิมของลาวเคยมีอยู่ในราชสำนัก ถูกสงวนไว้เฉพาะกลุ่มชนชั้นปกครอง (กษัตริย์) นิยมใช้ขับกล่อมบรรเลงเพื่อความบันเทิงและประกอบพิธีกรรม แต่เนื่องจากสภาพสังคมของประเทศลาวนั้นอยู่ในภาวะสงครามตลอดมา ทำให้ดนตรีแบบฉบับเดิมของลาวเกิดการสูญหายไปในช่วงหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๘๘ เนื่องจากขาดผู้ที่มีกำลังเพียงพอในการดำรงรักษาไว้ เป็นต้นว่า กลุ่มคนที่มีความรู้ทางด้านดนตรีมีน้อย ไม่มีผู้เป็นหลักในการพัฒนาส่งเสริม ดนตรีราชสำนักของลาวจึงไม่ได้รับความนิยมเพื่อความบันเทิงและประกอบพิธีกรรมอีกต่อไป ปัจจุบันรัฐบาลลาวได้นำเอาดนตรีราชสำนักที่เคยถูกสงวนไว้เฉพาะกลุ่มมาเผยแพร่สู่สังคมในรูปของการสร้างเอกลักษณ์เพื่อรักษาความเป็นชาติที่มีวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การเผยแพร่ก็ยังเป็นแนวทางของรัฐบาลซึ่งสนับสนุนอยู่ในวงจำกัดเฉพาะในโรงเรียนผลิตครูดนตรี๑ โรง ชื่อ “โรงเรียนสร้างครูศิลปะชั้นกลาง” และโรงเรียนสายวิชาชีพทางดนตรีอีก ๑ โรงชื่อ “โรงเรียนศิลปะดนตรีแห่งชาติ” ซึ่งทั้งสองโรงต่างก็เป็นโรงเรียนสายอาชีพยังไม่มีการบรรจุวิชาดนตรีเข้าไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศแต่อย่างใด

ภาพที่ ๑๕ ป้ายโรงเรียนสร้างครูศิลปะชั้นกลาง
ที่มา: แขวงเวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

<u>ภาพที่ ๑๖</u> โรงเรียนสร้างครูศิลปะชั้นกลาง
ที่มา: แขวงเวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

<u>ภาพที่ ๑๗</u> โรงเรียนศิลปะดนตรีแห่งชาติ
ที่มา: แขวงเวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

ในช่วงที่ลาวตกอยู่ในการปกครองของชนชาติตะวันตก (ฝรั่งเศส) รัฐบาลลาวได้นำดนตรีสากลมาเผยแพร่โดยใช้ทำนองดนตรีสากลบรรจุเนื้อร้องเป็นภาษาลาว มีลักษณะเป็นเพลงปลุกใจ มุ่งเน้นให้ประชาชนมีความรักชาติและสามัคคีกัน ถือเป็นเพลงพิเศษที่รัฐบาลของลาวนำมาใช้เฉพาะกิจ ชาวลาวเรียกว่าเพลงปฏิวัติซึ่งไม่สู้เป็นที่นิยมชมชอบเท่าใดนัก ดนตรีที่เป็นที่นิยมของชาวลาวอย่างมากคือดนตรีพื้นบ้านประเภทหมอลำ ที่นิยมกันมี หมอลำพื้น หมอลำหมู่ หมอลำกลอน หมอลำเพลิน และหมอลำเฉพาะทางของแต่ละท้องถิ่น เช่นลำสีพันดอน ลำตั่งหวาย ลำเต้ย เป็นต้น ยิ่งในปัจจุบันนี้ มีการนำเอาเครื่องดนตรีสากล มีกลองชุด เบส กีร์ต้า หรือออร์แกน เข้ามาผสมผสานกับดนตรีลำเพลิน ซึ่งเรียกว่าลำซิ่ง เป็นลำประยุกต์ที่มักจะว่าจ้างนักแสดงมาจากประเทศไทย ในการแสดงจะมีทั้งหมอลำแบบดั้งเดิมและเพลงลูกทุ่งรวมอยู่ด้วยกัน เป็นรูปแบบที่นิยมมาก

ส่วนดนตรีของชนกลุ่มน้อย กลุ่มต่างๆที่มีภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นเฉพาะของตนเองนั้น เนื่องจากกลุ่มชนเหล่านี้อาศัยอยู่ตามเขตพื้นที่สูง การคมนาคมสื่อสารไม่สะดวกจึงห่างจากวัฒนธรรมคนเมืองใหญ่ จึงมีวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ความเคร่งครัดในพิธีกรรมและการนับถือภูติผีปีศาจ รวมทั้งมีวัฒนธรรมทางดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่ในปัจจุบันชนกลุ่มน้อยเหล่านี้เริ่มได้รับผลกระทบจากปัญหาความยากจนเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ จากภัยสงคราม และรัฐบาลที่ดูแลไม่ทั่วถึง จึงทำให้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองใหญ่ๆของแต่ละแขวง อันจะเป็นเหตุให้วัฒนธรรมทางดนตรี มีโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้ตลอดเวลา

<u>ระบบเสียงดนตรีลาว</u>

ดนตรีลาวในวัฒนธรรมเดิม เป็นดนตรีที่มีระบบเสียงแบบ ๗ เสียงเท่าๆกัน (Miller, 1985) เช่นเดียวกันกับเสียงดนตรีในวัฒนธรรมไทย ต่อมาเมื่อได้รับอิทธิพลจากดนตรีตะวันตก ระบบเสียงดนตรีของลาวเริ่มเปลี่ยนไปเป็น ๑๒ ช่วงเสียง แต่ถึงกระนั้นดนตรีในกลุ่มหมอลำก็ยังคงเลือกเล่นดนตรีด้วยกลุ่มเสียง ๕ เสียง (Pentatonic) โดยมีท่วงทำนองซึ่งเรียกว่า “ลาย” อยู่ ๒ ลักษณะ คือ ลายน้อยและลายใหญ่

ลายน้อย คือท่วงทำนองที่ใช้กลุ่มเสียง ฟา ซอล ลา โด เร ใช้เสียงน้อยหรือเสียงสูง

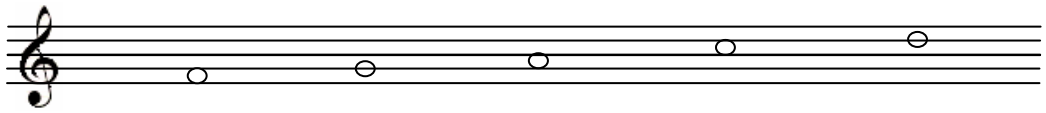

ลายใหญ่ คือท่วงทำนองที่ใช้กลุ่มเสียง โด เร มี ซอล ลา ใช้เสียงใหญ่หรือเสียงต่ำ

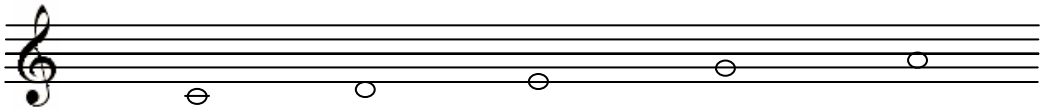

เจริญชัย (๒๕๒๖: ๖๕) กล่าวว่า “ลาย” มีความหมายตรงกับ “โหมด” (Mode หมายถึง กลุ่มเสียง: ผู้วิจัย) ในดนตรีตะวันตก

ดนตรีลาว

ดนตรีลาวมีวงดนตรีที่สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มได้ตามลักษณะของกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของได้ ๒ ประเภทคือ

๑.ดนตรีลาวลุ่ม
๒.ดนตรีลาวเทิงและลาวสูง

ดนตรีลาวลุ่ม

ดนตรีลาวลุ่มแบ่งเป็น ๒ อย่าง คือดนตรีลาวเดิม และดนตรีพื้นบ้าน โดยผู้วิจัยได้สรุปจากรายงานของอมร (๒๕๔๖: ๕-๒๐) และได้จัดลำดับหัวข้อบางหัวข้อใหม่เพื่อความเข้าใจที่ง่ายขึ้น ดังนี้

๑. <u>ดนตรีลาวเดิมหรือดนตรีในราชสำนัก</u>

เป็นดนตรีแบบดั้งเดิมของชาวลาว เล่นบรรเลงกันในราชสำนักนิยมเรียกกันว่าดนตรีพิณพาทย์หลวง เป็นดนตรีที่มีลักษณะโดดเด่นแตกต่างจากดนตรีประเภทอื่นๆของลาวโดยสิ้นเชิง คือเป็นดนตรีที่เป็นแบบฉบับ มีระเบียบแบบแผนชัดเจน ใช้ในพิธีกรรมสำคัญของราชสำนัก หรือใช้ต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองที่เป็นคนชั้นสูง นองจากนี้ยังใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งงานมงคลทั่วไปของกลุ่มคนชั้นเจ้านายอย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่แล้วมักจะกำหนดให้ใช้ในราชพิธีของราชสำนักเท่านั้น

ลักษณะของวงดนตรีลาวเดิมนี้มีการแบ่งกลุ่มของเครื่องดนตรีตามลักษณะทางกายภาพและวิธีการบรรเลงออกเป็น ๔ จำพวก

๑. เครื่องดนตรีประเภทเครื่องสี มี ซอแหบ ซอด้วง ซอโอ้ ซอปี๊บ
๒. เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี มี กลุ่มย่อยตามลักษณะชนิดของวัสดุที่ทำคือ
๒.๑ เครื่องที่ทำด้วยไม้ เช่น นางนาดเอก นางนาดทุ้ม กรับ เป็นต้น
๒.๒ เครื่องที่ทำด้วยเหล็กโลหะอื่นๆ เช่น นางนาดเหล็ก ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงน้อย ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น
๒.๓ เครื่องที่ทำด้วยหนังเช่น กลองทัด กลองปิ่ง เป็นต้น
๓. เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า มี แคน ขลุ่ย เป็นต้น
๔. เครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีด มี จะเข้ และพิณ

<u>วงดนตรีลาวเดิม</u> ในวงดนตรีลาวเดิมมีการประสมวงพิณพาทย์กับวงมโหรี คือการนำเอาเครื่องดนตรีต่างๆในวงมาบรรเลงประสมกัน โดยคำนึงถึงความกลมกลืนของเสียงดนตรีในด้านระดับความดัง-ค่อยที่ใกล้เคียงกัน นำมาบรรเลงร่วมกันในจังหวะเร็ว-ช้าและหนักเบาตามประเภทของเสียง และประเภทของเครื่องดนตรีคือ ดีด-สี-ตี-เป่า วงดนตรีที่เกิดจากการประสมเช่นนี้มีหลายลักษณะดังนี้

๑. วงพิณพาทย์ไม้แข็ง ประกอบด้วยเครื่องดนตรีทั้งหมดจำนวน ๑๒ ชนิดมีครบทั้งเครื่อง ดีด สี ตี เป่า ได้แก่ นางนาดเหล็ก นางนาดเอก นางนาดทุ้ม ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ซอโอ้ ซอด้วง ซอปี๊บ ฉิ่ง กรับ กลองทัด และฉาบ

๒. วงพิณพาทย์วงใหญ่เป็นวงดนตรีเฉพาะงาน ใช้บรรเลงเพลงโหมโรงประกอบพิธีในงานไหว้ครู ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ๑๑ ชนิดได้แก่ นางนาดเอก นางนาดทุ้ม นางนาดเหล็ก ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ตะโพน กลองปิ่ง กลองทัด ฉิ่ง ฉาบ และกรับ

๓. วงพิณพาทย์ไม้นวม ประกอบด้วยเครื่องดนตรี๘ ชนิด มีเครื่อง สี ตี เป่า รวม ๓ ประเภท วงพิณพาทย์ชนิดนี้มีความแตกต่างจากวงปี่พาทย์เครื่องคู่ของไทยคือของลาวไม่มี ปี่ กลองทัด และตะโพน เหมือนของไทย วงดนตรีชนิดนี้มักใช้บรรเลงในงานประกอบพิธีกรรมตามประเพณีของชาวบ้าน เหตุที่ใช้วงพิณพาทย์ไม้นวมหรือวงมโหรีนี้ก็เนื่องจาก วงดนตรีชนิดนี้มีเสียงที่นุ่มนวลไพเราะเป็นรูปแบบการประสมวงของเครื่องดนตรีกลุ่มที่มีเสียงเบา จำแนกให้เห็นชัดแจนคือ เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าได้แก่ ขลุ่ย และแคน เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีได้แก่ นางนาดเอก นางนาดทุ้ม ขิม กลองปิ่ง ฉาบ ฉิ่ง และกรับ ส่วนเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสีได้แก่ ซอแหบ ซอโอ้ ในการบรรเลงจะมีขลุ่ยและนางนาดเป็นตัวนำวง ส่วนฆ้องจะทำหน้าที่บรรเลงทำนองหลักของเพลง เครื่องที่บรรเลงทำนองชนิดอื่นๆทำหน้าที่แปรทำนองของฆ้องให้เป็นไปตามทางเฉพาะตามความเหมาะสม

๔. วงมโหรี เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการประสมวงโดยการนำเครื่องดนตรีประเภท เครื่องดีด เครื่องสี เครื่องตี เครื่องเป่า มารวมเข้าด้วยกัน มีเครื่องดนตรีทั้งหมด ๑๑ ชิ้น ได้แก่ นางนาดเอก นางนาดทุ้ม แคน ขลุ่ย ขิม ซออี้ ซอโอ้ กลองปิ่ง ฉิ่ง ฉาบ และกรับ

<u>รูปแบบและเทคนิคการบรรเลงของวงพิณพาทย์ลาว</u> วงพิณพาทย์ของลาวมีรูปแบบและกลวิธีการบรรเลง เป็นการบรรเลงแนวประสานของเครื่องดนตรีแต่ละชนิด โดยในวงพิณพาทย์นั้นจะใช้เครื่องดนตรีตามรูปแบบของพิณพาทย์ลาวเดิม ทั้งนี้เพื่อสร้างทางของนักดนตรีทางบรรเลงของเครื่องดนตรี สร้างทำนองหลักจากทางฆ้องและซอแหบ เครื่องดนตรีแต่ละชนิดมีการแปรทำนองเพื่อให้เกิดความไพเราะแบบพิเศษเฉพาะทางของเครื่องดนตรีที่แตกต่างกัน การแปรทางในการบรรเลงแต่ละครั้งของวงพิณพาทย์ นักดนตรีผู้ชำนาญจะทำหน้าที่แปรทำนองโดยไม่ซ้ำทางกัน ทำให้ทำนองไม่น่าเบื่อเวลาบรรเลงซ้ำ

<u>บทเพลงของวงพิณพาทย์ลาว</u> ในบรรดาบทเพลงกลุ่มต่างๆของวงพิณพาทย์มักจะเป็นบทเพลงที่มีความเกี่ยวพันกับการแสดงโขนละครและวิถีชีวิตของเรามา ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน และเชื่อมโยงตั้งแต่กลุ่มชนชั้นสูงในราชสำนักเรื่อยลงมาจนถึงกลุ่มสามัญชนทั่วไป เป็นองค์ประกอบทั้งในพิธีกรรมต่างๆของกษัตริย์ (เจ้ามหาชีวิต)ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาหรืองาน

สำคัญของพรรครัฐบาล รวมทั้งประเพณีทางศาสนา และประเพณีพื้นบ้านของประชาชนชาวลาว ประเภทบทเพลงของวงพิณพาทย์ลาวมี๒ประเภทคือ

๑. เพลงประเภทบรรเลงคือบทเพลงที่เล่นเฉพาะดนตรีล้วนๆ เพลงประเภทนี้เป็นเพลงที่นักดนตรีสามารถบรรเลงได้อย่างเป็นอิสระมากที่สุด เนื่องจากเป็นบทเพลงที่ต้องบรรเลงในลำดับก่อนเพลงอื่นๆ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพหรืออัญเชิญเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมาคุ้มครองเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่นักดนตรี รวมทั้งเจ้าภาพงาน บทเพลงบรรเลงเป็นเพลงพื้นฐานของผู้ที่เรียนดนตรีด้านพิณพาทย์ ส่วนใหญ่แล้วเพลงบรรเลงต่างๆเหล่านั้นล้วนได้รับอิทธิพลจากประเทศไทยแทบทั้งสิ้น เว้นแต่เพลงลาวที่มีสำเนียงหรือชื่อไม่คุ้นกับไทยเท่านั้นที่ได้เปลี่ยนแปลงไปบ้างแล้วในปัจจุบัน

๑.๑ เพลงโหมโรงเป็นเพลงชั้นสูงใช้บรรเลงประกอบการไหว้ครู แต่ละเพลงนั้นมีความหมายและมีความสำคัญ เพลงโหมโรงส่วนใหญ่จะใช้ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานทำบุญบ้านซึ่งนิยมให้มีการเจริญพุทธมนต์ของพระสงฆ์ในช่วงเวลาเย็นเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่เจ้าภาพ บทเพลงบรรเลงเป็นเพลงพื้นฐานของผู้เรียนดนตรีด้านพิณพาทย์ เพลงโหมโรงเป็นเพลงแม่บทของเพลงพื้นฐานต่างๆ เพราะเพลงแม่บทคือชุดพื้นฐานเดิมของโหมโรงสำหรับนำไปดัดแปลงเพื่อให้เกิดเพลงใหม่ เพลงโหมโรงมี ๑๒ เพลง แต่ละเพลงจะมีความหมายดังนี้

๑) เพลงสาธุการ หมายถึง เพลงน้อมกายใจเพื่อแสดงความเคารพต่อเทพผู้ศักดิ์สิทธิ์

๒) เพลงตระ หมายถึง การชุมนุมเทวดา

๓) เพลงรัวสามลา หมายถึง การกราบลา ๓ ครั้งช่วงท้ายของการชุมนุมเทวดา

๔) เพลงเข้าม่าน หมายถึง เทพเจ้าผู้เป็นใหญ่เข้าพระวิสูตร ไปสู่มณฑลพิธีตามอัญเชิญ

๕) เพลงปฐม หมายถึง การจัดขบวนเดินทางของเทพ

๖) เพลงลา หมายถึง การจัดขบวนเสร็จพิธี

๗) เพลงเชิด หมายถึง การมาของขบวนเทพ

๘) เพลงเสมอ หมายถึง เทพเจ้าเสด็จออกจากวิมาน

๙) เพลงกลม หมายถึง การมาของเทพผู้ศักดิ์สิทธิ์

๑๐) เพลงกราวใน หมายถึง การมาของเทพฝ่ายอสูร

๑๑) เพลงสามลา หมายถึง การกราบลา ๓ ครั้ง

๑๒) เพลงชำนาญ หมายถึงการประสาทพรของเทพเจ้าแก่ผู้ที่อยู่ในมณฑลพิธี

๑.๒ เพลงหน้าพาทย์ เป็นเพลงบรรเลงประกอบกิริยาอาการและอารมณ์ของตัวละคร และบรรเลงในพิธีกรรมไหว้ครูดนตรีและนาฏศิลป์ พิธีเทศน์มหาชาติ เป็นต้น เป็นเพลงที่ไม่มีบทร้อง ในการแสดงโขนและละครนั้น เพลงหน้าพาทย์ใช้บรรเลงประกอบกิริยาของตัวแสดงเป็นตัวท้าวพระยา ตัวนาง ขุนนาง เสนา บริวาร คนรับใช้ ซึ่งถูกกำหนดให้มีสถานภาพที่แตกต่างกันไปตามเนื้อหาเรื่องบทบาท เพลงหน้าพาทย์มี ๕ เพลงดังนี้

๑) เพลงเสมอ ใช้ประกอบการไปมารวมถึงการไปมาในระยะใกล้หรือออกว่าราชการ เป็นต้น

๒) เพลงเชิด ใช้บรรเลงประกอบกิริยาการไป-มาที่มีระยะทางไกล ที่มีอาการรีบเร่ง โดยแบ่งตามบทบาทของนักแสดง เช่น เพลงเชิดกลอง ใช้ประกอบไป-มาทางไกลและในบทที่มีการต่อสู้ขับเคี่ยวกัน เช่น ตอนเผาเมืองลงกา เป็นต้น หรือ เพลงเชิดฉิ่ง ใช้บรรเลงประกอบการร่ายรำอาวุธ การเสกเวทย์มนต์

๓) เพลงปฐม ใช้บรรเลงประกอบการจัดทัพ ทำนองเพลงจะสม่ำเสมอจังหวะกลองจะตีต่อเนื่อง เช่น ตอนพระรามเคลื่อนทัพ เป็นต้น

๔) เพลงกราวนอก ใช้บรรเลงประกอบการจัดทัพ ท่วงทำนองมีความคึกคัก สนุกสนาน เช่น ตอนที่เคลื่อนทัพพลลิง

๕) เพลงสาธุการ เป็นเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงและเป็นเพลงครูที่ใช้เริ่มต่อเพลง สำหรับผู้ที่เริ่มเรียนดนตรี และใช้ในการชุมนุมของเทวดา

๑.๓ เพลงบรรเลงประกอบการไหว้ครู เป็นเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีไหว้ครูดนตรีและนาฏศิลป์ พิธีเทศน์มหาชาติ เป็นต้น หลังจากการทำพิธีเชิญครูเทวดาจนครบทุกองค์ ได้แก่ พระอิศวร พระนารายณ์ พระปัญจสีขร พระวิษณุ พระพิราพ ครูผู้อ่านโองการ จะทำพิธีกล่าวขอศีลขอพร ขอขมา และทำพิธีเปิดเครื่องสังเวย มีทั้งเครื่องสุกดิบ อาหาร

หวานคาว ดนตรีจะบรรเลงเพลงดังนี้คือ เพลงลาวเชิญผี เพลงลงสรง เพลงเหาะ เพลงร่อนพิภพ และรวมเพลงชุดโหมโรงทุกเพลง

๒. เพลงประกอบการขับร้อง หมายถึงเพลงที่มีการขับร้องสลับกับการบรรเลงดนตรีหรือจะบรรเลงดนตรีและขับร้องไปพร้อมๆกันก็มี เพลงประเภทนี้มี ๓ กลุ่มได้แก่

๒.๑ เพลงเถา เป็นบทเพลงขนาดยาวที่มีอัตราจังหวะที่แตกต่างกันมาบรรเลงต่อกัน โดยเริ่มที่อัตราจังหวะ ๓ ชั้น อัตราจังหวะ ๒ ชั้นและอัตราจังหวะชั้นเดียว ทั้ง ๓ จังหวะนี้ มีทั้งช้า ปานกลาง และเร็ว ตามลำดับที่ลดหลั่นแตกต่างกันอยู่ในเพลงเดียวกัน เพลงเถาที่นิยมบรรเลง เช่น เพลงโสมส่องแสง เพลงกราวนอก เพลงแขกขาว เพลงกราวใน เพลงแขกมอญ เพลงสุดสงวน เพลงแขกต่อยหม้อ เพลงนางครวญ เพลงเขมรไทรโยค เพลงใบ้คลั่ง เป็นต้น

๒.๒ เพลงประกอบการแสดงของลิเก เป็นเพลงชุดที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน โดยนำเนื้อเรื่องมาจากวรรณกรรมของลาวที่ได้รับความนิยมและเป็นที่รู้จักในประเทศลาว การแสดงก็จะแตกต่างกันไปตามเนื้อเรื่องที่นำมาร้องลิเก เพลงที่มักนำมาบรรเลง เช่น เพลงต่อไปนี้ เพลงนกขุนทอง เพลงเข้าเฝ้า เพลงโอด เพลงดอกดิน เพลงแขกมอญ เพลงเสมอ เพลงรัว เพลงเชิด

๒.๓ เพลงในพิธีกรรมงานศพ เพลงบรรเลงที่ใช้เป็นเพลงที่แสดงถึงความโศกเศร้า อาลัยอาวรณ์ นิยมบรรเลง ๓ วัน ๒ คืน จึงทำให้นักดนตรีต้องผลัดเปลี่ยนกันเล่น ในพิธีพระสงฆ์จะมีการเทศน์ชักอนิจจัง ดนตรีจะมีการบรรเลงเพลงเพื่อเป็นการส่งวิญญาณของผู้ตายไปสู่สุคติ คือ เพลงที่ใช้บรรเลงในพิธีกรรมงานศพมี

๑) เพลงนางหงส์
๒) เพลงธรณีกันแสง
๓) เพลงชะนีร้องไห้
๔) เพลงทยอยลาว
๕) เพลงช้างประสานงา

๒.๔ เพลงตับ เป็นเพลงชุดที่มีการนำบทเพลงหลายๆเพลงมาบรรเลงร่วมกัน โดยให้สอดคล้องสัมพันธ์กันในด้านอัตราจังหวะมาจัดรวมเป็นชุดเดียว เพื่อให้เกิดความกลมกลืนของทำนองเพลง เช่น เพลงตับลาว พม่า แขก ฝรั่ง จีน และไทย เพลงจำพวกนี้มี

เพลงลาวดวงเดือน	เพลงลาวดำเนินทราย	เพลงลาวกระทบกี่
เพลงลาวคำหอม	เพลงลาวคำชม	เพลงนกเขา
เพลงลาวกระแซ	เพลงลาวเดินดง	เพลงกินรี
เพลงลาวกระแต	เพลงลาวแพน	เพลงนาคสะดุ้ง
เพลงลาวต่อนก	เพลงลาวสองต้อน	เพลงช้างประสานงา
เพลงลาวสมเด็จ	เพลงลาวล่องน่าน	เพลงผ้าแพร
เพลงลาวสวยรวย	เพลงลาวพุงขาว	เพลงเทพบันเทิง
เพลงลาวเจริญศรี	เพลงลาวครวญ	เพลงสายลมเย็น
เพลงลาวเจ้าชู้	เพลงลาวสามท่อน	เพลงนาคราช
เพลงลมหวน	เพลงจีนรำพัด	เพลงดอกไม้
เพลงลมพัดชายเขา	เพลงจีนเก็บบุปผา	เพลงจีนขิมเล็ก
เพลงมอญแปลง	เพลงแป๊ะ	เพลงจีนแส
เพลงมอญเรือ	เพลงแขกมอญสามชั้น	เพลงเขมรกล่อมลูก
เพลงเขมรอมตึก	เพลงสร้อยสนตัด	เพลงเขมรโพธิสัตว์
เพลงทยอยญวน	เพลงเขมรปี่แก้ว	เพลงฝรั่งย่ำเท้า / ฝรั่งรำเท้า

๒.๕ เพลงเบ็ดเตล็ด เป็นเพลงขนาดสั้นที่ขับร้องหรือบรรเลงโดยอิสระ มีลักษณะการนำมาบรรเลงดังนี้

๑) บรรเลงแบบมีข้อจำกัดเวลาของนักดนตรีและนักร้องที่มีเวลาบรรเลงเหลือน้อย แต่ต้องขับร้องเพลงตับให้จบครบทุกชุด ทั้งจังหวะ ๓ ชั้น ๒ ชั้น และ ชั้นเดียว

๒) เป็นความตั้งใจขับร้องและบรรเลงเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งที่เห็นว่ามีความไพเราะเป็นพิเศษ

เพลงประเภทเบ็ดเตล็ดมีดังนี้

เพลงอรทัย เพลงขงเบ้ง

เพลงบัวกางใบ	เพลงไก่แก้ว
เพลงชมดอก	เพลงจีนทุ้ม
เพลงนกเขาเคลียรัง	เพลงฉุยฉาย
เพลงพระยาน้อยชมตลาด	เพลงนกกระชุมแชว
เพลงทองหย่อน	เพลงนาคบริพัตร
เพลงฟ้อนสุโขทัย	เพลงวิหค

๒.๖ เพลงบรรเลงประกอบท่าฟ้อน เป็นเพลงที่นำมาบรรเลงประกอบท่าฟ้อนของตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ และตัวลิงของโรงเรียนศิลปะดนตรีแห่งชาติ (นาฏศิลป์) ที่นำมาให้นักเรียนฝึกซ้อมในช่วงเช้าของวันจันทร์ถึงวันศุกร์ หลังจากมีการไหว้ครูนักเรียนทุกคนต้องแยกฝึกซ้อมเป็นกลุ่มตามแผนการเรียนซึ่งใช้เวลา ๑-๓ ชั่วโมง เช่น การฟ้อนนางแก้ว เป็นต้น

๒. <u>ดนตรีพื้นบ้าน</u>

ดนตรีประเภทนี้ของลาวเป็นดนตรีที่มีประจำอยู่ในแต่ละเมืองของแขวงต่างๆ จะแตกต่างกันตามพื้นที่ที่เป็นเจ้าของ ประกอบด้วยการขับ(ลำ)และการบรรเลงดนตรี ตัวอย่างดนตรีพื้นบ้านที่สำคัญๆของลาวก็มี ขับทุ้มหลวงพระบาง ขับสามเส้า ขับนาคสะดุ้ง ขับม้าย่อง เป็นต้น

<u>ขับทุ้มหลวงพระบาง</u> เป็นดนตรีของชาวแขวงหลวงพระบาง เป็นเพลงร้องโต้ตอบกันของชาวบ้านคล้ายกับการร้องทะเลมอญหรือดนตรีมอญ คล้ายๆกับการขับซอของทางภาคเหนือของไทย เป็นของโบราณมีมาแต่เดิม เวลาเล่นร้องโต้ตอบกันมักจะเป็นการเกี้ยวพาราสี ดนตรีประกอบจะรับด้วยทำนองสั้นๆซ้ำๆวกไปวนมา เนื้อร้องใช้กลอนสดตามเหตุการณ์ โดยสามารถปรับเปลี่ยนเรื่องราวได้ไม่จำกัดขอบเขต ขับทุ้มหลวงพระบาง นิยมทำกันในงานรื่นเริงทุกโอกาสยกเว้นงานศพ ทำนองการขับทุ้มชนิดนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายมากที่สุด เป็นเอกลักษณ์ที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องรูปแบบการเล่นจะแตกต่างจากการขับสำเนียงอื่น คือใช้เครื่องพิณพาทย์ มโหรีบรรเลงรับการร้องระหว่างผู้ขับสลับชายหญิง ดนตรีพิณพาทย์ก็จะตั้งบันไดเสียงใหม่ในทำนองเดิมเพื่อให้เหมาะสมกับระดับเสียงของผู้ขับเกิดท่วงทำนองที่สนุกสนาน โดยเฉพาะในตอนท้ายจะมีการร้อง “ว่าดอก” เช่น “เจ้าดอกเอ๋ย เจ้าดอกสะบันงา นับแต่อ้ายนี้เป็นคนมา ก็บ่งามคือเจ้า....” และลูกคู่จะร้องรับว่า “ตาตีโยนแป้ง” ถือเป็นลักษณะเด่นเฉพาะของการขับทุ้ม ทำนองของขับทุ้มปัจจุบันมีการนำไปประยุกต์เป็นเพลงอื่นมากมาย

องค์ประกอบของการขับทุ้มหลวงพระบางคือ ใช้วงดนตรีลาวเดิมในการบรรเลงซึ่งประกอบด้วยเครื่องดนตรีนำวงคือระนาดและเครื่องสาย คนร้องหรือช่างขับซึ่งจะต้องมีเสียงไพเราะและมีความรู้ตลอดจนไหวพริบปฏิภาณดีในการขับร้องโต้ตอบกับคู่ของตนในการแสดงเพื่อสร้างความสนุกสนานและความซาบซึ้งให้แก่ผู้ฟังผู้ชม ในส่วนของบทร้องของการแสดงชนิดนี้จะมีลักษณะอ่อนช้อย งดงาม แนวดนตรีที่บรรเลงประกอบการขับร้องแต่ละแบบก็ขึ้นอยู่กับความสามารถพิเศษของนักดนตรี เครื่องตีให้จังหวะมีกลองปิ่งหรือกลองสองหน้า จะตีจังหวะหน้าทับสองไม้ผสมกับจังหวะพื้นบ้าน เน้นความสนุกสนานในอัตราจังหวะสองชั้นหรือชั้นเดียวบ้าง เมื่อทำนองเพลงเริ่มสนุก นักดนตรีก็จะเล่นด้วยความสนุกสนาน ในส่วนของผู้ขับร้องจะมีลูกคู่ร้องสลับตามเมื่อฝ่ายหญิงร้องฝ่ายชายจะเป็นลูกคู่ และในทำนองเดียวกันเมื่อฝ่ายชายร้องฝ่ายหญิงจะเป็นลูกคู่รับให้ เป็นเช่นนี้สลับกันไป บ่อยครั้งที่ผู้ชมผู้ฟังเข้าร่วมร้องรับเป็นลูกคู่ให้ด้วย

การถ่ายทอดของนักขับทุ้มหลวงพระบางนั้น มีการสืบทอดต่อกันมาในลักษณะทำตามทำเลียนแบบผู้ที่มาก่อน มีการเรียนรู้โดยการเข้าไปอาศัยอยู่ร่วมกันในวงดนตรีติดตามรู้จักการขับร้องและรู้ทำนองการบรรเลงดนตรี ขับทุ้มหลวงพระบางพบได้ในงานบายศรีสู่ขวัญ งานวัด ในงานสนุกสนานรื่นเริงประจำท้องถิ่น งานฉลองในโอกาสต่างๆของชาวบ้าน เช่น งานเข็นฝ้าย (ปั่นฝ้าย) ซึ่งงานเหล่านี้จะมีขึ้นในงานคืนวันเพ็ญเพราะต้องอาศัยแสงจันทร์ส่องสว่าง เนื่องจากยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ถ้าไม่ใช่คืนเดือนเพ็ญก็จะใช้ตะเกียงแทน เป็นช่วงเวลาที่หนุ่มสาวมีโอกาสพบปะกัน จึงใช้เพลงเป็นสื่อในการเกี้ยวพาราสีและบอกรักกัน ด้วยเพลงขับทุ้มหลวงพระบางมีความโดดเด่นที่บทเกี้ยวพาราสี

<u>ขับนาคสะดุ้ง</u> เป็นการขับทำนองหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากดนตรีเขมรเนื้อร้องจะมีคำจากภาษาเขมรปะปนอยู่มาก ท่วงทำนองก็มีความคล้ายคลึงกับเพลงสำเนียงเขมร เป็นเพลงยอดนิยมประจำแขวงหลวงพระบาง ใช้ทำนองเพลงนาคสะดุ้งเป็นทำนองหลัก

<u>ขับม้าย่อง</u> คือการขับทำนองหนึ่งที่มีจังหวะครึกครื้นสนุกสนาน เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย และสามารถประยุกต์เป็นเพลงร้องเล่นทั่วไปได้

<u>ฮื่อหรือเพลงกล่อมลูก</u> คือการขับที่เรียกกันว่า “การอ่านหนังสือง้อม” เป็นทำนองอ่านหนังสือที่เชื่อกันว่ามเหสีของเจ้ามหาชีวิตองค์สุดท้ายคือเจ้าคำผุยสว่างวัฒนาใช้ กล่อมพระนัดดาต่อมาได้ถ่ายทอดให้นางบัววัน คำมาลาวง เมื่อครั้งอาศัยอยู่รับใช้ในพระราชวังเจ้ามหาชีวิต

อ่านหนังสือ หรือถ้องกัน คือการอ่านทำนองเสนาะแบบโต้ตอบกันระหว่างชาย-หญิง มีลูกคู่ร้องรับ แต่ไม่มีดนตรีประกอบ เนื้อหาเป็นการเกี้ยวพาราสีหรือที่เรียกกันว่า"ถ้องกัน" มีลักษณะการอ่านอยู่ ๓ แบบคือ ๑) อ่านหนังสือยูก ๒) อ่านหนังสือล่องของ ๓) อ่านหนังสือถ้องกันหรือเกี้ยวกัน และหลังจากอ่านหนังสือเป็นทำนองเหล่านี้แล้วจะมีการต่อด้วยการขับสล้างซึ่งเป็นการขับอีกทำนองหนึ่งที่นิยมขับต่อเนื่องจากทำนองอ่านหนังสือ

ฟ้อนนางแก้วคำ เป็นการฟ้อนรำที่ใช้สำหรับการอวยพร ฟ้อนชุดนี้นิยมใช้วงพิณพาทย์หรือวงมโหรี บรรเลงประกอบ เพลงที่ใช้บรรเลงคือพระยาเดิน สร้อยสน เพลงเร็ว และเพลงลา การฟ้อนชุดนี้ชาวหลวงพระบางเชื่อกันว่าเป็นการฟ้อนรำของนางฟ้าที่มาอวยพรให้พระมหากษัตริย์และประชาชนในช่วงวันตรุษสงกรานต์

นอกจากนี้ ยังมีการแสดงอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญ เป็นเอกลักษณ์ของประเทศลาวซึ่งอมรมิได้กล่าวถึง นั่นคือการแสดงหมอลำ ผู้วิจัยจึงได้สรุปความหมายของหมอลำจากการสัมภาษณ์ท้าววันนา แก้วพิลม (สัมภาษณ์: ๑๐ ตุลาคม ๒๕๔๘) เพิ่มเติมดังนี้

หมอลำ เป็นการแสดงพื้นบ้านของภาคอีสานของไทยและชาวลาว มีวิวัฒนาการยาวนานและได้รับความนิยมทุกสมัย เริ่มจากการลำพื้นบ้านโดยการนำเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านมาเล่าเรื่องเป็นกลอนลำให้มีความสอดคล้องในบทกลอน เช่นเรื่องการะเกด สินไซ นางแตงอ่อน โดยใช้หมอลำ ๑ คน หมอแคน ๑ คน ผู้ลำสมมุติตัวเองว่าเป็นตัวละครทุกตัวในเรื่องและลำต่อเนื่องจนจบเรื่องหรือจนกระทั่งฟ้าสว่าง การลำแบบพื้นเมืองดั้งเดิมเป็นต้นกำเนิดของการลำทุกประเภทและมีพัฒนาการมาเป็นการลำคู่หรือลำกลอนโดยการลำสลับกัน ๒ คน มีชายกับชาย หรือ ชายกับหญิง เมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๔๘๔ การลำระหว่างชายกับชายมีความนิยมน้อยลง พัฒนามาเป็การลำระหว่างชายกับหญิง มีการขยายเป็นลำเรื่องหรือลำเรื่องต่อกลอนโดยใช้ผู้แสดงหลายคนเล่นเป็นคณะตามเนื้อเรื่อง จนกระทั่งพัฒนามาเป็นการลำซิ่งในยุคปัจจุบัน (อ่านรายละเอียดเกี่ยวกับหมอลำเพิ่มเติมในบทที่ ๔-๖)

ดนตรีลาวเทิงและลาวสูง

กลุ่มชนเผ่าลาวเทิงและลาวสูงในประเทศลาว ประกอบด้วยชนกลุ่มน้อยอยู่หลายเผ่า แต่ละเผ่าต่างก็มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน จึงทำให้วัฒนธรรมทางดนตรีแตกต่างกันไปด้วย

ในกรณีนี้ อมร (๒๕๔๖: ๒๑-๔๓) ได้กล่าวไว้หลายเผ่า ผู้วิจัยขอสรุปเป็นตัวอย่างเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวดนตรีในกลุ่มนี้ ซึ่งมีดนตรีของชนเผ่าต่างๆ เช่น

๑. <u>เผ่าขมุหลักสิบ</u> เป็นชนกลุ่มน้อยเผ่าหนึ่งที่อาศัยตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในแขวงหลวงพระบาง มีดนตรีเป็นของตนเอง การขับเดิมของชาวขมุมีชื่อเรียกมาจากรากศัพท์เดิมคำว่า “ตัรเมิร” ในขณะที่โดยทั่วไปนิยมใช้ปี่ต๊อดเป่าประกอบ แต่ที่หมู่บ้านของชาวขมุหลักสิบจะใช้แคน และมีการขับร้อง เนื้อหาที่ขับร้องของเดิมจะกล่าวถึงความรู้สึกของผู้ขับที่ต้องอดกลั้นต่อความอาย เพื่อแสดงความกล้าหาญต่อหน้าแขกผู้มาเยือนด้วยการร้องเพลงให้ฟัง

เครื่องดนตรีของชนเผ่าขมุหลักสิบ เครื่องดนตรีของชาวเผ่าขมุหลักสิบมีดังนี้

๑.๑ ต๊อด เป็นเครื่องเป่าประจำเผ่าขมุ ทำจากไม้ไผ่ดิบ มีอยู่ ๒ ขนาดคือ ต๊อดขนาดเล็ก และต๊อดขนาดใหญ่

๑.๑.๑ ต๊อดขนาดเล็กจะเจาะรู ๓ รู เวลาเป่าจะวางเครื่อดนตรีในทางขวาง ใช้จมูกเป่าในลักษณะผิวลม

๑.๑.๒ ต๊อดขนาดใหญ่รูปแบบเหมือนต๊อดตัวเล็ก แต่มีความแตกต่างกันที่วิธีเป่า คือเป่าโดยใช้ปากและยังคงวางเครื่องเป่าในทางขวางอยู่

๒. <u>เผ่าม้ง</u> เป็นชนกลุ่มน้อยที่รักการร้องรำทำเพลง การขับของชาวเผ่าม้งจะมีทั้งการขับของชายและหญิง เนื้อหาส่วนใหญ่ล้วนแต่เกี่ยวกับเรื่องความรัก เนื่องจากยุคก่อนเป็นยุคที่มีการบอกกล่าวกันด้วยวาจา ไม่ใช่ทางอักษร บางครั้งอาจมีการเป่าใบไม้ประกอบการขับด้วยใบไม้ที่ชาวม้งใช้เป่าคือใบลำไย เพลงจากการเป่าใบไม้จะเป็นทำนองที่แต่งขึ้นสดๆ ในเวลานั้น เพื่อเรียกร้องความสนใจจากหญิงที่ตนรัก

เครื่องดนตรีของชาวเผ่าม้งในประเทศลาวที่มีการเล่นกันอยู่ ได้แก่

๒.๑ ปี่ม้งหรือที่เรียกันตามภาษาถิ่นของชาวม้งว่า จ้ามแปะ เป็นเครื่องดนตรีประจำเผ่า ปี่ชนิดนี้มีรูปร่างคล้ายปี่จุมของชาวไทยภาคเหนือ แต่เวลาเป่าไม่ได้อมลิ้นปี่ไว้ในกระพุ้งแก้มเหมือนปี่จุม ตัวปี่ทำจากไม้ไผ่หรือไม้รัน ประเภทเดียวกันกับไม้ไผ่เฮี๊ยะและไม้ซาง มี ๖ รูนิ้ว และ ๑ รูค้ำ รวม ๗ รู ลิ้นทำจากแผ่นทองเหลือง มีหวายถักครอบลิ้นสามารถเลื่อนขึ้น-ลง ปิดลิ้นได้

นิยมใช้เป่าเกี้ยวสาวหรือปลุกเรียกสาว ถ้าสาวไม่ชอบจะไม่ออกมาพบ ชายหนุ่มก็จะเดินจากไปเพื่อไปเป่าเรียกสาวบ้านอื่นอีก ขณะเดินไปก็เป่าปี่ไปตามทางเรื่อยๆ

๒.๒ ซอม้ง เป็นเครื่องสีที่ทำขึ้นเอง ตัวกระบอกซอทำจากกระป๋องผลไม้เชื่อม ส่วนคันชักทำจากไม้เนื้อแข็งที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น โดยคันชักจะติดอยู่ภายในสายหางม้าทำจากเอ็นมัดกับคันไม้ไผ่ ใช้บรรเลงเพลงที่ประกอบการขับของชาวม้ง

๒.๓ แคนม้ง เรียกเป็นภาษาของชาวม้งว่า “แกร็ง”ขณะเป่าผู้เป่าจะเต้นประกอบไปด้วย จึงทำให้มีเสียงกรุ๊งกริ๊งของลูกปัดที่ติดอยู่บนเสื้อของผู้เป่าด้วย

๓. <u>เผ่าไทดำ</u> เป็นกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ที่บ้านโพสี แขวงหลวงพระบาง การละเล่นที่เกี่ยวข้องกับดนตรีก็คือการสู่ขวัญ เป็นพิธีที่สร้างบรรยากาศในการต้อนรับและสู่ขวัญแขกผู้มาเยือนหมู่บ้าน จะมีหมอขวัญผู้หญิงประจำหมู่บ้าน จัดทำพิธีโดยตั้งบายศรีพร้อมเครื่องสังเวย หมอขวัญจะขับร้องบทเพลงสู่ขวัญ ผู้อาวุโสในหมู่บ้านมาร่วมกันผูกข้อมือให้แขกพร้อมกับให้ศีลให้พรไปด้วย

๔. <u>เผ่าซำเหนือ-ไทแดง</u> เป็นชนกลุ่มน้อยที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านธาตุหลวงกลาง เมืองไชยเชษฐา แขวงกำแพงนคร เมืองเวียงจันทน์ เป็นกลุ่มชนเชื้อสายไทแดงที่อพยพมาจากเมืองซำเหนือ แขวงหัวพัน ซึ่งในอดีตเคยเป็นฐานที่ตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ลาว ลักษณะทำนองการขับของชาวซำเหนือมีหลายแบบมีตัวอย่างเช่น การขับแบบรำพึงรำพัน เป็นทำนองที่มีลีลาโศกเศร้าแสดงถึงความคับแค้นใจ การขับในงานแต่งงาน เป็นการขับที่มีเสียงแคนประกอบ ผู้ขับคือคู่บ่าวสาว ขับร้องให้แก่กันในงานแต่งของตนเอง ท่ามกลางบรรยากาศแห่งการสังสรรค์รื่นเริงภายในบ้านที่มีงาน เป็นต้น

๕. <u>เผ่าลื้อ</u> เป็นชนกลุ่มที่อาศัยอยู่ที่บ้านลื้อปากแจก ตรงกันข้ามฝั่งแม่น้ำอู แขวงหลวงพระบาง ชนชาวลื้อเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา ในประเทศจีน มีวัฒนธรรมการขับที่เป็นเอกลักษณ์ มีเนื้อหาหลากหลาย ขณะขับก็จะใช้ “วี” หรือพัดบังหน้า เป็นการขับที่ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ เรียกว่า การขับลื้อชาย การขับลื้อหญิงแบบไม่มีเสียงดนตรีประกอบ เนื้อหาแสดงออกเรื่องความรัก การขับลื้อชายอาจมีกาเป่าปี่เต้าะประกอบ ใช้เสียงต่ำ และบางครั้งอาจใช้ปี่กูซึ่งเป็นปี่เสียงสูงร่วมด้วย

เครื่องดนตรีของชนเผ่าลื้อ มีดังนี้

๕.๑ ปี่เต๊าะ เป็นเครื่องเป่ามีเสียงต่ำ ลักษณะเป็นปี่ลิ้นอิสระแบบเดียวกับปี่ลูกแคน หรือปี่จุมของไทย ใช้เป่าประกอบการขับลื้อชาย

๕.๒ ปี่กู เป็นปี่เสียงสูง มักใช้ประกอบการขับลื้อหญิง

๕.๓ กลองหางฟ้อนลาย เป็นกลองหางหรือกลองหางยาวของชาวลื้อ ใช้ตีร่วมกับกลองคัน รูปร่างคล้ายรำมะนา โดยปกติใช้ในขบวนแห่เพื่อให้ผู้เฒ่าฟ้อนลายต่อสู้กัน

๖. <u>เผ่าตะเรียง</u> เป็นชนอีกเผ่าหนึ่งที่อยู่ในเมืองดักจึง แขวงเซกอง ชนกลุ่มนี้มีการละเล่นและการร้องรำทำเพลงที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับเผ่าอื่นๆ ที่อยู่ในบริเวณพื้นที่เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน และในขณะเดียวกันก็มีลักษณะเฉพาะตัวบางอย่างที่ระบุได้ว่าเป็นศิลปวัฒนธรรมของคนตะเรียงโดยเฉพาะ

เครื่องดนตรีของชนเผ่าตะเรียง มีหลายอย่าง ได้แก่

๖.๑ เจียง หรือ ก็องลา เป็นเครื่องดนตรีสำหรับประกอบพิธีกรรมทำด้วยทองเหลือง ได้รับมาจากประเทศเวียตนาม

๖.๒ ตึ๊ก หรือ กะตุ๊ด หรือ กะบั้ง เป็นปี่ไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง เป็นเครื่องดนตรีในพิธีกรรมเช่นเดียวกับก็องลา ทำด้วยไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง จะต้องทำเป็นชุดมี ๖ อัน ให้เสียงต่างกัน ใช้คนเป่า ๖ คน

๖.๓ เจียงและตึ๊ก เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเคาะเขย่า มีลักษณะเป็นกระดิ่งเล็กรวมกันเป็นพวง ใช้เล่นในพิธีกรรมโดยไม่มีเครื่องดนตรีอื่นประกอบและไม่บรรเลงเป็นเพลง เรียกกันว่า “หมากดึง” ใช้สั่นให้เกิดเสียงในขณะเดินวนไปรอบๆควายหรือวนรอบๆบ้านเพื่อจะเรียกผีมารับเครื่องเซ่น

๖.๔ ตาโล้ย เป็นเครื่องประเภทขลุ่ย ทำด้วยไม้ไผ่ ใช้เป่าประกอบการขับลำ (เปลและบรัล) ใช้เล่นตามลำพังหรือเล่นเป็นกลุ่มก็ได้ มักทำตาโล้ยเป่าเล่นในช่วงเวลาที่เสร็จงานนาไร่ คือช่วงเดือน ๑ ถึงเดือน ๓

๖.๕ อ้องแอ้ง หรือ จูเจ๊ด หรือ ตะเลิน หรือ กระจับปี่ เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่ไม่ใช่ของเผ่าตะเรียงเอง ได้มาจากเผ่าอื่นๆและลาวลุ่ม เครื่องดนตรีที่ทำด้วยไม้หรือไม้ไผ่มักจะทำได้เอง แต่ถ้าเป็นเครื่องดนตรีทองเหลืองหรือโลหะอื่นๆต้องซื้อมาจากตัวแขวง หรือเมื่อก่อนต้องไปหาซื้อจากเวียตนาม

๖.๖ ซอปาก เรียกเป็นภาษาตะเรียงว่า ตะโหลด หมายถึงการทำเสียงให้คล้ายเสียงซอ แต่ไม่ได้ใช้เครื่องดนตรี

๖.๗ แคน เป็นเครื่องดนตรีที่ตะเรียงรับมาจากลาวลุ่มโดยตรง แต่ไม่นิยมเล่นในบ้านตะเรียงดังเดิม

เพลงพื้นบ้านตะเรียง ชาวตะเรียงนิยมขับร้องกันในงานรื่นเริง หรืองานบุญต่างๆ คือ เปล และบรัลเป็นชื่อทำนองเพลงที่นิยมกันมาก ทั้งในงานกินบุญ งานแปงฮีตบ้าน งานดอง (งานแต่งงาน) รวมถึงงานรื่นเริงต่างๆ เล่นตอนกลางวันหรือกลางคืน ดนตรีชนิดนี้แตกต่างจากพวกก็องลาหรือ กะตุ๊ด และหมากดึงที่นิยมใช้ในตอนกลางคืนหรือในพิธีกรรมเท่านั้น เพลงเปลและเพลงบรัลนิยมใช้ผู้หญิงร้องและเป็นการร้องหมู่ตั้งแต่ ๑๐ คนขึ้นไปถึง ๒๐ คน ผู้ที่จะร้องเพลงนี้ได้ต้องได้รับการฝึกสอนจากผู้สูงอายุของบ้าน เรียนรู้ผ่านการจดจำและฝึกร้องกันไปเรื่อยๆ ถ้อยคำที่ร้องเป็นภาษาของเผ่า มักมีเนื้อความที่สอดคล้องกับโอกาสที่เกี่ยวกับความสนุกสนานรื่นเริง ความรักและการสอนลูกหลาน บทร้องมักเป็นคำตักเตือนให้ผู้ชายปฏิบัติตนเป็นสามีที่ดี สอนลูกหลานให้เป็นคนดี เครื่องดนตรีประกอบด้วยหมากดึง ๑ อัน เขย่าให้จังหวะขณะขับร้อง

๗. <u>เผ่าแย็ฮ</u> (อ่านว่า แย-ฮะ) เป็นชนกลุ่มน้อยอีกกลุ่มหนึ่งที่มาจากเมืองดึกจึง ในประเทศเวียตนาม ชนกลุ่มนี้มีการละเล่นและการร้องรำทำเพลงที่เป็นวัฒนธรรมเฉพาะตัวของตนเอง เช่นเดียวกับชนกลุ่มอื่น เครื่องดนตรีของแย็ฮ ชาวแย็ฮมีเครื่องดนตรีที่สำคัญๆอยู่หลายชนิด จัดแบ่งเป็นเครื่องดนตรีเฉพาะในการทำพิธีกรรมกับเครื่องดนตรีเพื่อความบันเทิง มีดังนี้

๗.๑ ก็องลา คำในภาษาแย็ฮเรียกว่า “เจียร” เป็นเครื่องดนตรีที่ทำเองไม่ได้ เพราะเป็นทองเหลืองต้องหาซื้อจากเวียตนาม ปกติบ้านชาวแย็ฮที่พอจะหาซื้อก็องลาไว้เป็นสมบัติส่วนรวมได้ ก็มักจะมีไว้สำหรับงานพิธีกรรมของบ้านหรือพิธีกรรมของครอบครัวเช่น งานแต่งงาน บ้านที่ไม่มีก็จะขอยืมจากบ้านที่มีมาใช้เฉพาะงาน แต่ก่อนมีการเก็บเครื่องดนตรีชนิดนี้โดยการฝังไว้ใน

ป่า เวลาต้องการใช้จะขุดขึ้นมา แต่ปัจจุบันเก็บไว้ตามบ้านเรือน การตีก็องลาจะเล่นพร้อมกับกะบั้ง เพื่อให้เกิดเป็นเสียงประสานกัน ไม่มีการขับร้อง

๗.๒ กะบั้ง(ไม้ไผ่)ชาวแย๊ฮเรียกว่า ตู๊ด ทำจากไม้ไผ่ปล้องใหญ่ยาว ชนิดที่เรียกว่าไม้ปีกซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่สามารถทำขึ้นมาได้เอง เวลามีงานก็ไปตัดไม้ไผ่มาทำ หรือจะทำเก็บไว้ใช้หลายครั้งก็ได้ ปกติกะบั้งทำเป็นชุด ชุดละ ๗ อัน แต่ละอันให้เสียงต่างกัน คนเป่าต้องรู้วิธีเป่าให้ประสานกันกับ ก็องลาที่ให้จังหวะ กะบั้งใช้ในพิธีกรรมตามเทศกาลของบ้าน รวมทั้งพิธีแต่งงานและพิธีขึ้นบ้านใหม่

๗.๓ กลองตะเกิ้ล เป็นกลองขนาดใหญ่มี ๒ หน้าใช้คนตี ๒ คนอยู่กันคนละด้าน กลองชนิดนี้มีอยู่เพียงบางบ้านเท่านั้น เวลาจะใช้ต้องขอยืมกัน ส่วนมากไม่ค่อยซื้อหามาไว้เป็นของบ้านตัวเอง เพราะกลองชนิดนี้ใช้เฉพาะในพิธีบุญจุดถ่านเท่านั้น

๗.๔ หมากดึง เป็นเครื่องดนตรีประกอบพิธีอีกอย่างหนึ่งมีลักษณะเป็นกระดิ่งพวง มักซื้อมาไว้ใช้ในงานแปงฮีตกินควายและใช้ในฮีตเรือนด้วย ส่วนใหญ่จะซื้อหามาจากที่อื่น แต่บางบ้านก็ขอยืมใช้กัน

๗.๕ ก็องเก-ลง เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงเพื่อความบันเทิงไม่กำหนดใช้ในพิธีกรรม ทำจากไม้แก่นและใช้ไม้ท่อนหุ้มปลายตีเหมือนระนาด ทำเองได้ไม่ต้องไปหาซื้อจากที่อื่น เล่นคนเดียวหรือเล่นครั้งละ ๒-๓ เครื่องพร้อมกันก็ได้ มีทำนองต่างกันออกไปและมีคนร้องเพลงประกอบไปด้วย

๗.๖ ปี่นบูย เป็นเครื่องดนตรีให้ความบันเทิง ทำจากไม้ปีกประกอบกับน้ำเต้าแห้งทำเป็นคู่ เวลาเล่นจะเคาะส่วนที่เป็นกะโหลกน้ำเต้าให้เกิดเสียง ผู้ชายชาวแย๊ฮมักใช้ปี่นบูยเล่นเวลาไปเกี้ยวสาว หรือเล่นสนุกๆตามใจชอบก็ได้ เป็นเครื่องดนตรีทำเล่นกันเอง เด็กๆก็ทำได้

๗.๗ เตลน หรือขลุ่ยไม่ไผ่ เป็นเครื่องดนตรีที่ทำขึ้นเล่นเองเช่นเดียวกัน ทำจากไม้ปีก(ไม้ไผ่) ตัดให้ได้ขนาดแล้วเจาะรูเพื่อให้ใช้นิ้วปิดเปิดให้เกิดเสียงต่างๆ ผู้ชายชาวแย๊ฮสามารถทำไว้เป่าเล่นเวลาเสร็จงานเกี่ยวข้าว หรือเก็บพืชผลจากสวน สามารถเป่าเล่นคนเดียวหรือเป็นกลุ่มก็ได้ โดยไม่ต้องมีคนขับร้อง เพลงร้องของเผ่าแย๊ฮ เช่น ยะฮ กะรัง เป็นต้น

๗.๗.๑ ยะฮ เป็นเพลงที่ผู้ชายร้องในพิธีการต่างๆ ในช่วงของการรื่นเริงระหว่างกินเหล้าไห เพลงยะฮต้องมีคนร้องตั้งต้นคนหนึ่ง แล้วอาจมีคนอื่นๆร่วมร้องด้วย คล้ายๆกับสร้อยเพลงหรือผลัดกันร้องเนื้อเพลงซึ่งมักจะคิดขึ้นเองในขณะนั้น บางคนอาจจะจำจากเนื้อร้องที่มีคนเก่งร้องไว้และติดใจ เพลงชนิดนี้ร้องได้เรื่อยๆเมื่อเหนื่อยก็หยุดได้ และมีคนร้องตั้งต้นขึ้นมาใหม่อีกก็ได้

๗.๗.๒ กะรัง เป็นเพลงผู้หญิงร้อง คล้ายๆโต้ตอบกันเหมือนเพลงปฏิพากย์ของไทย ชาวแย๊ฮ มักใช้คำว่าเจ้ากะรังให้ข้อย ข้อยกะรังให้เจ้า คือโต้ตอบกันด้วย(กะรัง) แต่เพลงกะรังนี้ไม่ค่อยเป็นที่นิยมเท่ายะฮ ซึ่งเหมาะสำหรับคนกินเหล้าที่ร้องกันได้ตลอดคืน

๘. <u>เผ่าตะริว</u> เป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มที่มีจำนวนประชากรน้อยที่สุด ชนกลุ่มนี้ก็มาจากแขวงเซกองเช่นกัน เป็นกลุ่มชนที่มีระบบความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม นับถือผี ทั้งผีในธรรมชาติ และผีที่มาจากคนตาย แต่การจำแนกประเภทหรือแยกแยะความแตกต่างไม่ค่อยชัดเจน ส่วนใหญ่เป็นการกล่าวถึงข้อห้ามและข้อนิยมที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อเรื่องผี เช่น ผีเรือน ผีข้าว (ผีไร่นา) ส่วนของประเพณีและพิธีกรรมของเผ่าตะริว ก็คล้ายๆกับเผ่าอื่น คือมีทั้งประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน โดยเฉพาะการเพาะปลูก ประเพณีเกี่ยวกับขั้นตอนในชีวิต และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาโรค หากจำแนกในแง่ของผู้ร่วมพิธี ก็มีทั้งที่เป็นพิธีกรรมของชุมชน หรือฮีตและพิธีกรรมของครัวเรือน ที่เรียกว่าฮีตเรือน ประเพณีตามเทศกาล (ฮีตบ้าน) ปาสางดุง-บุญปีใหม่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นงานบุญใหญ่ที่สุดของชนชาวตะริว

เครื่องดนตรีของชนเผ่าตะริว ชาวตะริวมีเครื่องดนตรีและการขับลำตามแบบของเผ่าที่น่าสนใจหลายรูปแบบ ดังนี้

๘.๑ ก็องลา เป็นเครื่องตีทำด้วยทองเหลือง มีปุ่มนูนตรงกลางด้านหนึ่ง มีขนาดต่างกันและให้เสียงต่างกัน ปกติใช้เล่นเป็นคู่ เล่นมากกว่า ๑ คู่ก็ได้ แต่เป็นเครื่องดนตรีที่ทำเองไม่ได้ ถือเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชน ผู้ชายเป็นผู้ตี การตีต้องรู้จังหวะและรู้โอกาสที่ตี ใช้ตีตลอดเวลาที่ประกอบพิธี แต่เมื่อถึงตอนกินเลี้ยงรื่นเริงอาจเปลี่ยนเป็นเครื่องดนตรีอื่นๆ และมีการขับลำทำเพลงของเผ่า ตามแต่จะมีผู้มีความสามารถ ทั้งที่กว๊านและที่เรือนแต่ละหลัง

๘.๒ ปรีฮู้ดเตอะ เป็นปี่ทำด้วยไม้ไผ่ เป็นเครื่องดนตรีที่ทำเล่นเองได้ ใช้ปล้องไม้ไผ่ขนาดเล็ก ตัดให้เรียบทั้งสองด้าน ปี่ชนิดนี้ไม่มีลิ้น ปรีฮู้ดเตอะนี้จะเล่นเมื่อไรก็ได้ ไม่ต้องมีโอกาสพิเศษ และผู้หญิงก็เป่าเล่นได้ เล่นเป็นเพลง โดยไม่ต้องมีขับร้องประกอบทำนอง

๘.๓ อาสัง คือ เขาควาย ที่ขัดตรงปลายที่จะเป่าให้เรียบ ใช้เป่าเวลาล่ากวางหรือหมูป่าหรือในเวลาขึ้นปีใหม่ ทำกว๊านใหม่ ทำประตูโค้งปากทางเข้าบ้าน อาสังนี้เป่าเล่นคนเดียวก็ได้ไม่มีการร้องขับบทเพลง

๘.๔ อีรู้ด หรือ ดูดอีรู้ด เป็นขลุ่ยชนิดหนึ่ง ทำด้วยไม้ป้อง (ไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง) ทำเองได้ส่วนมากผู้ชายเป็นคนเป่า เนื่องจากต้องใช้แรงลมมากกว่า ปรีฮู้ดเตอะ และต้องใช้นิ้วปิดเปิดรูที่เจาะเพื่อทำให้ระดับเสียงต่างกัน จะเล่นเวลาใดก็ได้ และเล่นคนเดียวไม่ต้องมีผู้ขับร้อง

๘.๕ อืดลืด มีลักษณะคล้ายกลองเล็กๆ ทำด้วยไม้ป้องลำใหญ่ เวลาเล่นต้องเอามือปิดด้านปลายข้างหนึ่ง และเปลี่ยนมือตีตามจังหวะ อืดลืดนี้ทำเองได้ มักใช้เล่นเวลามีงานบุญตอนสังสรรค์รื่นเริง เป็นเครื่องให้จังหวะทำให้เกิดความคึกคักสนุกสนาน

๘.๖ กะบั้ง เป็นเครื่องเป่าทำจากไม้ไผ่ขนาดลำใหญ่และเล็ก ไล่ขนาดลงมาเป็นชุดรวม ๖ อัน ปาดตรงปลายที่เป่าให้เป็นรูปแหลมเข้าหากันและตัดสั้นยาวตามที่ต้องการให้เกิดระดับเสียง กะบั้งทั้ง ๖ อันจึงมีขนาดของลำและความยาวไม่เท่ากัน คนเป่าต้องรู้วิธีและรู้ระดับเสียงเพลงของชนเผ่าตะริว ชาวตะริวมีบทเพลงที่เป็นรูปแบบดั้งเดิมของเผ่า มักมีลักษณะเป็นเพลงพื้นบ้าน คือคนร้องเป็นใครก็ได้ที่รู้จักเนื้อเพลงที่จดจำกันสืบๆมา คนที่เก่งๆ เท่านั้นที่คิดถ้อยคำขึ้นใหม่ได้ในเวลาร้องแต่ละครั้ง ส่วนมากจะจำคำร้องที่ชอบใจแล้วร้องกันต่อๆมา เพลงเหล่านี้ร้องเล่นกันในงานรื่นเริงต่างๆ หรือร้องกันเล่นๆก็ได้ แต่ก่อนนั้นใครๆในบ้านก็สามารถร้องเพลงเล่นได้ แต่ปัจจุบันคนร้องได้มีน้อยลงเพราะคนรุ่นใหม่ๆไม่ค่อยรู้ถ้อยคำ และไม่รู้ทำนองหรือวิธีร้อง ในสมัยที่มีการล้มเลิก ฮีตดอง ถ้าเรือนหลังใดมีคนเจ็บ ให้คนในบ้านไปร้องเพลงเป็นหมู่คนเจ็บดีขึ้น เชื่อกันว่าเป็นเพราะเลิกหรือเปลี่ยนแปลงฮีตดองจึงทำให้เจ็บป่วย การฟังเพลงทำให้มีกำลังดีขึ้น

๙. <u>เผ่าแงะ</u> เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใหญ่ที่สุดที่มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในเขตเมืองกะลึม ซึ่งเคยขึ้นอยู่กับแขวงสาละวัน ก่อนที่จะแยกส่วนหนึ่งของแขวงออกเป็นแขวงเซกอง เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๑ (ค.ศ.๑๙๔๘) เผ่าแงะ เป็นกลุ่มหลักของพื้นที่ แต่เดิมเรียกตัวเองว่า เกรียงและแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม

ตามลักษณะ พื้นที่ตั้งคือ เรียงด๊ะฮ ตั้งอยู่ริมลำน้ำเซกอง และเกรียงโก๊ะฮ คือกลุ่มที่อยู่บนภูดอย ในด้านศิลปวัฒนธรรมนั้น นอกจากทางด้านหัตถกรรมเช่น ทอผ้า จักสาน แล้ว ในด้านการร้องรำ ทำเพลงและวัฒนธรรมทางภาษา เช่น การเล่านิทาน ซึ่งชนชาวแงะมีชื่อเสียงโดดเด่นโดยเฉพาะ การขับลำ ที่เรียกว่า ขับแงะ ซึ่งมีท่วงทำนองต่างๆกันหลายอย่าง ส่วนคำขับนั้นมีลักษณะเป็น มุขปาฐะ แต่ละเพลงไม่มีคำร้องเฉพาะ คนขับที่ชำนาญจะคิดคำร้องไปเรื่อยๆ ส่วนคนที่ฝึกหัด หรือสนใจ ขับบ้าง ก็มักจะจำจากคนที่เก่งๆไว้ การขับแงะมีทำนองต่างๆดังนี้

๙.๑ กะเลือย หรือ กะเลย เป็นการขับลำอย่างยาว มีคนขับลำด้วยกันกี่คนก็ได้ แต่ละคนก็อาจจำเนื้อความเก่าได้คนละเล็กละน้อย หรืออาจช่วยกันคิดใหม่ ขับต่อกันไปเรื่อยๆ การขับลำกะเลือยนี้ค่อนข้างช้า คนรุ่นหลังๆ จึงไม่ค่อยชอบ ความนิยมขับลำแบบนี้จึงลดน้อยลง

๙.๒ บอจ หรือบะบอจุ เป็นการขับลำเพื่อความเพลิดเพลิน ลำในงานใดก็ได้ มีลักษณะเป็นการอวยชัยให้พรคนที่มาร่วมงาน แสดงความยินดีชื่นชมเจ้าเรือนหรือเจ้าของงาน

๙.๓ บอยตอง เป็นการลำเป็นเรื่อง เล่าเรื่องยาวๆ ทำนองนิทาน โดยมากคนเฒ่าคนแก่จะชอบลำชนิดนี้ และผู้ชายเป็นคนลำเนื่องจากผู้ชายมีโอกาสได้รับรู้เรื่องราวเหล่านี้มากกว่าผู้หญิง

๙.๔ บอเบ๊อะ เป็นการขับลำของผู้หญิงโดยเฉพาะเวลาไปทำงานเล็กๆน้อยๆ เช่นไปช้อนกุ้ง ช้อนปลา หรือเข้าป่าไปหาเห็ด หาหน่อไม้กับเพื่อนๆ ลำบะเบ๊อะ มีเสียงค่อนข้างเบา เหมาะกับผู้หญิง ถ้อยคำที่ลำนั้นก็คิดเอาเอง เริ่มและหยุดตอนไหนก็ได้

๙.๕ ตักม่วน เป็นการลำอย่างสั้นๆ ลำได้ทั้งผู้ชายผู้หญิง มีลักษณะเป็นการเกี้ยวพาราสีโต้ตอบกันหรือเวลาดื่มเหล้ากันอย่างสนุกสนาน ก็อาจใช้ตักม่วนนี้ลำก่อนจะดื่มเหล้าแต่ละครั้ง หรือแต่ละรอบ(เหล้าไห)ก็ได้ เนื้อความแล้วแต่คนลำจะคิดขึ้นมาได้ในขณะนั้น หรืออาจจดจำจากที่คนก่อนๆเคยขับลำไว้

เครื่องดนตรีของเผ่าแงะ ชนเผ่าแงะมีดนตรีเพื่อจุดประสงค์ ๒ อย่างคือเพื่อพิธีกรรมและเพื่อการบันเทิง โดยมีการแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาดไม่นำมาปะปนกัน ดังนั้นเครื่องดนตรีก็ถูกแบ่งออกตามจุดประสงค์สำคัญทั้ง ๒ ประการนี้คือ

๑) เครื่องดนตรีสำหรับพิธีกรรม ได้แก่ ก็องลา ปะเนาะ ปะฮ้าดและกะบั้งไม้ไผ่

๒) เครื่องดนตรีเพื่อความบันเทิง ได้แก่ กระจับปี่ ระนาดใหญ่ ซอปาก ปี่ ก็องตบ และแคน เครื่องดนตรีเหล่านี้ จะเล่นตามลำพังหรือเล่นประกอบการขับลำก็ได้ และจะขับลำอย่างเดียวโดยไม่มีดนตรีเล่นประกอบก็ได้เหมือนกัน

๑๐. เผ่ากะตู เป็นชนเผ่าที่มีขนาดใหญ่ใกล้เคียงกับเผ่าแงะ แต่จำนวนประชากรอาจน้อยกว่า ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองกะลึม ทั้งนี้เพราะชนชาวกะตูจำนวนหนึ่งอยู่ในเขตเวียตนาม จึงมีการแบ่งชนกลุ่มนี้ออกเป็น ๒ กลุ่มคือ กะตูลาวและกะตูเวียด ศิลปวัฒนธรรมของเผ่านี้มีเอกลักษณ์สำคัญหลายอย่าง เครื่องดนตรีของกะตูแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ ดนตรีสำหรับประกอบพิธีกรรมและดนตรีสำหรับการบันเทิง เฉพาะเครื่องดนตรีพิธีกรรมของกะตู เป็นเครื่องดนตรีที่ห้ามเล่นในเวลาอื่นที่ไม่เป็นพิธีกรรมหรืองานบุญ แม้จะเอามาทดลองเล่นก็ไม่ได้ ถือว่าถ้าผีได้ยินจะมาเพราะนึกว่ามีการเลี้ยงผี และถ้ามาพบว่าไม่มีของกินก็จะโกรธ เครื่องดนตรีพวกนี้มี ก็องลา จึกรือ ปะเนาะ ปัรเนาะ ปะฮ้าด ตรลัด ซึ่งทำด้วยทองเหลืองและได้มาจากเวียตนาม

เครื่องดนตรีของเผ่ากะตู เช่น

๑๐.๑ ก็องลาหรือก็องอวง มีลักษณะคล้ายฆ้องมีปุ่มด้านหน้า ใช้ไม้ท่อนหุ้มปลายหรือไม้แก่นขนุนก็ได้สำหรับตีตรงปุ่ม

๑๐.๒ ปะฮ้าดหรือปรลัด มีลักษณะคล้ายฆ้องแต่ไม่มีปุ่มนูน ตีด้านใน เสียงแหลมและค่อยกว่าปะเนาะ

๑๐.๓ ก็องตบหรือปะเตล เป็นกลองใบเล็ก เจาะไม้แล้วขึงด้วยหนังวัวหรือฟาน บางครั้งทำใบใหญ่เสียงดังมากเรียกว่าก็องใหญ่

๑๐.๔ เติมตู๊จ เป็นเครื่องเป่าทำด้วยไม้เฮียะ มีขนาดลำต่างๆกันรวม ๗ อัน ใช้เป่าเฉพาะเวลามีตำเนียงฮายตอนกลางคืน แต่ละเรือนอาจทำไว้ใช้เฉพาะตน แต่ไม่ได้มีทุกเรือนเพราะทำครบชุดค่อนข้างยาก

เครื่องดนตรีของประเทศลาว

ชนชาวลาวมีเครื่องดนตรีที่เป็นของตนเองมากมาย สามารถแบ่งประเภทของเครื่องดนตรีเป็น ๔ กลุ่มคือ

๑. **ประเภทที่เสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของกระแสอากาศ** (เครื่องเป่า: Aerophones) ได้แก่

๑.๑ แคนน้ำเต้า (Gourd free reed) หรือที่เรียกว่า “ตวร” เป็นเครื่องเป่าลักษณะเดียวกับแคนโดยทั่วไป แต่มีข้อแตกต่างที่สังเกตได้คือ บริเวณเต้าแคนทำด้วยผลน้ำเต้า ผู้ชายใช้บรรเลงและเป่าเรียกผู้หญิงอันเป็นที่รักในเวลากลางคืน มักเป็นสัญญาณที่รู้กันเฉพาะ

ภาพที่ ๑๘ แคนน้ำเต้า
ที่มา: ทรงวิทย์ (๒๕๓๓)

๑.๒ แกน หรือ แคน (Tube free reed) เป็นเครื่องดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ มีความโดดเด่นมากที่สุดของลาว ใช้บรรเลงได้ทั้งดนตรีในราชสำนัก ดนตรีพื้นบ้าน และดนตรีของชนกลุ่มน้อยของลาว

ภาพที่ ๑๙ แคน
ที่มา: พิพิธภัณฑ์จำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๑.๓ ขลุ่ยลาว (Whistle mouthpiece) เป็นเครื่องดนตรีในราชสำนัก มีลักษณะคล้ายขลุ่ยไทย ทำจากไม้ไผ่ ไม้เนื้อแข็ง พลาสติก หรือ โลหะ ใช้บรรเลงในวงมโหรีและวงพิณพาทย์ หรือสามารถใช้ในการบรรเลงเดี่ยวก็ได้ ขลุ่ยลาวมี ๒ ขนาด คือ ขนาดเล็ก เป็นขลุ่ยที่มีระดับเสียงสูง และขนาดใหญ่เป็นขลุ่ยที่มีระดับเสียงต่ำ

ภาพที่ ๒๐ ขลุ่ย
ที่มา: โรงเรียนสร้างครูศิลปะชั้นกลาง เวียงจันทน์
(บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๑.๔ เขาสัตว์หรือเขาควายหรือ อาสังหรือสะเนงเกล (Horn free reed) เป็นเครื่องเป่าที่ทำจากเขาสัตว์ที่มีรูกรวงตลอด มีความยาวประมาณ ๓๙ เซนติเมตร เวลาเล่นจะใช้นิ้วชี้ปิดรูด้านปลายแหลม และใช้ฝ่ามือปิดเปิดด้านใหญ่ เป่าลมผ่านลิ้นเข้าไปในเขารูที่เป่าจะอยู่ตรงกลาง ทำจากไม้ไผ่บางๆยึดติดกับเขาด้วย ขี้ผึ้งใช้เป่าเพื่อล่าสัตว์ หรืองานรื่นเริงปีใหม่ ใช้เป่าเดี่ยวโดยไม่มีคนร้องก็ได้

ภาพที่ ๒๑ สะเนงเกล
ที่มา: ศิลปากร, กรม (๒๕๓๙)

๒. <u>ประเภทที่เสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของสาย</u> (เครื่องสาย: Chordophones) ได้แก่

๒.๑ <u>ซออี้หรือซอด้วง</u> (Unfretted bowed lute) มีลักษณะคล้ายกับซอด้วงของไทย วิธีการบรรเลงก็ได้รับอิทธิพลจากดนตรีไทย เป็นเครื่องดนตรีฝ่ายราชสำนัก

ภาพที่ ๒๒ ซออี้
ที่มา: พิพิธภัณฑ์จำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๒.๒ ซอโอ้หรือซออู้ (Unfretted bowed lute) มีลักษณะคล้ายกับซออู้ของไทย วิธีการบรรเลงก็ได้รับอิทธิพลจากดนตรีไทย เป็นเครื่องดนตรีฝ่ายราชสำนัก

ภาพที่ ๒๓ ซอโอ้
ที่มา: โรงเรียนศิลปะดนตรีแห่งชาติ เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๒.๓ ขิม (Struck board dulcimer) มีลักษณะทางกายภาพคล้ายกับขิมของไทยและจีน มีรูปร่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ขึงด้วยสายโลหะ ไม้ตีทำจากไม้ไผ่ บรรเลงรวมอยู่ในวงมโหรีของกลุ่มดนตรีราชสำนัก

ภาพที่ ๒๔ ขิม
ที่มา: โรงเรียนศิลปะดนตรีแห่งชาติ เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๒.๔ จะเข้ (Zither) เป็นเครื่องดีด มี ๓ สาย เวลาดีดจะวางราบลงกับพื้น เป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับอิทธิพลจากประเทศไทย

ภาพที่ ๒๕ จะเข้
ที่มา: ทรงวิทย์ (๒๕๓๓)

๒.๕ พิณหรือซุง (Fretted plucked lute) เป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งของลาวที่แสดงออกถึงความเชื่อในเรื่องของพญานาค เพราะส่วนหัวของพิณจะแกะสลักเป็นรูปหัวพญานาค พิณเป็นเครื่องดีดมีสาย ๓ สาย

ภาพที่ ๒๖ พิณ
ที่มา: ทรงวิทย์ (๒๕๓๓)

๒.๖ ซอบั้ง (Bamboo bowed lute) เป็นเครื่องสีที่ทำขึ้นจากการนำกระบอกไม้ไผ่มาขึ้นสาย ๒ สาย แล้วสีด้วยคันชัก ซึ่งเป็นลักษณะคันชักอิสระ

ภาพที่ ๒๗ ซอบั้ง
ที่มา: ทรงวิทย์ (๒๕๓๓)

๓. ประเภทที่เสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของมวลวัตถุ (เครื่องเคาะ/เครื่องตี: Idiophones) ได้แก่

๓.๑ ก็องลา หรือฆ้อง (Bass gong) เป็นเครื่องตี ทำด้วยทองเหลือง มีปุ่มนูนตรงกลางด้านเดียว ขนาดต่างกันและให้เสียงต่างกัน ปกติจะใช้เล่นเป็นคู่ (๒ ใบ) แต่จะเล่นมากกว่าหนึ่งคู่ก็ได้

ภาพที่ ๒๘ ฆ้อง
ที่มา: วัดโพธิรัตนศาสดาราม แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๓.๒ <u>โปงไม้</u> (Slit gong/Wooden gong) เป็นเครื่องตีให้สัญญาณพื้นบ้าน ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง มีหลายชนิด เช่น เกราะ กะลอ โปง โดยเฉพาะโปง จะใช้ตามวัดวาอาราม โปงมีหลายชนิด นิยมใช้ตีเพื่อเป็นสัญญาณบอกให้รู้ว่าขณะนั้นเป็นเวลาใด เช่น เวลาพระออกบิณฑบาต เวลาพระลงพระอุโบสถ เป็นต้น นับเป็นเครื่องดนตรีที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

<u>ภาพที่ ๒๙</u> โปง
ที่มา: วัดเลืองทองบริบูรณ์ เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๔๗)

๓.๓ <u>โปงลาง</u> (Log xylophone) เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ทำด้วยวัสดุไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้มะหาด ร้อยเชือกเป็นผืนขึงกับฐานเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับอิทธิพลจากประเทศไทย

<u>ภาพที่ ๓๐</u> โปงลาง
ที่มา: ทรงวิทย์ (๒๕๓๓)

๓.๔ ระนาดเอก หรือนางนาดเอก (Hi xylophone) เป็น เครื่องดนตรีที่เหมือนกับระนาดเอกของไทย ได้รับอิทธิพลจากประเทศไทยและกัมพูชา

ภาพที่ ๓๑ นางนาดเอก
ที่มา: โรงเรียนสร้างครูศิลปะชั้นกลาง เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๓.๕ ระนาดทุ้ม หรือนางนาดทุ้ม (Low xylophone) เป็นเครื่องดนตรีที่เหมือนกับระนาดทุ้มของไทย ได้รับอิทธิพลจากประเทศไทยและกัมพูชา

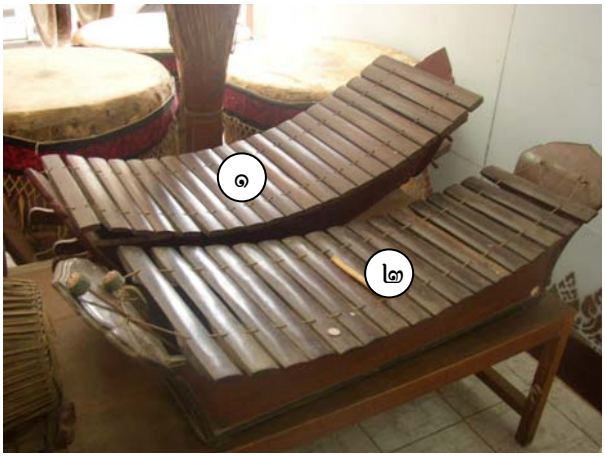

ภาพที่ ๓๒ นางนาดเอกและนางนาดทุ้ม
ที่มา: หอพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๖)
หมายเหตุ: หมายเลข ๑ คือนางนาดเอก หมายเลข ๒ คือนางนาดทุ้ม

๓.๖ ฆ้องวง (Circle gong set) เป็นเครื่องดนตรีที่พบเห็นได้ในแถบเอเชีย มีลักษณะคล้ายๆกัน ความแตกต่างอยู่ที่วิธีและเทคนิคการบรรเลง ทั้งนี้แล้วแต่ว่าประเทศนั้นๆนิยมอย่างไร ฆ้องวงลาวมี ๒ ชนิด คือฆ้องวงเอกกับฆ้องวงทุ้ม หรือฆ้องวงใหญ่กับฆ้องวงน้อย

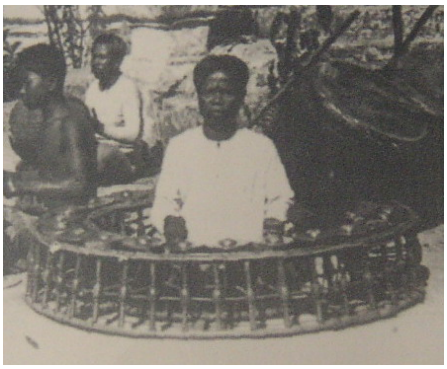

ภาพที่ ๓๓ ฆ้องวง
ที่มา: สำเนาภาพจากหอพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ เวียงจันทน์
(บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๓.๗ ฆ้องบ้างหรือมโหระทึก (Bronze gong) เป็นเครื่องดนตรีโบราณ พบว่ามีใช้ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ตัวกลองและหน้ากลองทำมาจากโลหะ ปัจจุบันยังมีใช้อยู่ในชนเผ่าบางเผ่า และเป็นเครื่องดนตรีในพระราชพิธีของประเทศไทยด้วย

ภาพที่ ๓๔ ฆ้องบ้าง
ที่มา: พิพิธภัณฑ์จำปาศักดิ์ (๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๓.๘ <u>แกง หรือระฆัง</u> (Bell) เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ตีบอกเวลาในวัด ตัวระฆังหล่อจากโลหะทองเหลือง หรือโลหะผสม

<u>ภาพที่ ๓๕</u> ระฆัง
ที่มา: วัดโพธิรัตนศาสดาราม แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๔. <u>ประเภทที่เสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของแผ่นวัตถุบางๆ</u> (เครื่องหนัง: Membranophones) ได้แก่

๔.๑ <u>ตะโพน</u> (Double headed drum, conical tubular) เป็นเครื่องประกอบจังหวะคล้ายกับตะโพนไทย ใช้ในวงปี่พาทย์ เป็นดนตรีในราชสำนักของลาว

<u>ภาพที่ ๓๖</u> ตะโพน
ที่มา: โรงเรียนสร้างครูศิลปะชั้นกลาง เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๔.๒ <u>กลองทัด</u> (Double headed drum, conical tubular) หุ่นกลองทำด้วยไม้ ขุดภายในให้กลวงทรงป่องกลาง ขึงหนังทั้งสองหน้าตีครั้งละ ๒ ใบ

<u>ภาพที่ ๓๗</u> กลองทัด
ที่มา: โรงเรียนศิลปะดนตรีแห่งชาติ เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๔.๓ <u>กลองตุ้ม</u> (Fram drum) หุ่นกลองทำด้วยไม้ขุดภายในให้กลวง ขึงหนังหน้าเดียว เป็นทรงสะดึง ส่วนใหญ่จะตีในขบวนแห่ต่างๆ อาจตีใบเดียวหรือตีร่วมกับกลองหางก็ได้

<u>ภาพที่ ๓๘</u> กลองตุ้ม
ที่มา: ทรงวิทย์ (๒๕๓๓)

๔.๔ <u>กลองหาง</u> (Long drum) ลักษณะคล้ายกลองยาวของประเทศไทย ใช้ตีในขบวนแห่ต่างๆ ครั้งละหลายๆใบ

<u>ภาพที่ ๓๙</u> กลองหาง
ที่มา: ทรงวิทย์ (๒๕๓๓)

บทที่ ๔

หมอลำ

“หมอลำ” เป็นมหรสพพื้นบ้านของประเทศลาวและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย จากการสัมภาษณ์ ท้าวเซี่ยนคำ สีหาวง (ຊ່ຽນຄຳ ສີຫາວົງ) อดีตบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นแขวงจำปาศักดิ์ (สัมภาษณ์: ๘ ตุลาคม ๒๕๔๗) ได้กล่าวถึงการแสดงหมอลำว่าเป็นการแสดงที่ประกอบไปด้วยศิลปะ ๕ แขนงได้แก่ วาทศิลป์ วรรณศิลป์ คีตศิลป์ นาฏศิลป์ และดุริยางคศิลป์

วาทศิลป์ คือศิลปะในการพูด การโต้ตอบ เกิดจากการใช้ไหวพริบปฏิภาณของหมอลำในการสื่อสารโต้ตอบได้อย่างฉะฉาน คล่องแคล่ว ทันท่วงที ผู้แสดงจะต้องมีทั้งความสามารถในการคิดตั้งกระทู้คำถามที่ลึกล้ำ ทันต่อเหตุการณ์ เป็นที่สนใจของผู้ชมผู้ฟัง และความสามารถในการตอบคำถามจากคำถามของฝ่ายตรงข้าม สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ในกรณีที่ไม่รู้คำตอบ

วรรณศิลป์ คือศิลปะในการแต่งคำประพันธ์ เป็นความสามารถที่ขยายผลมาจากการเป็นผู้มีวาทศิลป์ หมอลำที่มีวาทศิลป์ที่ดี คิดคำถาม คำตอบ มีวิธีพูดหว่านล้อมจูงใจผู้ดูผู้ฟังให้คล้อยตามได้แล้วนั้น จะต้องนำความคิดเหล่านั้นมาร้อยกรองตามฉันทลักษณ์ของกลอนลำประเภทต่างๆอย่างสละสลวย ด้วยถ้อยคำที่มีความหมาย ประกอบด้วยสำนวน โวหาร เสียดสี ที่ลึกซึ้งกินใจเพื่อความสนุกสนานของผู้ชม

คีตศิลป์ คือศิลปะทางด้านการขับร้องหรือขับลำ หมอลำแต่ละคนจะขับลำอยู่ในบันไดเสียง (Key) ของตัวเอง โดยมีหมอแคนเป็นผู้ทำหน้าที่เป่าแคนสอดประสานกับการขับลำ ซึ่งหมอแคนจะต้องรู้ว่าหมอลำแต่ละคนมีระดับเสียงสูงต่ำอยู่ในช่วงไหน จะต้องขับลำอยู่ในบันไดเสียงใด เมื่อหมอแคนเป่าแคนเป็นทำนองนำขึ้น หมอลำจะต้องขับลำให้ถูกต้องตามทำนองลำประเภทต่างๆไม่ให้ผิดเพี้ยนไปจากบันไดเสียงที่ได้ตั้งไว้ ส่วนคุณภาพของเสียงซึ่งเป็นเพียงเรื่องพรสวรรค์นั้น หาได้เป็นปัจจัยหลักในการสร้างชื่อเสียงให้แก่หมอลำไม่ คุณภาพเสียงที่ดี มีความสดใสกังกานเป็นเพียงปัจจัยเสริมที่ทำให้หมอลำมีชื่อเสียงมากขึ้นเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากหมอลำ

ที่มีชื่อเสียงส่วนใหญ่จะได้รับการยอมรับจากสังคมว่าเป็นผู้มีความสามารถในด้านวาทศิลป์และวรรณศิลป์มากกว่าที่จะได้รับการยอมรับว่าเป็นหมอลำที่มีเสียงไพเราะน่าฟัง

นาฏศิลป์ หรือศิลปะเกี่ยวกับการร่ายรำนั้น เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่หมอลำต้องใช้ในการแสดงเพื่อเสริมความน่าสนใจในการสื่อสารของหมอลำให้สามารถถ่ายทอดเรื่องราวที่ต้องการนำเสนอได้ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ลีลาท่ารำของหมอลำยังใช้เป็นเครื่องมือผ่อนแรงเมื่อต้องร้องกลอนลำยาวๆ หรือถ่วงเวลาเมื่อต้องการใช้เวลาคิดคำกลอนโต้ตอบฝ่ายตรงข้าม และการร่ายรำนี้ยังเป็นความสามารถเฉพาะตัวของหมอลำที่เป็นปัจจัยเสริมในการสร้างชื่อเสียงให้แก่หมอลำด้วย

ดุริยางคศิลป์ หมายถึงศิลปะทางดนตรี ซึ่งหมอลำทุกประเภทจะมีเครื่องดนตรีประกอบการแสดงหลักอยู่ ๑ ชิ้น คือ “แคน” โดยมีหมอแคนเป็นผู้เป่าแคนสอดประสานกับการขับลำ หมอแคนที่มีความสามารถจะต้องสามารถการเป่าแคนให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกสอดคล้องกับความต้องการของหมอลำได้ ในการแสดงแต่ละครั้งหมอแคน ๑ คน จะต้องเตรียมแคนไปเป่ามากกว่า ๑ เต้า ซึ่งแคน ๑ เต้า คือ ๑ บันไดเสียงต่อหมอลำ ๑ คน (อาจมากกว่า ๑ คนได้ในกรณีที่มีบันไดเสียงเดียวกัน)

ประวัติหมอลำ

ประวัติความเป็นมาของหมอลำนั้น ไม่ปรากฏว่ามีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นแต่เพียงการเล่าสืบต่อกันมาในลักษณะของตำนานซึ่งมีหลายตำนาน ได้แก่

ตำนานเกี่ยวกับพระยาแถน มี ๒ ตำนาน คือ

ก. พระยาแถนซึ่งเป็นเทวดาในสวรรค์มอบควายให้ขุนบรมมาเลี้ยงในโลกมนุษย์ ต่อมาควายที่พระยาแถนให้มานั้นตาย เกิดเป็นผลน้ำเต้าขนาดใหญ่หลุดออกมาจากจมูกของควาย เมื่อเจาะผลน้ำเต้านั้นดู ปรากฏเป็นสัตว์เลี้ยงและผู้คนที่มีรูปร่างลักษณะ และอาชีพแตกต่างกันออกมาจากผลน้ำเต้า และหนึ่งในจำนวนนั้นก็คือ “หมอลำ” (จารุวรรณ, ม.ป.ป.(ข): ๓๗)

ข. ปู่เยอ ผู้อยู่บนสวรรค์ส่งลูกหลานไต่เครือเขากาด (เถาวัลย์ชนิดหนึ่ง) ลงมาเกิดในโลกมนุษย์ ต่อมาเมื่อลูกหลานเกิดการเจ็บป่วยจึงไต่เครือเขากาดไปขอความช่วยเหลือจากพระยาแถน พระยาแถนให้ทำการรักษาด้วยการแต่งดอกไม้เพื่อเป็นการบูชาบรรพบุรุษ ลูกหลานเหล่านั้นจึงทำตามและกล่าวคำอ้อนวอนที่ไพเราะอ่อนหวาน ซึ่งทำนองนั้นกลายมาเป็นต้นกำเนิดของหมอลำในปัจจุบัน (จารุวรรณ, ม.ป.ป.(ข): ๓๗)

ตำนานเกี่ยวกับพระอินทร์ กล่าวถึงนายพรานคนหนึ่งฝันว่าได้ยินเสียงเพลงจากพระอินทร์ เมื่อตื่นจากความฝันจึงพยายามทำเครื่องดนตรีที่มีเสียงเหมือนกับในความฝัน เกิดเป็นเครื่องดนตรีหลายชนิด จนชนิดสุดท้ายที่ทำได้ก็คือแคน ซึ่งได้เสียงที่ตรงกับความฝัน ต่อมานายพรานกับภรรยามีโอกาสเป่าแคนและขับร้องร่วมกันถวายกษัตริย์เมืองพาราณสี จนกษัตริย์หายป่วยเป็นที่พอพระราชหฤทัยยิ่งนัก เนื้อร้องที่ภรรยาของนายพรานร้องจะขึ้นต้นว่า “โอ้ละหนอ” อันเป็นธรรมเนียมการเริ่มขับร้องของหมอลำสืบมา (จารุวรรณ, ม.ป.ป.(ข): ๓๘)

ตำนานเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ กล่าวถึงหมอลำ หมอแคน ว่ามีปรากฏอยู่ในขนวบแห่ต้อนรับพระเวสสันดรกลับสู่พระนคร หลังจากที่ต้องเสด็จไปประทับที่เขาวงกต (จารุวรรณ, ม.ป.ป.(ข): ๓๙)

ตำนานเกี่ยวกับนกกระเรียน มีเรื่องเล่าว่า มีนกกระเรียนคู่หนึ่งถูกนายพรานดักยิงนกตัวผู้ตาย นกตัวเมียจึงส่งเสียงร้องโหยหวนด้วยความคิดถึง ได้ยินถึงพระฤาษีตนหนึ่งจนเกิดเป็นความประทับใจในเสียงร้องของนางนก จึงจดจำทำนอง ลีลาการร้องของนางนกกระเรียนมาเป็นทำนองสวดอันไพเราะใช้สั่งสอนชาวบ้าน และทำนองสวดนี้เองได้กลายมาเป็นทำนองของหมอลำในเวลาต่อมา (นิรนาม, ๒๕๓๓: ๖๑)

นอกจากนี้ยังมีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับการเกิดของหมอลำอีกประการหนึ่งคือ หมอลำเกิดจากการอ่านหรือการท่องหนังสือในงานพิธีของชาวบ้าน เป็นเรื่องราวนิทานหรือชาดกต่างๆ มีการพัฒนาท่วงทำนองการอ่าน ท่อง หรือเล่าเรื่องราวนั้นๆให้น่าฟังยิ่งขึ้น จนเกิดเป็นทำนองลำประเภทต่างๆ ในที่สุดได้พัฒนาโดยการขับลำสอดประสานกับการเป่าแคนซึ่งก็คือการแสดง “หมอลำ” ในปัจจุบันนั่นเอง (นิรนาม, ๒๕๓๓: ๖๑)

ประเภทของหมอลำ

หมอลำแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ตามลักษณะการใช้งาน ได้แก่ หมอลำที่มีบทบาทหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมกับหมอลำที่มีบทบาทหน้าที่เป็นมหรสพ

หมอลำในบทบาทหน้าที่ที่เป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรม

หมอลำประเภทนี้จะมีหน้าที่ในการแก้ไขและรักษา ที่ต้องอาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ซึ่งอยู่ในรูปแบบของการเข้าทรง โดยผ่านทาง “ผีฟ้า” “แม่ฟ้า” หรือ “ผีหมอ”

การแก้ไขจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือชุมชนมีข้อสงสัยต่อเหตุการณ์ที่ผิดธรรมชาติหรือมีความวิตกกังวลว่าจะเกิดอาเภทเหตุร้ายต่างๆนานาและไม่สามารถหาคำตอบหรือหาวิธีแก้ไขได้ เมื่อผู้เข้าทรงทราบปัญหาก็จะเป็นผู้ตัดสินปัญหา หาทางออกและวิธีแก้ไขให้ ซึ่งหมายรวมถึงการทำนายโชคชะตาทั้งของบุคคลใดบุคคลหนึ่งและของสังคมส่วนรวมด้วย

ส่วนการรักษานั้น หมายถึงการรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของผู้คน ซึ่งจะเป็นการรักษาทางพิธีกรรมมากกว่าการรักษาด้วยการใช้ยา การรักษาชนิดนี้นับว่าเป็นการรักษาทางจิตเวชแบบหนึ่ง

บทบาทหน้าที่ของหมอลำต่อพิธีกรรมนี้จะเกิดจากตัวผู้ทำพิธี (ผู้เข้าทรง) เป็นผู้ขับลำ เป็นทำนองต่างๆ ด้วยเนื้อร้องที่มีความหมายในเชิงบูชา อ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูติผีปีศาจให้ช่วยเหลือและการข่มขู่ สาปแช่ง ขับไล่สิ่งชั่วร้ายที่ดลบันดาลให้เกิดเหตุเภทภัย โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ อาจมีหรือไม่มีแคนหรือเครื่องดนตรีอื่นๆประกอบก็ได้

ตัวอย่างกลอนลำผีฟ้า

“...ขอนำฮ่องคลองครูมาฮอดพ่อ รินทองท้าวนางกองคำ ให้เจ้านำส่งพ่อเด้อนางเอย มาเด้อแก้วกองคำพั้วหมากหล่ำ มาฮอดแล้วบ่อนไข่กะให้ลง บ่อนโพงกะให้แฟบกินข้าวกะ

ให้ตกท้องหนา กินปลากะให้ตกท้องน้อย ครั้งเจ้าให้แซบซ้อยเมือหน้าสิบ่เอา วันผลัดอย่าให้กลายวันหมายอย่าให้ซูด ผัดหมายให้วันลุนฮอดมื้ออื่น ตื่นมื้อเช้าเมื่อหน้าให้ส่วงเซา หมอว่านให้หาว่านมาทาหมอยาให้หายามาใส่ยาฮากไม้ทางใต้ให้ส่วงหาย”

ถอดความเป็นภาษากลางได้ว่า ขอบูชาครูมายังพ่อรินทองและนางกองคำ ขอให้พ่อลงมาประทับทรง เมื่อลงมาแล้วที่บวมขอให้ยุบ ที่พองขอให้ยุบ ให้กินข้าวกินปลาอร่อย จะให้หายวันใดโปรดอย่าได้ผลัดวันประกันพรุ่ง ตื่นเช้าวันพรุ่งนี้ขอให้ทุเลา หมอว่านจงหาว่านมาทา หมอยาจงหายารากไม้จากทางใต้มารักษาเถิด (จารุวรรณ, ม.ป.ป.(ข): ๕๐)

<u>หมอลำในบทบาทหน้าที่ของมหรสพ</u>

มหรสพคือการละเล่นรื่นเริง ซึ่งแต่ละท้องถิ่นจะมีความต้องการในการเสพการละเล่นรื่นเริงที่แตกต่างกันตามค่านิยม วัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ หมอลำที่มีหน้าที่เป็นมหรสพจึงมีมากมายหลายชนิดตามความต้องการของแต่ละท้องถิ่น หมอลำบางชนิดที่ได้รับการพัฒนาจนเป็นที่ยอมรับในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง อาจได้รับการยอมรับจากท้องถิ่นอื่นๆด้วยได้ เช่น หมอลำซิ่งเป็นพัฒนาการของหมอลำที่เกิดขึ้นในประเทศไทยแล้วกลับไปได้รับความนิยมที่ประเทศลาวทั่วทั้งประเทศอีกด้วย

หมอลำมีหน้าที่ต่อสังคมในฐานะมหรสพมี ๒ ลักษณะคือ หน้าที่ที่เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ และหน้าที่ที่เกิดขึ้นอย่างแอบแฝงในลักษณะผลพลอยได้ โดยแยกอธิบายได้ดังนี้

๑. หน้าที่ที่เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ คือ หน้าที่หลักโดยตรงของมหรสพประเภทนี้ อาจแบ่งย่อยออกเป็นบทบาทต่างๆได้ ๓ ประการ คือ

๑.๑ เป็นเครื่องให้ความบันเทิง ด้วยเหตุที่หมอลำเป็นการแสดงที่ให้ความสนุกสนานตื่นเต้น ให้ความรื่นรมย์แก่ผู้ชมผู้ฟังได้ดี ความบันเทิงใจและความประเทืองอารมณ์ ถือเป็นอาหารใจอย่างหนึ่งของมนุษย์ นับเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ของการดำรงชีพ ด้วยองค์ประกอบที่สร้าง

ความบันเทิงใจแก่ผู้ฟังผู้ชมของหมอลำนั้นมีหลากหลาย เป็นต้นว่า เนื้อเรื่องที่นำมาแสดงค่อนข้างใกล้เคียงกับชีวิตจริงของคนในสังคม และเชื่อโยงแนวคิดต่างๆ รวมทั้งสอดแทรกคติธรรมให้นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ท่วงทำนองของดนตรีที่ไพเราะและสนุกสนานก่อให้เกิดความครึกครื้นสุขใจแก่ผู้ฟังได้อย่างดี

๑.๒ เป็นเครื่องมือเผยแผ่ศาสนาและปกปักรักษาบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งวิถีชีวิตของคนลาวมีความสัมพันธ์กับศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และเนื่องจากศาสนามีส่วนอย่างมากในการกำหนดโลกทัศน์ต่างๆ ทั้งส่วนตัวและสังคม รวมถึงประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและค่านิยมของกลุ่มชน ส่งผลถึงมาตรฐานการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น ความเชื่อเรื่องกรรม เรื่องบุญ การแสดงหมอลำจึงสามารถสื่อถึงจิตใจการรับรู้ของผู้คนได้เป็นอย่างดี มีส่วนผลักดันให้ผู้คนมีจิตสำนึกและผูกพันกับคำสั่งสอนทางศาสนา เกิดเป็นบรรทัดฐานของสังคม การแสดงหมอลำจึงมีบทบาทเป็นเครื่องมือเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน สมดังเจตนารมณ์ของผู้สร้างและนำมาใช้อย่างชาญฉลาดยิ่ง

๑.๓ เป็นเครื่องสื่อสารชาวบ้าน (Folk Media) การให้ความรู้ความเข้าใจแก่หมู่ชนส่วนใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือในท้องถิ่นนั้น วิธีบอกเล่าต่อๆกันหรือ “มุขปาฐะ” ถือเป็นวิธีสื่อสารที่ดีที่สุด หมอลำเป็นสื่อที่เข้าถึงผู้คนในชุมชน ในฐานะผู้ให้ข่าว ผู้ประชาสัมพันธ์ ที่ไม่เจาะจงตัวผู้รับสาร เรื่องราวต่างๆของบ้านเมืองจึงไปถึงประชาชนระดับล่างสุดได้อย่างไม่ขาดตอนผ่านทางการแสดงหมอลำนั่นเอง อย่างไรก็ตาม บทบาททางด้านสื่อสารมวลชนของหมอลำก็ยังมีตัวแปรที่เกิดความเบี่ยงเบนหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้นั้นก็คือ จิตสำนึกของตัวหมอลำเอง

๒. หน้าที่ที่เกิดขึ้นอย่างแอบแฝงในลักษณะผลพลอยได้ เป็นหน้าที่ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากความตั้งใจตั้งแต่แรก แต่เป็นหน้าที่ที่สอดแทรกอยู่และมีผลต่อการรับรู้ของหมู่ชน บทบาทของหมอลำจากหน้าที่นี้ก็คือ

๒.๑ บทบาทด้านการให้การศึกษา สังคมคนยุคก่อนไม่มีการจัดระบบการศึกษา ในรูปขององค์กร จึงเป็นหน้าที่ของคนทุกคนที่จะต้องเรียนรู้โลก เรียนรู้ชีวิต ด้วยตนเองตามธรรมชาติ คือมีการสังเกตและจดจำ นำไปใช้เอง ไม่มีอะไรเป็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับ หรือหลักสูตรให้ยึดถือ การศึกษายุคนั้นจึงเป็นการศึกษานอกระบบ มุ่งสู่การทำให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบรักเผ่าพงศ์วงศ์ตระกูล หมอลำจึงเป็นเสมือนโรงเรียนหรือผู้สอนเคลื่อนที่ไปให้ความรู้แก่ชุมชน ความรู้ที่ให้ก็มีหลากหลาย เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ลัทธิความเชื่อหลักศีลธรรมจรรยา ข้อคิดคติเตือนใจ ฯลฯ นอกจากนี้ การที่จะผูกแต่งเรื่องต่างๆให้เป็นกลอนลำ

นั้น ทำให้เกิดการเรียนรู้ในกลุ่มของผู้แสดงเอง สร้างความชำนิชำนาญในด้านการร้อยกรอง และการค้นคว้าหาความรอบรู้ในเรื่องต่างๆอยู่เสมออีกด้วย ตัวหมอลำเองจึงเป็นผู้มีภูมิรู้ที่จะถ่ายทอดไปสู่ผู้อื่นได้

๒.๒ บทบาทในการสร้างเอกภาพทางการเมืองและความคิด หมอลำมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังแนวคิดทางด้านการเมือง การปกครอง โดยผ่านเรื่องราวที่แสดงออกสู่สายตาประชาชน หมอลำยกย่องชมเชยใคร หรือแนวการปกครองแบบใด ความคิดความเชื่อนั้นก็มีโอกาสถ่ายเทไปสู่ผู้รับชมรับฟังเสมอ รัฐบาลหรือผู้นำประเทศสามารถใช้หมอลำเป็นเครื่องมือสื่อแนวคิดทั้งด้านลัทธิการปกครองไปสู่ประชากรระดับล่างได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากบทบาทในหน้าที่ต่างๆของหมอลำตามที่ได้กล่าวแล้ว การแสดงหมอลำเป็นเสมือนตัวเชื่อมโยงความคิดของผู้คนแต่ละระดับ ให้สื่อสารถึงกันได้ ทำให้เกิดความสงบสุขขึ้นในสังคม เนื่องจากเป็นตัวประสานความรู้สึกนึกคิดของชนชั้นต่างๆ ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างผสมกลมกลืน

การแสดงหมอลำแบบต่างๆในบทบาทหน้าที่ของมหรสพ ได้แก่

<u>หมอลำกลอน</u> คือ การแสดงที่ประกอบด้วยฝ่ายชายและฝ่ายหญิง หรือเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยไม่จำกัดจำนวนหมอลำ แต่เดิมใช้หมอลำเพียงคนเดียว ต่อมาภายหลังมีการเพิ่มจำนวนของหมอลำมากขึ้น อาจใช้หมอลำ ๒ - ๔ คน หรือมากกว่านั้นแล้วแต่ความต้องการของผู้ว่าจ้าง ส่วนนักดนตรีจะใช้แคนเป็นหลักในการบรรเลงสอดประสานกับการลำซึ่งจะใช้หมอแคน ๑ หรือ ๒ คนเท่านั้น (กรณี ๒ คน แบ่งเป็นนักดนตรีของฝ่ายหญิง ๑ ฝ่ายชาย ๑ ถ้าหมอแคนคนเดียวต้องเป่าให้แก่หมอลำทุกคน)

หมอลำประเภทนี้มีความหลากหลายมาก โดยเฉพาะในประเทศลาวนั้นแทบจะเรียกได้ว่าแต่ละแขวงจะมีการแสดงหมอลำที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่นลำมหาชัยแขวงคำม่วน ลำตั่งหวายแขวงสะหวันเขต ลำสาละวันแขวงสาละวัน ลำสีพันดอนแขวงจำปาศักดิ์ ขับทุ้ม - หลวงพระบางแขวงหลวงพระบาง เป็นต้น

ลำแต่ละชนิดดังกล่าวแล้วนั้น ล้วนแต่มีความคล้ายคลึงกันในรูปแบบของการแสดง คือประกอบไปด้วยหมอลำขับลำไปพร้อมๆกับการสอดประสานของการเป่าแคนของหมอแคน ความแตกต่างจะอยู่ที่ท่วงทำนองของลำแต่ละชนิด ซึ่งจะมีผลทำให้รูปแบบของฉันทลักษณ์มีความแตกต่างกันไปด้วยในด้านของจำนวนคำและการส่งคำสัมผัส แต่ยกเว้นบางชนิด เช่น ขับทุ้ม-หลวงพระบางที่มีความโดดเด่นในเรื่องของดนตรีที่ใช้ประกอบ นอกจากแคนแล้ว ขับทุ้มหลวงพระบางยังใช้วงปี่พาทย์ร่วมบรรเลงประกอบด้วย (อมร, ๒๕๔๖: ๑๗)

ความหมายของเนื้อร้องในกลอนลำจะขับลำเป็นโจทย์ถามตอบปัญหาเกี่ยวกับธรรมะ ความรู้ทั่วไป เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมรวมไปถึงการเกี่ยวพาราสีระหว่างหมอลำฝ่ายหญิงกับหมอลำฝ่ายชาย หรือระหว่างหมอลำกับผู้ชม

การแสดงหมอลำประเภทนี้ ผู้แสดงหมอลำจะไม่ให้ความสำคัญกับเครื่องแต่งกายมากนัก การต่างกายจะไม่มีรูปแบบที่แน่นอน แต่จะต้องสุภาพเรียบร้อย อาจเพิ่มผ้าสไบสำหรับพาดไหล่ได้ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย

ตัวอย่างกลอนลำ

ลำสาละวัน

โอ๋ยนอ... โอโอ๊ย...นอสาละวันเอย จั่งว่ามามาแล้ว สาละวันมาแล้ว มาเอาแนวมันไว้ มาเอาแนวมันหว่าน นายเอย เอาเมื่อปลูกไว้บ้านเจ้า พอได้ดอกหว่านแนวละนา นวลในตา ในตาเอย

โอ้นอ มลฤดี มาแล้ว สาละวันตัวกลั่น นายเอยเสียงลูกคอเป็นหลั่นหลั่น มาลำเอิ้นใส่พี่ชายละนา... โอ้นออ้ายเอ๋ย นางได้มาพบอ้าย อยากขอกล่าวถามถึง อ้ายแล้วแม่นได้มีแฟนซ้อน นอนนำแล้วหรือบ่ เด๊นอ หรือบ่มีผู้ซ้อน นอนแล้งไป่สะแคง สะแคง นาง...นอ

โอ้นอ ผู้จบจบผู้จั่งอ้าย ผู้งามงาม ผู้จั่งอ้าย เชิญได้มาลำเตี้ยสาละวันให้มันคล่องก่อนนา ล่ะคันว่าอ้ายและน้อง ลำเตี้ยเข้าใส่กัน นา...นอ...

เตี้ยลงสาละวันเตี้ยลง เตี้ยลงสาละวันเตี้ยลง

เตี้ยต่ำต่ำ ผู้เตี้ยลงต่ำต่ำ เตี้ยต่ำต่ำ ผู้เตี้ยลงต่ำต่ำ

เตี้ยลงแล้วฟังน้องสิเดี่ยวกลอน ฟ้อนอ่อนอ่อน สาวสาละวันเอย
ฟ้อนอ่อนอ่อน เด๊อชายสาละวัน ฟ้อนอ่อนอ่อน เด๊อสาวสาละวัน
เฮามาฟ้อนนำกัน เตี้ยลงต่ำต่ำ เตี้ยต่ำต่ำ เตี้ยลงต่ำต่ำ
เตี้ยลงแล้วก็ลุกขึ้นสาละวัน ... (ไพบูลย์, ๒๕๓๔: ๑๖๓)

หมอลำหมู่ คือการแสดงหมอลำที่มีหมอลำหลายคน มีการขับลำเป็นเรื่องราวโดยใช้เรื่องราวที่เป็นนิทานพื้นบ้าน วรรณคดี หรือชาดกต่างๆ เช่น ลำเรื่องการเกด ลำเรื่องสังข์ศิลป์ชัย เป็นต้น และจากการขับลำที่ใช้คำกลอนเป็นเนื้อร้องสื่อเรื่องราวในการลำ จึงเรียกการลำชนิดนี้อีกชื่อหนึ่งว่า “ลำเรื่องต่อกลอน”

ต่อมาหลังจากที่การแสดงลิเกได้รับความนิยมมาก โดยขยายตัวจากภาคกลางของประเทศไทยไปสู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศรวมถึงในประเทศลาวด้วยนั้น หมอลำจึงได้นำแบบอย่างทั้งการแต่งกาย เวที ฉาก วิธีการแสดงของลิเกมาผนวกเข้ากับการแสดงหมอลำ โดยจัดการแสดงทุกอย่างเหมือนกับการแสดงลิเก ยกเว้นการขับร้องและดนตรีประกอบซึ่งยังคงเป็นแบบหมอลำอยู่ การแสดงเช่นนี้เรียกว่า “ลิเกลาว”

ตัวอย่างกลอนลำ

ลำเรื่อง

เรื่องจำปาสี่ต้น ตอน พระยาเมืองขอลูก
มาจักกล่าวเรื่องเมืองใหญ่ปัญจา
มีพระยาครองเมืองนั่งปองเป็นเจ้า
มีมเหสีเหง้าจันทาเทียมพ่วง
นางนั้นงามยิ่งย้อยใผเพียงบ่มี
คนในทีปพี้วี้บ่มีเปี่ยงพอเม็ด
ฝูงชาวเมืองชื่นชมดอมเจ้า
แต่บ่มีแนวเชื้อบุตตาสืบต่อ
องค์พระยาท่านท้าวทังแก้วแม่เมือง
จั่งได้ตกแต่งตั้งสลาหมากพลูพัน

ทังเทียนทองธูปจันทน์เนียมอ้น
ปณมมือน้อมเถิงองค์อินทิราช
ปรารถนาอยากได้ผู้บุญกว้างเกิดมา
ขอแต่เทพาเจ้าอินทร์พรหมผายโผด แด่ถ้อน
ขอลูกแก้วบุญกว้างล่วงลง.... ล่วงลง (มนตรี, ๒๕๔๗)

ลำเพลิน นับว่าเป็นการแสดงหมอลำที่ได้รับการพัฒนาไปจากเดิมอย่างมาก เกิดจากการรวมกันระหว่างหมอลำกับวงดนตรีสากลที่เรียกกันว่าวง “คอมโบ้” หรือวงดนตรีที่ใช้บรรเลงเพลงประเภทเพลงไทยลูกทุ่ง เกิดเป็นหมอลำรูปแบบใหม่ที่มีท่วงทำนองที่รวดเร็ว สนุกสนานมากกว่าการลำชนิดอื่นๆ

การแต่งกายของหมอลำจะมีความพิถีพิถันมากขึ้น โดยแต่งเป็นชุดสากลนิยมหรือชุดที่เลียนแบบมาจากนักร้องเพลงลูกทุ่ง นอกจากนี้ยังเพิ่มหางเครื่องเต้นประกอบการลำเพื่อให้เป็นสีสันของการแสดง ตามแบบของการแสดงดนตรีลูกทุ่งด้วย

เดิมทีเดียวนั้น กลอนลำของลำเพลินจะใช้ภาษาลาวหรือภาษาอีสานเท่านั้น ภายหลังได้ปรับปรุงให้ใช้ภาษาไทยภาคกลางสลับกับภาษาอีสาน เพื่อการสื่อสารที่กว้างขวางและเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น เรียกหมอลำประเภทนี้ว่า “หมอลำประยุกต์”

ตัวอย่างกลอนลำ

ลำเพลิน

ฟังเดอท่านคณาจารย์ทุกท่าน ผู้ทีเกียรติทุกท่านที่มาร่วมอยู่งาน
เชิญทุกท่านฟังแอวลำเพลิน จังหวะเดินเร็วเร็วยกขาทั้งฟ้อน
ทั้งโยะหย่อนพิณแคนเต้นใส่ นำสมัยอีกซ้ำลำร้องบ่เขิน
อ้าวเดินเดินจังหวะลำเพลินสวยเกินเจ้าขา
ดูแล้วเพลินตาทุกท่านเจ้าขามาดูลำเพลิน (จารุวรรณ, ม.ป.ป.(ข): ๙๒)

บทที่ ๕

ดนตรีประกอบการแสดงหมอลำ

การแสดงหมอลำมีดนตรีที่ใช้ประกอบการขับลำหลายชนิด เช่น วงปี่พาทย์ประกอบการขับทุ้มหลวงพระบาง วงคอมโบ้ประกอบการลำเพลินหรือหมอลำประยุกต์ เป็นต้น แต่ที่มีความสำคัญและถือเป็นหัวใจของดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงหมอลำก็คือ “แคน” ดังนั้นในที่นี้จึงจะขอกล่าวถึงแต่แคนเพียงอย่างเดียว

ประวัติแคน

ประวัติความเป็นมาของแคนนั้นไม่ปรากฏชัดเจนว่าเกิดขึ้นเมื่อไหร่ อย่างไร แต่จากหลักฐานทางโบราณคดีทราบว่าแคนเป็นเครื่องดนตรีของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาเป็นเวลานานหลายพันปี ดังปรากฏหลักฐานเป็นรูปคนเป่าแคนบนหน้ากลองสำริด บนหัวขวานสำริดโบราณ อายุมากกว่า ๒,๕๐๐ ปี พบทางตอนเหนือของประเทศเวียตนาม และยังปรากฏภาพเขียนสีบนผนังถ้ำ/หน้าผา เป็นรูปคนเล่นดนตรีซึ่งก็มีภาพคนเป่าแคนรวมอยู่ในนั้นด้วย แคนจึงเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายไม่เพียงแต่บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น แคนยังเป็นเครื่องดนตรีที่การใช้งานอยู่ทั่วทวีปเอเชีย แต่จะเรียกชื่อและมีรูปร่างลักษณะที่ผิดแผกแตกต่างกันไปตามภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายโยงทางวัฒนธรรม ดังภาพที่ ๔๐-๔๕

ภาพที่ ๔๐ แคน (Bamboo free reed aerophone) ประเทศไทย/ลาว
ที่มา: พิพิธภัณฑ์จำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

<u>ภาพที่ ๔๑</u> Mouth Organ, bamboo and wood (Bamboo free reed aerophone) ประเทศจีน
ที่มา: Diagram Group (1976)

<u>ภาพที่ ๔๒</u> Mouth Organ, bamboo and gourd (Gourd free reed aerophone) บอร์เนียว
ที่มา: Diagram Group (1976)

<u>ภาพที่ ๔๓</u> Sho (Bamboo free reed aerophone) ประเทศญี่ปุ่น
ที่มา: Diagram Group (1976)

<u>ภาพที่ ๔๔</u> Sheng (Bamboo free reed aerophone) ประเทศจีน
ที่มา: Diagram Group (1976)

<u>ภาพที่ ๔๕</u> Gaeng (Bamboo free reed aerophone) ประเทศไทย/ลาว
ที่มา: กงเดือน (๒๐๐๒)

นอกจากนี้ยังมีตำนานเกี่ยวกับกำเนิดของแคนตามคติความเชื่อของคนลาวอีกหลายเรื่อง ดังนี้

เรื่องที่ ๑ เล่ากันว่ามีพระราชาองค์หนึ่งเสด็จประพาสป่าไปพักที่ริมน้ำตก ขณะที่เข้าบรรทมอยู่นั้นทรงมีพระสุบินนิมิตไปว่าได้ยินเสียงอันไพเราะ ครั้นบรรทมตื่นจึงให้เสนาอำมาตย์ช่วยกันคิดสร้างเครื่องดนตรีที่มีเสียงตามนิมิต เสนาคนหนึ่งเดินเสาะหาต้นกำเนิดของเสียงไปในป่าริมน้ำตกที่พระราชาเคยประทับ ระหว่างนั้นได้ยินเสียงดังอันไพเราะ พยายามค้นหาว่าเป็นเสียงของอะไร จนมาพบว่าเป็นเสียงของลมที่พัดผ่านลำของต้นอ้อ จึงได้นำลำอ้อไปประดิษฐ์เป็นเครื่องดนตรีถวายพระราชา เป็นที่พอพระราชหฤทัย และได้ใช้เป็นเครื่องดนตรีแต่นั้นเป็นต้นมา ส่วนที่เรียกชื่อว่าแคนนั้น เพราะเสนาผู้นั้นต้องทำงานเสาะหาแหล่งกำเนิดเสียงด้วยความยากลำบาก ซึ่งตรงกับคำว่า “แคน” ในภาษาลาว (กงเดือน, ๒๐๐๒: ๕)

เรื่องที่ ๒ เล่ากันมาว่า ยังมีนายพรานคนหนึ่งเล่าให้ชาวบ้านฟังว่าได้ยินเสียงนกการเวกร้องที่ไพเราะมากอยู่ในป่า จนหญิงหม้ายคนหนึ่งต้องติดตามเข้าป่าไปด้วยเพื่อขอฟังเสียงตามคำ

บอกเล่าของนายพราน เมื่อนางได้ยินมีความพอใจเป็นอันมาก จึงกลับมาบ้านและพยายามคิดประดิษฐ์เครื่องดนตรีที่มีเสียงเหมือนเสียงนกการเวก นางเพียรพยายามจนสามารถประดิษฐ์ได้สำเร็จแล้วนำขึ้นเป่าถวายพระราชา เมื่อเป่าจบเพลงนางถามพระราชาว่าเป็นอย่างไรบ้าง แต่พระราชาก็ไม่ทรงตอบ เป็นเช่นนี้จนถึงเพลงสุดท้าย นางก็ถามพระราชาอีกเช่นเดิม ครานี้พระราชาทรงถามกลับมาว่า “เหนื่อยแล้วหรือ” แทนที่นางจะตอบกลับย้อนถามไปว่าพระราชาจะให้เรียกเครื่องดนตรีนี้ว่าอะไร พระราชาทรงตอบว่าให้เรียกว่า “แคน” ตามความยากลำบากเหนื่อยอ่อนของนางที่เพียรพยายามเป่าถวายพระองค์ (กงเดือน, ๒๐๐๒: ๙)

ความนิยม “แคน” นั้นมีมากและแพร่หลายทั้งในประเทศลาวและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นในราชสำนัก ชาวบ้าน หรือชนเผ่าต่างๆ ดังปรากฏในวรรณคดีและนิทานพื้นบ้านหลายเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงความนิยมแคนของคนในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะการใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีสำหรับบรรเลงเพื่อขับกล่อมให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ดังที่มีการกล่าวถึงแคนไว้ในวรรณคดีเรื่องท้าวฮุ่งท้าวเจืองซึ่งเป็นมหากาพย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของประเทศลาว ในตอน นางง้อมเชิญแถนลงเต้าคว่าง (ນາງງ້ອມເຊີນແຖນລົງເຕົ້າຄວ່ໍາ) ว่า

ຫລິງເຫັນດາວເຫລື້ອມ ແຝງຝ່າຍບົວລະພາ ພຸ້ມເຢ
ຄອນໆ ເປັນ ດັ່ງໜາວຈັກໄຂ້
ເທື່ອນີ້ບຸບຜາຜ້ຽນ ກົ່ງລຽນລານດອກ
ສາວບ່າວຜົ້ງ ຊົມັ້າໄຄ່ເຫັນ
ສອງຂອກເທ້ຍນ ສຽງປີ່ພົນແຄນ
ຣົມໆ ນັນ ຊູ່ພາຍຫຸ້ມພ້ອນ
ເຂົາຈົ່ງເຊີນໃຍເຈົ້າ ແສນທອງຊ້ອຍຊັ່ງ
ນ້ອງແຜ່ນຜູ້ ຄົງຄ້ອມຝ່າຍພຽງ (กงเดือน, ๒๐๐๒: ๑๓)

ปริวรรตเป็นภาษาไทยได้ดังนี้

หลิงเห็นดาวดาดเหลื้อม แฝงฝ่ายบวลละพา (บูรพา) พุ้นเอยือ
คอนๆ เปน ดั่งหนาวจักไข้
สาวบ่าวผ้ง ชมฟ้าไค่ (ใคร่: ผู้วิจัย) เหน
สองขอกเที้ยน เสียงปี่พมแคน
รนๆนัน ชู่พายหุมพ้อน

เขาจิ่งเชิน (เชิญ: ผู้วิจัย) ใยเจ้า แสนทองช้อยชั่ง
น้องแผ่นผู้ คีงค้อมฝ่ายเพียง

<u>ประเภทแคนและลักษณะทางกายภาพ</u>

แคนเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าลิ้นอิสระ (Free Reed Aerophones) แคนที่ใช้ประกอบการแสดงหมอลำโดยทั่วไปมี ๓ ชนิด เรียกชื่อตามจำนวนเลาของลูกแคนเป็นคู่ๆ คือ แคนหก แคนเจ็ด และ แคนแปด แล้วแต่ความนิยมของแต่ละท้องถิ่น ในบางชนเผ่าของประเทศลาว อาจใช้แคนเก้าซึ่งมีขนาดยาวมากประมาณ ๒.๕ - ๓ เมตร จึงมีผู้นิยมเป่าน้อย ซึ่งในปัจจุบันส่วนใหญ่นิยมใช้แคนแปดเพราะมีเสียงครบทุกเสียงตามที่หมอแคนต้องการและยังสามารถทำเสียงประสานได้อีกด้วย

ความแตกต่างกันของแคนหก แคนเจ็ด และ แคนแปด นั้น อยู่ที่จำนวนของลำอ้อที่นำมาใช้และขนาดความสั้น - ยาว และความเล็ก-ใหญ่ของแคนเท่านั้น สำหรับวิธีทำและส่วนประกอบอื่นๆคงมีความคล้ายคลึงกัน ประกอบด้วย ๓ ส่วนสำคัญ คือ ลูกแคน ลิ้นแคน และเต้าแคน

๑. <u>ลูกแคน</u> ทำมาจากลำต้นอ้อหรือคนลาวเรียกว่า “ไม้เฮี้ย” เมื่อนำลูกแคนมาจับเป็นคู่ๆกันเพื่อที่จะประกอบขึ้นเป็นตัวแคน ลูกแคนที่เป็นคู่ๆนี้เรียกว่า “กู่แคน” นอกจากนี้ ที่ลูกแคนแต่ละลูกจะต้องติดลิ้นที่ทำด้วยโลหะตีแผ่ให้เป็นแผ่นบางรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และจะต้องเจาะรูอีก ๑ รูที่ลูกแคน เป็นรูที่หมอแคนจะใช้นิ้วปิดเพื่อให้เกิดเสียง กับเจาะช่องอีก ๒ ช่องเป็นช่องระบายลมเพื่อการปรับระดับเสียง โดยตำแหน่งของการเจาะช่องนี้จะอยู่ด้านตรงกันข้ามกับลิ้นแคนดังภาพที่ ๔๖

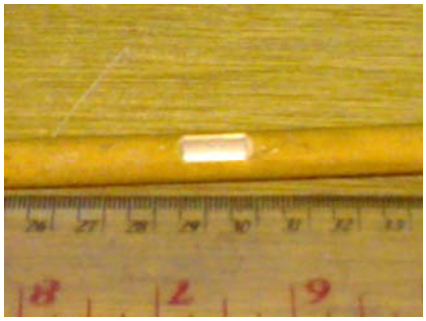

ภาพที่ ๔๖ ช่องระบายลมของลูกแคน
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

แคนแต่ละประเภทจะประกอบด้วยจำนวนลูกแคนที่แตกต่างกันดังนี้

แคนหก ประกอบด้วยลูกแคน ๖ ลูก (๓ คู่) ความยาวโดยประมาณ ๖๐ ซม.

แคนเจ็ด ประกอบด้วยลูกแคน ๑๔ ลูก (๗ คู่) ความยาวโดยประมาณ ๘๐ - ๑๐๐ ซม.

แคนแปด ประกอบด้วยลูกแคน ๑๖ ลูก (๘ คู่) ความยาวโดยประมาณ ๑๐๐ - ๑๑๐ ซม.

แคนเก้า ประกอบด้วยลูกแคน ๑๘ ลูก (๙ คู่) ความยาวโดยประมาณ ๒๕๐ – ๓๐๐ ซม.

๒. ลิ้นแคน ทำมาจากโลหะประเภททองเหลืองหรือเงินตีแผ่ให้บาง ตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านในตรงกลางตัดเป็นรูปคล้ายปากฉลามเป็นใบลิ้นสำหรับเป็นตัวกำเนิดเสียง (ภาพที่ ๔๗ และ ๔๘) เมื่อตัดได้ขนาดตามต้องการแล้ว จึงนำแผ่นลิ้นมาติดเข้ากับลูกแคน ตกแต่งความหนาบางของใบลิ้นอีกครั้งให้เกิดเสียงที่ดังทั้งเวลาเป่าและเวลาดูดจนเป็นที่พอใจ แล้วจึงยาด้วยปูนที่ฝนจากฝาหอยจนแผ่นลิ้นสนิทแน่นกับลำลูกแคน

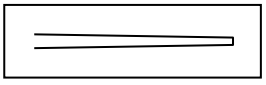

ภาพที่ ๔๗ ภาพลายเส้นรูปลิ้นแคน เป็นลิ้นประเภทลิ้นอิสระ (Free Reeds)

<u>ภาพที่ ๔๘</u> ลิ้นแคนที่ติดอยู่กับลูกแคน
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

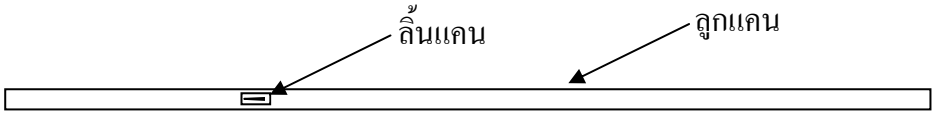

<u>ภาพที่ ๔๙</u> ภาพลายเส้นรูปลูกแคน

๓. <u>เต้าแคน</u> เป็นชิ้นส่วนสำคัญที่จะรวมลูกแคนแต่ละลูกเข้าไว้ด้วยกัน โดยจะเรียงลูกแคนขนาดความยาวเท่ากันไว้เป็นคู่ๆ คู่ที่ยาวที่สุดอยู่ด้านในใกล้ตัวคนเป่า ส่วนคู่ที่สั้นที่สุดจะอยู่ด้านนอกสุดของตัวคนเป่า และเต้าแคนนี้จะเป็นตัวส่งลมผ่านไปสู่ลิ้นเพื่อให้เกิดเป็นเสียงขึ้น เต้าแคนนั้นทำมาจากไม้เนื้อแข็งชนิดต่างๆที่หาได้ตามท้องถิ่น เช่น ไม้ประดู่ ไม้ชิงชัน ไม้มะหาด เป็นต้น

<u>ภาพที่ ๕๐</u> เต้าแคนที่มีลูกแคนประกอบ
ที่มา: พิพิธภัณฑ์จำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

เมื่อนำลูกแคนกับเต้าแคนมาประกอบเข้าด้วยกันโดยมีขี้สูดเป็นตัวยึดและอุดช่องโหว่มิให้อากาศเข้าออก แล้วจึงเจาะรูสำหรับปิดนิ้วเพื่อให้เวลาเป่าเกิดเป็นเสียงขึ้น ตำแหน่งเสียงของแคนแต่ละชนิดก็มีความแตกต่างกันด้วย ดังภาพที่ ๕๑

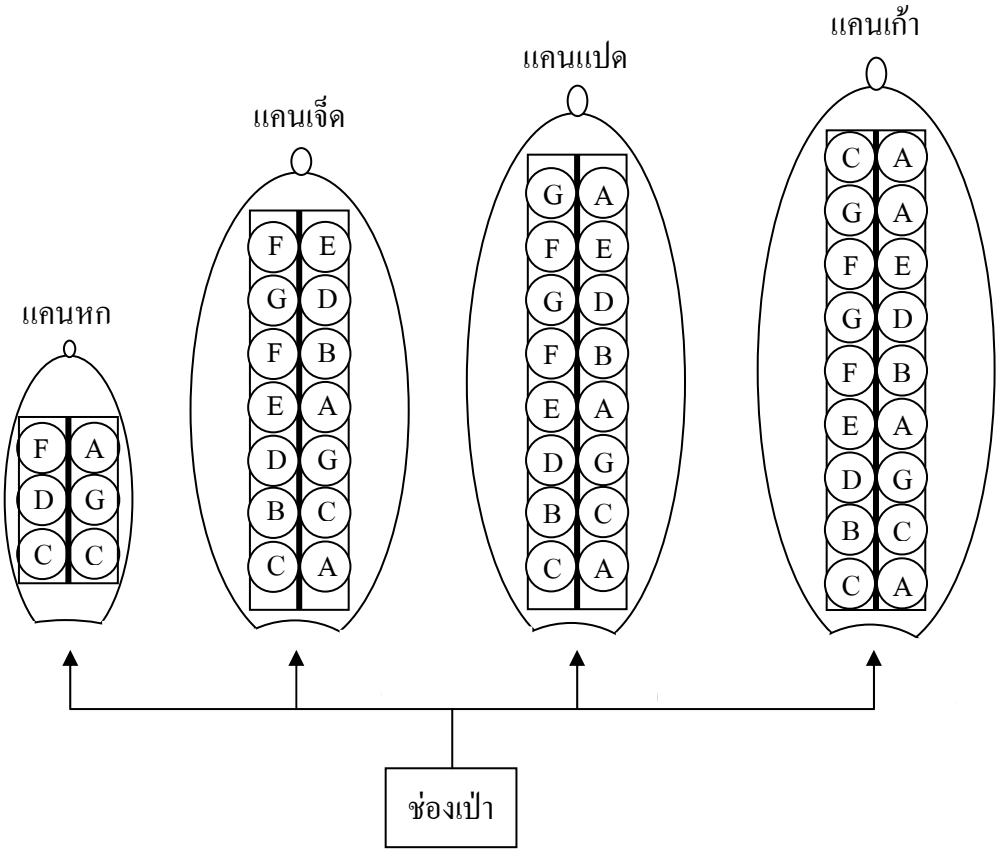

<u>ภาพที่ ๕๑</u> แสดงตำแหน่งเสียงของแคนหก แคนเจ็ด แคนแปด และแคนเก้า (คีย์ C)
ที่มา: กงเดือน (๒๐๐๒)

วิธีทำแคน

ผู้วิจัยได้ศึกษาการทำแคนแปดจากหมอแคนชาวลาวผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งแห่งแขวงจำปาศักดิ์ ชื่อ ท้าวกิ่กอง คำมี (ดูประวัติในหน้า ๑๓๑) โดยมีอุปกรณ์การทำแคนดังนี้

อุปกรณ์การทำแคน

๑. ไม้เฮี้ยซ้า (ไม้อ้อ) ได้จากภูมะโรง ภูบาเจียง (ภูเขาในแขวงจำปาศักดิ์) ลำละประมาณ ๑๐๐ กีบ สำหรับใช้เป็นลำลูกแคน

๒. เตาไฟ ใช้ก่อไฟสำหรับลนลำไม้เฮี้ยเพื่อดัดให้ตรงไม่โค้งงอ และยังใช้เผาแท่งเหล็กให้ร้อนแดงสำหรับเป็นอุปกรณ์ในการเจาะ – ทะลวงไม้

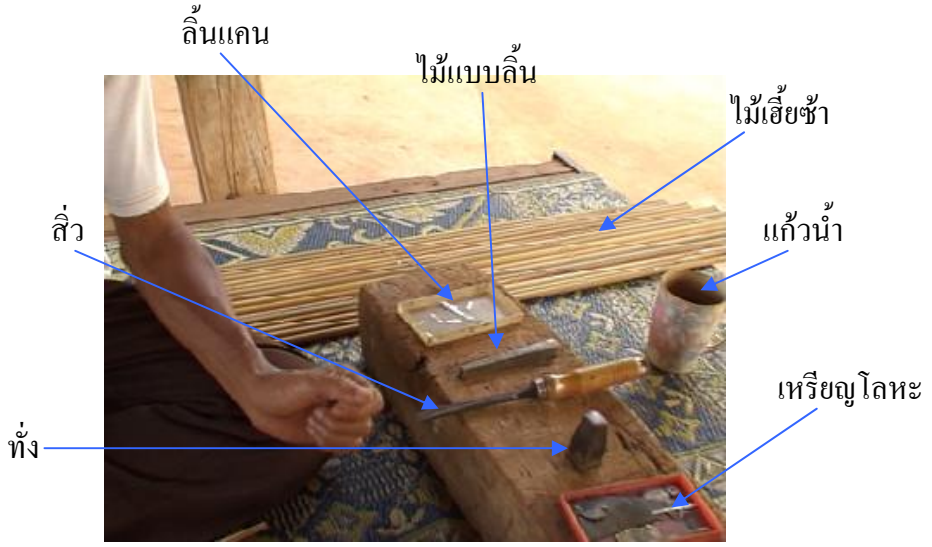

ภาพที่ ๕๒ อุปกรณ์การทำแคน ๑
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

๓. มีด สำหรับตัดลูกแคน ลิ้นแคน และเหลาเต้าแคน

<u>ภาพที่ ๕๓</u> มีด
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์
บันทึกภาพโดยพูเทียน สีหาวง เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๕

๔. แท่งเหล็กกลม ขนาดประมาณ ๐.๕ – ๐.๗ ซม. สำหรับเจาะทะลวงลำไม้เฮี้ยให้ทะลุถึงกันตลอดลำ

๕. ไม้ดัดลูกแคน สำหรับใช้ดัดไม้เฮี้ยที่โค้งงอไม่ตรงให้ตรง

๖. โลหะ ประเภทเงินหรือทองเหลือง สำหรับใช้ทำเป็นลิ้นแคน

<u>ภาพที่ ๕๔</u> เหรียญ/เศษ โลหะ
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์
บันทึกภาพโดยพูเทียน สีหาวง เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๕

๗. ค้อน สำหรับตีโลหะประเภทเงินหรือทองเหลืองให้แผ่เป็นแผ่นบางใช้ทำลิ้นแคน

<u>ภาพที่ ๕๕</u> ค้อน

ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์

บันทึกภาพโดยพูเทียน สีหาวง เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙

๘. ทั่ง ใช้สำหรับเป็นแท่นรองโลหะที่จะตีเป็นลิ้นแคน

๙. แก้วใส่น้ำ สำหรับจุ่มหัวค้อนก่อนตีโลหะเพื่อทำเป็นลิ้นกับใช้น้ำจากแก้วหยอดผสมกับผงที่ได้จากการฝนเปลือกหอยเพื่อทำเป็นปูนขาว

๑๐. แบบลิ้น สำหรับเป็นตัวกำหนดขนาดขั้นต่ำของโลหะที่ตีแผ่เป็นแผ่นบางก่อนที่จะตัดเป็นลิ้นแคน

๑๑. เปลือกหอย ใช้สำหรับฝนกับก้อนหินให้เป็นผงสีขาวเมื่อผสมกับน้ำแล้วจะได้ปูนขาวใช้ยาลิ้นแคนกับลูกแคนให้ติดกันสนิท

<u>ภาพที่ ๕๖</u> เปลือกหอย

ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์

บันทึกภาพโดยพูเทียน สีหาวง เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙

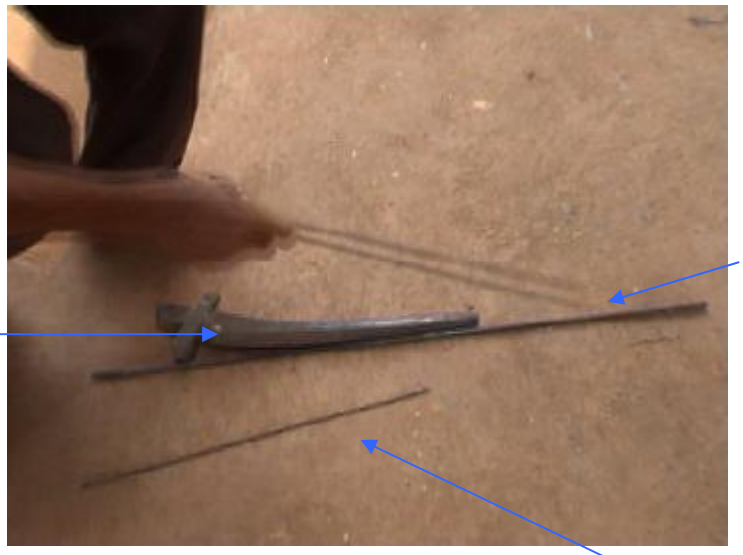

<u>ภาพที่ ๕๗</u> อุปกรณ์การทำแคน ๒
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์
บันทึกภาพโดยพูเทียน สีหาวง เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙

๑๒. ก้อนหิน สำหรับเป็นตัวรองฝนเปลือกหอยทำปูนขาวยาลิ้นแคนกับลูกแคนให้ติดกัน สนิท

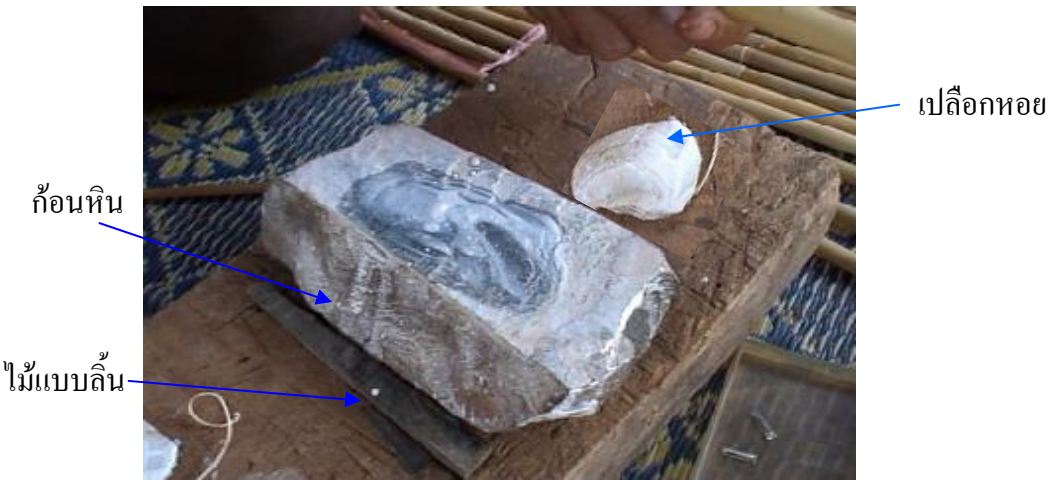

<u>ภาพที่ ๕๘</u> อุปกรณ์การทำแคน ๓
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์
บันทึกภาพโดยพูเทียน สีหาวง เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙

๑๓. เชือก ใช้สำหรับการวัดขนาดระยะห่างของลิ้นกับช่องระบายลม

๑๔. คีย์บอร์ด หรือ เครื่องเทียบเสียง (Tuner)

๑๕. ไม้น้ำเกี้ยง เป็นไม้เนื้อแข็งใช้ทำเต้าแคน ไม่มีการซื้อขายด้วยเงินใช้แลกเปลี่ยนกับแคน

ภาพที่ ๕๙ เต้าแคน

ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

๑๖. สิ่ว ใช้ในการขุดแต่งเต้าแคนให้ได้รูปและขนาดตามต้องการ

ภาพที่ ๖๐ สิ่ว

ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์

บันทึกภาพโดยพูเทียน สีหาวง เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๘

๑๗. ขี้สูด (รังของแมลงชนิดหนึ่งภาษาไทยภาคกลางเรียกว่า “ชันโรง”) สั่งจากพวกมีอาชีพหาของป่า (กิโลกรัมละ ๑๐๐ บาท)

ภาพที่ ๖๑ ขี้สูด
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

๑๘. ไม้ไผ่ สำหรับใช้กั้นในเต้าแคนไม่ให้ลูกแคนฝั่งซ้ายกับฝั่งขวาติดกัน

ภาพที่ ๖๒ ไม้ไผ่
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์

บันทึกภาพโดยพูเทียน สีหาวง เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙

๑๙. แท่งเหล็กกลม ขนาดประมาณ ๐.๒ ซม. ใช้เผาไฟสำหรับเจาะรูปิดนิ้ว

ขั้นตอนการทำแคนของท้าวกิ่กอง คำมี

ขั้นตอนที่ ๑ การเตรียมลูกแคน

๑) เลือกไม้เฮี้ยซ้าที่มีความสมบูรณ์ไม่แตกร้าว เป็นรูหรือมีแมลงทำลาย ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๐.๔ – ๐.๕ นิ้ว

๒) ตัดไม้เฮี้ยซ้าให้ได้ขนาดความยาว ๑๐๕ ซม. ๙๐ ซม. ๘๕ ซม. และ ๘๒ ซม. อย่างละ ๔ ลำ

๓) นำแท่งเหล็กกลม ขนาดประมาณ ๐.๕ – ๐.๗ ซม. เผาไฟให้ร้อนแดง ทะลวงข้อตลอดปล้องให้ทะลุถึงกันทุกปล้อง

๔) ขัดผิวให้เรียบ สะอาด ลนไฟ แล้วดัดให้ตรงด้วยไม้ดัดลูกแคนดังภาพที่ ๖๔

ภาพที่ ๖๓ ช่างทำแคนเลือกไม้เฮี้ยซ้า
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

ภาพที่ ๖๔ ช่างทำแคนดัดไม้ลูกแคน
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

ขั้นตอนที่ ๒ การตีและติดลิ้นแคน

๑) นำค้อนจุ่มน้ำแล้วตีโลหะแผ่เป็นแผ่นให้ได้ความบางและขนาดที่ต้องการ (ถ้าไม่ใช้น้ำโลหะจะขยายตัวยากมาก) ใช้มีดตัดแผ่นโลหะที่ได้ด้วยการวางแผ่นโลหะไว้บนทั่ง จรดคมมีดในตำแหน่งที่ต้องการตัดแล้วตีสันมีดด้วยค้อน ให้แผ่นโลหะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด ๑.๕ x ๐.๔ ซม. แล้วใช้มีดกรีดลิ้นแคนเป็นรูปคล้ายปากฉลามดังภาพที่ ๔๗และ๔๘ จากนั้นใช้ผิวไม้เสี้ยซ้าขัดตกแต่งแผ่นโลหะให้เรียบร้อย

๒) เจาะลูกแคนให้เป็นช่องสำหรับใส่ลิ้นโลหะขนาด ๑.๓ x ๐.๔ ซม. โดยวัดห่างขึ้นมาจากปลายด้านล่างประมาณ ๓๖ – ๔๐ ซม. แล้วแต่ความยาวของลำลูกแคน

<u>ภาพที่ ๖๕</u> ช่างทำแคนนำค้อนจุ่มน้ำก่อนตีลิ้นเพื่อให้โลหะขยายตัวง่ายขึ้น
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

ไม้เฮี้ยซ้าผ่าซีกสำหรับขัดลิ้นแคนให้เรียบ

<u>ภาพที่ ๖๖</u> ช่างทำแคนกำลังตีลิ้นแคน
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

ภาพที่ ๖๗ ช่างทำแคนกำลังตัดลิ้นแคน
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

๓) เจาะช่องลม ๒ ช่อง บริเวณด้านบนของช่องลิ้น ๑ ช่อง กับบริเวณด้านล่างของช่องลิ้นอีก ๑ ช่อง เพื่อการระบายลมภายในลูกแคนให้ได้เสียงที่มีคุณภาพดียิ่งขึ้น ซึ่งตำแหน่งที่จะเจาะช่องระบายลมนี้ กำหนดได้โดยวัดความห่างจากช่องลิ้นถึงปลายด้านล่างแล้วแบ่งระยะที่ได้เป็น ๓ ช่วง เจาะตรงช่วงที่ ๒ และเจาะช่องระบายลมด้านบนระยะห่างเป็น ๒ เท่าของระยะห่างจากช่องลิ้นถึงช่องระบายลมด้านล่าง (ภาพที่ ๖๘)

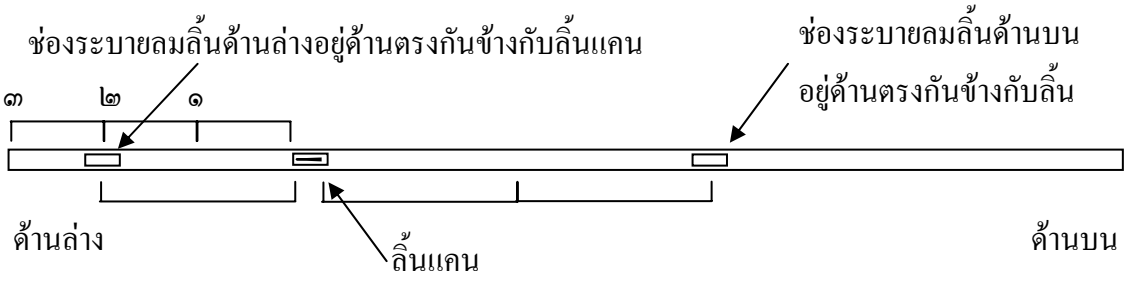

ภาพที่ ๖๘ ภาพลายเส้นแสดงตำแหน่งของช่องระบายลม

ภาพที่ ๖๙ ช่องระบายลม
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

ภาพที่ ๗๐ ช่างทำแคนใช้เชือกวัดระยะเพื่อเจาะช่องระบายลม
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

๔) ฝังลิ้นโลหะลงในช่องที่เจาะไว้ สอดแผ่นโลหะบางๆอีกแผ่นหนึ่งคั่นระหว่างใบลิ้นกับตัวลิ้น (ภาพที่ ๗๑ และ ๗๒) หนุนให้ใบลิ้นสูงขึ้น

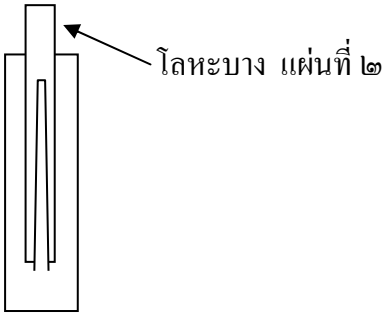

<u>ภาพที่ ๗๑</u> ภาพลายเส้นแสดงรูปการสอดแผ่นโลหะบาง ชิ้นที่ ๒ คั่นระหว่างใบลิ้นกับตัวลิ้น (มองจากด้านบน)

<u>ภาพที่ ๗๒</u> ภาพลายเส้นแสดงรูปการสอดแผ่นโลหะบาง ชิ้นที่ ๒คั่นระหว่างใบลิ้นกับตัวลิ้น (มองจากด้านข้าง)

<u>ภาพที่ ๗๓</u> ช่างทำแคนใช้มีดขูดลิ้นแคน
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

๕) ใช้มีดเหล่าใบลิ้นที่ถูกหนุนไว้ให้บาง แล้วขัดให้เรียบด้วยไม้เฮี้ยจนได้เสียงที่ดังทั้งเวลาเป่าและเวลาดูด

๖) นำเปลือกหอย (หอยก้วง: หอยน้ำจืดจากแม่น้ำโขง) มาฝนกับก้อนหิน ขณะฝนต้องคอยหยอดน้ำด้วยเพื่อให้เป็นปูนขาว ใช้ยาขอบลิ้นให้สนิทกับไม้ลูกแคนไม่ให้มีรอยรั่ว และติดแน่นขึ้น

ภาพที่ ๗๔ ช่างทำแคนฝนเปลือกหอยกับก้อนหินเพื่อให้เป็นปูนขาวใช้ยาลิ้นแคนกับลูกแคน
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

ขั้นตอนที่ ๓ การเทียบเสียง

ระบบเสียงของแคนเป็นระบบ Diatonic scale หมอแคนกิ่กองจึงใช้เครื่องดนตรีประเภทคีย์บอร์ด หรือ เครื่องเทียบเสียง (Tuner) ในการเทียบเสียงแคน ส่วนการปรับเสียงให้สูงหรือเสียงต่ำนั้น ทำได้โดยการเจาะรูเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าเพิ่มเติมนอกเหนือจากช่องระบายลมที่ได้เจาะไว้แล้ว แต่ตำแหน่งที่จะเจาะนั้นไม่สามารถระบุให้ชัดเจน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของไม้ในด้านความหนา – บาง ความหนาแน่นของเนื้อไม้ ผนวกกับความหนา – บาง ของแผ่นลิ้น เป็นต้น จึงต้องอาศัยทักษะความชำนาญของช่างแคนเอง โดยการทำแคนทุกดวงจะเริ่มต้นที่เสียงแรกของบันไดเสียง (Tonic) ให้อยู่ในตำแหน่งหมายเลข ๑ ของลูกแคน (ภาพที่ ๗๕) โน้ตตัวที่ ๒ ของบันไดเสียงอยู่ในตำแหน่งหมายเลข ๒ ของลูกแคน เช่นนี้จนครบ ๗เสียง เช่น ถ้าต้องการแคนคีย์ C ตำแหน่งหมายเลข ๑ ของลูกแคนจะเป็นเสียงโด ตำแหน่งหมายเลข ๒ ของลูกแคนจะเป็นเสียงเร ตำแหน่งหมายเลข ๓ ของลูกแคนจะเป็นเสียงมี ตำแหน่งหมายเลข ๔ ของลูกแคนจะเป็นเสียงฟา ตำแหน่งหมายเลข ๕ ของลูกแคนจะเป็นเสียงซอล ตำแหน่งหมายเลข ๖ ของลูกแคน

จะเป็นเสียงลา และตำแหน่งหมายเลข ๗ ของลูกแคนจะเป็นเสียงที ดังภาพที่ ๗๕ หรือในกรณีที่เป็นแคนคีย์ F ก็จะกำหนดให้ตำแหน่งหมายเลข ๑ ของลูกแคน เป็นเสียงฟา ไล่ไปจนถึงตำแหน่งหมายเลข ๗ ของลูกแคน จะเป็นเสียงมี ดังภาพที่ ๗๖

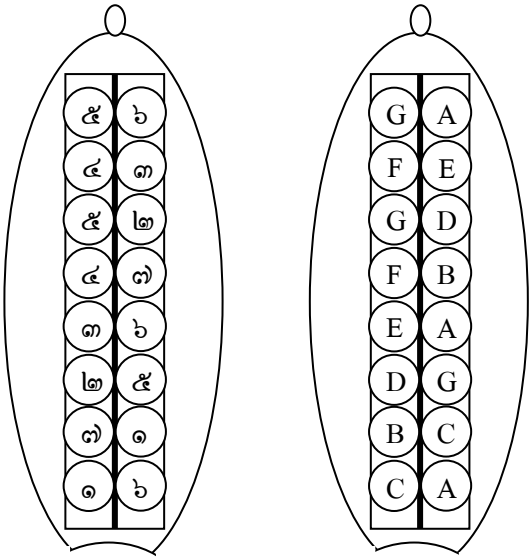

ภาพที่ ๗๕ ภาพแสดงตำแหน่งของโน้ตแคนคีย์ C

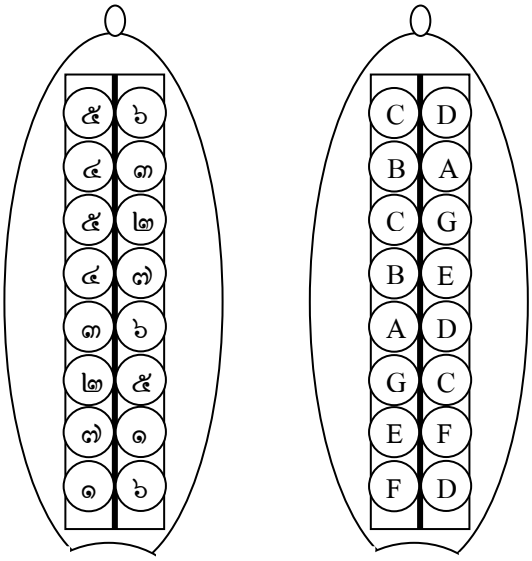

ภาพที่ ๗๖ ภาพแสดงตำแหน่งของโน้ตแคนคีย์ F

<u>ภาพที่ ๗๗</u> ภาพช่างทำแคนเป่าทดสอบเสียงเพื่อเทียบเสียง
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

ขั้นตอนที่ ๔ การประกอบลูกแคนเข้ากับเต้าแคน

๑) เหลาไม้เนื้อแข็งเป็นเต้าแคนขนาด ยาว ๑๕ ซม. สูง ๕ ซม. กว้าง ๖ ซม. เจาะช่องเป่าและช่องสำหรับใส่ไม้ลูกแคน (ภาพที่ ๗๘)

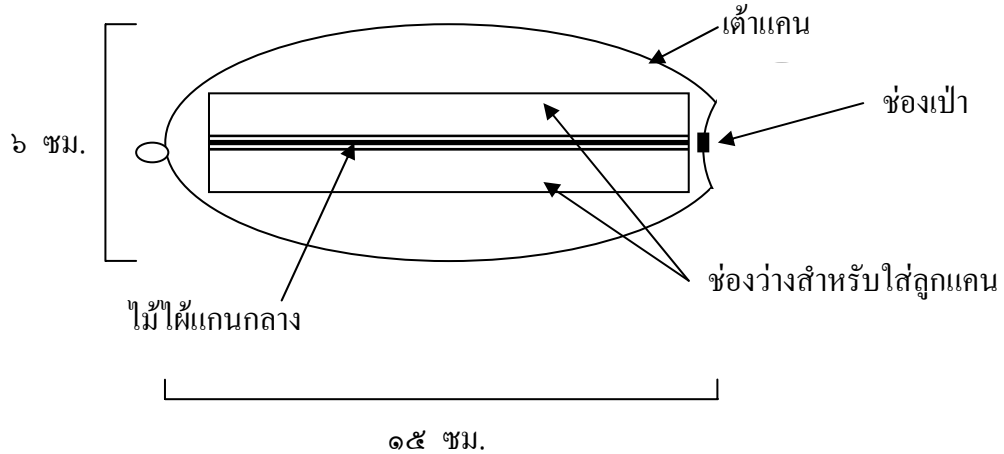

<u>ภาพที่ ๗๘</u> ภาพลายเส้นแสดงรูปภาพในเต้าแคน (มองจากด้านบน)

๒) เหลาไม้ไผ่ ๒ ชิ้น ขนาดประมาณ ๑๓ x ๑ ซม. หนาประมาณ ๐.๒ ซม. เพื่อกั้นลูกแคนด้านซ้ายกับด้านขวาไม่ให้ชนกันในเต้าแคน โดยวางกั้นด้านบน ๑ อัน และด้านล่าง ๑ อัน (ภาพที่ ๗๙)

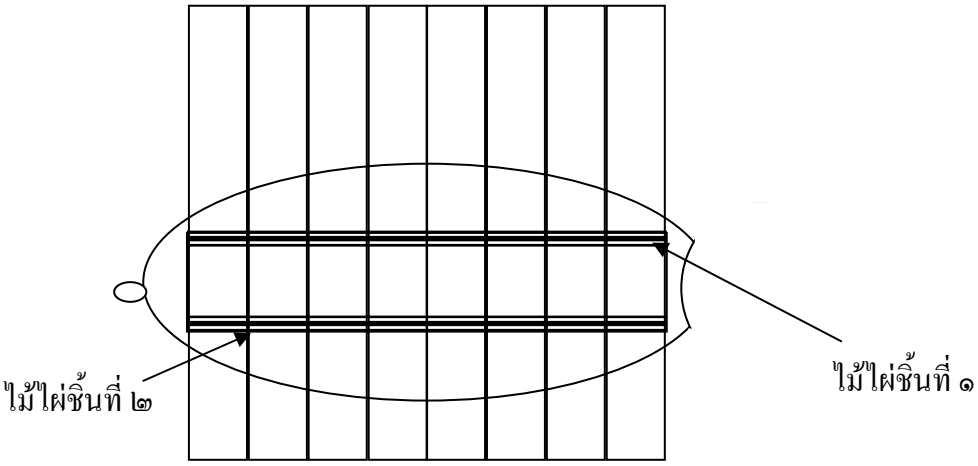

<u>ภาพที่ ๗๙</u> ภาพลายเส้นแสดงตำแหน่งของไม้ไผ่ในเต้าแคน (มองจากด้านข้าง)

<u>ภาพที่ ๘๐</u> ลูกแคนที่ตกแต่งเสียงเรียบร้อยแล้วสอดเข้าไว้ในเต้าแคนแล้วยาด้วยขี้สูด
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

๓) สอดลูกแคนที่เทียบเสียงเรียบร้อยแล้วเข้าไปในเต้าแคน ให้ลิ้นของลูกแคนด้านซ้ายกับลูกแคนด้านขวาหันเข้าหากัน ยาตามรอยรั่วด้วยขี้สูดเพื่อบังคับให้ลมที่เป่าเข้าไปทางช่องเป่าสามารถผ่านได้เฉพาะทางลิ้นแคนเท่านั้น

๔) จักผิวไม้ไผ่เป็นเชือกผูกรวมลูกแคนเข้าไว้ด้วยกันทั้งหมดสามจุด ตอนบน ๒ จุด กับตอนล่างอีก ๑ จุด เป็นการจัดเรียงลูกแคนให้เป็นระเบียบ ดังภาพที่ ๘๑

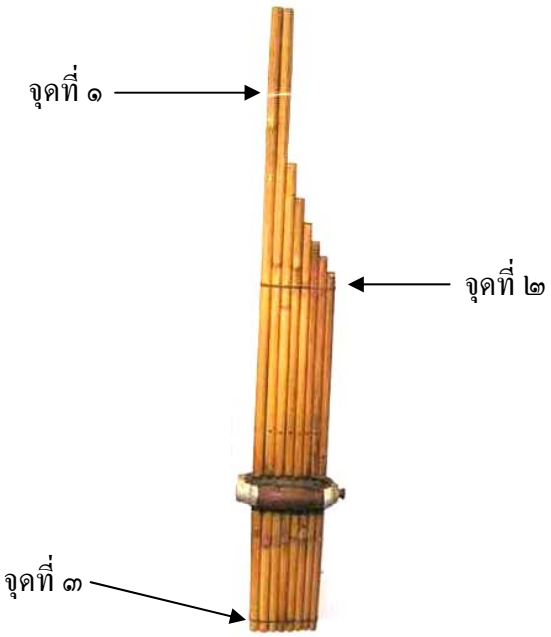

<u>ภาพที่ ๘๑</u> แสดงตำแหน่งการผูกรวมลูกแคน
ที่มา: พิพิธภัณฑ์จำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๕) ขั้นตอนสุดท้ายจะคือการเจาะรูปิดนิ้วเพื่อให้เกิดเสียง ทำโดยการนำแท่งเหล็กกลมขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๐.๒ ซม.ไปเผาไฟให้เหล็กร้อนแดงแล้วจี้ลูกแคนลงไปตรงๆ ให้เป็นรูตามตำแหน่งที่กำหนด ดังภาพที่ ๘๒

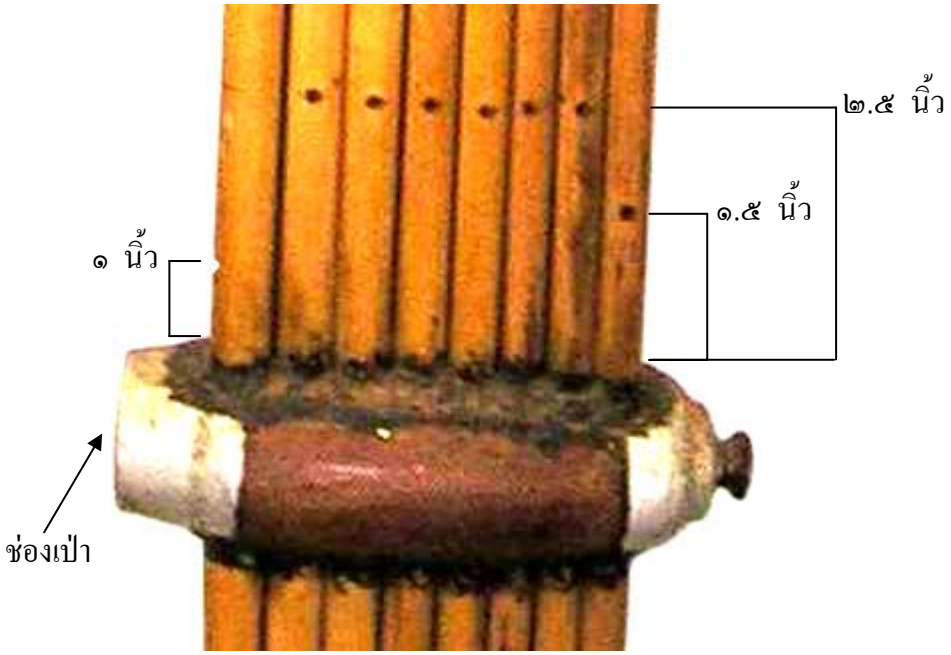

<u>ภาพที่ ๘๒</u> แสดงตำแหน่งการเจาะรูปิด-เปิดนิ้ว
ที่มา: พิพิธภัณฑ์จำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

ระบบเสียงแคน

ระบบเสียงแคนในที่นี้หมายถึงเพียงเฉพาะแคนที่ทำขึ้นโดยหมอแคนกิ่กองที่ใช้ในการวิจัยนี้เท่านั้น ระบบเสียงที่วัดได้ด้วยเครื่องวัดเสียง Virtual Strobe Tuner และเครื่อง Chromatic Tuner ปรากฏผลการวัดดังนี้

เสียงที่	ระดับเสียง	ขั้นคู่เสียง
เสียงที่ ๑	B - ๔๐	๒๐๐ เซนต์
เสียงที่ ๒	C# - ๔๐	๒๐๐ เซนต์
เสียงที่ ๓	D# - ๔๐	๑๐๐ เซนต์
เสียงที่ ๔	E - ๔๐	๒๐๐ เซนต์
เสียงที่ ๕	F# - ๔๐	๑๘๐ เซนต์
เสียงที่ ๖	G# - ๒๐	๑๙๐ เซนต์
เสียงที่ ๗	A# - ๓๐	

จากระดับเสียงที่วัดได้นั้น สามารถนำมาคำนวณเป็นระยะห่างของคู่เสียงในระบบเซ็นต์ (Cent) ของอเล็กซานเดอร์ เจ เอลลิส (Alexander J Ellis) ได้ดังนี้

	๒๐๐	๒๐๐	๑๐๐	๒๐๐	๑๘๐	๑๙๐
เสียงที่	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗

<u>เพลงแคน</u>

บทเพลงที่ใช้สำหรับการเป่าแคนนั้นแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. เพลงที่บรรเลงประกอบการแสดงหมอลำ เพลงประเภทนี้ส่วนมากจะเป็นการบรรเลงแคนเพียงดวงเดียวด้วยวิธีการที่เรียกว่า “ด้น” (Improvise) แบบ “ทางเก็บ” อยู่บนกลุ่มเสียงใดกลุ่มเสียงหนึ่งเพียง ๕ เสียง (Pentatonic scale)

๒. เพลงที่ต้องบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นรวมเป็นวง เช่นวงพิณพาทย์ วงมโหรี เป็นต้น เพลงประเภทนี้ทำนองเพลงของแคนจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ทำนองมีความชัดเจนสามารถบรรเลงซ้ำได้เหมือนเดิมอาจมีแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยตามข้อจำกัดและคุณสมบัติของเครื่องดนตรี เพลงลักษณะนี้เช่นเพลงดวงจำปา เพลงสาวน้อยตามอง เป็นต้น

ตัวอย่างเพลงแคน

เพลงประกอบการแสดงหมอลำ

โน้ตเพลงที่ใช้ในวิทยานิพนธ์นี้เป็นโน้ตสากล แต่ระดับเสียงของแต่ละเสียงเป็นไปตามระบบเสียงที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น (หน้า ๑๑๕-๑๑๖) จึงไม่ใช่ระบบเสียงสากลที่แท้จริง แต่เป็นระบบเสียงของแคนที่ทำวิทยานิพนธ์นี้เท่านั้น

ลำมะหาไซ: เกี้ยวบ่าว (กงเดือน, ๒๐๐๒: ๕๗)
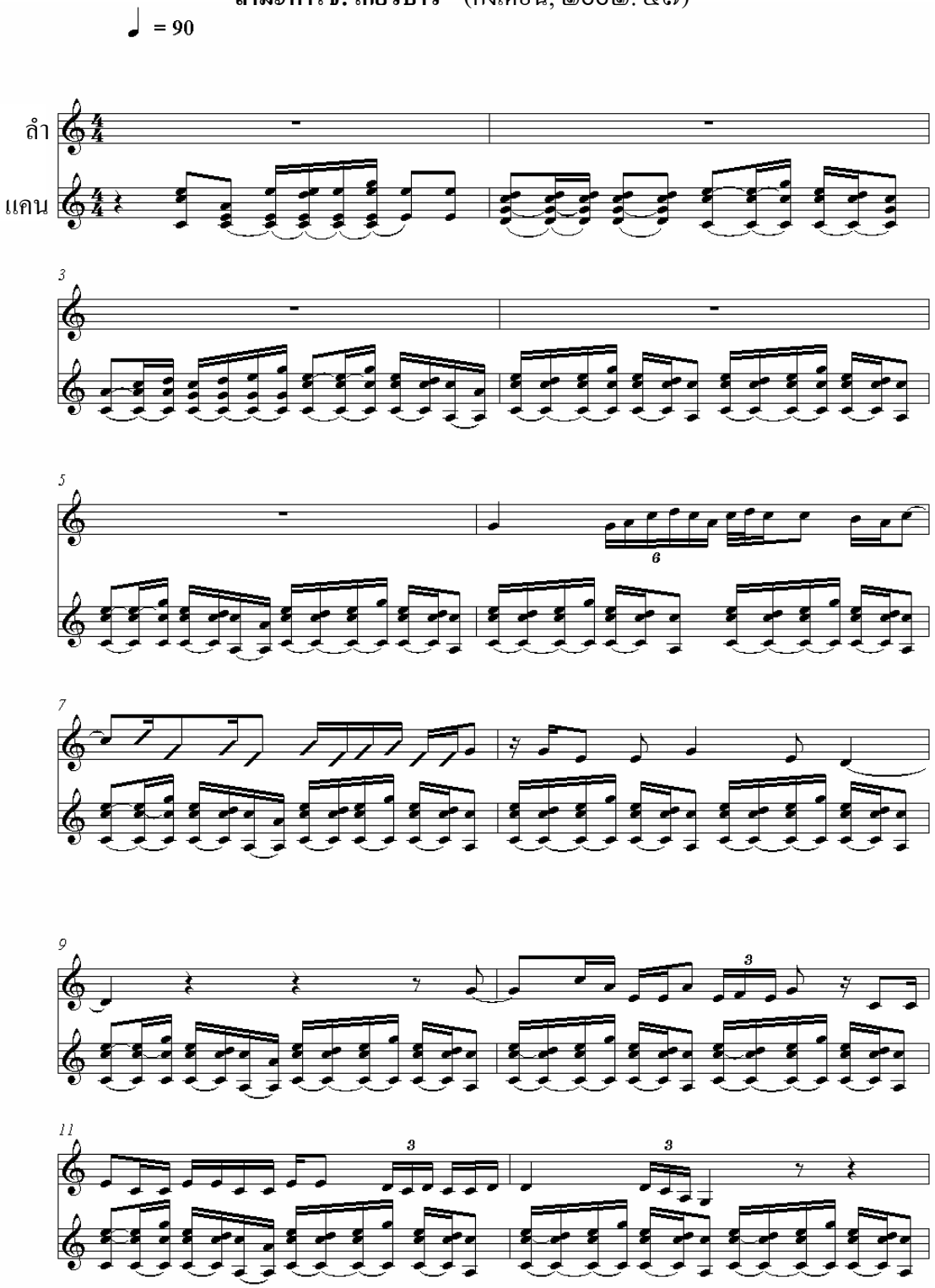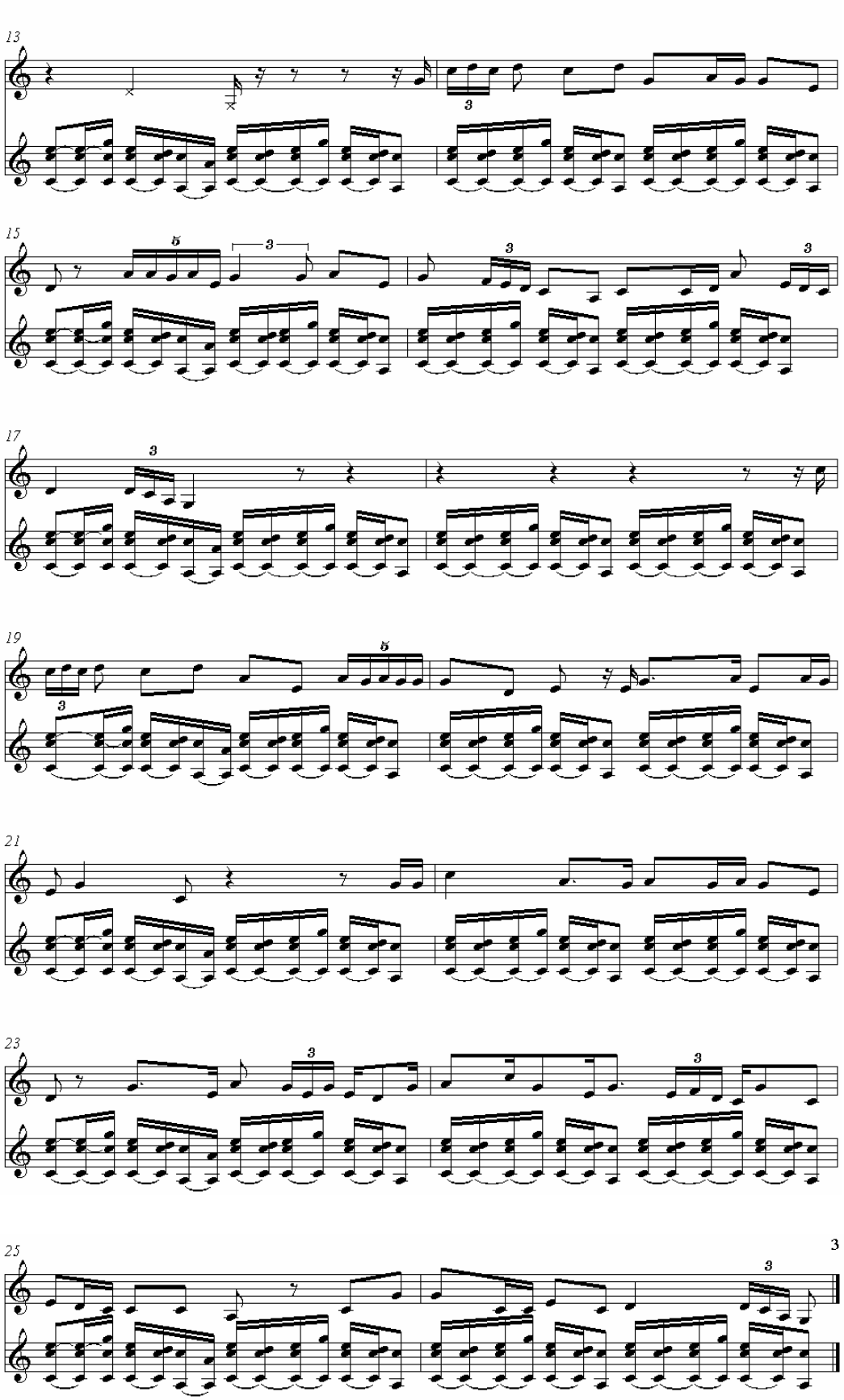
13
15
17
19
21
23
25

บทที่ ๖

หมอลำสีพันดอนคณะทองบาง แก้วสุวัน

นางทองบาง แก้วสุวัน เป็นหมอลำมาตั้งแต่วัยเด็กจนถึงปัจจุบัน การแสดงหมอลำของนางทองบางและชาวคณะ เป็นการแสดงที่เรียกว่า “หมอลำสีพันดอน” หรือ “หมอลำใต้” อันเป็นเอกลักษณ์ของแขวงจำปาศักดิ์ ประเทศลาว และด้วยความสามารถเฉพาะตัวของนางทองบางกอปรกับความมุ่งมั่นที่จะธำรงไว้ซึ่งศิลปะอันทรงคุณค่าที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ทำให้นางทองบางเป็นหมอลำผู้มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมเมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ จนถึงระดับประเทศ

<u>ประวัติการแสดงหมอลำสีพันดอน</u>

ลำสีพันดอนมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ลำสีทันดอน” หรือ “ลำใต้” ไม่ปรากฏประวัติความเป็นมาที่ชัดเจน หมอลำทองบาง แก้วสุวันได้เล่าให้ฟังในการสัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๖ ว่า ลำสีพันดอนนั้นเป็นเอกลักษณ์ของแขวงจำปาศักดิ์ ได้รับการพัฒนามาจาก “ลำโสม” (ฟัง CD Track 1) โดยพ่อเฒ่าอินทิลาด (ອິນທິລາດ) กับพ่อเฒ่าหมื่นพมมะสาน (ໝື່ນພົມມະສານ) หมอลำใหญ่ (ครูหมอลำ) แห่งเมืองโขง แขวงจำปาศักดิ์ ซึ่งการแสดงลำโสมจะเป็นการลำด้วยทำนองช้าๆเสียงทุ้มต่ำ มีแคนขนาด ๘ ศอกเป่าประกอบเพียงดวงเดียว ผู้แสดงเป็นหมอลำชายล้วนลำโต้ตอบกัน ด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะ มีการถามตอบปริศนาธรรม

ต่อมามีหมอลำ ชื่อ “หมอลำสุนี” (ສຸນີ) เป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาการลำสีพันดอนให้เป็นดังในปัจจุบัน โดยเริ่มมีการลำคู่ชาย – หญิงมาตั้งแต่เมื่อประมาณ ๔๐ – ๕๐ ปีก่อน แคน ๘ ศอกที่เคยใช้ก็ลดขนาดเป็นแคนแปดเช่นในปัจจุบันแต่ได้เพิ่มจำนวนเป็น ๒ ดวง สำหรับหมอลำชาย ๑ ดวง กับหมอลำหญิงอีก ๑ ดวง ลีลาท่วงทำนองการลำมีความกระชับฉับไวมากขึ้น สามารถสื่อสารได้รวดเร็วทันใจ จึงเป็นที่นิยมของคนแขวงจำปาศักดิ์และขยายความนิยมไปทั่วประเทศ

ท่าฟ้อนหรือท่ารำเป็นแบบพื้นๆเรียบง่าย แต่งกายด้วยชุดธรรมดาทั่วไป ส่วนสถานที่ที่ใช้แสดงก็ไม่มีข้อจำกัด ผู้ชมมีทุกเพศทุกวัย บรรยากาศขณะเล่นในสมัยที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้จะใช้การ

จุดคบเพลิงลำที่เรียกว่า “ไต้กระบอก” ให้แสงสว่าง และเมื่อมีไฟฟ้าใช้แล้วจึงเล่นท่ามกลางความสว่างไสวของแสงไฟจากหลอดไฟ นอกจากนั้นยังมีการนำเครื่องขยายเสียง มาช่วยอำนวยความสะดวกในการแสดงและการชมการแสดงอีกด้วย

ชาวหมอลำมีความเชื่อเรื่อง “อ้อ” กันมาก เข้าใจว่าคงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือกัน เพราะหมอลำส่วนใหญ่จะมีการรับ “อ้อ” จากครูบาอาจารย์ ซึ่งเป็นหมอเฒ่าหรือหมอลำใหญ่ นัยว่าเพื่อเป็นสิ่งคุ้มตัวของหมอลำทุกคน เป็นเครื่องบำรุงให้กล้าร้องกล้าลำ ถ้าไม่ลำจะป่วยไข้ และยังเชื่อว่าถ้าหมอลำคนใดตกอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถแสดงหมอลำได้อีกต่อไป “อ้อ” นี้ก็จะถ่ายโอนไปสู่ลูกหลานหรือผู้สืบทอดเอง

ในส่วนของเนื้อหากลอนลำนั้น พวกที่เพิ่งจะเข้ามาเป็นหมอลำใหม่ๆ ก็จะไปหาซื้อกลอนลำจากอาจารย์เก่งๆ นำมาหัดลำฝึกท่องจำจนจำได้ และจนกว่าจะเป็นหมอลำที่มีความสามารถพอที่จะด้นกลอนสดเอง เรียกกันว่า “หาเอา” ซึ่งเป็นการใช้ปฏิภาณไหวพริบโดยต้องอาศัยแคนสนับสนุนในการหา (ด้นกลอน) จะช่วยให้หากลอนได้ดีขึ้น

สำหรับการแสดงหมอลำแบบคู่ชายหญิงนั้น จะเป็นการโต้ตอบกันด้วยคำถามคำตอบ มีการตั้งกะทู้ถามโดยทั่วไปเป็นต้นว่าถามข่าวคราวเรื่องคู่รัก อาชีพ บ้านเรือนที่อาศัย ถ้ามีเวลาในการแสดงดึกขึ้น การโต้ตอบก็จะแรงขึ้นเรื่อยๆ มีการด่าทอเถียงกัน แต่ก็มีการสลับด้วยคำถามเกี่ยวกับงานในพิธีหรือเรื่องเกี่ยวกับธรรมะบ้าง หมอลำจึงต้องมีความรู้ด้านธรรมะและเรื่องทั่วๆไปด้วย ในอดีต (๔๐ – ๕๐ ปี) หมอลำที่มาลำตอบโต้กันบางคนมีการทำคุณไสยใส่กันเพื่อให้คู่ต่อสู้มีอันเป็นไป จนไม่สามารถลำต่อไปได้

งานที่นิยมใช้มหรสพประเภทนี้ไม่จำกัดว่าเป็นงานประเภทใด สุดแล้วแต่เจ้าภาพหรือ “เจ้าศรัทธา” จะต้องการ สามารถแสดงได้ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล หมอลำจึงเป็นมหรสพที่เข้าถึงประชาชนได้มากที่สุดชนิดหนึ่ง

หมอลำสีพันดอนปัจจุบันสามารถแบ่งได้เป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มปากเซ และกลุ่มเมืองโขง ซึ่งอยู่ในแขวงเดียวกัน คือแขวงจำปาศักดิ์ หมอลำทองบางอธิบายเพิ่มเติมว่า หมอลำกลุ่มปากเซเป็นหมอลำที่มีความร่วมสมัยกันในด้านอายุของหมอลำ ส่วนหมอลำกลุ่มเมืองโขงส่วนมากจะเป็นหมอลำผู้ใหญ่ที่มีอายุมากแล้ว

ประวัติคณะหมอลำทองบาง แก้วสุวัน

คณะหมอลำของหมอลำทองบางนั้น หมอลำทองบางอธิบายว่า ไม่เป็นรูปแบบของคณะ และไม่มีชื่อคณะที่ชัดเจน แต่จะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อจัดการแสดงเมื่อมีเจ้าศรัทธามาติดต่อให้ไปทำการแสดง เจ้าศรัทธาติดต่อผ่านหมอลำหรือหมอแคนคนใด คนผู้นั้นก็จะรับหน้าที่ติดต่อประสานงานกับสมาชิกผู้ร่วมแสดงคนอื่นๆ และเป็นผู้รับเงินจากเจ้าศรัทธาแล้วแบ่งเงินให้แก่สมาชิกตามหน้าที่และตามความสามารถของแต่ละคน ดังนั้น ผู้ที่ได้รับการติดต่อจากเจ้าศรัทธาจึงทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะไปโดยปริยาย

ด้วยเหตุที่หมอลำทองบางเป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วไปและยังมีบ้านอยู่ในเขตตัวเมือง การเดินทางไปมาสะดวก นอกจากนั้นที่บ้านของหมอลำทองบางยังมีโทรศัพท์พื้นฐาน หรือที่คนลาวเรียกว่า “โทรศัพท์ตั้งโต๊ะ” ซึ่งยังไม่แพร่หลายทั่วถึงในประเทศลาว หมอลำทองบางจึงได้รับการติดต่อว่าจ้างจากเจ้าศรัทธาเสมอ

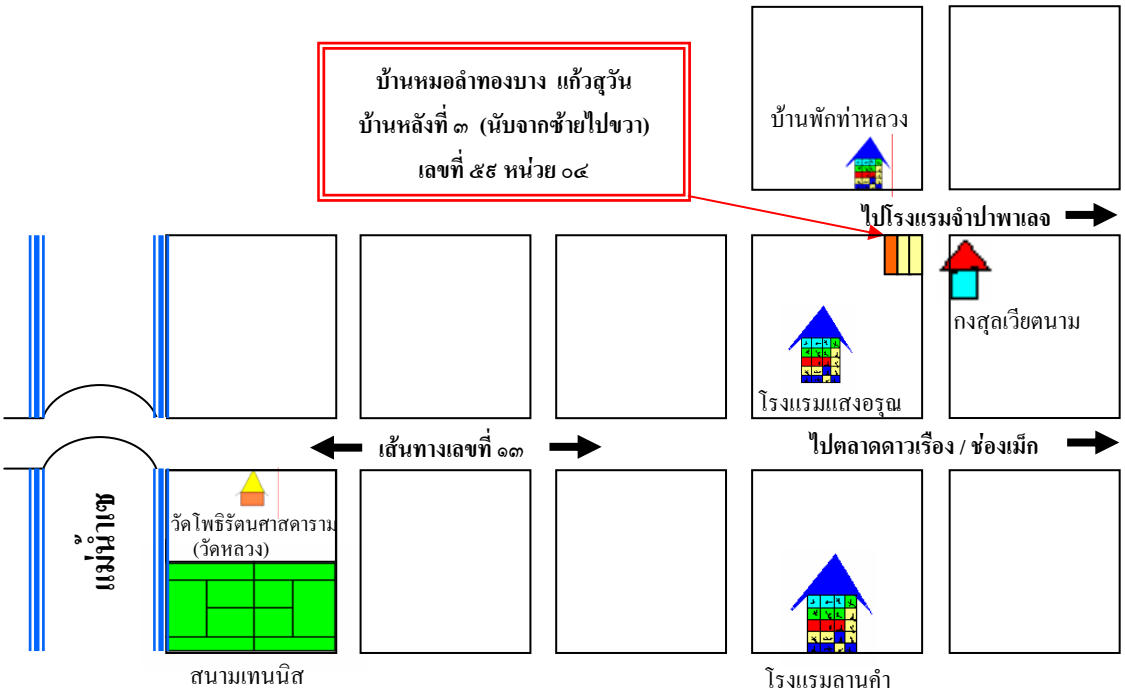

ภาพที่ ๘๓ แผนที่บ้านหมอลำทองบาง แก้วสุวัน

หมายเหตุ: เขียนแผนที่โดย ท้าวพูเทียน สีหาวง

ศิลปินในคณะ

ศิลปินหมอลำ

๑. นางทองบาง แก้วสุวัน

ภาพที่ ๘๔ หมอลำทองบาง แก้วสุวัน
ที่มา: เฮือนพักพะนมสิน เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗)

นางทองบาง แก้วสุวัน (ທອງບາງ ແກ້ວສຸວັນ) เกิดเมื่อวันที่ ๓ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๘๕ ที่ดอนสัน เมืองโขง แขวงจำปาศักดิ์ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๕๙ หน่วย ๐๔ บ้านท่าหลวง เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ บิดาชื่อท้าวเพ็ญ แก้วสุวัน (ເພັນ ແກ້ວສຸວັນ) มารดาชื่อ นางสุทา แก้วสุวัน (ສຸທາ ແກ້ວສຸວັນ) มีอาชีพเป็นชาวนาและค้าขาย ปัจจุบันทั้ง ๒ คนยังมีชีวิตอยู่ อายุ ๘๐ ปี บิดามารดาของนางทองบางมีลูกทั้งหมด ๑๐ คน ได้แก่

๑. ท้าวบัวไล แก้วสุวัน (ບົວໄລ ແກ້ວສຸວັນ)
๒. นางบุนเฮือง แก้วสุวัน (ບຸນເຮືອງ ແກ້ວສຸວັນ)
๓. ท้าวคำแสน แก้วสุวัน (ຄຳແສນ ແກ້ວສຸວັນ)
๔. นางทองบาง แก้วสุวัน (ທອງບາງ ແກ້ວສຸວັນ)

๕. ท้าวคำมื่น แก้วสุวัน (ຄຳມື່ນ ແກ້ວສຸວັນ)
๖. ท้าวคำผ่าน แก้วสุวัน (ຄຳຜ່ານ ແກ້ວສຸວັນ)
๗. ท้าวคำม่าน แก้วสุวัน (ຄຳມ່ານ ແກ້ວສຸວັນ)
๘. นางขานคำ แก้วสุวัน (ຂານຄຳ ແກ້ວສຸວັນ)
๙. ท้าวเอียว แก้วสุวัน (ອຽວ ແກ້ວສຸວັນ)
๑๐. ท้าวคำผุย แก้วสุวัน (ຕຳຜຸຍ ແກ້ວສຸວັນ)

ในด้านชีวิตครอบครัว นางทองบางได้สมรสกับท้าวบุนค้ำ (ບຸນຄ້ຳ) มีบุตร ธิดา รวม ๑๐ คน เสียชีวิตแล้ว ๔ คน คงเหลือ ๖ คนได้แก่

๑. นางวงเพ็ด แก้วสุวัน (ວົງເພັດ ແກ້ວສຸວັນ)
๒. ท้าววงทอง แก้วสุวัน (ວົງທອງ ແກ้ວสุวัน)
๓. นางวงคำ แก้วสุวัน (ວົງຄຳ ແก้วสุวัน)
๔. นางฝ้าย แก้วสุวัน (ฝ้าย ແก้วสุวัน)
๕. ท้าวสุกสะหวัน แก้วสุวัน (สุกสะหวัน ແก้วสุวัน)
๖. นางมะไลคำ แก้วสุวัน (มะไลคำ ແก้วสุวัน)

การศึกษาสายสามัญนางทองบางจบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ส่วนการศึกษาสายศิลปะนั้น นางทองบางได้ฝึกหัดหมอลำโดยเริ่มต้นหัดหมอลำจากการสนับสนุนของอาว (น้องชายของพ่อ) ชื่อท้าวบัว (ບัอ) และมารดา ด้วยการไปหาซื้อกลอนลำจากหมอลำ จันแดง (จันแดง) มาให้นางทองบางฝึกหัดลำ ต่อมาจึงได้ไปเรียนเพิ่มเติมอย่างจริงจังกับตา ชื่อกันหา (กันหา) ซึ่งเป็นหมอลำผู้มีชื่อเสียงและเป็นครูหมอลำแห่งเมืองโขง ผู้สืบทอดวิชาหมอลำมาจากพ่อเฒ่าอินทิลาด (ອินทิลาด)

เมื่อนางทองบางอายุได้ ๗ – ๘ ปี “อ้อ” ก็ติด (“อ้อ” เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของหมอลำที่เชื่อกันว่า อ้อจะได้รับการถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง ผ่านพิธีการ “คายอ้อ” และถ้าอ้อติดใครแล้วไม่ได้ลำ “อ้อ” จะดลบันดาลให้มีอันเป็นไป) และพออายุได้ ๑๓ – ๑๔ ปี นางทองบางเกิดป่วยไข้ถึงขั้นล้มหมอนนอนเสื่อ ต้องออกลำจึงหายจากอาการป่วยเพื่อแก้อาถรรพ์ของ “อ้อ” ซึ่งในปัจจุบันนางทองบางยังไม่ได้คายอ้อให้แก่ผู้ใด โดยมีความเชื่อว่าเมื่อถึงเวลาอันสมควรไม่สามารถออกแสดงหมอลำได้แล้ว อ้อจะไปอยู่กับลูกหลานเอง

นางทองบางไม่ได้ถ่ายทอดวิชาหมอลำให้แก่ใครเป็นกิจลักษณะ เพียงแต่แนะนำหมอลำบางคนที่อ่อนอาวุโสกว่า เช่น หมอลำพิมมะสี มาลาลี ในเรื่องการลำบ้างเล็กน้อย ด้วยเหตุผลที่ว่า ในปัจจุบันคนสนใจเรียนหมอลำเป็นอาชีพมีน้อย ที่เรียนตามโรงเรียนสร้างครูก็เรียนเพียงเพื่อพอรู้ไม่จริงจัง ขาดการสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้องทั้งเรื่องสถานที่ (โรงเรียน) และงบประมาณ (ค่าตอบแทนครูผู้สอน)

ปัจจุบันนางทองบางนอกจากจะมีอาชีพหลักเป็นหมอลำแล้ว ยังมีอาชีพเสริมคือ รับเหมาก่อสร้าง (ทำถนน) โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้ใหญ่ในรัฐบาล

<u>ภาพที่ ๘๕</u> บ้านหมอลำทองบาง
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๖)
หมายเหตุ: เลขที่ ๕๘ หน่วย ๐๔ บ้านท่าหลวง เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์

๒. ท้าววันนา แก้วพิลม

ภาพที่ ๘๖ หมอลำวันนา แก้วพิลม
ที่มา: เฮือนพักพะนมสิน เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗)

ท้าววันนา แก้วพิลม (ອັນນາ ແກ້ວພິລົມ) เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ เดือนตุลาคม ปีพ.ศ. ๒๔๘๒ ที่บ้านกุดตะบุน เมืองสุขุมา แขวงจำปาศักดิ์ ปัจจุบันอยู่ที่บ้านโพนงาม เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์

ท้าววันนาเป็นบุตรคนแรก ของท้าวแก้ว แก้วพิลม (ແກ້ວ ແກ້ວພິລົມ) กับนางแพง แก้วพิลม (ແພງ ແກ້ວພິລົມ) มีพี่น้อง ๓ คน ได้แก่

๑. ท้าววันนา แก้วพิลม (ອັນນາ ແກ້ວພິລົມ)

๒. นางสา แก้วพิลม (ສາ ແກ້ວພິລົມ)

๓. นางจำปา แก้วพิลม (ຈຳປາ ແກ້ວພິລົມ)

ท้าววันนาสมรสกับนางหนู่ไผ่ (ໜູໄຜ่: ปัจจุบันเสียชีวิต) มีบุตร ธิดา รวม ๙ คน ได้แก่

๑. ท้าวสูนทะลา แก้วพิลม (ສູນທະລາ ແກ້ວພິລົມ)

๒. ท้าวเสดถา แก้วพิลม (ເສດຖາ ແກ້ວພິລົມ)

๓. ท้าวทิลา แก้วพิลม (ທິລາ ແກ້ວພິລົມ)

๔. ท้าวลาซา แก้วพิลม (ລາຊາ ແກ້ວພິລົມ)

๕. ท้าวสุดสะดา แก้วพิลม (ສຸດສະດາ ແກ້ວພິລົມ)

๖. ท้าวโพคา แก้วพิลม (ໂພຄາ ແກ້ວພິລົມ)

๗. นางพิมพา แก้วพิลม (ພິມພາ ແກ້ວພິລົມ)

๘. ท้าวเมตา แก้วพิลม (ເມຕາ ແກ້ວພິລົມ)

๙. ท้าวปันยา แก้วพิลม (ປັນຍາ ແກ້ວພິລົມ)

ท้าววันนาจบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ และเมื่ออายุได้ ๑๖ ปีท้าววันนาจึงเข้าบวชเป็นสามเณร เพื่อรับการศึกษาทางธรรม จนกระทั่งอายุได้ ๒๐ ปี จึงลาสิกขามาหัดหมอลำกับท้าวจันแดงซึ่งเป็นลูกศิษย์ของพ่อเฒ่าอินทิลาดหมอลำผู้มีชื่อเสียงแห่งเมืองโขงแขวงจำปาศักดิ์ ครั้นเมื่ออายุได้ประมาณ ๓๐ ปี ความมีชื่อเสียงได้แพร่หลายออกไปจนเป็นที่นับถือของหมอลำรุ่นหลังต่างก็มาฝากตัวเป็นศิษย์ให้หัดหมอลำให้ หรือบางคนก็มาขอซื้อกลอนลำเอาไปหัดลำเองก็มี

ในการสอนหมอลำของท้าววันนานั้น จะสอนทั้งฟ้อนและลำ การสอนลำจะทำโดยการให้จดกลอนลำไปท่องแล้วให้มาลำให้ฟัง ซึ่งในตอนนี้ท้าววันนาจะแก้ไขและเพิ่มเติมในสิ่งที่ยังบกพร่องอยู่ให้ ตามธรรมเนียมแล้ว ก่อนที่จะเริ่มเรียนจะต้องมีการไหว้ครูฝากตัวเป็นลูกศิษย์ก่อนและจะคายอ้อให้เมื่อถึงเวลาอันสมควร แต่ด้วยความทันสมัยของท้าววันนาเห็นว่าเรื่องนี้ไม่จำเป็นเท่ากับความมุ่งมั่นและพรสวรรค์ของผู้เรียน ลูกศิษย์บางคนจึงไม่ได้ผ่านการไหว้ครูและไม่ได้คายอ้อให้แก่ผู้ใดแม้กระทั่งลูกศิษย์ที่ท้าววันนายกย่องว่าเก่งที่สุดอย่างหมอลำบุนทอง (ประวัติอยู่หน้า ๑๒๘)

ปัจจุบันท้าววันนาจะลำร่วมกับหมอลำทองบาง แก้วสุวันเป็นส่วนใหญ่ เพราะหมอลำรุ่นเดียวกันที่มีฝีไม้ลายมือทัดเทียมกันนั้นไม่มีแล้ว ที่ยังมีชีวิตอยู่คือหมอลำดวงแพง (ดวงแพง) แต่ก็ไม่สามารถรับงานแสดงที่ไหนได้เนื่องจากสุขภาพที่ไม่อำนวย

๓. ท้าวบุนทอง แก้วบัวลา

ภาพที่ ๘๗ หมอลำบุนทอง แก้วบัวลา
ที่มา: เฮือนพักพะนมสิน เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗)

ท้าวบุนทอง แก้วบัวลา (ບຸນທອງ ແກ້ວບົວລາ) เกิดเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๖ (ไม่ทราบวันที่และเดือน) ที่บ้านตูม ดอนไซ เมืองสุขุมา แขวงจำปาศักดิ์ ภรรยาของท้าวบุนทองชื่อ นางบุนเพ็ง แก้วบัวลา (ບຸນເພັງ ແກ້ວບົວລາ) มีบุตรด้วยกัน ๓ คน ชื่อ บันจง (ບັນຈົງ) อินแตง (ອິນແຕງ) และ ทองคำ (ທອງຄຳ) ทั้งสามคนได้รับการถ่ายทอดวิชาหมอลำจากบิดา

หมอลำบุนทองสืบทอดความเป็นหมอลำมาจากตา ชื่อ ท้าวแพง (ແພງ) และยายชื่อ แดง (ແດງ) แต่ท้าวบุนทองก็ไม่ได้หัดหมอลำจากตาและยาย ครูผู้สอนลำคนแรกของท้าวบุนทอง คือ ท้าวสาลี (ສາລີ) ได้สอนเมื่อท้าวบุนทองอายุ ๑๕ ปี ต่อมาจึงได้ฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของ ท้าววันนา แก้วพิลม (ວັນນາ ແກ້ວພິລົມ) จนอายุได้ ๓๕ ปี จึงเป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ส่วนในด้านการศึกษาสายสามัญ ท้าวบุนทองจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓

ปัจจุบันท้าวบุนทองสามารถแต่งกลอนลำได้อย่างชำนาญ จนสามารถตั้งคณะหมอลำเป็นของตนเองได้ ชื่อหมอลำคณะ “เพ็ดจำปา” (ເພັດຈຳປາ) นอกจากการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านหมอลำให้แก่ลูกๆแล้ว ท้าวบุนทองยังสอนให้แก่เยาวชนทั่วๆไปอีกโดยไม่คิดค่าสอนแต่อย่างใด

ด้วยความสามารถ ไหวพริบปฏิภาณและกิริยามารยาทที่ดี ท้าวบุนทองจึงได้รับการยกย่องจากหมอลำวันนา ซึ่งได้รับการยอมรับจากคนลาวว่าเป็นอาจารย์ใหญ่ในด้านหมอลำว่า “บุนทองเป็นลูกศิษย์ที่ดีที่สุดของอาจารย์วันนา”

<u>ภาพที่ ๘๘</u> บ้านหมอลำบุนทอง
ที่มา: เมืองโพนทอง แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๖)

๔. นางพิมมะสี มาลาลี

ภาพที่ ๘๙ หมอลำพิมมะสี มาลาลี
ที่มา: เฮือนพักพะนมสิน เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗)

นางพิมมะสี มาลาลี (ພິມມະສີ ມາລາລີ) เป็นบุตรของนางนาลี มาลาลี (ນາລີ ມາລາລີ) อาชีพชาวนาและหมอลำ บ้านเกิดและที่อยู่ปัจจุบันอยู่ที่ เมืองดอนโขง แขวงจำปาศักดิ์

นางพิมมะสี จบการศึกษาสายสามัญระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ และหัดหมอลำกับอาจารย์วันนา แก้วพิลม ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๖ ด้วยวิธีการเรียนโดยการนำกลอนจากอาจารย์วันนาไปท่อง ฝึกร้อง แล้วมาร้องให้อาจารย์ฟัง จนเมื่อได้รับความไว้วางใจจากอาจารย์วันนาจึงได้ออกแสดง และมีชื่อเสียงในฐานะหมอลำน้อยผู้มีฝีปากกล้า มากด้วยปฏิภาณไหวพริบอย่างยิ่ง

ภาพที่ ๙๐ หมอลำพิมมะสี ขณะทำการแสดง
ที่มา: เฮือนพักพะนมสิน เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗)

ศิลปินหมอแคน

ท้าวกิ่กอง คำมี

ภาพที่ ๘๑ หมอแคนกิ่กอง คำมี
ที่มา: เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๘)

ท้าวกิ่กอง คำมี (ท่ีกอๆ ຄຳມີ) เกิดเมื่อวันที่ ๒๒ เดือนเมษายน พ.ศ.๒๔๘๙ เกิดที่บ้านคันแยง เมืองโพนทอง แขวงจำปาศักดิ์ ปัจจุบันอยู่บ้านสะพานไซ เมืองโพนทอง แขวงจำปาศักดิ์ เป็นบุตรของท้าวคำ คำมี (ຄຳ ຄຳມີ) กับนางเพ็ง คำมี (ເພັ້ງ ຄຳມີ) ปัจจุบันเสียชีวิตแล้วทั้ง ๒ คน ท้าวกิ่กองเป็นบุตรคนที่ ๓ ในจำนวนพี่น้องทั้งหมด ๔ คน ได้แก่

๑. ท้าวเลิด คำมี (ເລີດ ຄຳມີ)
๒. ท้าวอ่อนจัน คำมี (ອ່ອນຈັນ ຄຳມີ)
๓. ท้าวกิ่กอง คำมี (ท่ีกอๆ ຄຳມີ)
๔. นางใบสี คำมี (ใบสี ຄຳມີ)

ท้าวกิ่กองสมรสกับนางกม (ກົມ) มีบุตร ธิดา รวม ๕ คน ได้แก่

๑. นางพูทอง คำมี (ພູທອງ ຄຳມີ)

๒. นางพูกอน คำมี (ພູກອນ ຄຳມີ)

๓. นางพูวง คำมี (ພູວົງ ຄຳມີ)

๔. นางพูเวียง คำมี (ພູວຽງ ຄຳມີ)

๕. ท้าวพูเขา คำมี (ພູເຂົາ ຄຳມີ)

ท้าวกิ่กองจบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ และในวัยเด็กท้าวกิ่กองอยู่ในครอบครัวที่เป็นหมอลำ-หมอแคน ทั้งบิดาและปู่ (ท้าวเผือก (ເຜືອກ)) ท้าวกิ่กองจึงหัดเป่าแคนเล่นเองด้วยความซุกซนตามวัย จนเมื่ออายุได้ ๙ ปีจึงได้หัดอย่างจริงจังกับบิดาจนมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของบรรดาหมอลำและผู้ชมทั่วไป

นอกจากการเป็นหมอแคนแล้ว ท้าวกิ่กองยังเป็นช่างทำแคนด้วย โดยได้รับการถ่ายทอดวิชาช่างทำแคนมาจากอาจารย์สูน สีมันตา (ສູນ ສີມັນຕາ) ชาวเมืองสุขุมา แขวงจำปาศักดิ์ แต่ก็ไม่ได้ทำแคนจำหน่ายเป็นอาชีพหลักแต่อย่างใด เพียงทำขึ้นเพื่อใช้ส่วนตัวและทำเมื่อมีผู้ว่าจ้างเป็นรายๆไป และไม่ได้ถ่ายทอดการเป็นหมอแคนและช่างแคนให้แก่ผู้ใดเป็นกิจลักษณะ ปัจจุบันมีอาชีพหลักโดยดำรงตำแหน่งเป็นนักดนตรีประจำสถานีโทรภาพ แขวงจำปาศักดิ์

วิธีการและขั้นตอนการแสดง

"หมอลำ" เป็นมหรสพที่นิยมจัดแสดงในเวลากลางคืน ช่วงเวลาของการแสดงจะเริ่มต้นตั้งแต่เวลาประมาณ ๑๙.๓๐ – ๒๐.๐๐ น. และจะไปสิ้นสุดในเวลาประมาณ ๐๔.๐๐ – ๐๖.๐๐ น. ของวันถัดไป

สถานที่แสดงหมอลำนั้นไม่มีการกำหนดตายตัว สามารถดัดแปลงได้ตามความเหมาะสม ซึ่งมีทั้งที่เป็นเวทีลักษณะเหมือนเวทีจัดการแสดงละครทั่วๆไป หรือปูเสื้อแสดงบนลานกว้าง บนพื้นที่ที่ผู้แสดงทั้งหมดพอจะนั่งกันได้ ๕ – ๖ คน (ประมาณ ๑๒ - ๑๖ ตารางเมตร)

เมื่อถึงเวลาประมาณ ๑๘.๐๐ น. หมอลำ - หมอแคนทุกคนอยู่พร้อมกับในห้องพัก เพื่อเตรียมตัวดูแลในเรื่องการแต่งกายของตนเองให้เรียบร้อย ซึ่งการแต่กายนั้นก็คือการแต่งกายชุดปกติธรรมดาทั่วๆไปเพียงแต่มีความพิถีพิถันมากขึ้น มีความสวยงามและสุภาพเรียบร้อย กล่าวคือ หมอลำฝ่ายหญิงจะสวมเสื้อแขนสั้นเป็นผ้าฝ้ายหรือผ้าไหม นุ่งผ้าสิ้นมีเชิง บางคนอาจมีผ้าสไบพาดบ่าด้วย ๑ ผืน แต่งหน้าให้สวยงามตามสมควร ส่วนหมอลำฝ่ายชายและหมอแคนแต่งกายด้วยชุดสากลนิยม เสื้อเชิ้ตหรือเสื้อยืดโปโลกับกางเกงขายาว

ภาพที่ ๔๒ หมอลำหญิงกำลังแต่งหน้า
ที่มา: เฮือนพักพะนมสิน เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗)

เวลาประมาณ ๑๙.๐๐ น. ผู้แสดงแต่ละคนจะทำพิธีจำเริญอ้อ (ไหว้ครู) จากนั้นหมอลำจะออกไปเตรียมตัวในสถานที่แสดงก่อนด้วยการทดลองเครื่องขยายเสียง ทดลองแคน และเริ่มเป่าแคนทำนองนำ (Intro) ในช่วงนี้หมอลำคนใดเตรียมตัวเรียบร้อยดีแล้วจะทยอยกันออกมาร่วมกันในสถานที่แสดง ซึ่งก่อนเข้าสู่สถานที่แสดง หมอลำบางคนจะแสดงกริยากระทืบเท้า ๓ ครั้ง เพื่อเป็นการสร้างขวัญ-กำลังใจให้แก่ตนเอง ให้มีความกล้าหาญไม่ขลาดกลัวหมอลำฝ่ายตรงกันข้าม

หมอลำจะเริ่มลำในเวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น. โดยกลอนลำที่กล่าวบรรยายบรรยากาศทั่วๆไปของงานเพื่อให้ทุกคนทราบว่า ณ ที่แห่งนี้มีการจัดกิจกรรมงานบุญขึ้น อีกนัยหนึ่งก็เป็นการเชิญชวนผู้ที่อยู่ใกล้เคียงให้มาร่วมชมการแสดงหมอลำของตน

เมื่อผู้แสดงทุกคนมาพร้อมกันแล้ว การแสดงอย่างเป็นทางการจึงเริ่มขึ้น ซึ่งไม่มีการกำหนดว่าใครจะต้องเป็นผู้เริ่มต้นก่อน ทั้งนี้อยู่ที่ความพร้อมของผู้แสดง บางคนอาจเริ่มต้นด้วยกลอนลำประเภทไหว้ครู หรือบางคนอาจกล่าวบรรยายบรรยากาศของงานเป็นการทักทายผู้ชมโดยไม่ลำกลอนไหว้ครูเลยก็ได้

ขณะทำการแสดง ผู้แสดงทุกคนจะต้องนั่งแสดงทั้งหมอลำและหมอแคน แม้กระทั่งการฟ้อนก็ต้องฟ้อนอยู่ในท่านั่ง การเคลื่อนย้ายของหมอลำคนใดคนหนึ่งจากที่นั่งเดิมของตนไปสู่หมอลำคนอื่นหรือไปสู่ผู้ชมจะใช้วิธีการเดินด้วยเข่า

จากการให้สัมภาษณ์ของหมอลำวันนา เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๗ ถึงเหตุผลของการนั่งแสดง นั่งฟ้อน และเดินด้วยเข่า หมอลำวันนากล่าวว่านัยหนึ่งหมอลำแต่เดิมเป็นการเริ่มต้นการแสดงของคนในกลุ่มเล็กๆ นั่งเล่นนั่งร้องฟ้อนรำกันเพื่อให้เกิดความใกล้ชิดและไม่เป็นทางการนัก จึงแสดงด้วยวิธีการนั่ง กับอีกนัยหนึ่งสืบทอดมาตั้งแต่เมื่อครั้งที่ประเทศลาวยังปกครองโดยกษัตริย์อยู่นั้น การแสดงหมอลำก็เป็นการแสดงอีกอย่างหนึ่งที่เป็นที่โปรดปรานในราชสำนัก ดังนั้นการแสดงควรจะมีความเรียบร้อย ผู้แสดงจะต้องแสดงด้วยอาการที่รักษากิริยามารยาทอย่างที่สุด ไม่สามารถที่จะลุกขึ้นยืนหรือเดินได้

เมื่อผู้แสดงทุกคนมาพร้อมกันการแสดงจะเริ่มต้นอย่างเป็นทางการด้วยการลำบทไหว้ครู ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คุ้มครอง ปกปักษ์รักษาให้การแสดงสามารถดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย ประสบความสำเร็จ จากนั้นจึงเป็นบทของการถามตอบปัญหาเกี่ยวกับธรรมะ กลอนเกี้ยวพาราสี กลอนกระทู้ด่าทอ กลอนบรรยายบรรยากาศของงาน และกลอนประชาสัมพันธ์ข่าวสารบ้านเมือง หรือของชุมชน ตามแต่โอกาสหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้าจะอำนวย จนกระทั่งเวลาประมาณ ระหว่าง ๐๔.๓๐ – ๐๖.๐๐ น. หมอลำจึงลำกลอนอวยพรและกลอนลาเพื่อเป็นการกล่าวจบการแสดง ซึ่งตลอดระยะเวลาขณะทำการแสดงนั้น ผู้ชมจะมีส่วนร่วมโดยตลอด ด้วยการปรบมือเข้ากับจังหวะในเวลาที่หมอลำร้องเร่งจังหวะให้กระชั้น กระชับ มีส่วนร่วมด้วยการให้รางวัลเป็นเงินหรืออาหาร เครื่องดื่ม และเข้าร่วมในการแสดงการเกี้ยวพาราสีระหว่างหมอลำกับผู้ชม

<u>ภาพที่ ๙๓</u> การแสดงหมอลำสีพันดอน
ที่มา: เฮือนพักพะนมสิน เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗)

การลำของหมอลำนั้นทุกครั้งจะต้องลำประกอบกับการเป่าแคนของหมอแคน ซึ่งอาจจะมีหมอแคน ๑ – ๒ คนตามความประสงค์ของเจ้าภาพ หมอแคนมีหน้าที่จะต้องเตรียมแคนไปเท่ากับจำนวนบันไดเสียงของหมอลำ เช่น ในกรณีที่หมอลำคนที่ ๑ ลำในบันไดเสียง C Major หมอลำคนที่ ๒ ลำในบันไดเสียง D Major หมอลำคนที่ ๓ ลำในบันไดเสียง C Major และหมอลำคนที่ ๔ ลำในบันไดเสียง F Major หมอแคนจะต้องเตรียมแคนไปทั้งหมด ๓ ดวง ดวงที่ ๑ บันไดเสียง C Major ดวงที่ ๒ บันไดเสียง D Major และดวงที่ ๓ บันไดเสียง F Major

ภาพที่ ๔๔ หมอลำฝ่ายหญิงลำเกี้ยวผู้ชม
ที่มา: เฮือนพักพะนมสิน เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗)

นอกจากหน้าที่ในการเตรียมเครื่องดนตรี การเป่าสอดประสานกับการลำแล้ว หมอแคนยังมีบทบาทหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเป่าแคนคั่นเพื่อให้หมอลำได้พักระหว่างการแสดงตลอดทั้งคืน และถ้าเป็นหมอแคนที่มีความสามารถมากด้วยแล้ว ยิ่งเป็นการช่วยส่งเสริมให้การแสดงมีอรรถรสมากยิ่งขึ้นไปอีก

ภาพที่ ๔๕ หมอแคนกิ่กองเป่าแคนให้หมอลำวันนาลำ
ที่มา: เฮือนพักพะนมสิน เวียงจันทน์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗)

บทร้อง

บทร้องหรือกลอนลำสำหรับหมอลำสีพันดอนนั้น แต่งเป็นภาษาลาว โดยทั่วไปหมอลำที่หัดใหม่ยังไม่มีความชำนาญนัก จะต้องขอกลอนหรือบางครั้งต้องซื้อกลอนจากอาจารย์ผู้มีความสามารถในทางการประพันธ์ไปท่องและหัดขับลำ (อาจารย์ผู้มีความสามารถในการประพันธ์บางคนไม่ใช่หมอลำ) ถ้าหมอลำคนใดมีไหวพริบปฏิภาณที่ดี เมื่อมีทักษะมากขึ้นก็จะสามารถประพันธ์กลอนลำได้เอง จนถึงขั้นด้นกลอนสดในขณะที่ทำการแสดงได้ การด้นกลอนเช่นนี้หมอลำทองบางเรียกว่า “หาเอา”

๑. ฉันทลักษณ์

เพื่อให้การศึกษาเกี่ยวกับหมอลำสีพันดอนในส่วนของการวิเคราะห์ฉันทลักษณ์กลอนลำสามารถมองเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยจึงขอแสดงตัวอย่างกลอนลำสีพันดอน ๑ กลอนลำ ที่ประพันธ์โดยหมอลำวันนา แก้วพิลม (ดูประวัติในหน้า ๑๒๖) ซึ่งผู้ประพันธ์ได้ให้ชื่อว่า “วีรกรรมด่านวังเต่า” และเพื่อความสะดวกในการศึกษา ผู้วิจัยจึงแยกกลอนลำนี้ออกบทๆ จำนวนทั้งสิ้น ๘๘ บท โดยแต่ละบทได้แสดงไว้ทั้งอักษรลาวและอักษรไทยเพื่อการศึกษาในด้านการออกเสียงตามต้นแบบของภาษา

กลอน ๑ บท หมายถึงช่วงการลำ ๑ ช่วง คั่นด้วยทำนองแคนประมาณ ๓ จังหวะหรือมากกว่านั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับช่วงจังหวะของการแสดงซึ่งจะอธิบายไว้ในเรื่องของทำนองเพลงต่อไป

ວີລະກຳດ່ານວັງເຕ່ າ (วีรกรรมด่านวังเต่า)

หมอลำ วันนา แก้วพิลม

(ฟัง CD Track 2)

เกริ่น

บทที่ ๑ ຈັ ງວ່ ານັ ກເວີ ຍນັ ກ ນັ ກຊິ ນຳນຳພ ໆ
ນັ ກປັ ດຖະກະຖ ໆ ແລະນັ ກໂຄສະນ ໆ
ແລະນັ ກສຶ ກສ ໆອົ ບຮົ ມ

จังว่านักเอยนัก นักซินำนำพา
นักปาถากะถา (ปาฐกถา) และนักโคสะนา (โฆษณา)
และนักสึกสา (ศึกษา) อบรม

บทที่ ๒ ปุกละดมขุกยู้ ข่วยบันดาหมู่คู่
ให้ส้างอยู่ทำกิน ฮั่งมีดว้ยสับสิน
กานกินเป็นพิเสด

ปุกละดม (ปลุกระดม) ขุกยู้ ซ่วยบันดา (บรรดา) หมู่คู่
ให้ส้าง (สร้าง) อยู่ทำกิน ฮั่งมีด้วยสับสีน (ทรัพย์สิน)
กานกินเป็นพิเสด (พิเศษ)

บทที่ ๓ จั่งว่านักเอียนัก นักก่อเลื้องก่อเหด
ข้าเจ้าเอาของ ผิดกิดหมายและฮิดคอง
เขาเอิ้นว่านักปุ้น

จั่งว่านักเอยนัก นักก่อเลื้อง (เรื่อง) ก่อเหด (ก่อเหตุ)
ข้าเจ้าเอาของ ผิดกดหมาย (กฎหมาย) และฮิดคอง (รีตครอง)
เขาเอิ้นว่านักปุ้น (นักปล้น)

บทที่ ๔ ตัวอย่างมันมาวุ่น ขยี้อขุ่นฮาวี
ปุ้นสะดมและโจมตี และฮาวีป่วงบ้า

ตัวอย่างมันมาวุ่น เขี้ยวขุ่นฮาวี
ปุ้น (ปล้น) สะดมและโจมตี ฮาวีป่วงบ้า

บทที่ ๕ อยู่ซายแดนลาวไท ขอ่งเม็กวังเต่า
เข้ามาปุ้นฮ้านค้า เคื่องปอดพาสี

อยู่ซายแดนลาวไท ซ่องเม็กวังเต่า
เข้ามาปุ้นฮ้านค้า เคื่องปอดพาสี (ปลอดภาษี)

บทที่ ๖ ทะหานหอ้ๆถิ่นลาว สะกัดกั้นและโจมตี
สิ่งเพิ่นไปเมืองผี ມะกะถีหกคน
ทะหาน (ทหาร) ท้องถิ่นลาว สะกัดกั้นและโจมตี
ส่งเพิ่นไปเมืองผี มะกะถีหกคน

บทที่ ๗ ตายกองก้นอยู่แคมทางๆ ล้มหงายคางอยู่แคมดงๆ
ขะหมองฟังดุงดั่ง บ่ยังแท้
ตายกองก้นอยู่แคมทาง ล้มหงายคางอยู่แคมดง
ขะหมอง (ขมอง = สมอง) ฟังดุงดั่ง บ่ยังแท้

จบเกริ่น

เนื้อเรื่อง

บทที่ ๘ ยามเมื่อ วัดสันตะอาโปล้ม
ละดูฝนฝอยฟ้า ตกคำหยาดเฮี่ยงขง
ลงฟื้นแผนตะพี
ยามเมื่อ วัดสันตะ (วสันต์) อาโป (อาโป = ลม) ล้ม
ละดู (ฤดู) ฝนฝอยฟ้า ตกคำหยาดเฮี่ยงขง
ลงฟื้นแผนตะพี

บทที่ ๙ เฮัดให้ลาวเฮานี้ เฮัดนาปีลวมหมู่
กานกินอยู่ให้มังคั้ง อุดมดั้นให้ฮั่งมี
เฮ็ดให้ลาวเฮานี้ เฮ็ดนาปีลวม (รวม) หมู่
กาน (การ) กินอยู่ให้มังคั้ง อุดมดั้นให้ฮั่งมี (มั่งมี)

บทที่ ๑๐ แต่อ่า เป้นหน้าแสนเสยดาย
แต่ว่า เป็นหน้าแสนเสียดาย

บทที่ ๑๑ ในมื้ออันทิสาม เดือนเจ็ดปีสองพัน
พ้นผ่านกายมานี่ เค่ิงปีสองพันล่วง
พวกปุ้นขวงกะโดด (กระโดด) ข้าม มาตั้งแต่ฝั่งไท

บทที่ ๑๒ จนลาวโง่และบากไบ้ พวกบ้าใหย่ (ใหญ่) ได้โตนหนี
ย้อนเพิ่นมีปะปังโทด ยังบ่ทันเซ็นเล่อ

บทที่ ๑๓ ดังนี้ อึดเข้ากินเงินใช้
อยู่เมืองไทกะโอ้อาว คันซิกับ (กลับ) มาลาว
กะอย่านแต่หมู่ข้า เลยเป็นบ้าก่อกำ (กรรม)

บทที่ ๑๔ บางเที่อ ข้ามซายแดนล่วงล้ำ
มาเฮียก (เรียก) ล้ำทำกะบด (กบถ)

บทที่ ๑๕ บางเที่อ เมือไททำงานสด
เพื่อซอกเงินคำใช้

บทที่ ๑๖ แต่ว่า ผ่านหายปีบ่เห็นใด้
ซิมีไซจักเที่อ อยู่พากใต้ กะอิดเกือ
อยู่เหนืออิดยากเข้า คันแล้งเซ้าพัดขาดเขิน
แต่ว่า ผ่านหลายปีบ่เห็นได้
ซิมีไซ (ชัย) จักเที่อ อยู่พากใต้ (ภาคใต้) กะอิดเกือ (เกลือ)
อยู่เหนืออิดยากเข้า คันแล้งเซ้าพัดขาดเขิน

บทที่ ๑๗ ดั่งนั้น กุ่มโจนลาวถือบัดไท
ดั่งนั้น กุ่มโจน (กลุ่มโจร) ลาวถือบัด (บัตร) ไท

บทที่ ๑๘ จิ่งเต้าล่วมและฮหกเอิ้น เซินฮวมปะชุมแผน
อยู่ในดินแดนฃองไท ผู้ฮวมใจกันปุ้น
จิ่งเต้าล่วมและเฮียก (เรียก) เอิ้น เชินฮวมปะชุมแผน (เชิญรวมประชุมแผน)
อยู่ในดินแดนของไท ผู้ฮวมใจกันปุ้น

บทที่ ๑๙ นิและ ส้างบันหาวายอุ้น
ให้เสยมูนเฒื้อเก่า สามะถีลาวไท
เถียส่องใสตั้งแต่เถ้า เฒื่อเส้าสง่มสูน
นิและ ส้างปันหา (สร้างปัญหา) วายวุ่น
ให้เสียมูน (มูล) เชื้อเก่า สามะคี (สามัคคี) ลาวไท
เคยส่องใสตั้งแต่เค้า เซื่อเส้าเสื่อมสูน (เสื่อมสูญ)

บทที่ ๒๐ อันนี้ ฃอ้ยลำอิงตามข้มูน
สื่สานเซินฆาด
อันนี้ ข้อยลำอิงตามข้อมูน (ข้อมูล)
สื่อสานเซินซาด (สื่อสารเชิญชาติ)

บทที่ ๒๑ ได้ข่าวจากโทละพาบ ซอ้งไอทีวี
ของไทเลนฑั้นติ มีข่าวดีข่าวธ้าย
ได้ข่าวจากโทละพาบ (โทรภาพ = โทรทัศน์) ซ่องไอทีวี
ของไทเลน (ไทแลนด์) หั้นติ มีข่าวดีข่าวฮ้าย (ร้าย)

บทที่ ๒๒ ปอ่ยข่าวเบือนวิดวาด ใส่ธ้ายป้ายสี
ข่าวซอ้งไอทีวี เป็นอึกกะทึก
ป่อยข่าวเบือนวิดวาด (วิวาท) ใส่ฮ้ายป้ายสี
ข่าวซ่องไอทีวี เป็นอึกกะทึก

บทที่ ๒๓ จั่งแม่นซาดพีลึก นอ อ.ส.ม.ท.
ลอยท่ำใดกะบ่พอ ซื้ข่าวขายข่าว
จั่งแม่นซาดพีลึก นอ อ.ส.ม.ท.
ลวยท่อใดกะบ่พอ ซื้อข่าวขายข่าว

บทที่ ๒๔ ขายข่าวซื้ข่าวขายข่าว เลืองนี้ลาวบ่ได้สั้น
เลืองนี้ยาวบ่ได้สั้น ซิลำบั้นกันเอา
ขายข่าวซื้อข่าวขายข่าว เลืองนี้ลาวบ่ได้สั้น
เลืองนี้ยาวบ่ได้สั้น ซิลำบั้นกันเอา

บทที่ ๒๕ อันสอง ข่าวจากหนังสือพิม
อันสอง ข่าวจากหนังสือพิม (หนังสือพิมพ์)

บทที่ ๒๖ ปะซาชินเพิ่นเอ้า มื้เช้าหว่างฉันคาม
สะบับลิงฉันทีสี่ เดือนเจ็ดปีสองพัน
ข่าวออกเป็นหางหาม ที่อกังวานไอแท้

ปะซาซนเพิ่นเว้า มื้อเช้าหว่างวันคาน (วันคาร = วันอังคาร)
สะบับ (ฉบับ) ลงวันทีสี่ เดือนเจ็ดปีสองพัน
ข่าวออกเป็นทางกาน ทั่วกังวาน (กังวาล) ไวแท้

บทที่ ๒๗ ท่านพันตีบุนลัง ติอแก้อปะเสิด
ท่านพันตี (พันตรี) บุนลัง ติวแก้วปะเสิด (ประเสริฐ)

บทที่ ๒๘ แจ้งข่าวคาวและนำแก้ หัวหน้าผู้ดูแล
ทั้งกมตำหลวด ของกะซวงพายใน
เก็บกำได้แท้แท้ สะเหนอ (เสนอ) แก้ดั่งบ่ยาว
แจ้งข่าวคาว (ข่าวคราว) และนำแก้ หัวหน้าผู้ดูแล
ทั้งกมตำหลวด (กรมตำรวจ) ของกะซวงพายใน (กระทรวงภายใน)
เก็บกำได้แท้แท้ สะเหนอ (เสนอ) แก้ดั่งบ่ยาว

บทที่ ๒๙ ท่านให้กานสำพาด ในแต่ละบาดก้าว
ต่นักข่าวหนังสือพิม
ท่านให้กานสำพาด (สัมภาษณ์) ในแต่ละบาดก้าว
ต่อนักข่าวหนังสือพิม

บทที่ ๓๐ ผู้ไปถามติอจิม แม่นนักข่าวทิมโทละพาบ
ถามยาดซาดเงือนสั้น เฮืองคนฮ้าย (ร้าย) ก่อกาน (ก่อการ)
ผู้ไปถามตัวจิม แม่นนักข่าวทีมโทละพาบ
ถามยาดซาดเงือนสั้น เฮืองคนฮ้าย (ร้าย) ก่อกาน (ก่อการ)

บทที่ ๓๑ ท่านพันตีบุนลัง ติอแก้อปะเสิด
ท่านพันตรีบุนลัง ติวแก้วปะเสิด

บทที่ ๓๒ ตอบถอามจิงถะแหลงต้าน ต่ทาๆมาบแจ้งก่าอ
ต่นักข่าวนักต่สู้ ให้เห็นรู้สะพาบกาน
ตอบความจิงถะแหลงต้าน ต่อทางกาน (ทางการ) แจ้งก่าว
ต่อนักข่าวนักต่อสู้ ให้เห็นสู้ (รู้) สะพาบกาน (สภาพการณ์)

บทที่ ๓๓ ขั้นอ่า ในมื้อันทีสาม
เดือนเจ็ดปีสองพัน
หั้นว่า ในมื้อวันทีสาม
เดือนเจ็ดปีสองพัน

บทที่ ๓๔ มีพอกปุ้นดื้ด้าน ข้ามจาทด่านดินไท
พอกจั่งไธขัดข่วง ได้ล่องแดนเดินดั้น
มีพวกปุ้นดื้อด้าน ข้ามจากด่านดีน (ดิน = แผ่นดิน) ไท
พวกจั่งไฮ (จังไร) ขัดข่วง ได้ล่วงแดนเดินดั้น

บทที่ ๓๕ มาธอมกันทงุ่ปุ้น ซาอปายคินข้ามขอน
มาฮวม (รวม) กันเที่ยวปุ้น ซาวปายคนข้ามขวน

บทที่ ๓๖ ถืออาอุดยุดทะพัน คู่มีมีคับถ้วน
มากอมบ้านด่านขมู่เธิา
ถืออาวุดยุดทะพัน (อาวุธยุทธภัณฑ์) คู่มือมีคบถ้วน
มากวนบ้านด่านหมู่เฮา (เรา)

บทที่ ๓๗ เขดเกิดทีซายแดน ซ่องเม็กวังเต้า
เขดเมืองโพนทอง
เหด (เหตุ) เกิดที่ซายแดน ซ่องเม็กวังเต้า
เขด (เขต) เมืองโพนทอง

บทที่ ๓๘ ແຂວງຈຳປາສັກປົກຄອງ ຂອງເຮົາຖືຕອ້ງ
ແຂວງຈຳປາສັກດິ໌ປົກຄອງ (ປົກຄຣອງ) ຂອງເຮົາຖືຕ້ອງ

บทที่ ๓๙ ໃກ້ບ້ານພີເມືອງນ້ອງ ຊາຍແດນລາວໄທ
ເຄີຍມາເຄີຍໄປ ຊ່ອງເມັກວັງເຕ່ົາ
ใก้ (ใกล้) บ้านพีเมืองน้อง ซายแดนลาวไท
เคยมาเคยไป ซ่องเม็กวังเต่า

บทที่ ๔๐ ວັງເຕ່ົາຊ່ອງເມັກວັງເຕ່ົາ ພວກໂຈນເຂົ້າເຂ້ົາອຸ່ນ
ຂ້າມມາປຸ້ນຢູ່ລາວ
ວังเต่าซ่องเม็กวังเต่า พวกโจน (โจร) เขาเข้าวุ่น
ข้ามมาปุ้นอยู่ลาว

บทที่ ๔๑ ເພີ່ນວ່າ ຄົນໜອ້ຍດຽວກ່ໍສາມຫາວ
ອວດອົງເກ່ັງກ້າ ເຂ້ົາມາປຸ້ນຮ້ານຄ້າ
ເຄ່ືອງປອດພາສີ
ເพิ่นว่า คนหน้อยเดียวก่อสามหาว
อวดองเก่งก้า (เก่งกล้า) เข้ามาปุ้นฮ้านค้า (ร้านค้า)
เคื่องปอดพาสี

บทที่ ๔๒ ທັງງັດແງ∘ະແລະທຸບຕີ ຫ້ອງການດ່ານກວດ
ບ∘ ່ນ ต ม ส∘ ຳຫລວດ ກວດຄົນເຂ້ົາເມືອງ
ทังงัดแงะและทุบตี ห้องกาน (ห้องการ) ด่านกวด
บ่อน ต.ม. สำหลวด กวดคนเข้าเมือง

บทที่ ๔๓ ມາກໍ່ກຳກະທຳເລື່ອງ ໃຫ້ຂັດເຄືອງແຄ້ນຄັ່ງ
ກໍ່ເຫດດັ່ງດັ່ງເວົ້າ ສະເທືອນເທົ້າທົ່ວແດນ

มาก่อกำกะทำเลื่อง (ก่อกรรมกระทำเรื่อง) ให้ขัดเคืองแค้นคั่ง
ก่อเหด (เหตุ) ดั่ง ดั่งเว้า สะเทือนเท้าทั่วแดน

บทที่ ๔๔ ສ້າງຄວາມຂົບຄຽດແຄ້ນ ໃຫ້ຄັບແຄບເຄືອງຈິດ
ສອງຊາດລາວໄທຄິດ ກະມາໃຈຈົນແຄ້ນ

ส้างความขบเคียดแค้น ให้คับแคบเคืองจิด (จิต)
สองซาดลาวไทคิด กะมาใจจนแค้น

บทที่ ๔๕ ມື້ນັ້ນ ບ່ອນຊາຍແດນກະປິດໄວ້
ລາວໄທບ່ໃດ້ທ່ຽວ ສະພາກ່ຽວແກງຍຸ່ນ
ໂຈນປຸ້ນບ່ອາຍ

มื้อนั้น บ่อนซายแดนกะปิดไว้
ลาวไทบ่ได้เที่ยว สะพาเกี่ยวแกงยุ่น
โจนปุ้นบ่อาย

บทที่ ๔๖ ຕໍ່ໜ້າ ສະພາບໂຫດຮຽບຮ້າຍ
ປ່າເຖື່ອນສ່ຽງຕາຍ ມັນສ້າງຄວາມເສຍຫາຍ
ຝ່າຍລາວບ່ຍອມຢ້ານ

ต่อหน้า สะพาบโหดเฮียบฮ้าย (เรียบร้าย)
ป่าเถื่อนเสี่ยงตาย มันส้างความเสียหาย
ฝ่ายลาวบ่ยอมอย้าน

บทที่ ๔๗ ໃຊ້ກຳລັງຕີຕ້ານ ຈັດການຕາມໜ້າທີ
ດັບສູນເພີ່ນທັນທີ ຕາຍເປັນຜີເລືອດຫ້ຶງ
ຂະໜອງຟ້ຶງທົ່ວທາງ

ใช้กำลังตีต้าน จัดกานตามหน้าที
ดับสูน (ดับสูญ) เพิ่นทันที ตายเป็นผีเลือดหัง
ขะหมอง (ขมอง = สมอง) ฟังทั่วทาง

บทที่ ๔๘ ຫົກຄົນຕາຍຫງາຍຄ້າງ ຕາຄ້າງຄາທີ
หกคนตายหงายค้าง ตาค้างคาที

บทที่ ๔๙ ຍຶດເອົາປືນເພິ່ນຫັ້ນຕິ ຫົກກະບອກພໍດີ
ເອັມສິບຫົກນັ້ນກະມີ ຕັ້ງແທ້ໜຶ່ງກະບອກ
ยึดเอาปืนเพิ่นหั้นติ หกกะบอก (กระบอก) พอดี
เอ็มสิบหกนั้นกะมี ตั้งแท้หนึ่งกะบอก

บทที่ ๕๐ ເບລີ່ສິບແຍກອອກ ມີສອງກະບອກພໍດີ
เบลี่สิบแยกออก มีสองกะบอกพอดี

บทที่ ๕๑ ປືນອາການັ້ນກະມີ ມີຮອດສາມກະບອກ
ปืนอากา (อาก้า) นั้นกะมี มีฮอดสามกะบอก

บทที่ ๕๒ ຜູ້ບໍ່ຕາຍກະແລ່ນອອກ ໄປລີ້ຢູ່ເມືອງໄທ
ຕຳຫລວດຂອງໄທ ເຈົ້າໜ້າທີ່ໄທ
ຈັບໄປຂັງຄຸກ
ผู้บ่ตายกะแล่นออก ไปลี้อยู่เมืองไท
ตำหลวด (ตำรวจ) ของไท เจ้าหน้าที่ไท
จับไปขังคุก

บทที่ ๕๓ ທໍລະມານຄົນທຸກ ຮອດຊາວແປດຄົນ
ໂຈນກຸ່ມນີ້ສັບສົນ ມີລາວແນ່ໄທແນ่
ทอละมาน (ทรมาน) คนทุก ฮอดซาวแปดคน
โจนกุ่ม (กลุ่ม) นี้สับสน มีลาวแน่ไทแน่

บทที่ ๕๔ ไທแນ่ลาวแน่ไทแน่ ມັดสอกเพิ่นบ่ได้แก้
ไปຂังแย้ยู่ตะลางๆ
ไทแน่ลาวแน่ไทแน่ มัดสอกเพิ่นบ่ได้แก้
ไปขังแย้อยู่ตะลาง (ตะราง)

บทที่ ๕๕ เพิ่นว่า ໝໍໜึ่งซอดกะดูกข้างๆ
ไปป๋วอยู่ว่างโฮงหมอ
เพิ่นว่า หมอหนึ่งซอดกะดูกข้าง
ไปป๋วอยู่ว่างโฮงหมอ (โรงหมอ)

บทที่ ๕๖ ส้องฮู้หล่อเหลือตาย เกือบวอดวายชิวางยอน
ส้วงฮู้หล่อเหลือตาย เกือบวอดวายชิวางยอน

บทที่ ๕๗ นิและ ลาวสั่งสอนติเกียด
เป็นบดเฮียน (บทเรียน) อันยิ่งไหย่ (ใหญ่) พวกโจนควนกาบไหว้ (กราบไหว้)
จำไว้อย่าชิวาง

บทที่ ๕๘ ต่ໍสะพาบดั่งก่าอ
ต่อสะพาบดั่งก่าว (กล่าว)

บทที่ ๕๙ สื่ມอมຊົນຂอๆไท ຊอกเงືอมไขก่ก่าวอ้ๆ
เลื้อๆต่าๆต่าๆมาบา
สื่อมวนซน (สื่อมวลชน) ของไท ซอกเงือนไขก็ก่าวอ้าง
เลื้องต่างต่างนานา

บทที่ ๖๐ ส้าๆบันหาสับสิม ให้โลกกะอิมกะอายย้าม
ส้างปันหาสับสน ให้โลกกะวนกะวายอย้าน

บทที่ ๖๑ เຂົาว่าพอกกุ่มโจมนี้ละ
เขาว่าพวกกุ่มโจนนี้ละ

บทที่ ๖๒ ซิเธ็ดคืนมาต่ต้าม กับลัดทะบานลาอไท่ม
ที่ธมกร้อๆเอิา สิดปะซาทิปะไต
พ้บ้านใหม่ใคส้าๆ ยังมาอ้างว่าสะหาอ
ซิเฮ็ดคืนมาต่อต้าน กับลัดทะบาน (รัฐบาล) ลาวใหม่
ที่เฮียกฮ้อง (เรียกร้อง) เอา สิด (สิทธิ์)ปะซาทิปะไต (ประชาธิปไตย)
พอบ้านใหม่ใคส้าง ยังมาอ้างว่าสะหาว

บทที่ ๖๓ ผู้บอก ดงอนี้ปะเทดลาอ
คนลาวแท้แท้
ผู้บอก เดียวนี้ปะเทด (ประเทศ) ลาว
คนลาวแท้แท้

บทที่ ๖๔ ດຽວນີ້ປະເທດລາວ ຄົນລາວແທ້ແທ້
ນ້ຳແຕ່ຂາວຄ່ອງແຄ້ວ
เดียวนี้ปะเทดลาว คนลาวแท้แท้
น้ำแต่ขาวค่องแค้ว

บทที่ ๖๕ ສິດປະຊາທິປະໄຕ ຂອງລາວມີຢູ່ແລ້ວ
ກະບໍ່ຕ້ອງສົງໄສ ປະຊາຊົນພູມໃຈ
ສ້າງສາປະເທດ
สิดปะซาทิปะไต ของลาวมีอยู่แล้ว
กะบ่ต้องสงไส (สงสัย) ปะซาซน (ประซาซน) พูมใจ
ส้างสาปะเทด

บทที่ ๖๖ ດຽວນີ້ ເຂັ້ມແຂງເປັນພິເສດ
ທຸກຂົງເຂດວຽກງານ ຢູ່ສະໜຸກສຳລານ
ໃນລັດທະບານລາວໃຫ່ມ
เดียวนี้ เข้มแข็งเป็นพิเสด (พิเศษ)
ทุกขงเขดเวียกงาน อยู่สะหนุกสำลาน (สนุกสำราญ)
ในลัดทะบานลาวใหม่

บทที่ ๖๗ ພາຍໃຕ້ການນຳພາ ຂອງພັກປະຊາຊົນ
ປະຕິວັດລາວ ເພີ່ນໄດ້ເອົາໃຈໃສ່
ສ້າງສາພັດທະນາ
พายใต้การนำพา ของพักปะซาซน (พรรคประซาซน)
ปะติวัดลาว(ปฏิวัติลาว) เพิ่นได้เอาใจใส่
ส้างสาพัดทะนา (พัฒนา)

บทที่ ๖๘ ເພື່ອໃຫ້ປວງປະຊາ ຮຸ່ງເຮືອງເຫລືອງເຫລື້ອມ
เพื่อให้ปวงปะซา ฮุ่งเฮือง (รุ่งเรือง) เหลืองเหลื้อม

บทที่ ๖๙ แต่เป๋นหน้าแสนเสยดาย ในมื้อันทีสาม
เดือนเจ็ดปีสองพัน มีพวกหัวสะหมอง เซื่อม
ผู้ร้ายซายโจน
แต่เป็นหน้าแสนเสียดาย ในมื้อวันทีสาม
เดือนเจ็ดปีสองพัน มีพวกหัวสะหมอง (สมอง) เซื่อม (เสื่อม)
ผู้ฮ้าย (ผู้ร้าย) ซายโจน

บทที่ ๗๐ ปะๆามมานซาวกอ่าคิน มาอยนอินก่อเหด
ปะงามมานซาวกว่าคน มาเวียนวนก่อเหด (ก่อเหตุ)

บทที่ ๗๑ เข้ามาปุ้นต่อเขด ซอ่งเม็กซายแดน
เข้ามาปุ้นต่อเขด ซ่องเม็กซายแดน

บทที่ ๗๒ โจนพวกมันวางแผน มาปุ้นร้านค้า
โจนพวกมันวางแผน มาปุ้นฮ้านค้า

บทที่ ๗๓ ทะหานไลข้า ตายฮอดห้าหิกคิน
พวกเหลือตายกะลิ้นล้น หินหลังหินหน้า
ทะหานไลข้า (ไล่ฆ่า) ตายฮอดห้าหกคน
พวกเหลือตายกะลิ้นล้น หนหลังหนหน้า

บทที่ ๗๔ ย้านทะหานลาวข้า กะโตนแล่นเมือไท
เลืองบ่พอเท่าได เลื้องบ่ไท่ยปานได
ดอกเลักเลักนอ้ยนอ้ย
อย้านทะหานลาวข้า กะโตนแล่นเมือไท
เลืองบ่พอเท่าใด เลื้องบ่ไหย่ปานใด
ดอกเล็กเล็กน้อยน้อย

บทที่ ๗๕ ปานมั้นຊอ้ງไอทีวี ขอງไทโคกะบ่ค่อย
ปอ่ยข่าวบิดเบือน จินสะดุ้งสะเทือน
ไปหมดทุกๆຊอ้ง

ปานนั้นซ่องไอทีวี ของไทโคกะบ่ค่อย
ป่อย (ปล่อย) ข่าวบิดเบือน จนสะดุ้งสะเทือน
ไปหมดทุกทุกซ้อง

บทที่ ๗๖ ข่าวกะข่าวบ่ถืกต้อง เห็นกับตาเป็นลิง
เห็นตะลุงว่าลิง เห็นสิงว่าช้าง

ข่าวกะข่าวบ่ถืกต้อง เห็นกับตาว่าเป็นลิง
เห็นตะลุงว่าลิง เห็นสิง (สิงห์) ว่าช้าง

บทที่ ๗๗ แมมไปเห็นกะดูกข้าง พัดว่าชิ้นสันหลัง
ข่าวเฮื้องหยังหยัง สังบ่ข่าวให้ถืกต้อง

แนมไปเห็นกะดูก (กระดูก) ข้าง พัดว่าชิ้นสันหลัง
ข่าวเฮื้องหยังหยัง สังบ่ข่าวให้ถืกต้อง

บทที่ ๗๘ ถ้าว่าบ่ดั่งมั้น ชิเสยพีเสยน้อง
เสยเชื้อเสยแช่ง เสยคอามฮักคอามแพง
ไปในโตฮาบคาบ

ถ้าว่าบ่ดั่งนั้น ชิเสียพีเสียน้อง
เสียเชื้อเสียแช่ง เสียความฮักความแพง
ไปในโตฮาบคาบ

บทที่ ๗๙ เสยฮอดมิดตะพาบ ขาดคอามสามะคี
ของลาวไทเคยมี ตั้งแต่ปู่แต่ย่า

เสียฮอดมิดตะพาบ (มิตรภาพ) ขาดความสามะคี
ของลาวไทเคยมี ตั้งแต่ปู่แต่ย่า

บทที่ ๘๐ แต่ย่าๆ แต่ปู่ ຊึ่ງມີມາຕັ້ງແຕ່ກີ້
ปานมี้บ่ปฺ่งใจ
แต่ย่าแต่ปู่ ซึ่งมีมาตั้งแต่กี้
ปานนี้บ่เปี่ยนใจ (เปลี่ยนใจ)

บทที่ ๘๑ ถ้าว่าลัดทะบานไท ມີນ้ຳໃจสูงสົ่ง
ถ้าว่าลัดทะบานไท มีน้ำใจสูงส่ง

บทที่ ๘๒ ท่านกะถอนจัดสิ่ง ผู้ร้ายข้ามแดน
ปะติบัดตามแผน สันยาที่เซ็นไว้
ท่านกะควนจัดส่ง ผู้ฮ้ายข้ามแดน
ปะติบัด (ปฏิบัติ) ตามแผน สันยา (สัญญา) ที่เซ็นไว้

บทที่ ๘๓ ข้อยว่า ถอนสิ่งคืนมาให้
ปะติบัดจิดใจ ลาวไทน้องและพี่
ข้อยว่า ควนส่งคืนมาให้
ปะติบัดจิดใจ (จิตใจ) ลาวไทน้องและพี่

บทที่ ๘๔ สิ่งพวกซาวแปดคน มาดำเนินคะดี
ตามกิดหมายฝ่ายพี้ ของลาวนี่ให้แน่นอน
ส่งพวกซาวแปดคน มาดำเนินคะดี (คดี)
ตามกดหมาย (กฎหมาย)ฝ่ายพี้ ของลาวนี่ให้แน่นอน

บทที่ ๘๕ บ่ดั่งนั้นซิเดือดฮ้อน บัดหลุดผ่อนพายหลัง
เซ็นสันยาบ่จิงจัง ซิลังเลลอนลา
บ่ดั่งนั้นซิเดือดฮ้อน บัดหลุดผ่อนพาย (ภาย) หลัง
เซ็นสันยาบ่จิงจัง (จริงจัง) ซิลังเลลวนลา

บทที่ ๘๖ เธัดให้พอกกุ่มโจนทั้งหลาย ลอยนอนเมือหน้า
สองซาด (ซาติ) สองปะซา ลาวไทซียากไหย่

บทที่ ๘๗ ดั่งนั้น หวังว่าลัดทะบานไท
จะตัดสินใจมอบให้ ส่งลาวได้อีหลี
ดั่งนั้น หวังว่าลัดทะบานไท
จะตัดสีนใจ (ตัดสินใจ) มอบให้ ส่งลาวได้อีหลี

บทที่ ๘๘ อีหลีส่งลาวได้อีหลี ถ้าว่าไทหวังดี
โจนพอกนี้ถอนส่ง ให้ลาวแก้
อีหลีส่งลาวได้อีหลี ถ้าว่าไทหวังดี
โจนพวกนี้ควนส่ง ให้ลาวแก้

จากการศึกษากลอนลำข้างต้น สรุปได้ว่าฉันทลักษณ์ของกลอนลำสีพันดอนแบ่งออกเป็น ๖ ลักษณะ โดยแบ่งตามจำนวนวรรคที่ประกอบอยู่ในแต่ละบท ซึ่งกลอน ๑ บท จะประกอบไปด้วยวรรคต่างๆตั้งแต่ ๑ วรรคขึ้นไป จนถึง ๖ วรรค โดยวรรคหนึ่งๆจะประกอบด้วยคำ (พยางค์) ประมาณ ๒-๗ คำ กลอนลำทั้ง ๖ ลักษณะได้แก่

ลักษณะที่ ๑ บทละ ๑ วรรค คือ บทที่ ๕๘ และบทที่ ๖๑

ตัวอย่าง

บทที่ ๕๘

○ ○ ○ ○ ○

ต่ะสะพาบดั่งก่าว

ต่อสะพาบดั่งก่าว

บทที่ ๖๑

ເຂົາວ່າພວກກຸ່ມໂຈນນີ້ລະ

เขาว่าพวกกุ่มโจนนี้ละ

ลักษณะที่ ๒ บทละ ๒ วรรค คือบทที่ ๑๐ ๑๗ ๒๕ ๒๗ ๓๕ ๓๘ ๔๘ ๕๐ ๕๑ ๕๖ ๖๐ ๖๘ ๗๐ ๗๑ และ ๗๒

ตัวอย่าง

บทที่ ๑๐

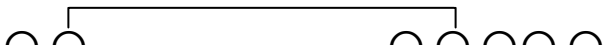

ແຕ່ວ່າ ເປັນໜ້າແສນເສຍດາຍ

แต่ว่า เป็นหน้าแสนเสียดาย

บทที่ ๓๘

ແຂວງຈຳປາສັກດິ໌ປົກຄອງ ຂອງເຮົາຖືຕອ້ງ

แขวงจำปาศักดิ์ปกคอง ของเฮาถือต้อง

บทที่ ๕๖

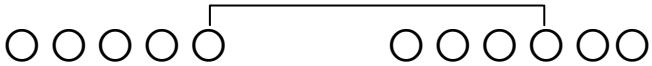

ສ້ວງຮູ້ຫຼ່ເໜືອຕາຍ ເກືອບວອດວາຍຊີວາງຍອນ

ส้วงฮู้หล่อเหลือตาย เกือบวอดวายชิวางยอน

ลักษณะที่ ๓ บทละ ๓ วรรค คือบทที่ ๑๔ ๑๕ ๒๐ ๒๙ ๓๑ ๓๓ ๓๖ ๓๗ ๔๐ ๕๔ ๕๕ ๕๙ ๖๓ ๖๔ และ ๘๐

ตัวอย่าง

บทที่ ๑๕

บาๆเที่ອ　　ເມ๊ອไทยทำๆงานสิด
ເพื่ออยากเงินคำใช้

บางเที่อ　　เมือไททำงานสด
เพื่อซอกเงินคำใช้

บทที่ ๕๙

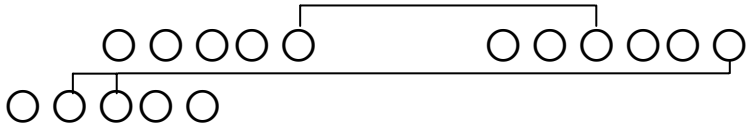

สื่มวนซ๊ของไท　　ซอกเงือนไขก็ก่าวอ้างๆ
เลื้องต่างๆต่างนานา

สื่อมวนซนของไท　　ซอกเงือนไขก็ก่าวอ้าง
เลื้องต่างต่างนานา

บทที่ ๖๓

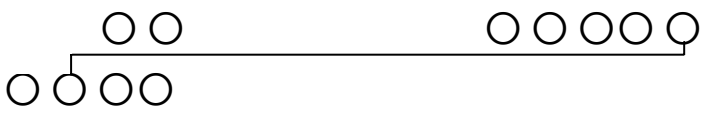

ผู้บอก　　ดงอนี้ปะเทดลาว
คนลาวแท้แท้

ผู้บอก　　เดียวนี้ปะเทดลาว
คนลาวแท้แท้

ลักษณะที่ ๔ บทละ ๔ วรรค คือบทที่ ๔ ๕ ๖ ๗ ๙ ๑๒ ๑๘ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๓๐ ๓๒ ๓๔ ๓๙ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๙ ๕๓ ๗๓ ๗๖ ๗๗ ๗๙ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ และ ๘๘

ตัวอย่าง

บทที่ ๗

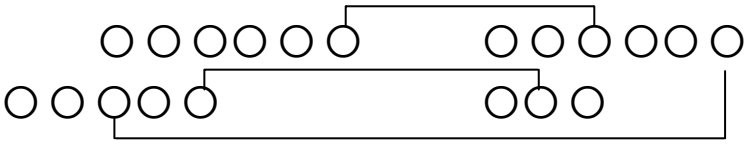

ตายกาอๆก๊นอยู่แถมหาๆ ลิ้มหๆายถาๆอยู่แถมถิๆ
ขะขมอๆฟ้ๆดุงดั่ง บ่ยังแท้
ตายกองก้นอยู่แคมทาง ล้มหงายคางอยู่แคมดง
ขะหมองฟังดุงดั่ง บ่ยังแท้

บทที่ ๓๔

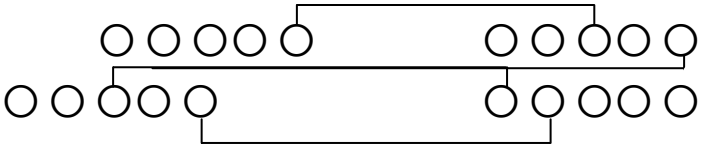

มีพอกปุ้นดื้ด้าม ข้ามจากด่ามดินไท
พอกจั่งไซยัดฮ่อๆ ได้ล่องแถมเดินดั้น
มีพวกปุ้นดื้อด้าน ข้ามจากด่านดีนไท
พวกจั่งไฮขัดข่วง ได้ล่วงแดนเดินดั้น

บทที่ ๘๓

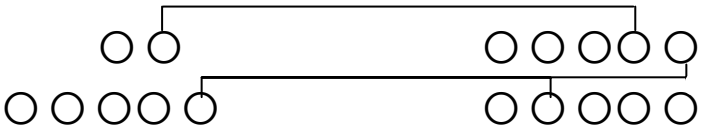

ฮอ้ยอ่า ถอมสิ่งถืมมาให้
ปะติบัดจิดใจ ลาอไทน้อๆและพี่
ข้อยว่า ควนส่งคืนมาให้
ปะติบัดจิดใจ ลาวไทน้องและพี่

ลักษณะ ๕ บทละ ๕ วรรค คือบทที่ ๑ ๒ ๓ ๘ ๔๑ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๕๒ ๕๗ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๙ ๗๔ ๗๕ และ ๗๘

ตัวอย่าง

บทที่ ๒

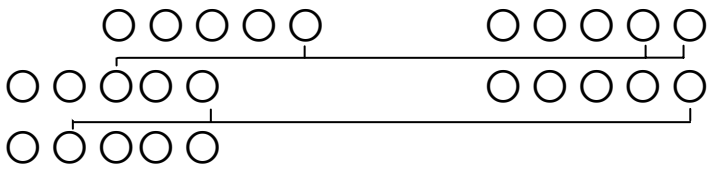

ปุกละดมขุกยู้ ช่วยบันดาหมู่คู่
ให้ส้างอยู่ทำกิน ฮั่งมีด้วยสับสีน
กานกินเป็นพิเสด

ปุกละดมขุกยู้ ช่วยบันดาหมู่คู่
ให้ส้างอยู่ทำกิน ฮั่งมีด้วยสับสีน
กานกินเป็นพิเสด

บทที่ ๘

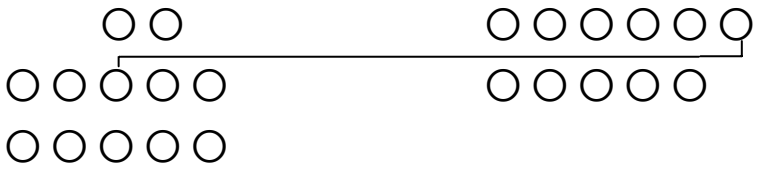

ยามเมื่อ วัดสันตะอาโปล้น
ละดูฝนฝอยฟ้า ตกคำหยาดเฮียขอ
ลงฟื้นแผนตะพี

ยามเมื่อ วัดสันตะอาโปล้น
ละดูฝนฝอยฟ้า ตกคำหยาดเฮียขอ
ลงฟื้นแผนตะพี

บทที่๔๑

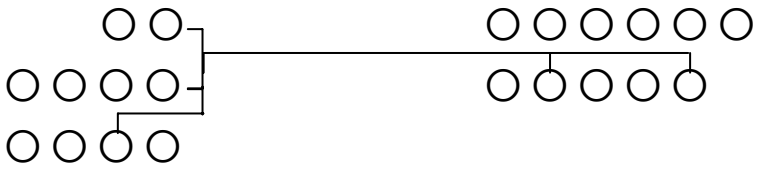

ເພີ່ນວ່າ ຄົນໜ້ອຍດຽວກ່ໍສາມຫາວ
ອວດອົງເກ່ັງກ້າ ເຂ້ົາມາປຸ້ນຮ້ານຄ້າ
ເຄ່ືອງປອດພາສີ

เพิ่นว่า คนหน้อยเดียวก่อสามหาว
อวดองเก่งก้า เข้ามาปุ้นฮ้านค้า
เคื่องปอดพาสี

บทที่ ๖๙

○○○○○○ ○○○○○
○○○○○ ○○○○○○
○○○○

ແຕ່ເປັນໜ້ໍາແສນເສຍດາຍ ໃນມ້ືອັນທ່ີສາມ
ເດ່ືອນເຈັດປ່ີສອງພັນ ມ່ີພວກຫ່ົວສະໝອງເຊ่ືອມ
ຜູ້ຮ້າຍຊາຍໂຈນ

แต่เป็นหน้ำแสนเสียดาย ในมื้อวันทีสาม
เดือนเจ็ดปีสองพัน มีพวกหัวสะหมองเซื่อม
ผู้ฮ้ายซายโจน

ลักษณะที่ ๖ บทละ ๖ วรรค คือบทที่ ๑๑ ๑๓ ๑๖ ๑๙ ๒๖ ๒๘ และ ๖๒

ตัวอย่าง

บทที่ ๑๑

○○○○○ ○○○○○
○○○○○ ○○○○○
○○○○○ ○○○○○

ໃນມ້ືອັນທ່ີສາມ ເດ່ືອນເຈັດປ່ີສອງພັນ
ພ້ົນຜ່ານກາຍມານ่ີ ເຄ่ົາປ່ີສອງພັນລ่ວງ
ພວກປຸ້ນຂວງກະໂດດຂ້ໍາມ ມາຕ້ັງແຕ่ຝ่ັງໄທ

ในมื้อวันทีสาม เดือนเจ็ดปีสองพัน
พ้นผ่านกายมานี่ เคิ่งปีสองพันล่วง
พวกปุ้นขวงกะโดดข้าม มาตั้งแต่ฝั่งไท

บทที่ ๑๓

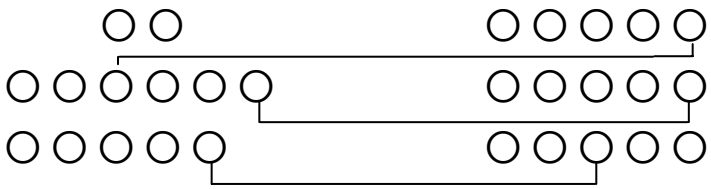

ดงอบิ ອົດເຂົ້າກິນເງິນໃຊ້
ยู่เมืองไทกะโอ้อาว ຄັນຊິກັບມາລາວ
กะย่านแต่ขู่ข้า ເລີຍເປັນບ້ານ້ໍ່ກ
เดียวนี อึดเข้ากินเงินใช้
อยู่เมืองไทกะโอ้อาว คันซิกับมาลาว
กะอย่านแต่หมู่ข้า เลยเป็นบ้าก่อกำ

บทที่ ๒๖

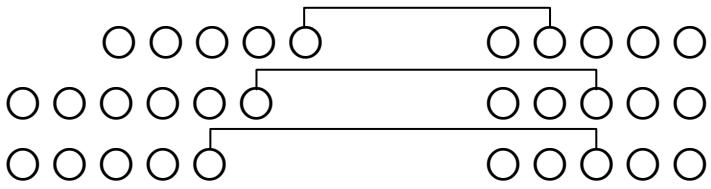

ปะซาชิมเพิ่นเว้า ມື້ເຊົ້າຫວ່າງວັນຄານ
สะบับลิงวันที่สี่ เດືອນເจັດປີສອງພັນ
ข่าวออกเป็นทางกาน ทั่วกังวานไวแท้
ปะซาซนเพิ่นเว้า มื้อเช้าหว่างวันคาน
สะบับลงวันที่สี่ เดือนเจ็ดปีสองพัน
ข่าวออกเป็นทางกาน ทั่วกังวานไวแท้

จากฉันทลักษณ์กลอนลำหมอลำสีพันดอนดังตัวอย่างที่แสดงไว้ข้างต้น จำนวน ๘๘ บท พบว่า ลักษณะกลอนลำที่นิยมใช้ในการลำสีพันดอน เรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ

กลอนลำแบบบทละ ๔ วรรค	มีใช้ ๓๓	บท	คิดเป็นร้อยละ	๓๗.๕
กลอนลำแบบบทละ ๕ วรรค	มีใช้ ๑๖	บท	คิดเป็นร้อยละ	๑๘.๑๘
กลอนลำแบบบทละ ๒ วรรค	มีใช้ ๑๕	บท	คิดเป็นร้อยละ	๑๗.๐๔
กลอนลำแบบบทละ ๓ วรรค	มีใช้ ๑๕	บท	คิดเป็นร้อยละ	๑๗.๐๔
กลอนลำแบบบทละ ๖ วรรค	มีใช้ ๗	บท	คิดเป็นร้อยละ	๗.๙๕
กลอนลำแบบบทละ ๑ วรรค	มีใช้ ๒	บท	คิดเป็นร้อยละ	๒.๒๗

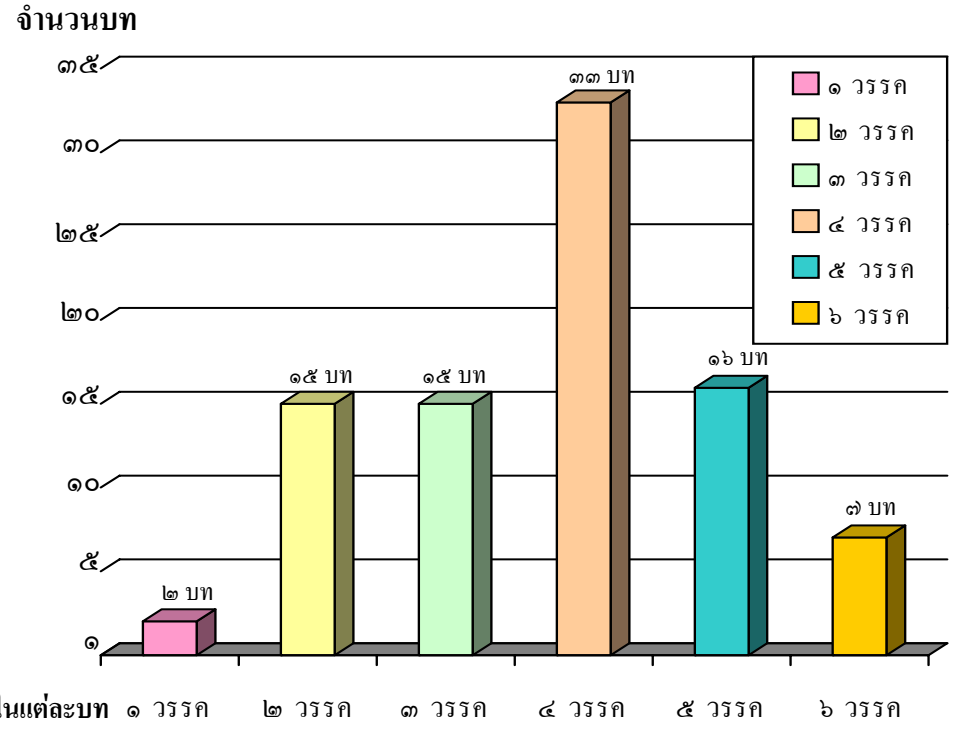

ภาพที่ ๙๖ แผนภูมิแสดงสัดส่วนความนิยมใช้กลอนลำแบบต่างๆ

ลักษณะการร้อยและการส่งสัมผัสของกลอนลำไม่มีการกำหนดที่แน่นอน ทั้งสัมผัสระหว่างวรรคและสัมผัสระหว่างบท แต่ที่นิยมคือการร้อยสัมผัสในคำสุดท้ายของวรรคต้นสัมผัส

กับคำที่ ๓ และ/หรือคำสุดท้ายของวรรคถัดไป จากจำนวนการร้อยสัมผัสระหว่างวรรค ๑๔๓ แห่ง รวมกับวรรคที่ไม่มีการร้อยสัมผัสระหว่างวรรคอีก ๑๐๐ แห่ง เป็น ๒๔๓ แห่ง พบการร้อยสัมผัสระหว่างคำสุดท้ายของวรรคต้นกับคำที่ ๓ ของวรรคถัดไป ๕๗ แห่ง คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๔๕ และระหว่างคำสุดท้ายของวรรคต้นกับคำสุดท้ายของวรรคถัดไป ๔๖ แห่ง คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๘๓ ส่วนกลอนลำที่ไม่มีการร้อยสัมผัสระหว่างวรรค มีถึง ๑๐๐ แห่ง คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๑๕

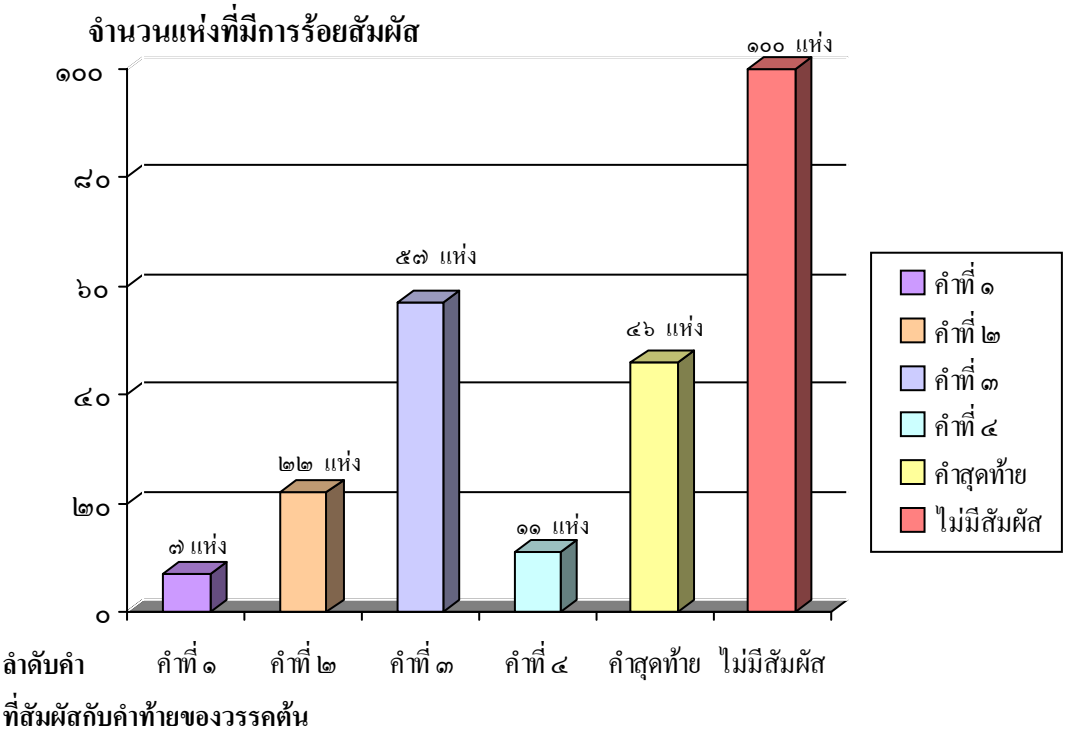

ภาพที่ ๙๗ แผนภูมิแสดงสัดส่วนความนิยมร้อยสัมผัสระหว่างวรรค

ในด้านของการส่งสัมผัสระหว่างบท จากจำนวนกลอนลำทั้งหมด ๘๘ บท พบว่ามีการส่งสัมผัส ๖๙ บท เป็นการส่งสัมผัสระหว่างคำสุดท้ายของบทต้นสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ ในบทถัดไป ๓๓ บท คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๙๓ กับสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่สองในบทถัดไป ๒๔ บท คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๕๘ และไม่มีสัมผัสระหว่างบท ๑๘ บท คิดเป็น ๒๐.๖๘

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า กลอนลำสีพันดอนมีการร้อยและส่งสัมผัสที่ไม่กำหนดแน่นอน เพียงแต่หมอลำจะพยายามร้อยและส่งสัมผัสในกลอนระหว่างวรรคและระหว่างบทให้มากที่สุด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และปฏิภาณกวีของแต่ละบุคคล

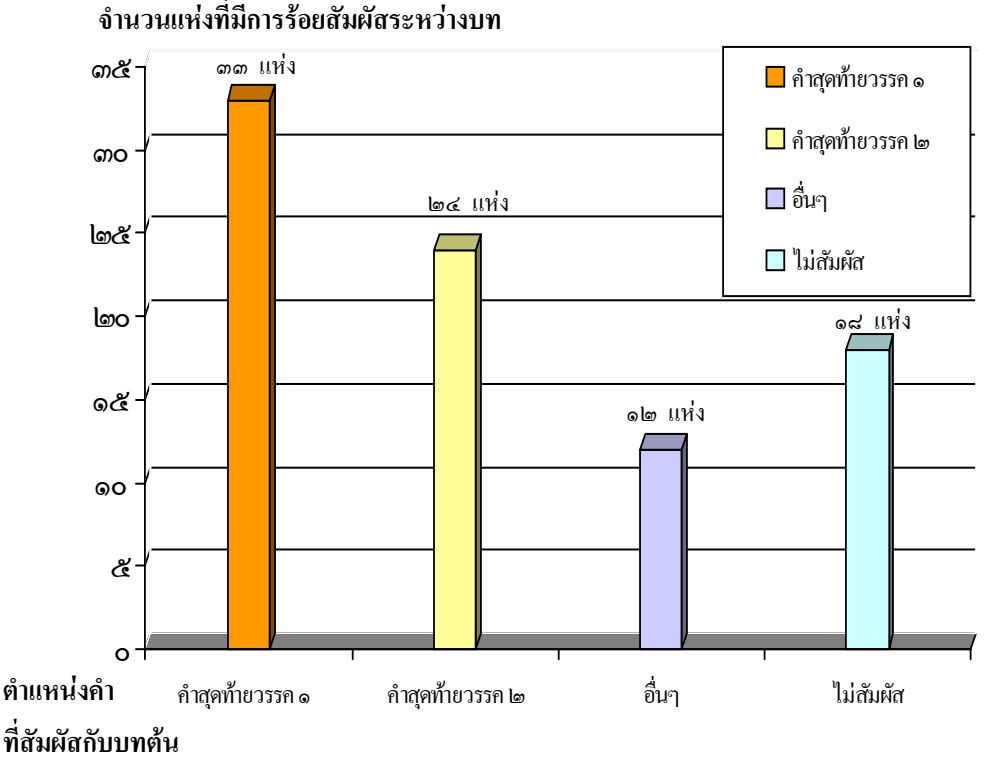

<u>ภาพที่ ๔๘</u> แผนภูมิแสดงสัดส่วนความนิยมส่งสัมผัสระหว่างบท

๒. <u>ประเภทกลอนลำ</u>

ประเภทของกลอนลำ แบ่งได้เป็น ๘ ประเภทตามเนื้อหาที่หมอลำต้องการสื่อสารผ่านบทร้อง ได้แก่

๒.๑ ไหว้ครู

กลอนเริ่มแรกก่อนการแสดงหมอลำสีพันดอนนั้น จะเป็นการลำกลอนไหว้ครูเพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจในการแสดง รวมทั้งเป็นการเตรียมความพร้อมในการแสดงและเรียกคนดูไป

ในตัวด้วย ครูที่หมอลำกล่าวถึงในกลอนไหว้ครูนั้นอิงคติความเชื่อทั้งทางศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ กล่าวคือ มีทั้งการกล่าวบูชาคุณพระรัตนตรัย เทพเจ้า (พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม พระอินทร์) คุณบิดามารดา และคุณครูบาอาจารย์ หมอลำทองบาง แก้วสุวันได้ลำกลอนนี้เพื่อการบันทึกเสียงเฉพาะกิจไม่ได้อยู่ในการแสดงจริง เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๖ ที่บ้านหมอลำทองบาง

(ฟัง CD Track 3)

ภาบขໍยໍยົกนิ้อ
ปะนิมเกดเกสา
นิบน้อๆลิงอับหา
อาลาดทะนาคุนแก้อ

กาบ (กราบ) ขอยอยกนิ้ว
ปะนมเกดเกสา (ประนมเกศเกศา)
นบน้อมลงวันทา
อาลาดทะนาคุนแก้ว
(อาราธนาคุณแก้ว)

โอมพุดโททยมเก้า
ทำโมเป้นเงาเงื่อม
สังโดใสซอ้งเลื่อม
เป้นแก้วหน่วยสาม

โอมพุดโท (พุทโธ) เทียมเก้า
ทำโม (ธรรมโม) เป็นเงาเงื่อม
สังโด (สังโฆ) ใสซ้องเลื่อม
เป็นแก้วหน่วยสาม

ภาบทังคุดนาภมต้
เมืองแยเหลวหิน
อิน พิม ทังเทพา
ให้หลั่งมาโฮมเต้า

กาบทังคุดนาก (ครุฑนาค) น้ำ
เมืองแยเหลวหีน (หิน)
อีนทพม (อินทร์พรหม) ทังเทพา
ให้หลั่งมาโฮมเต้า

พี่เอีย
อีกาหนึ่งทางคู
อาจานสอนสังกะทำละนินั่งเฝ้า
เป้นเจ้าลำแยง

พี่เอย
อีกหนึ่งทางคู (ครู) เค้า
อาจาน (อาจารย์) สอนสังกะทอละนีนั่งเฝ้า เป็นเจ้าลำแยง

ຂໃຫ້ເຮັດບັນລຸທີແມນ　　ສົມດັ່ງມະໂນໜາຍ
ขอให้เฮ็ดบันลุ (บรรลุ) ทีแมน　　สมดังมะโน (มโน) หมาย

ວາດທ່າຊົ່ງລາຍລຳ　　ຢ່າສູ້ມີແນວຕໍ່ ຄາຖາຄວາມເວົ້າ
วาดท่าซ่งลายลำ　　อย่าสู้มีแนวต่ำ คาถาความเว้า

ກາບທັ່ງອົ່ງເປັນເຈົ້າ　　ອີສູນເນົາພະຍາໄທ່ຍ ເມກຂະລາອີກໄທ້　　ຜະກາຍເອື້ອງເບ່ັງສອນ
กาบทังอง (องค์) เป็นเจ้า　　อีสูน (อิศวร) เนาพะยาไหย่ (พญาใหญ่) เมกขะลา (เมขลา) อีกไท้　　ผะกายเอื้องเบ่งสอน

ວອນໄຫ້ວເລີທຸກກ້ຳ　　ທັ່ງສີ່ຜູ້ຊົ່ງທຳ ມາປະຈຳໃນທິດ　　ທັ່ງສີ່ແຈຈອມເຈົ້າ
วอนไหว้เลอทุกก้ำ　　ทังสี่ผู้ซงทำ (ทรงธรรม) มาปะจำ (ประจำ)ในทิด (ทิศ)　　ทังสี่แจจอมเจ้า

๒.๒ ธรรมะ

กลอนลำประเภทกลอนธรรมะ เป็นกลอนลำที่มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงคนลาวได้ง่ายและกว้างขวางขึ้นอย่างมาก เนื้อหาของกลอนลำมีทั้งที่เป็นการอธิบายธรรมะล้วนๆ กล่าวถึงข้อพึงปฏิบัติต่างๆ รวมถึงการอธิบายเปรียบเทียบ เหตุผลของกิจกรรมที่กำลังกระทำอยู่ในขณะนั้นเชื่อมโยงกับเรื่องราวของธรรมะ ดังที่หมอลำทองบาง ได้ลำไว้เมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗ เฮือนพักพะนมสิน เวียงจันทน์ เกี่ยวกับผลบุญที่เจ้าศรัทธาทำในงานแจกข้าวเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับได้ใช้เมื่อเวลาตกทุกข์ได้ยาก

(ฟัง CD Track 4)

ແປ່ງແສ່ງແກ້ມອ້າຍແປ່ງແສ່ງ
แป่งแส่งแก้มอ้ายแป่งแส่ง

ท่านสาทาติกาแต่งๆ ให้มีองกามีกาม
แต่ลิงจากงานบ้าน ได้ทำกานของแจก
ท่านสาทา (ศรัทธา) ตกแต่ง ให้มีเวียกมีกาน (การ)
แต่ลงจากงานบ้าน ได้ทำกานของแจก

ข้อยขอไหว้จำแนก ตามฮีตคองปะเพนี
ข้อยขอไหว้จำแนก ตามฮีตคองปะเพนี
(รีตครองประเพณี)

เพิ่นว่า เรืดกะเรืดอีหลี
ดีกะดีแท้แท้ จั่งแม่นคักแม่นแน่
นออยากได้คำกอน (คำกลอน)
เพิ่นว่า เฮ็ดกะเฮ็ดอีหลี
ดีกะดีแท้แท้ จั่งแม่นคักแม่นแน่
นออยากได้คำกอน (คำกลอน)

ย้อนเป็นดวงอุทอม สามีผู้ตายจาก
ย้อนเป็นดวงอุทอน (อุทร) สามีผู้ตายจาก

เพื่อเมื่อให้ลำบาก ให้ได้รับผิมหาม
เมื่อตาอันเลี่มจอม ถ่อยขอพอมลิงใส
บ่มีแล้อ

เพื่อเมือให้ลำบาก ให้ได้ฮับผน (ผล) ทาน
เมือตาวันเลิ่มงอน ค่อยขอพอน (พร) ลงใส่
บ่มีแล้ว

๒.๓ เกี้ยวพาราสี

การเกี้ยวพาราสีที่ปรากฏในการแสดงหมอลำนั้น แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๒.๓.๑ หมอลำชาย-หญิงเกี้ยวกันเอง

การเกี้ยวพาราสีในลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะเริ่มต้นด้วยหมอลำฝ่ายชายเป็นผู้ลำเกี้ยวฝ่ายหญิงก่อนแล้วหมอลำฝ่ายหญิงจึงเกี้ยวตอบ หรือเพื่อให้เกิดความสนุกสนานยิ่งขึ้น หมอลำฝ่ายหญิงก็จะลำตัดพ้อต่อว่า ด่าทอหมอลำฝ่ายชาย ซึ่งหมอลำฝ่ายชายจะตอบโต้หรือพยายามเกี้ยวต่อก็ได้

๒.๓.๒ หมอลำเกี้ยวผู้ชม

ในกรณีที่หมอลำเกี้ยวพาราสีผู้ชมนั้นส่วนใหญ่จะเป็นหมอลำฝ่ายหญิงลำเกี้ยวผู้ชม เพื่อให้เกิดความสนุกสนานโดยให้ผู้ชมได้มีส่วนร่วมในการแสดง โดยทำหน้าที่เป็นผู้ถูกเกี้ยว และในที่สุดก็จะต้องควักกระเป๋าให้เงินรางวัลแก่หมอลำ ซึ่งการให้รางวัลนั้นจะทำโดยการให้ผู้ชมนำเงินรางวัลที่จะมอบให้หมอลำมาคาบไว้ แล้วหมอลำจะเป็นผู้ฟ้อนไปคาบเงินนั้นมาเป็นของตนเอง การแสดงลักษณะนี้มักจะแสดงเฉพาะหมอลำฝ่ายหญิงที่เป็นสาว อายุยังไม่มากนัก เนื่องจากเป็นหมอลำรุ่นใหม่ อายุยังน้อย ขาดประสบการณ์จึงได้รับค่าจ้างจากหัวหน้าคณะไม่มากเท่ากับหมอลำรุ่นพี่ จึงใช้วิธีนี้เพื่อเรียกรางวัลจากผู้ชม กอปรกับความเป็นผู้อ่อนวัย จึงเป็นที่สนใจของผู้ชมที่เป็นผู้ชาย

ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นการลำของหมอลำทองบาง ลำเกี้ยวผู้วิจัยเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๖ ที่บ้านหมอลำทองบาง

(ฟัง CD Track 5)

ມື້ນີ້ ມາເຫັນຊູ້ຕ່າງດ້າວ
ມາເຫັນທ້າວຕ່າງບ້ານ ໃຈນາງບານຂ້າມຂວັນ
ນວນເອີຍທ້າວເອີຍ

มื้นี้ มาเห็นซู้ต่างด้าว
มาเห็นท้าวต่างบ้าน ใจนางบานข้ามขวัญ
นวนเอยท้าวเอย

ตາມຄະບວນໝໍລຳ ໃດ້ຜູ້ທົ່ວທີ່ເຫັນໜ້າ
ตามคะบวนหมอลำ ได้ผู้ทั่วที่เห็นหน้า

พี่เอีย อ้ายผู้แพทังคัว
ຄົວສະໃບເນື້ອອຸ່ນ ບຸນຫຼາຍກະຈຶ່ງພໍ້
บุนบอ้ยซิบ่เห็น
พี่เอย อ้ายผู้แพทังคัว
คัวสะไบเนื้ออุ่น บุนหลายกะจึงพ้อ
บุนน้อยซิบ่เห็น

ทອງບາງ ขอเป็นเมียผู้ท้าย
ย่าฟ้าวหน่ายแหนงหนี เท่าทั่วชีวีหมด
ยินดีมอละนา (มรณา) เมีย
ทองบาง
อย่าฟ้าวหน่ายแหนงหนี
ยินดีมอละนา (มรณา) เมีย

ຂໍກອນເຄຍຖະໜອມຕຸ້ມ ເອົາຂີ້ຊຸມແຊມຂ່າ
ຈົກເອົາຕົ້ນໝາກຍໍ ຖອນເອົາຕົ້ນໝາກຍີ້
ໃຫ້ມາກີ່ຫໍ່ກັນ

ขอกอนเคยถะหนอม (ถนอม) ตุ้ม เอาขิงซุมแซมข่า
จกเอาต้นหมากยอ ถอนเอาต้นหมากยี้
ให้มากี่ห่อกัน

ພີ່ເອີຍ ອ້າຍຜູ້ສັງຄັ້ນສົ້ມຊີ້ນ
ປາແດກໃສ່ແກ້ມຫອຍ ກອ້ຍໃສ່ໃບໝາກຂາມເຄືອ
ຈົນເຫື່ອຮຸມພວມຕອນ

พี่เอย อ้ายผู้สังคั้นส้มซี้น
ปาแดก (ปลาแดก) ใส่แก้มหอย ก้อยใส่หมากขามเคือ
จนเหื่อฮุมพวมตอน

ເມືອຈັນທອນໃດ້ເວົ້າ ພັດມີເງົາງາມແວນ
ຄັນເປັນແຫວນຢາກໃສ່ກອ້ຍ ເປັນສອ້ຍຢາກໃສ່ຄໍ
ພຸ້ນເດຊາຍເອີຍ

เมือจันทอน (จันทร) ได้เว้า พัดมีเงางามแวน
คันเป็นแหวนอยากใส่ก้อย เป็นสร้อยอยากใส่คอ
พุ้นเดซายเอย

๒.๔ กระทู้ถาม – ตอบ / ด่าทอ

กลอนลำประเภทนี้เป็นกลอนในลักษณะกลั่งแกล้ง ยั่วเย้าให้ฝ่ายตรงข้ามเสียหน้า ต่อว่า / ด่าทอให้อับอาย เช่นกลอนที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นกลอนของฝ่ายหญิงต่อว่าฝ่ายชายว่าโง่เขลาเบาปัญญา ด้วยถ้อยคำที่คมคายเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมมาก ลำโดยหมอลำทองบาง แก้วสุวัน เมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗ เฮือนพักพะนมสิน เวียงจันทน์

(ฟัง CD Track 6)

ยอ้มอ่าเจ้ๆตอบโต้ ตาต่ตีตับเบ้า
ถู๊กทางคึนมัก แม่นใจกะจินธอ้ม

ย้อนว่าเจ้าตอบโต้ ตาต่อตีตับเบา
ถึกทางคนมัก แม่นใจกะจนฮ้อน

คึนสะหมองคือเจ้า บ่มีเบ้าบางๆออ่ม
คูสั่งสอนบอกให้ จำกะได้ง่ายดาย

คนสะหมอง (สมอง) คือเจ้า บ่มีเบาบางอ่อน
คู (ครู) สั่งสอนบอกให้ จำกะได้ง่ายดาย

บ่แม่นคึนขี้ล้าย ปะหวัดสาดบ่ปอ้งปะ
บ่ขาดกานสึกสา ฝ่ายธรรมกะยังรู้

บ่แม่นคนขี้ล้าย ปะหวัดสาด (ประวัติศาสตร์) บ่ป้องปะ
บ่ขาดกานสึกสา (การศึกษา) ฝ่ายเฮียนกะยังสู้

เบิ่งแม เบิ่งสาหาเขาย้อง
หูเจ้าจั่งแม่นผือ เกือบซิหลงว่าหมากพ้าว
แดหันห่าวใส่แนมือ

เบิ่งแม เบิ่งสาทาเขาย้อง
หูเจ้าจั่งแม่นผือ เกือบซิหลงว่าหมากพ้าว (มะพร้าว)
แดหันห่าวใส่แนมือ

๒.๕ อธิบาย/บรรยายบรรยากาศของกิจกรรมหรืองานที่กำลังจัดอยู่

หมอลำสามารถผูกมิตรสร้างความสนิทสนมเป็นกันเองกับเจ้าศรัทธาและผู้ชมได้ด้วยการลำกลอนที่มีเนื้อหาบรรยายบรรกาศทั่วๆไปในงาน ทั้งยังเป็นการช่วยรับรองแขกที่มาในงานให้

ได้รับทราบถึงกิจกรรมที่กำลังทำ รวมถึงเรื่องอาหารการกินด้วย ดังเช่นกลอนลำของหมอลำวันนา ที่ลำไว้ที่เฮือนพักพะนมสิน เวียงจันทน์ เมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗

(ฟัง CD Track 7)

ออ่มออ่มแก้มนีเจ้าออ่มออ่ม
อ่อนอ่อนแก้มนีเจ้าอ่อนอ่อน

มื้นี้ได้มาลำอยู่บอ่ม เฮือนพักพะนมสิน
มื้อนี้ได้มาลำอยู่บ่อน เฮือนพักพะนมสีน

ทั้งผู้กินกะให้กิน ไปโลดเดอพี่น้อง
ทังผู้กินกะให้กิน ไปโลดเดอพี่น้อง

เลื่องเจ้าพาบสัดทา บ่มีขัดบ่มีข้อง
ทั้งเข้าต้มเพิ่นกะมี
เลื่องเจ้าพาบสัดทา (เรื่องเจ้าภาพศรัทธา) บ่มีขัดบ่มีข้อง
ทังเข้าต้ม (ข้าวต้ม) เพิ่นกะมี

เพิ่นอ่า มีอาหานดีดี
กะต้อนฮับพี่น้อง
เพิ่นว่า มีอาหาน (อาหาร) ดีดี
กะต้อนฮับพี่น้อง

เมื่อถืนกินลิ้งหอ้ง กะจั่งแม่นของเฮา
ทั้งไหโตไหเฮา กะถือกันหันละ

เมือคันกีนลงท้อง
ทังไทโตไทเขา

ກະຈັ່ງແມ່ນຂອງເຮົາ
ກະຄືກັນຫັນລະ

ມື້ນີ້ເຈົ້າພາບສັດທາ
ເພີ່ນກຳລັງໄຫວ້ພະ
ຜູ້ເພີ່ນເປັນສັດທາ

ບໍ່ລໍ່ກ່ອນເອົາ
ແລະຟັງເທດສະໜາ
ເອີ້ນເອົາຂ້ານອ້ຍ

มื้อนี้เจ้าพาบสัดทา
เพิ่นกำลังไหว้พะ (พระ)
ผู้เพิ่นเป็นสัดทา

บ่ลอก่อนเอา
และฟังเทดสะหนา (เทศนา)
เอิ้นเอาข้าน้อย

ดงอนี้
นี้มาซ่อยในงาน

ให้ວັນນາຝ່າຍຂອ້ຍ

เดียวนี้
นี้มาซ่วยในงาน

ให้วันนาฝ่ายข้อย

ถ้าว่าสงๆบ่หวาน
แนวหมอลำคนแก่

ກະຂໍອະໄພແມ່
ຂອ້ຍມາເກີດຫຼາຍປີ

ถ้าว่าเสียงบ่หวาน
แนวหมอลำคนแก่

กะขออะไพ (อภัย) แน่
ข้อยมาเกิดหลายปี

จั่งนักขໍอะโหสิ
จั่งนักขออะโหสิ (อโหสิ)

ไอ้เด้พี่นอ้ง
ไว้เด้อพี่น้อง

๒.๖ การประชาสัมพันธ์ข่าวสาร

ในสมัยที่ยังไม่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยใช้สำหรับการสื่อสาร เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ การสื่อสารประชาสัมพันธ์ที่จะนำข่าวจากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่ง โดยที่มีผู้รับสารได้ครั้งละหลายๆคนนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยากยิ่ง แต่หมอลำเป็นเครื่องมือสื่อสารที่ดีชนิดหนึ่งในสมัยนั้น เพราะหมอลำสามารถตรึงผู้ชม ผู้ฟัง ให้ตั้งใจฟังและรับสารที่หมอลำต้องการจะสื่อถึงได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะหมอลำสีพันดอนเป็นหมอลำที่มีท่วงทำนองกระชับฉับไว สามารถสื่อสารได้ชัดเจน จากการสัมภาษณ์หมอลำวันนาเมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๗ หมอลำวันนาเล่าว่า ในสมัยสงครามอินโดจีน กองกำลังทหารก็ใช้หมอลำเป็นเครื่องมือสื่อสารจากกองทัพสู่ประชาชนเช่นกัน

ตัวอย่างกลอนลำ ลำโดยหมอลำวันนา เมื่อผู้ชมถามถึงหมอลำดวงแพงหมอลำคู่ขวัญคนหนึ่งของหมอลำวันนา ลำเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๗ ที่เฮือนพักพะนมสีน เวียงจันทน์

(ฟัง CD Track 8)

ອັນນີ້ເວົ້າແຕ່ຂອ້ຍ	ດອກໜັ່ງຍຸມວອ່ງແວ່ງ
อันนี้เว้าแต่ข้อย	ดอกหนังยุมวองแวง
ຄາວໝໍລຳດວ່ງແພ່ງ	ນີ້ເປັນຄູ່ກັບຂອ້ຍ
คาวหมอลำดวงแพง	นี้เป็นคู่กับข้อย
ດ່ງວນີ້ສາວດວ່ງແພ່ງກະມ່ວ່ຍ	ກຳລັ່ງຈ້ວ່ຍໂຊຜ່ວມ
เดียวนี้สาวดวงแพงกะม่วย	กำลังจ้วยโซผวม
ເພີ່ນຄ້າຍກະສີຮ້ວ່ງຮ້ວ່ມ	ກະຍ້ວນວ່າເພີ່ນເຖົ້າ
เพิ่นค้ายกะสีฮ้วงฮ้วม	กะย้วนว่าเพิ่นเถ้า (เฒ่า)

ยังแต่หมอลำทองบาง ผู้มาปากมาเว้า
ปะเป้ค่องกันสา ยังแต่หมอวันนา
นี้แข็งแฮงดีอยู่

ยังแต่หมอลำทองบาง ผู้มาปากมาเว้า
ปะเป้ค่องกันสา ยังแต่หมอวันนา
นี้แข็งแฮงดีอยู่

๒.๗ อวยพร

ในการแสดงหมอลำแต่ละครั้ง หมอลำจะมีการลำกลอนลำอวยพรในโอกาสต่างๆ ตลอดเวลาของการแสดง เหตุแห่งการอวยพรมี ๕ ประการ คือ

๑. อวยพรเจ้าศรัทธาที่จัดให้มีงานบุญ
๒. อวยพรเจ้าศรัทธาที่ว่าจ้างคณะหมอลำ
๓. อวยพรผู้ชมที่ให้เกียรติมาชม
๔. อวยพรผู้ชมที่ให้รางวัล
๕. อวยพรเมื่อจะลา จบการแสดง

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างกลอนลำอวยพรโดยหมอลำทองบาง แก้วสุวัน ลำที่บ้านของหมอลำทองบาง เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๖

(ฟัง CD Track 9)

ฆานซิแถมพอนให้ มะหาไซสิดทิโชภา
สิ่งสักสิดอยู่โลกานี้ ให้มาหุ้มเลือมธำ
หลานซิแถมพอน (พร) ให้ มะหาไชสิดทิโชก (มหาชัยสิทธิโชค)
สิ่งสักสิด (ศักดิ์สิทธิ์) อยู่โลกนี้ ให้มาหุ้มเลือมฮำ

แม่นได คุนพะพุดทะเลิดลำ้
คอามหวังคุนพะทำ สังคาคุนคอๆสิบ
ปะเสิดดีโดยด้าม

ແມ່ນໃດ
ຄວາມຫວັງຄຸນພະທຳ (คุณพระธรรม)

ສາມປະການໃຫ້ກ້ອງກຸ້ມ
ລັກຕານາໃຫ້ພາບແພ້
สามปะกาน (ประการ) ก้องกุ้ม
ลักตานาให้พาบแพ้

ກັບທັງ
ຈັດແຈງງານທຳບຸນ
กับทัง

จัดแจงงานทำบุน

ເອົາພຸດໂທລົງຕັ້ງ
ສັງໂຄເປັນກອນຈັ້ງ
เอาพุดโท (พุทโธ) ลงตั้ง
สังโค (สังโฆ) เป็นกอนจั้ง

ສາທຸ
ຊູສົ່ງເມືອສະຫວັນ
ກໍຫຍ່າຊຸມີແນວຮ້ອນ
สาทุ (สาธุ)
ซูส่งเมือสะหวัน (สวรรค์)
กออย่าซุมีแนวฮ้อน

ຄຸນພະພຸດທະເລີດລ້ຳ (คุณพระพุทธเลิศล้ำ)
ສັງຄາຄຸນຄອງສິນ (สังฆาคุณครองศีล)

ປົກຄຸມພວກພໍ່ແມ່
ມານຮ້າຍໃຫ້ຜາຍໜີ
ปกคุมพวกพ่อแม่
มาน (มาร) ฮ้ายให้ผายหนี

ຜູ້ກໍ່ສ້ຳເຈົ້າພາບສັດທາ
ທອດເທທານເຂົາ
ผู้ก่อส้างเจ้าพาบสัดทา
(ก่อสร้างเจ้าภาพศรัทธา)
ทอดเททานเขา

ທຳມັງເປັນທີ່ເພິ່ງ
ຫວັງໃດ້ທໍ່ທານ
ทำมัง (ธรรมัง) เป็นที่เพิ่ง
หวังได้ท่อทาน

ຂໍໃຫ້ບຸນຊ່ວຍຍູ້
ຮອ້ຍໝື່ນວັນພັນປີ

ขอให้บุนช่วยยู้
ฮ้อยหมื่นวันพันปี

๒.๘ ลา

เมื่อเวลาของการแสดงหมอลำได้ล่วงเลยมาจนใกล้สว่าง (หมอลำจะแสดงถึงเวลาประมาณ ๐๔.๐๐-๐๖.๐๐ น.) หมอลำจะลำกลอนลาเพื่อบอกให้ผู้ชมทราบว่าการแสดงใกล้จะจบลงแล้ว กลอนลานี้จะมีเนื้อหาควบคู่ไปกับกลอนอวยพรเสมอ ดังตัวอย่างที่หมอลำทองบางลำลาผู้วิจัยไว้ ที่บ้านของหมอลำทองบาง เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๖

(ฟัง CD Track 10)

ตัดสินใจติ๎ห้า ลาล๋ิงพักผ่อน
คั้นลูกเมือสู่หอ คั้นลูกคืนสู้ห้อง
ให้ยืนล้ำหมื่นวะสา

ตัดสินใจติหล้า ลาลงพักผ่อน
คั้น (ครั้น) ลูกเมือสู่หอ คั้นลูกคืนสู้ห้อง
ให้ยืนล้ำหมื่นวะสา (วรรษา)

คิดอันใดให้ลูกได้ สิมปาดปาดถะหนา
ให้เจ๊้าม๊ีเงินคำ เป๋นโกดติ๊้กองล้าน

คิดอันใดให้ลูกได้ สมปาดปาดถะหนา (ปรารถนา)
ให้เจ้ามีเงินคำ เป็นโกด (โกฏิ) ตื้อกองล้าน

มานย่ามีมาใก้ โพยไพย่าม่อ
ข่อเข๋นของเคื่องหุ้ม เย๋ิงย้อนย่ามี

มาน (มาร) อย่ามีมาใก้ (ใกล้) โพยไพ (ภัย) อย่าม่อ
ข่อเข็นของเคื่อง (เครื่อง) หุ้ม เยิงย้อนอย่ามี

ลาทันสาพ๋งนี้ ลาล๋งโก้งกอ่ม
ย๋งม๊กอมต่ำห้า น้มอ้ยจ๋งอ่าทัน
สะหวันเมือ๋งลาวเฮ๊ย

ลาล๋งโก้งกอ่ม
น้มอ้ยจ๋งอ่าทัน

ลากันสาเพียงนี้ ลาลงโก้งก่อน
ยังมีกอน (กลอน) ต่อหน้า นอน้อยจังว่ากัน
สะหวัน (สวรรค์) เมืองลาวเอย

ສີໜ້ານວນມ້ວນໄວ້ກ່ອນໜ້າ ท่ีนั้นนา
สีหน้านวน (นวล) ม้วนไว้ก่อนหน้า ท่อนั้นนา

<u>ทำนอง</u>

โครงสร้างของทำนองลำสีพันดอนแบ่งเป็น ๔ ส่วน ได้แก่ ทำนองนำ (A) เกริ่นหัวบท (B) เนื้อเรื่อง (C) และทำนองจบ (D) โดยมีรูปแบบดังนี้

/ ---- A ---- / ---- B ---- / ---- C ---- / ---- D ---- /

๑. <u>ทำนองนำ</u> (Intro) เป็นการเป่าแคนนำตอนขึ้นต้นก่อนการลำ เพื่อเป็นการให้เสียงนำแก่หมอลำ ทำนองนำนี้ไม่จำกัดความสั้นยาว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของหมอลำ เมื่อหมอลำกำหนดเสียงให้ตรงกับบันไดเสียงที่หมอแคนตั้งไว้ได้แล้ว และมีความพร้อมที่จะลำแล้วจึงเริ่มลำ ทำนองนำก็จะสิ้นสุดเพียงนี้

ตัวอย่างทำนองนำ (ดูโน้ตฉบับสมบูรณ์ในภาคผนวก ก)

* โน้ตบรรทัดที่ ๑ คือทำนองหลัก (Melody) บรรทัดที่ ๒ และ ๓ คือเสียงประสาน (Drone)

ทำนองนำลำสีพันดอน: วีรกรรมด่านวังเต่า

หมอลำวันนา แก้วสุวัน

หมอแคนกิ่กอง คำมี
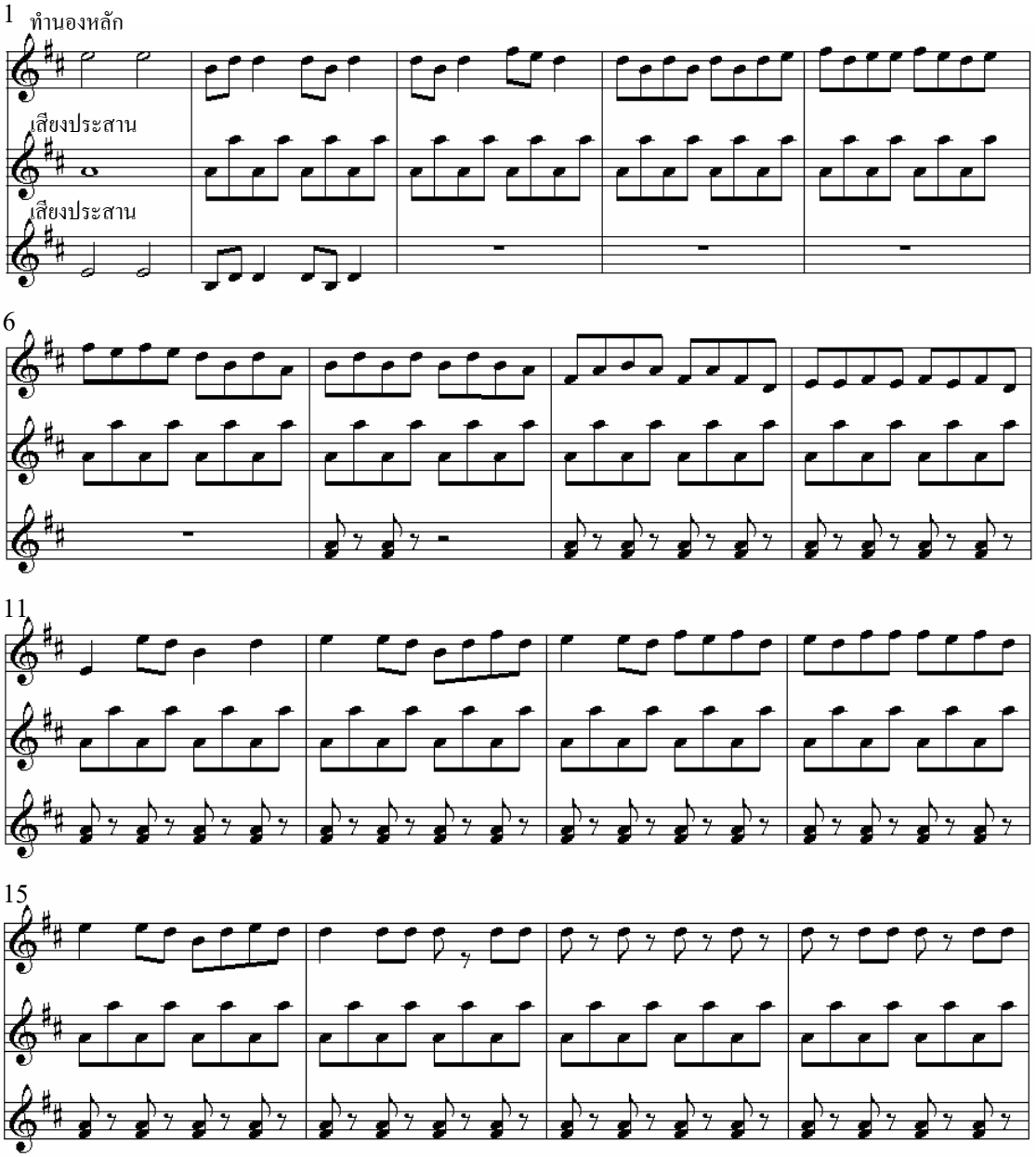
รูปลักษณ์ของท่วงทำนอง (Melodic contour) มีความต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน (Conjunct) โน้ตส่วนใหญ่ที่นำมาประกอบเป็นวลีเป็นโน้ตตัวเขบ็จหนึ่งชั้น ใช้โน้ตตัวขาวและโน้ตตัวกลมลากเสียงยาวตอนขึ้นต้นทำนองเพลง (ห้องที่ ๑) กับใช้โน้ตตัวดำแทรกในตอนท้ายของบางวลี (ห้องที่

๒ ๓ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๕ และ ๑๖) ทำนองนำบทนี้มีช่วงเสียง (Ranges) อยู่ระหว่างทีต่ำ – ลาสูง (โน้ตตัวที่ ๕ และ ตัวที่ ๔ ของกลุ่มเสียง)

อัตราจังหวะมีความสม่ำเสมอตลอดทำนอง (Isometric) ความเร็ว (Tempo) ประมาณ ♩ = ๑๕๐ มีผิวพรรณ (Texture) เป็นแบบ Polyphony ชนิด Homophony โดยใช้การประสานเสียงแบบ Drone Hamony การประสานทำนองแบบทำนองประสม คือ มีแนวประสานทำนองหลักด้วยโน้ตตัวที่ ๓ กับตัวที่ ๔ ของกลุ่มเสียง (mode) ได้แก่เสียง เร มี ฟาซาร์ฟ ลา ที ในที่นี้คือโน้ตเสียงฟาซาร์ฟ กับ ลาเน้นเสียงหนักในจังหวะตก

รูปแบบของเพลง (Form) เป็นเพลงท่อนเดียว (A) หมอแคนจะเป็นผู้ประดิษฐ์ทำนองขึ้นใหม่ทุกครั้งในขณะที่แสดง เรียกวิธีบรรเลงแบบนี้ว่า “ด้น” (Improvisation) ดำเนินทำนองโดยใช้โน้ต ๕ เสียง (Pentatonic Scale) ตอนท้ายของทำนองจะบรรเลงย้ำเสียงโน้ตตัวแรกของบันไดเสียง (Tonic) ในที่นี้คือโน้ตเสียง เร

๒. <u>เกริ่นหัวบท</u> (B) คือทำนองที่เริ่มมีทำนองลำเข้ามาร่วมกับทำนองแคน โดยจะลำประมาณ ๓ – ๑๐ บทแล้วลงจบ รูปแบบของทำนองมี ๒ ท่อน (Binary Form) คือท่อน C (ทำนองเนื้อเรื่อง แต่มีความยาวน้อยกว่า จะอธิบายต่อไปในส่วนของเนื้อเรื่อง) กับท่อน D (ทำนองจบ จะอธิบายต่อไปในส่วนของทำนองจบ) รูปแบบของทำนองเพลงเป็นดังนี้

/ ---- C1 ---- / ---- C2 ---- / ---- C3 ---- (---- C4 - C10 ---- /) / ---- D ---- /

ตัวอย่างทำนองเกริ่นหัวบท (ดูโน้ตฉบับสมบูรณ์ในภาคผนวก ก)

* โน้ตบรรทัดที่ ๑ คือทำนองสำหรับลำ บรรทัดที่ ๒ คือทำนองหลักของแคน (Melody) และบรรทัดที่ ๓ และ ๔ คือเสียงประสาน (Drone)

ทำนองเกริ่นลำสีพันดอน: วีรกรรมด่านวังเต่า

หมอลำวันนา แก้วสุวัน

หมอแคนกิ่กอง คำมี
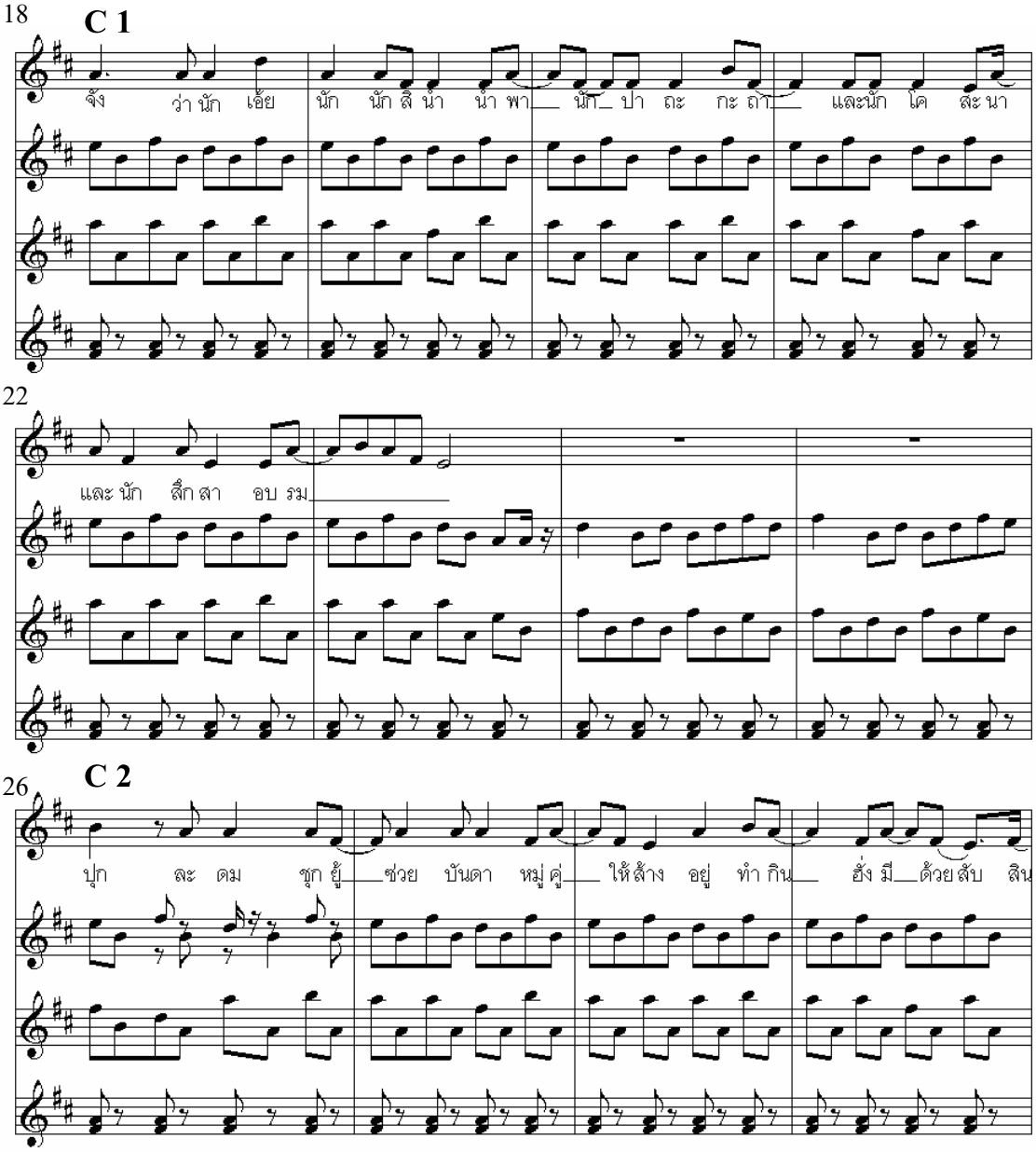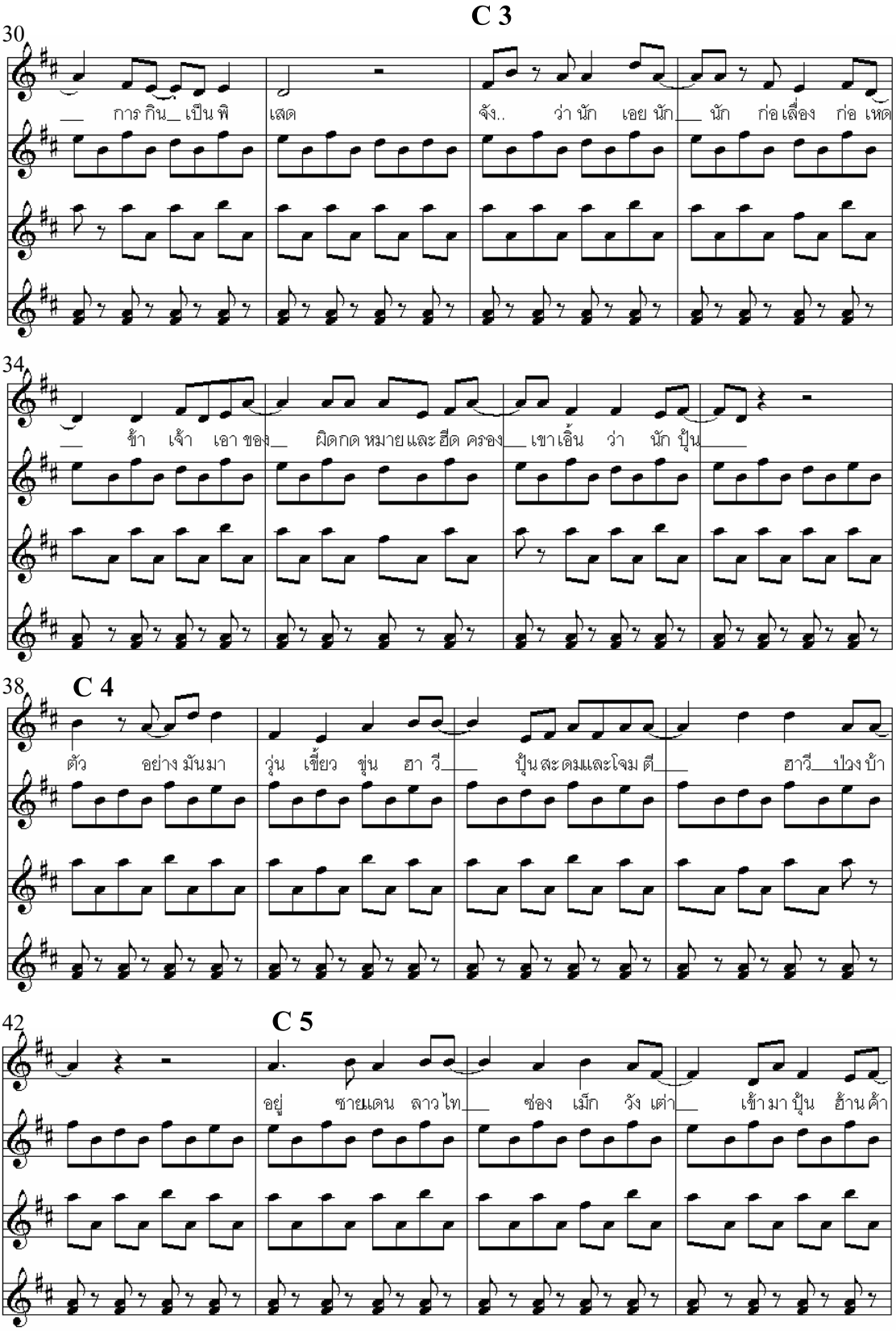
C 3
30
การ กิน เป็น พิ
เสด
จัง.. ว่า นัก เอย นัก นัก ก่อ เลื่อง ก่อ เหด
34
ข้า เจ้า เอา ของ ผิดกด หมาย และ ฮีด ครอง เขา เอิ้น ว่า นัก ปุ้น
38
C 4
ตัว อย่าง มันมา
วุ่น เขี้ยว ขุ่น ฮา วี ปุ้น สะ ดม และ โจม ตี ฮาวี ปวง บ้า
42
C 5
อยู่ ซาย แดน ลาว ไท ซ่อง เม็ก วัง เต่า เข้า มา ปุ้น ฮ้าน ค้า
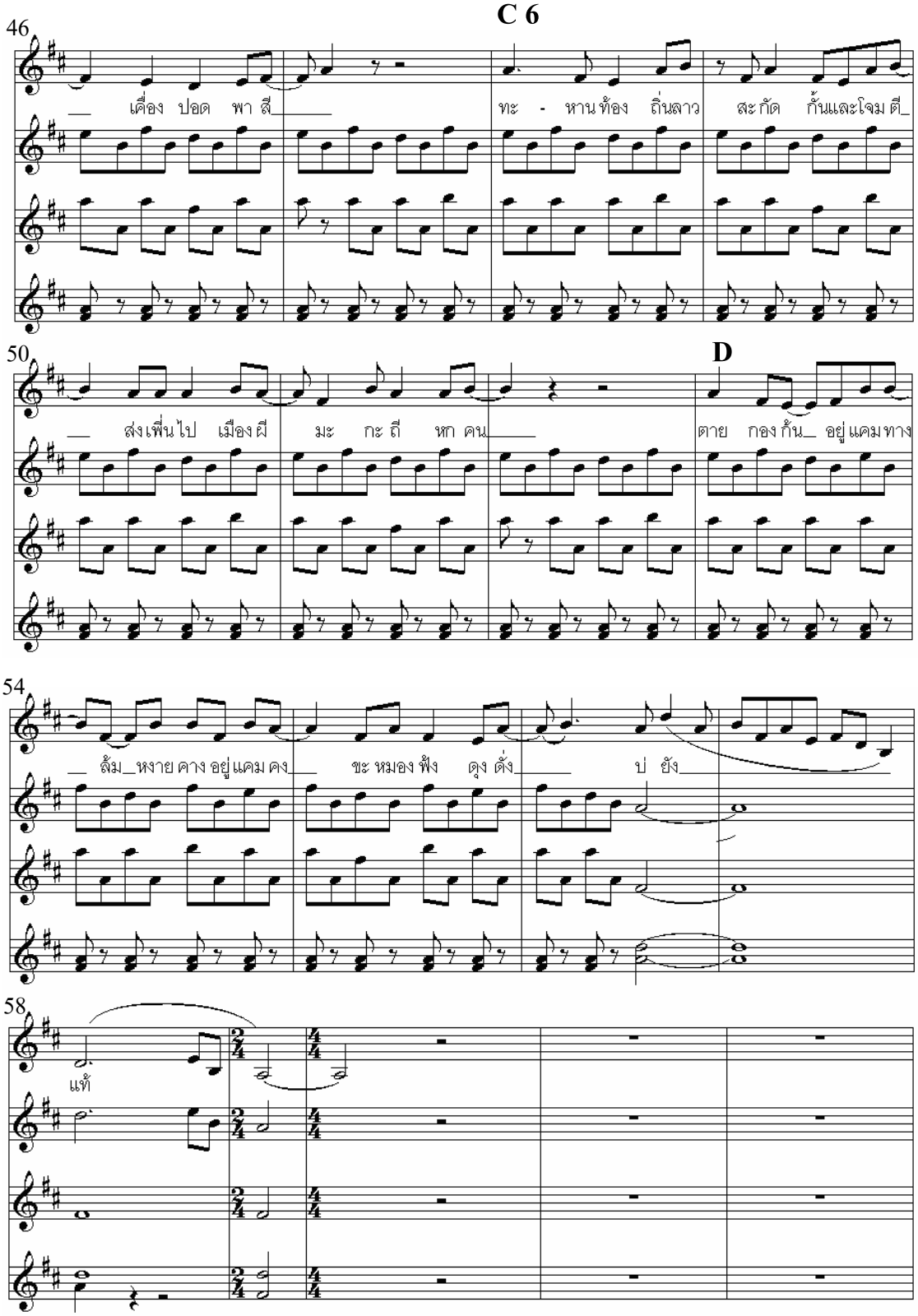
C 6
46
เคื่อง ปอด พา สี
ทะ - หาน ท้อง ถิ่น ลาว
สะ กัด กั้น และ โจม ตี
50
D
ส่ง เพื่น ไป เมือง ผี
มะ กะ ถี หก คน
ตาย กอง กั้น อยู่ แคม ทาง
54
ล้ม หงาย คาง อยู่ แคม คง
ขะ หมอง ฟัง ดุง ดั่ง
บ่ ยัง
58
แท้

๓. <u>เนื้อเรื่อง</u> หลังจากที่หมอลำลำกลอนเกริ่นแล้วต่อไปก็จะเข้าสู่เนื้อเรื่อง เป็นการนำเสนอรายละเอียดที่ต้องการสื่อสาร ทำนองในตอนนี้ประกอบด้วยทำนอง ๒ ทำนอง คือ ทำนองลำ และทำนองแคน เช่นเดียวกับทำนองเกริ่นหัวบทและทำนองจบ

๓.๑ ทำนองลำ

ตัวอย่างทำนองลำเนื้อเรื่อง (ดูโน้ตฉบับสมบูรณ์ในภาคผนวก ก)

ทำนองลำเนื้อเรื่องลำสีพันดอน: วีรกรรมด่านวังเต่า

หมอลำวันนา แก้วสุวัน

หมอแคนกิ่กอง คำมี
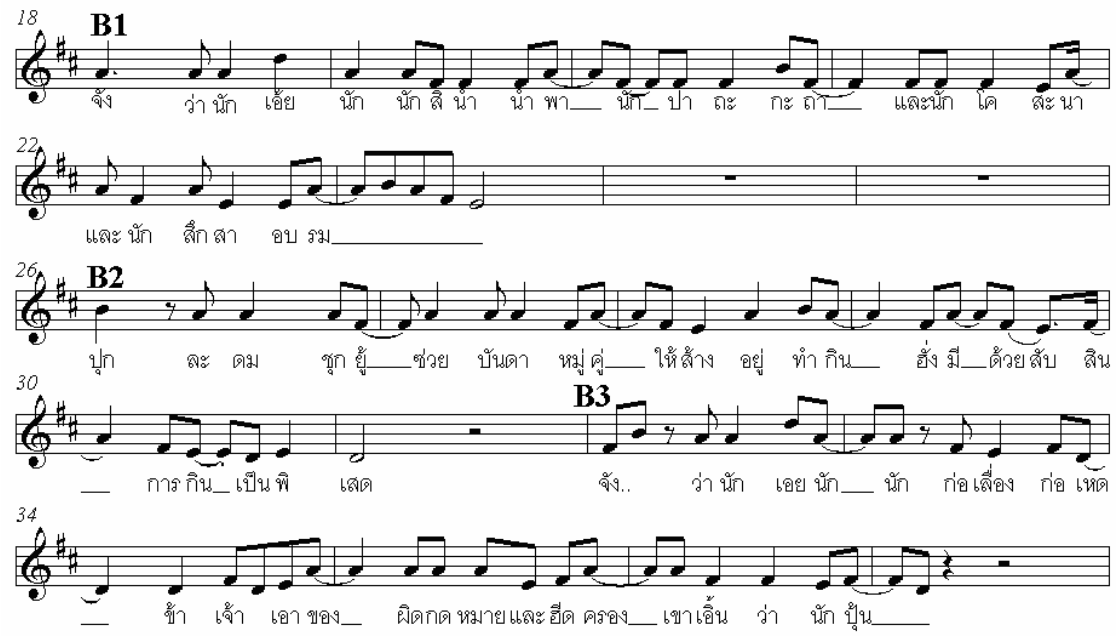
รูปลักษณ์ของท่วงทำนอง (Melodic contour) มีความต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน (Conjunct) โน้ตส่วนใหญ่ที่นำมาประกอบเป็นวลีเป็นโน้ตตัวเขบ็จหนึ่งชั้นกับโน้ตตัวดำปนกัน และคำสุดท้ายของบทจะใช้โน้ตตัวดำหรือถ้าต้องการลากเสียงยาวเป็นพิเศษหรือเว้นช่วงระหว่างบทให้ยาวมากขึ้นใช้เป็นโน้ตตัวขาวก็มี ทำนองลำนี้มีช่วงเสียง (Ranges) คือคู่ ๗ อยู่ระหว่างเสียงมี – เรสูง (E – d โน้ตตัวที่ ๓ และตัวที่ ๒ ในกลุ่มเสียง)

อัตราจังหวะมีความสม่ำเสมอตลอดทำนอง (Isometric) ความเร็ว (Tempo) ♩ = ๑๕๐ มีผิวพรรณ (Texture) เป็นทำนองเดี่ยว (Monophony) ลำโดยหมอลำครั้งละ ๑ คนเท่านั้นไม่มีการลำพร้อมกันหลายๆคน

รูปแบบของเพลง (Form) เป็นเพลงท่อนเดียว (C) ซึ่งเพลง ๑ ท่อน ก็คือบทกลอนลำ ๑ บท ทำนองลำจะซ้ำกันทุกท่อน (Interative) แตกต่างกันบ้างเพียงเล็กน้อย โดยปัจจัยที่ทำให้ทำนองลำแตกต่างกันคือ ตัวหมอลำเอง

ความแตกต่างที่พบมี ๒ ประเด็น คือ การกำหนดเสียงของคำในบทกลอน และจำนวนวรรคที่บรรจุลงในบทแต่ละบท

ก) การกำหนดเสียงของคำในบทกลอน จากการวิเคราะห์โน้ตทำนองลำ พบว่า หมอลำจะเป็นผู้กำหนดเสียงของคำแต่ละคำที่จะลำเอง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของหมอลำแต่ก็จะอยู่ในกลุ่มเสียงเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากในกรณีที่คำ คำเดียวกัน หรือเป็นคำที่อยู่ในกลุ่มเสียงวรรณยุกต์เดียวกัน และอยู่ในตำแหน่งเดียวกันของเพลง ควรจะออกเสียงตรงกันแต่ก็หาเป็นเช่นนั้นเสมอไปไม่ และนอกจากนั้นยังมีกรณีที่หมอลำเจตนาเลือกลำด้วยโน้ตนอกกลุ่มเสียงเพื่อให้ทำนองแปร่งไปจากปรกติ โดยใช้โน้ตจรก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถกำหนดเสียงที่แน่นอนของคำในบทกลอนได้

ตัวอย่าง

- ทำนองลำที่บรรจุคำ คำเดียวกัน หรือเป็นคำที่อยู่ในกลุ่มเสียงวรรณยุกต์เดียวกันและอยู่ในตำแหน่งเดียวกันของเพลง แต่ออกเสียงแตกต่างกัน

๑) คำว่า “ทะ” (ทะหาน) คำแรกของบทที่ ๖ กับบทที่ ๗๓ ในบทที่ ๖ใช้โน้ตตัว ลา ส่วนในบทที่ ๗๓ ใช้โน้ตตัว ฟาชาร์ฟ
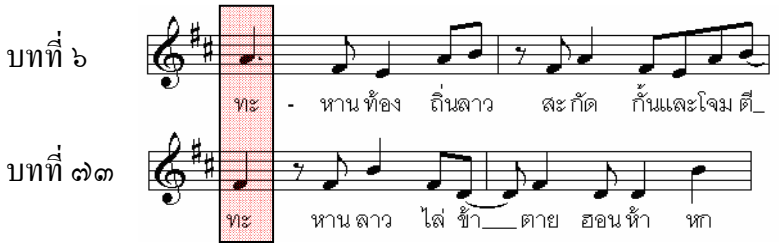
๒) คำว่า “จัง” (จังว่า) คำแรกของบทที่ ๑ กับบทที่ ๓ ในบทที่ ๑ ใช้โน้ตตัว ลา ส่วนในบทที่ ๓ ใช้โน้ตตัว ฟาชาร์ฟ ที

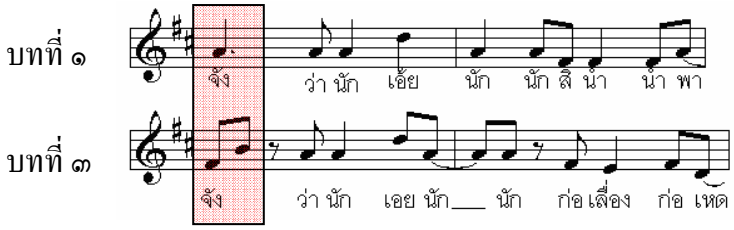

๓) คำว่า “วี” (ฮาวี) คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ในบทที่ ๔ กับคำว่า “ดี” (คะดี) คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ในบทที่ ๘๔ ทั้งสองคำอยู่ในกลุ่มเสียงวรรณยุกต์เดียวกัน คือเสียงสามัญ เหมือนกันแต่ก็ใช้โน้ตแตกต่างกัน คำว่า “วี” ในบทที่ ๔ ใช้โน้ตตัว ที ส่วนคำว่า “ดี” ในบทที่ ๘๔ ใช้โน้ตตัว ลา
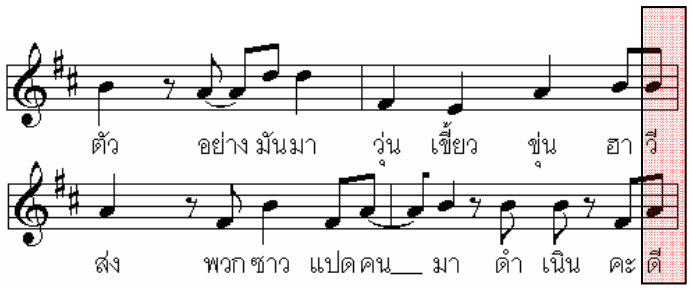
- การลำโดยใช้โน้ตนอกกลุ่มเสียง เช่นในบทที่ ๔๘ – ๕๑ มีการใช้โน้ตจร ตัวซอล ซึ่งเป็นโน้ตนอกกลุ่มเสียง (ร ม ฟ# ล ท) เพื่อให้เกิดทำนองที่แปลกออกไป
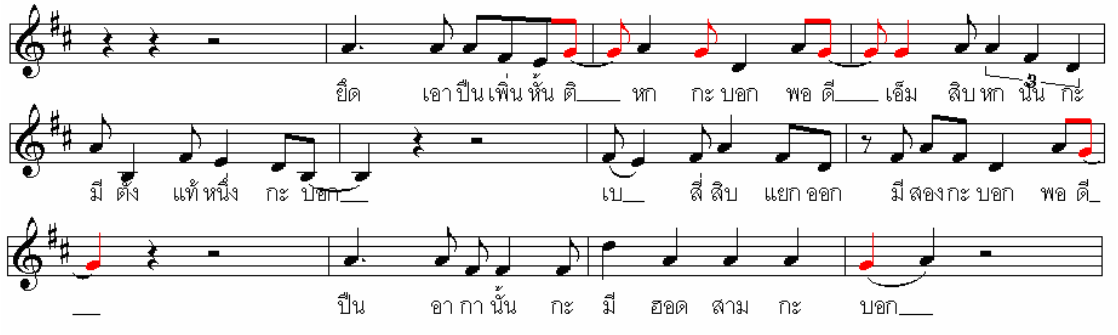
ข) จำนวนวรรคในแต่ละบท มีตั้งแต่ ๑ วรรค จนถึง ๖ วรรค ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่หมอลำต้องการกล่าว แต่ถึงอย่างไรก็ตามในทำนองลำ ๑ วรรค ก็จะมีความยาวของจังหวะเพียง ๔ จังหวะเท่านั้น

๓.๒ ทำนองแคน

คุณลักษณะทางดนตรีของทำนองแคนเหมือนกับทำนองนำ และทำนองจบ ดังได้กล่าวแล้วในเรื่องของทำนองนำ แต่จะมีความยาวมากกว่าและไม่ต้องบรรเลงย้ำเสียงโน้ตตัวแรกของบันไดเสียง (Tonic) เมื่อหมดช่วงของเนื้อเรื่องก็จะเข้าสู่ช่วงของทำนองจบเลย

๓.๓ ทำนองลำและทำนองแคนเนื้อเรื่อง

เมื่อนำทำนองลำและทำนองแคนมารวมกัน จะเกิดประเด็นที่ยังไม่ได้กล่าวถึงในเรื่องของคุณลักษณะทางดนตรีด้านการประสานทำนองระหว่างสื่อสร้างเสียงที่เป็นเสียงร้อง (Voice) กับแคน ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประเภทลิ้นอิสระ (Free Reeds) ปรากฏเป็นผิวพรรณ (Texture) การประสานทำนองประเภททำนองประสม (Polyphony) ที่มีความหลากหลายในสัดส่วนของความดัง (Dynamic) ที่ให้แคนดังเพียงแผ่วเบาทำหน้าที่เพียงกำหนดบันไดเสียง และควบคุมจังหวะเท่านั้น ส่วนเสียงร้องจะดังมากกว่าเสียงแคน ๓ ใน ๔ ส่วน (วันนา: สัมภาษณ์ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๔๘)

ตัวอย่างทำนองเนื้อเรื่อง (ลำและแคน) (ดูโน้ตฉบับสมบูรณ์ในภาคผนวก ก)

* โน้ตบรรทัดที่ ๑ คือทำนองสำหรับลำ บรรทัดที่ ๒ คือทำนองหลักของแคน (Melody)
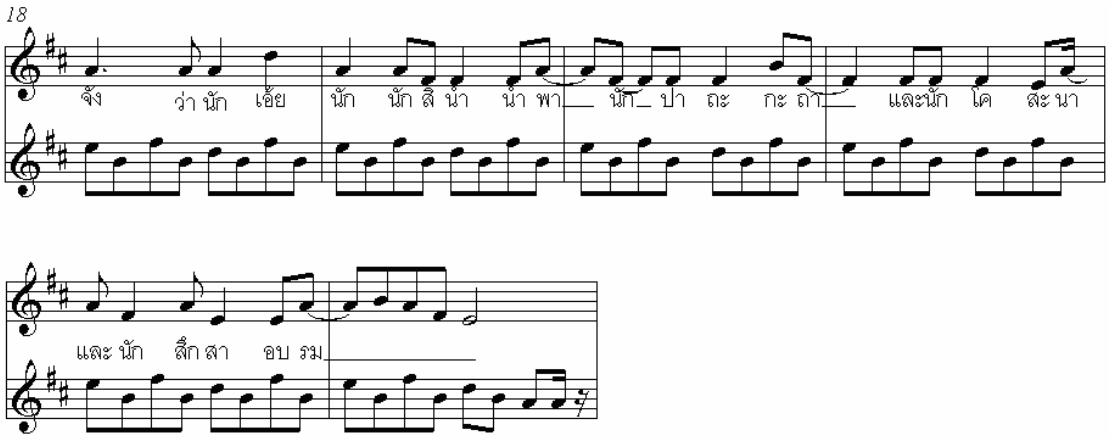
๔. <u>ทำนองจบ</u> เมื่อหมอลำลำเกริ่นผ่านเข้ามาสู่เนื้อเรื่องและกล่าวเนื้อเรื่องจนหมดความแล้ว ก็จะถึงทำนองสุดท้ายของการลำใน ๑ กลอนลำ เรียกว่าทำนองจบ

ตัวอย่าง

- ทำนองจบ (ลำ)

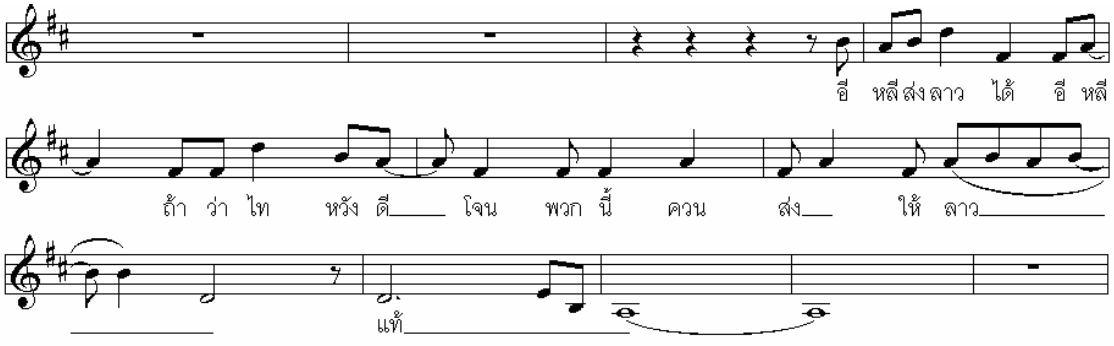

- ทำนองจบ (แคน) (ดูโน้ตฉบับสมบูรณ์ในภาคผนวก ก)

* โน้ตบรรทัดที่ ๑ คือทำนองหลัก (Melody) ส่วนโน้ตบรรทัดที่ ๒ และ ๓ เป็นเสียงประสาน (Drone)
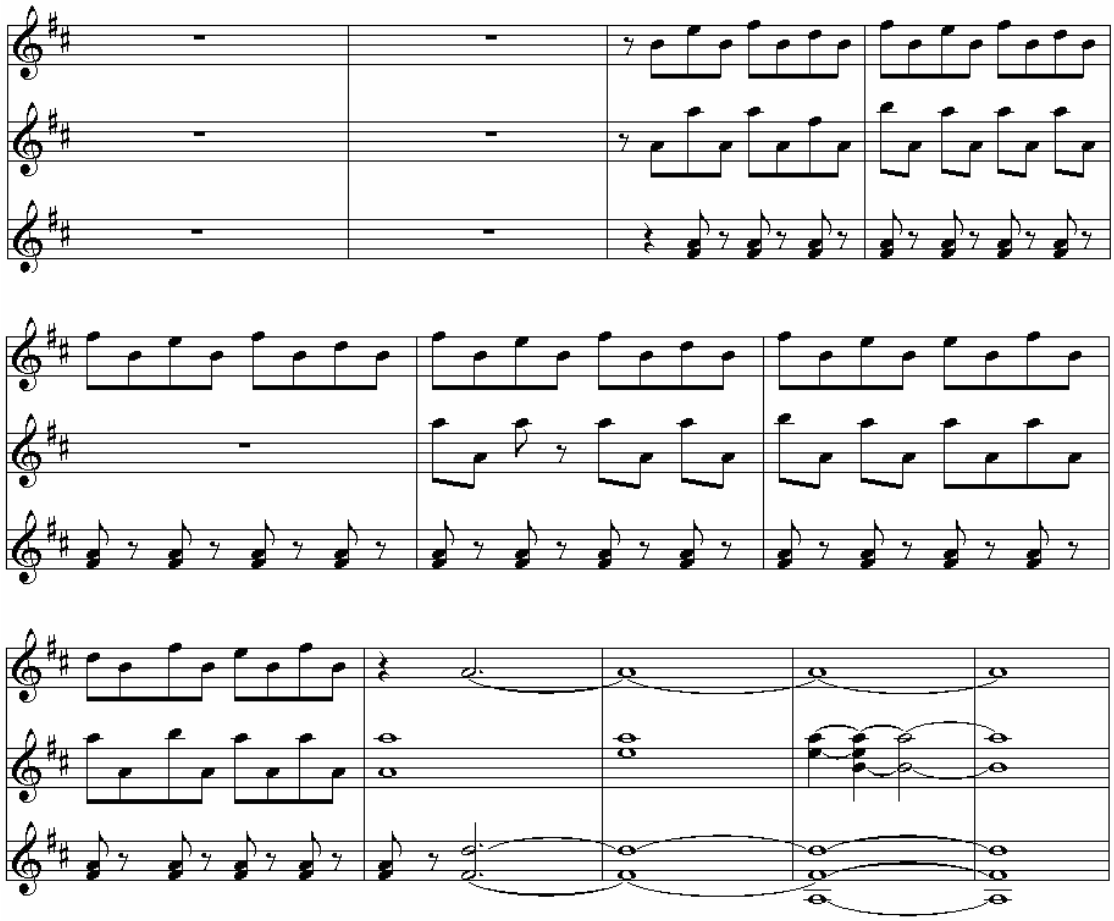
- ทำนองจบ (ลำและแคน) (ดูโน้ตฉบับสมบูรณ์ในภาคผนวก ก)

* โน้ตบรรทัดที่ ๑ คือทำนองสำหรับลำ บรรทัดที่ ๒ คือทำนองหลักของแคน (Melody)
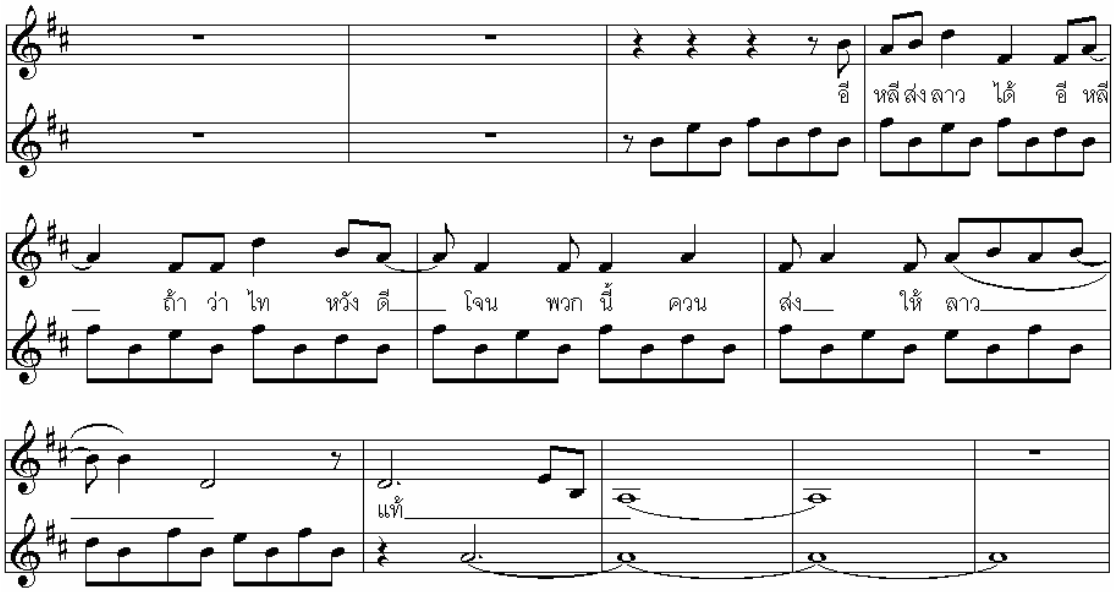
คุณลักษณะทางดนตรีของทำนองจบทั้งส่วนของทำนองลำและทำนองแคนนั้น ก็เหมือนกับทำนองอื่นๆดังกล่าวแล้ว ยกเว้นทำนองที่มีความสั้นกว่า คือมีเพียงบทเดียวแล้วจบเลย และในบทเดียวนั้นในวรรคสุดท้ายของบทจะไม่เหมือนกับบทอื่นๆ กล่าวคือ จังหวะจะค่อยๆทอดช้าลง และในทำนองของเนื้อร้องคำสุดท้ายจะผันเสียงไปสู่โน้ตตัวที่ ๔ ของกลุ่มเสียงในที่นี้คือโน้ตตัวลา (A) ในกลุ่มเสียง เร มี ฟาชาร์ฟ ลา ที (D E F# A B)

ตัวอย่าง เปรียบเทียบทำนองนำ ทำนองเกริ่น ทำนองเนื้อเรื่อง และทำนองจบ (ดูโน้ตฉบับสมบูรณ์ในภาคผนวก ก)

ทำนองนำ

* โน้ตบรรทัดที่ ๑ คือทำนองหลักของแคน (Melody) ส่วนบรรทัดที่ ๒ และ ๓ คือเสียงประสาน (Drone)
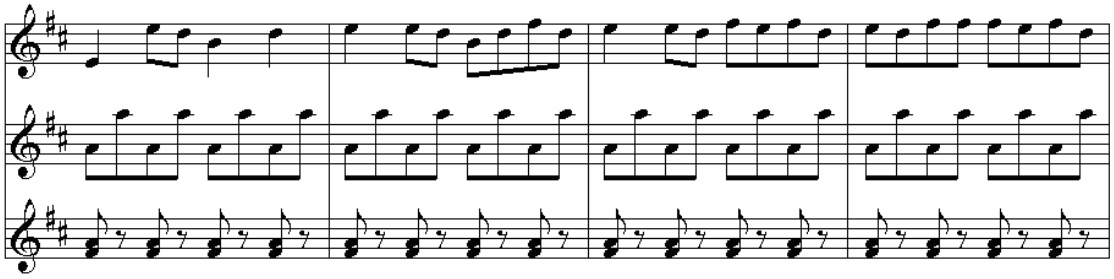
ทำนองเกริ่น

* โน้ตบรรทัดที่ ๑ คือทำนองสำหรับลำ บรรทัดที่ ๒ คือทำนองหลักของแคน (Melody) และบรรทัดที่ ๓ และ ๔ คือเสียงประสาน (Drone)
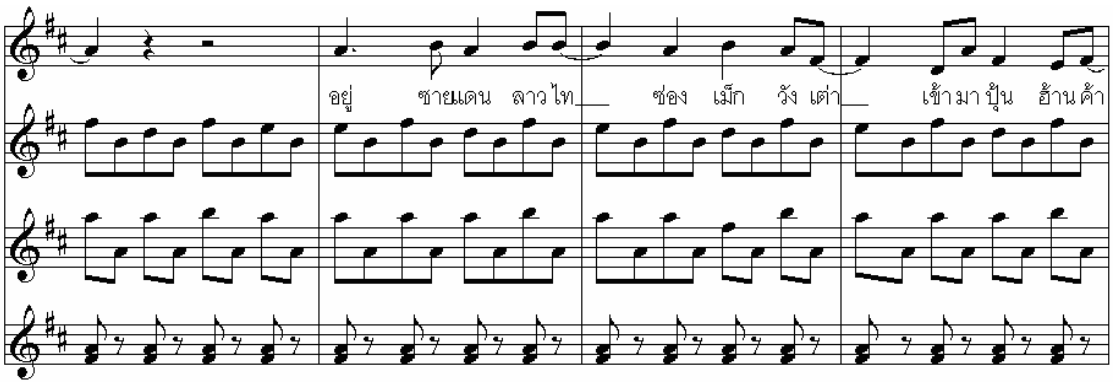
ทำนองเนื้อเรื่อง
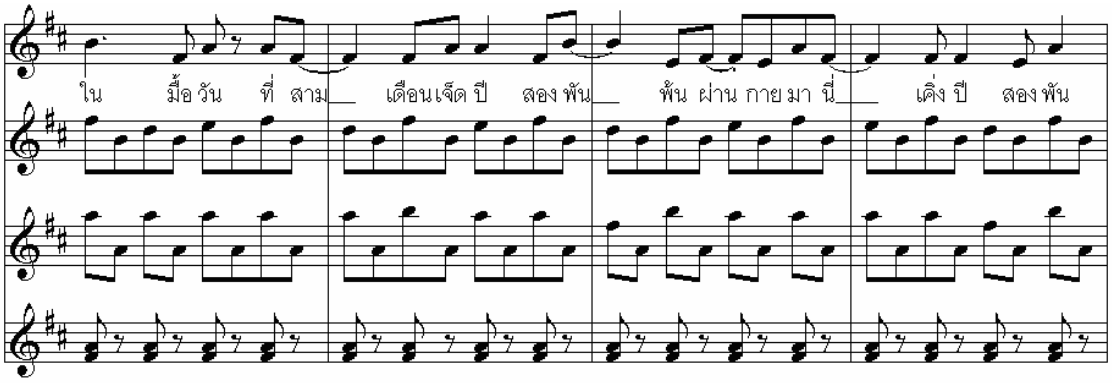
ทำนองจบ
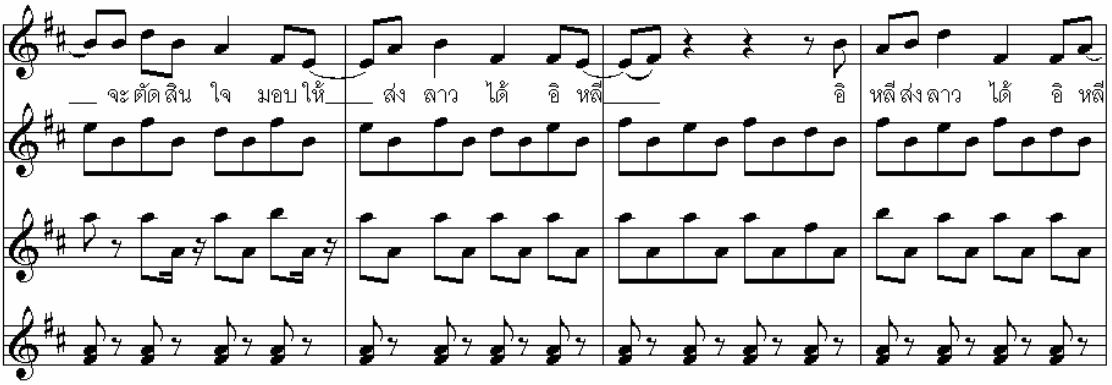
<u>การใช้งานในสังคม</u>

บทบาทของหมอลำสีพันดอนคณะทองบาง แก้วสุวัน นอกจากจะมีหน้าที่ครบถ้วนดังที่ได้กล่าวในส่วนบทบาทหน้าที่ของหมอลำแล้ว (หน้า ๘๓: หมอลำในบทบาทหน้าที่ของมหรสพ) เนื่องจากหมอลำ เป็นมหรสพที่แพร่หลายมากที่สุดอย่างหนึ่งในประเทศลาว เป็นที่นิยมของคนส่วนใหญ่ จึงสามารถใช้เป็นเครื่องมือชักจูงใช้ผู้คนมาชมการแสดงและสามารถสอดแทรกข่าวสารที่ต้องการจะประชาสัมพันธ์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่ประเทศลาวมีการแตกแยกเป็นกลุ่มเป็นเหล่า หมอลำวันนา แก้วพิลม ได้กล่าวไว้ในการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๔๘ ว่า รัฐบาลในสมัยนั้น ได้ใช้หมอลำเป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์ ปลุกระดมมวลชนเพื่อให้มีความเห็นคล้อยตามกับรัฐบาล และยังผลให้หมอลำในสมัยนั้นได้รับสิทธิพิเศษ

คือ ไม่ต้องไปเป็นทหารในฝ่ายสู้รบด้วย และในการใช้หมอลำเป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์ของรัฐบาลนั้น ถึงแม้ว่าหมอลำสีพันดอนจะเป็นหมอลำที่เป็นเอกลักษณ์ของแขวงจำปาศักดิ์ แต่ก็นับว่าเป็นหมอลำที่นิยมมากที่สุด อันเนื่องมาจากลักษณะทางโครงสร้างของกลอนลำและท่วงทำนองของหมอลำสีพันดอนนั้น มีกลอนลำที่กระชับฉับไว รวดเร็วทันใจ ในระยะเวลาที่เท่าๆกัน หมอลำสีพันดอนจะบรรจุข่าวสารได้มากกว่า หมอลำสีพันดอนจึงมักถูกเลือกให้เป็นการแสดงเพื่อการประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่างๆจากรัฐบาลมาจนทุกวันนี้

<u>ภาพที่ ๔๔</u> ผู้วิจัยสัมภาษณ์หมอลำวันนา
ที่มา: เมืองโพนทอง จำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๔๘)

สำหรับค่าตอบแทนในการว่าจ้างหมอลำคณะนางทองบาง แก้วสุวันไปแสดงแต่ละครั้งนั้นขึ้นอยู่กับสถานที่ว่าอยู่ไกลใกล้มากน้อยเพียงไร ประมาณ ๒,๐๐๐,๐๐๐ – ๔,๐๐๐,๐๐๐ กีบ (แสดงที่เวียงจันทน์ เดือนมกราคม ๒๕๔๗ ราคา ๔,๐๐๐,๐๐๐ กีบ) ซึ่งนางทองบางจะแบ่งจ่ายให้แก่ หมอลำ คนละประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ – ๘๐๐,๐๐๐ กีบ ส่วนหมอแคนจะได้ประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ – ๓๐๐,๐๐๐ กีบ ตามชื่อเสียงและความสามารถของผู้แสดงแต่ละคน

ความเชื่อและพิธีกรรมในการถ่ายทอดการเป็นหมอลำ

๑. ข้อพึงปฏิบัติในการท่องกลอนลำ

การฝึกหัดเป็นหมอลำจะเริ่มต้นด้วยการขอกลอนจากอาจารย์ผู้ที่หมอลำผู้นั้นได้ฝากตัวเป็นลูกศิษย์ เมื่อได้กลอนแล้วหมอลำมีหน้าที่ที่จะต้องท่องกลอนลำนั้นๆให้ได้ขึ้นใจ โดยมีข้อพึงปฏิบัติอยู่ ๔ ข้อดังต่อไปนี้

ก) ก่อนการท่องกลอนลำทุกครั้งต้องกราบบูชา ระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ก่อน เพื่อเป็นการรวบรวมสมาธิ สร้างความมุ่งมั่น มานะพยายามที่จะท่องกลอนที่ได้มาให้จำขึ้นใจให้จงได้

ข) ไม่ควรท่องกลอนขวางทางขึ้นลงบันได จุดประสงค์ที่แฝงไว้ในข้อห้ามข้อนี้คือ เพื่อให้เกิดสมาธิไม่วอกแวก เพราะบันไดเป็นทางที่มีผู้คนสัญจรผ่านไปมาตลอดเวลา ผู้ที่ท่องกลอนจะต้องคอยหลบหลีกช่องทางให้แก่คนอื่น ทำให้เสียสมาธิและไม่สามารถท่องกลอนได้สำเร็จ

ค) ไม่ควรนอนท่องกลอน เพราะท่านอนเป็นจุดเริ่มต้นของการนอนหลับ หมอลำที่นอนท่องกลอนจะจำกลอนได้ช้ากว่าปรกติเพราะท่องได้ไม่นานก็หลับเสียก่อน

ง) ห้ามประพฤติผิดลูกเมียผู้อื่น ซึ่งเหตุผลที่แฝงไว้ในข้อห้ามข้อนี้คือ จะทำให้จิตใจหมกมุ่น ครุ่นคิดอยู่แต่เรื่องชู้สาว คิดแก้ปัญหาอันจะเกิดขึ้นจากการประพฤติผิดลูกเมียผู้อื่น ซึ่งล้วนแต่เป็นปัจจัยสำคัญทำให้ไม่สามารถท่องกลอนได้ทั้งสิ้น

๒. คายอ้อและจำเริญอ้อ

“อ้อ” เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของหมอลำ ที่เชื่อกันว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ไม่มีตัวตน หมอลำจะได้รับอ้อจากครูหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “คายอ้อ” เพื่อความเป็นศิริมงคลและเป็นเครื่อง

ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ หลังจากที่หมอลำผ่านการรับอ้อแล้วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งหมอลำวันนากล่าวว่าต้องใช้เวลา ๑ – ๒ ปี อ้อจึงจะติด (สัมภาษณ์: ๒๒ เม.ย. ๒๕๔๘) นั่นหมายถึงการเป็นหมอลำเต็มตัว สิ่งที่เป็นเครื่องแสดงให้รู้ได้ว่า “อ้อติด” ก็คือความกล้าหาญและความรักในการแสดงหมอลำ ทั้งนี้ตัวหมอลำจะเป็นผู้รู้ได้ด้วยตนเอง แต่ในทางตรงกันข้ามอ้อติดอยู่กับใครแล้วถ้าไม่ได้แสดงหมอลำเมื่อมีโอกาส หรือเลิกแสดงหมอลำ อ้อจะดลบันดาลให้เกิดเหตุเภทภัย เจ็บไข้ได้ป่วย มีอันเป็นไปในทางร้ายต่างๆนานา

<u>ภาพที่ ๑๐๐</u> อุปกรณ์ที่ใช้ในการคายอ้อและจำเริญอ้อ
ที่มา: ปากเซ จำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เม.ย. ๒๕๔๘)

๒.๑ อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีคายอ้อ ประกอบด้วย

- หมากเบ่ง ๒ ต้น
- หมากมีมน ๒ ห่อ
- ซวย ๔ ซวย (กรวยใบตอง)
- เหล้าขาว ๑ ขวด (ขวดเครื่องดื่มชูกำลัง)
- ไข่ ๑ ฟอง
- ข้าวสาร ๑ ถ้วย

- เทียนขันห้า (เทียนเล่มเล็ก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๐.๕ ซม. ๕ คู่)
- เทียนขันแปด (เทียนเล่มเล็ก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๐.๕ ซม. ๘ คู่)
- เล่มบาท ๒ คู่ (เทียนเล่มใหญ่ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๑ ซม.)
- ซิ่นผืน (ผ้าถุงผู้หญิง ๑ ผืน)
- แพรวา (ผ้าขาวม้าหรือผ้าสไบ)
- แว่น (กระจก)
- หวี
- ซ้อง (ช้องผม)
- เงิน ๖ กีบ (ปัจจุบันใช้ ๖,๐๐๐ กีบ)

ภาพที่ ๑๐๑ หมากซวย (กรวย)
ที่มา: ปากเซ จำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เม.ย. ๒๕๔๘)

<u>ภาพที่ ๑๐๒</u> หมากมีมน
ที่มา: ปากเซ จำปาศักดิ์ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๒ เม.ย. ๒๕๔๘)

๒.๒ ขั้นตอนในการคายอ้อ

เมื่อมีหมอลำใหม่มาหัดลำกับครู ครูจะสังเกตลักษณะว่าถ้าสามารถจะหัดและแสดงหมอลำได้ต่อไปในอนาคต คือจะต้องเป็นผู้มีศิลปนิสัย และมีใจรักแล้ว ครูก็จะทำพิธีคายอ้อให้ ในวันอังคาร เพราะมีความเชื่อว่าเป็นวันที่แข็งแรง (ศักดิ์สิทธิ์) ช่วงค่ำประมาณ ๑๙.๐๐ – ๒๐.๐๐ น. เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ว่างจากภารกิจการทำงานต่างๆแล้ว โดยมีขั้นตอนดังนี้

ก) ลูกศิษย์เตรียมอุปกรณ์ทั้งหมดจัดตกแต่งลงในถาด
ข) ครูและลูกศิษย์กราบ ๓ ครั้ง ท่องนะโมฯ ๓ จบพร้อมกัน
ค) ครูท่องคาถานำลูกศิษย์ท่องคาถาตาม (คาถา: ก๋อเหมาะเหลาะเถาะ ก๋ำหมะหละถะ กี๋หมิหลิถิ ฯ)
ง) ลูกศิษย์ยกถาดเครื่องบูชาส่งให้ครู
จ) ครูเอามือจับถาด (ลูกศิษย์ยังจับอยู่) ท่องคาถานำแล้วลูกศิษย์ท่องตามทีละคำ (คาถา: โอมสิด (โอมสิด) โอมทง (โอมทง) โอมทงอาด (โอมทงอาด) อย่าประหมาดคู (อย่าประหมาดคู))
ฉ) ลูกศิษย์กราบ ๓ ครั้ง

ช) ครูอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับการเป็นหมอลำที่ดี แล้วมอบถาดอุปกรณ์ให้ลูกศิษย์เอาไปบูชาที่หัวนอน

ซ) ทุกๆ วันขึ้น ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ ลูกศิษย์จะต้องนำดอกไม้มาบูชาถาดใส่เครื่องบูชา ที่บูชาไว้หัวนอน เป็นเวลา ๑-๒ ปีจนมีความรู้สึกว่าอ้อติดแล้วจึงเลิกบูชาได้

<u>ภาพที่ ๑๐๓</u> หมอลำวันนาสาธิตพิธีคายอ้อให้แก่ผู้วิจัย
ที่มา: ปากเซ จำปาศักดิ์
บันทึกภาพโดยพูเทียน สีหาวง เมื่อวันที่ ๒๒ เม.ย. ๒๕๔๘

ส่วนการจำเริญอ้อ หรือการไหว้ครูก่อนการแสดงนั้น มีขั้นตอนและอุปกรณ์คล้ายกับพิธีคายอ้อ เพียงแต่ขั้นตอนบางขั้นตอนที่แบ่งครูกับลูกศิษย์ให้เหลือเพียงหมอลำบูชาคนเดียวกับเมื่อบูชาเสร็จหมอลำจะนำเหล้าเทใส่มือเพื่อพรมศีรษะตนเองแล้วจิบเหล้าพอเป็นพิธี ส่วนอุปกรณ์ก็ไม่จำเป็นต้องพิถีพิถันและครบถ้วนก็ได้

บทที่ ๗

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

๑. ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

"หมอลำ" เป็นมหรสพที่ได้รับความนิยมแพร่หลายทั่วทั้งประเทศลาวและบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งการแสดงหมอลำจะประกอบด้วยบุคคล ๒ กลุ่มสำคัญ คือ หมอลำ กับ หมอแคน

ประวัติการแสดงหมอลำนั้น เริ่มต้นมาจากการอ่านหนังสือ การเชิญผู้ชายที่มีความรู้ความชำนาญในการประกอบพิธีกรรมต่างๆมาท่องมนต์คาถาในพิธีกรรม และมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นโดยการให้หมอแคนมาเป่าแคนประกอบ หลังจากนั้นจึงเพิ่มหมอลำผู้หญิง เพิ่มเนื้อหาที่ใช้ในการขับลำ ส่วนวิธีการแสดงและชื่อเรียกนั้นมีหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความนิยมและความต้องการใช้งานของแต่ละท้องถิ่นจนเกิดเป็นหมอลำประเภทต่างๆขึ้น เช่น ขับทุ้ม เป็นการแสดงหมอลำด้วยท่วงทำนองที่แช่มช้าของแขวงหลวงพระบาง หรือ ทำนองลำที่กระชับฉับไวอย่างลำสีพันดอนของแขวงจำปาศักดิ์ จนกระทั่งพัฒนาขึ้นเป็นการแสดงหมอลำในลักษณะของวงดนตรีลูกทุ่ง เรียกหมอลำชนิดนี้ว่า "หมอลำประยุกต์"

ด้วยเหตุที่หมอลำรูปแบบใหม่ๆที่มีการพัฒนาขึ้นจากหมอลำแบบดั้งเดิมได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ในขณะที่หมอลำแบบดั้งเดิมได้รับความนิยมน้อยลง และมีแนวโน้มว่าจะสูญ ผู้วิจัยจึงเดินทางไปหาข้อมูลเกี่ยวกับหมอลำในแขวงจำปาศักดิ์ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของลาวในอดีตและมีพื้นที่อยู่ติดกับประเทศไทยทางด้านจังหวัดอุบลราชธานี พบว่ามีหมอลำอยู่คณะหนึ่งที่ยังคงรูปแบบการแสดงหมอลำแบบดั้งเดิมอยู่ โดยมีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด หมอลำคณะนี้ มีนางทองบาง แก้วสุวัน ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าสมควรที่จะทำการวิจัยเกี่ยวกับการแสดงหมอลำคณะนี้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาทางด้านมานุษยดุริยางควิทยาต่อไป

๒. จุดมุ่งหมายในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความเป็นมาของประวัติการแสดงหมอลำสีพันดอน คณะหมอลำทองบาง แก้วสุวัน เพื่อให้ทราบถึงแนวคิด ความเชื่อ บทบาทหน้าที่ของหมอลำที่มีต่อสังคม รวมไปถึงเครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงหมอลำทั้งลักษณะทางกายภาพและบทบาทหน้าที่ที่มีต่อการแสดงหมอลำ ตลอดจนท่วงทำนองของหมอลำสีพันดอน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงมานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) ซึ่งใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องได้แก่แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการถ่ายโยงทางวัฒนธรรม เครื่องดนตรี การแสดงหมอลำ และศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบว่าการแสดงหมอลำมีหลายประเภท ได้รับความนิยมในประเทศลาวและแพร่กระจายเข้าสู่ประเทศไทย ไม่เพียงแต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้นแต่ได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงกับต้องมีพระบรมราชโองการห้ามเป่าแคนใกล้เขตพระราชฐาน ในการศึกษาผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาภาคสนามโดยการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง จดบันทึกข้อมูล บันทึกเสียง ภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว ทั้งจากบ้านผู้ให้ข้อมูลและในงานแสดงจริงที่แขวงจำปาศักดิ์ และกำแพงนครเวียงจันทน์ จากนั้นจึงได้นำข้อมูลที่ได้มาสรุปและวิเคราะห์ สังเคราะห์ทั้งในด้านดนตรีและสภาพสังคม และจัดทำรายงานแบบชาติพันธุ์วรรณลักษณ์ (Ethnographic) คือมีทั้งการบรรยาย ภาพ แผนภูมิ และโน้ตเพลงประกอบ

๔. ผลการวิจัย

จากการวิจัยได้ทราบว่า การแสดงหมอลำในประเทศลาวมีหลายประเภท เช่น หมอลำคอนสะหวัน หมอลำโสม หมอลำมะหาไช เป็นต้น ส่วนหมอลำทองบาง แก้วสุวัน เป็นประเภทหมอลำสีพันดอน ซึ่งเป็นการแสดงหมอลำที่เป็นเอกลักษณ์ประจำแขวงจำปาศักดิ์ โดยหมอลำสีพันดอนนี้มีพัฒนาการมาจากลำโสม มีพ่อเฒ่าอินทิลาดกับหมื่นพมมะสานเป็นครูใหญ่ แห่งเมืองโขง แขวงจำปาศักดิ์ เป็นผู้เริ่มต้นในการพัฒนา

หมอลำทองบาง แก้วสุวัน เป็นหมอลำที่ได้รับการถ่ายทอดการแสดงหมอลำสีพันดอนมาจากหมอลำกันหาผู้เป็นตาลูกศิษย์ของพ่อเฒ่าอินทิลาด และได้ยึดเป็นอาชีพหลักมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนอาชีพเสริมของหมอลำทองบางคือ ธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง (ถนน) ที่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล

การแสดงของหมอลำทองบางจะจัดเป็นรูปของคณะอย่างหลวมๆ คือ ไม่มีชื่อคณะอย่างเป็นทางการ ถ้าเจ้าศรัทธามาติดต่อว่าจ้างให้จัดการแสดงกับหมอลำคนใดหมอลำคนนั้นก็มีหน้าที่ประสานงานกับหมอลำ หมอแคนคนอื่นๆ จึงมีหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะไปโดยปริยาย ซึ่งการแสดงของหมอลำคณะนี้มีบทบาทหน้าที่ในสังคม ๒ ประการ คือ ประการแรก มีหน้าที่เป็นมหรสพเพื่อความบันเทิงในงานต่างๆทั้งงานมงคลและอวมงคล ส่วนใหญ่จะเป็นงานบุญประจำปี เช่นงานบุญกฐิน งานบุญผ้าป่า เป็นต้น ส่วนประการที่ ๒ มีหน้าที่เป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์ของรัฐบาลและชุมชน ตลอดจนการช่วยเผยแผ่ศาสนา รวมถึงการให้ความรู้ต่างๆด้วย โดยผ่านทางกลอนลำของหมอลำ

กลอนลำของหมอลำสีพันดอนไม่มีลักษณะโครงสร้างฉันทลักษณ์ที่แน่นอน ในกลอนลำ ๑ บท มีจำนวนวรรคได้ตั้งแต่ ๑ – ๖ วรรค และวรรคหนึ่งๆบรรจุคำได้ตั้งแต่ ๒ – ๗ คำ ทั้งยังไม่ระบุตำแหน่งสัมผัสระหว่างวรรคและสัมผัสระหว่างบทที่ชัดเจน แต่กลอนลำที่นิยมคือกลอนลำที่มีบทละ ๔ วรรค วรรคละ ๔ – ๖ คำ สัมผัสระหว่างวรรคอยู่ที่คำสุดท้ายของวรรคต้นสัมผัสกับคำที่ ๓ และ/หรือคำสุดท้ายของวรรคถัดไป ส่วนสัมผัสระหว่างบทอยู่ที่คำสุดท้ายของบทต้นกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ ในบทถัดไป

เครื่องดนตรีประกอบการแสดงหมอลำสีพันดอนมีชนิดเดียว คือ แคน ประเภทแคนแปดเป็นเครื่องดนตรีประเภทลิ้นอิสระ (Free Reeds) นักดนตรีผู้เป่าแคนเรียกว่า หมอแคน มีหน้าที่เป่าแคนเป็นทำนองแคนสอดประสานกับทำนองลำของหมอลำ นอกจากนั้นทำนองแคนยังช่วยคั่นจังหวะเพื่อให้หมอลำคิดกลอนลำและมีโอกาสพักเสียงระหว่างลำ แคนแต่ละดวงยังมีหน้าที่ตั้งเสียงให้แก่หมอลำด้วย เนื่องจากการแสดงหมอลำจะยึดเสียงของหมอลำเป็นหลัก หมอแคนจะต้องหาแคนที่มีเสียงอยู่ในบันไดเสียงเดียวกันกับหมอลำ ดังนั้นในการแสดงแต่ละครั้งหมอแคนจึงจำเป็นต้องเตรียมแคนไปให้เท่ากับจำนวนบันไดเสียงของหมอลำ

โครงสร้างของทำนองลำสีพันดอนแบ่งเป็น ๔ ส่วน ได้แก่ ๑) ทำนองนำ เป็นทำนองเฉพาะของแคนเป่านำเพื่อเป็นการตั้งเสียงให้แก่หมอลำ ๒) ลำเกริ่น เป็นการลำเริ่มต้นของหมอลำ

ช่วงสั้นๆประมาณ ๓ - ๑๐ บทสอดประสานกับทำนองของแคน เนื้อหาของกลอนลำจะเป็นการกล่าวนำเพื่อเชื่อมโยงถึงเนื้อหาในตอนต่อไป ๓) ลำเนื้อเรื่อง มีลักษณะทำนองลำและทำนองแคนหมือนกับลำเกริ่นแต่จะมีความยาวมากกว่าและมีเนื้อหากลอนลำขยายความจากลำเกริ่น ๔) ลำลงจบ มีทำนองตอนต้นเหมือนกับลำเกริ่นและลำเนื้อเรื่องแต่จะมีเพียงบทเดียว

ลักษณะทำนองลำและทำนองแคนของลำสีพันดอน มีความคล้ายคลึงกันตลอดทั้งกลอนลำ มีความแตกต่างกันบางประการ ได้แก่ ๑) ทำนองนำจะมีเฉพาะแคนไม่มีการลำ ๒) ตอนท้ายทำนองเกริ่นจะทอดจังหวะลง ทั้งเสียงลำและเสียงแคน โดยผันไปตกเสียงที่ ๔ ของกลุ่มเสียง ๓) ทำนองลำลงจบมีความยาวเพียง ๑ บท วรรคสุดท้ายทอดจังหวะให้ช้าลงแล้วผันเสียงให้ไปตกที่เสียงที่ ๔ ของกลุ่มเสียง

หมอลำสีพันดอน มีสื่อสร้างเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงร้อง กับเสียงแคนซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประเภทลิ้นอิสระ ใช้ระบบ ๕ เสียง ที่ใกล้เคียงกับระบบ Pentatonic ในการประดิษฐ์ทำนองที่มีความเชื่อมโยงกันด้วยจังหวะที่สม่ำเสมอและทอดช้าลงในตอนท้ายของทำนองลำเกริ่นกับทำนองลำลงจบ ผิวพรรณเป็นแบบ Homophony Drone Harmony จังหวะสม่ำเสมอและไม่มีการใช้เครื่องประกอบจังหวะ

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่องหมอลำสีพันดอน: กรณีศึกษาหมอลำคณะทองบาง แก้วสุวัน เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยมีความรู้สึกว่า การทำงานวิจัยในต่างประเทศ เป็นการเปิดโลกทัศน์ของผู้วิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยที่ประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงอย่างประเทศลาวซึ่งมีฐานะเป็นบ้านพี่เมืองน้องกับไทยมาช้านาน เป็นการสร้างสัมพันธไมตรีที่ดีให้เกิดแก่ประชาชนของทั้งสองประเทศ และยังเป็นการให้กำลังใจแก่ศิลปินท้องถิ่น ในการที่จะสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นมรดกอันล้ำค่าของโลกอีกด้วย

ตลอดระยะเวลา ๓ ปีที่ผู้วิจัยได้ทำงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยมีโอกาสเดินทางไปประเทศลาวและติดต่อคบหากับคนลาวหลายครั้งหลายหน ทำให้ผู้วิจัยทราบว่า สภาพสังคมและเศรษฐกิจของประเทศลาวนั้นยังเป็นลักษณะที่จะต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ดังนั้นการที่ผู้หนึ่งผู้ใดจะมา

ให้ความสนใจแก่การอนุรักษ์ สืบสานและพัฒนาเกี่ยวกับเรื่องราวของศิลปวัฒนธรรมจึงเป็นไปได้ยาก การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลทำงานวิจัยจะต้องอาศัยทุนทรัพย์ค่อนข้างมาก ทั้งค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าใช้จ่ายในการติดต่อกับหน่วยงานของราชการ (ลาว) ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการยอมรับในตัวผู้วิจัยให้เป็นบุคคลในชุมชน แต่ถึงอย่างไรก็ตามผู้วิจัยก็ยังมีความชื่นชมในอัธยาศัยไมตรีอันดียิ่งของคนลาว ทุกคนที่ผู้วิจัยได้รู้จักล้วนแต่แสดงความมีน้ำใจโอบอ้อมอารีแก่ผู้วิจัยด้วยกันทั้งสิ้น

ลักษณะนิสัยของคนลาวสามารถนำการแสดงหมอลำสีพันดอนมาเป็นตัวเปรียบเทียบได้เป็นอย่างดี ที่ปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนประการหนึ่ง คือ การแสดงหมอลำสีพันดอนนั้นจะดำเนินการแสดงอย่างเรียบง่าย ไม่มีพิธีรีตองที่ยุ่งยากซับซ้อน เน้นความงาม ความคมคายของภาษาที่ใช้ ซึ่งตรงกับอุปนิสัยของคนลาวที่เป็นคนที่รักความสบาย หรือที่เรียกว่า “กินง่ายอยู่ง่าย” ไม่มีพิธีรีตองมากนัก ชอบสิ่งสวยๆงามๆ เหตุนี้จึงทำให้เด็กวัยรุ่นมักจะมีความหลงใหลในวัตถุและตามสมัยนิยม ซึ่งกระแสวัตถุนิยมจะหลั่งไหลมาทางสื่อโดยมีประเทศไทยเป็นทางผ่าน

การติดกับกระแสการบริโภควัตถุนิยมเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง กอปรกับสภาพสังคมที่ยังต้องดิ้นรนเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ท่ามกลางสภาพสังคมที่มีค่าครองชีพที่สูงขึ้นทุกวันๆ การจัดกิจกรรมงานพิธีต่างๆจึงจำเป็นต้องประหยัดโดยการตัดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นออกอีกประการหนึ่ง เป็นปัจจัยที่ทำให้ศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติค่อยเสื่อมความนิยมลง และอยู่ในสภาพที่ใกล้จะสูญสิ้นไปเต็มที

ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยในครั้งนี้ คงจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยทำให้คนลาวหันมาให้ความสำคัญแก่ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติของตนเอง และช่วยกระตุ้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์ให้มีมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ตลอดระยะเวลา ๓ ปี ที่ผู้วิจัยมีโอกาสได้ศึกษาวัฒนธรรมทางด้านดนตรี สังคมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนลาว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการสืบสาน อนุรักษ์ และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมลาวให้คงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศลาว ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และของโลกสืบไป ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อรัฐบาลลาว

๑.๑ รัฐบาลลาวควรบรรจุวิชาดนตรี-นาฏศิลป์ ศิลปะประจำชาติเข้าเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับของประเทศ เพื่อเป็นทางเลือกให้แก่เยาวชนในรุ่นต่อๆไปจะได้มีโอกาสรู้จัก ศึกษา และพิจารณาเลือกและหาแนวทางอนุรักษ์ต่อไปในอนาคต

๑.๒ ยกย่อง ส่งเสริมศิลปินผู้มีความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับของท้องถิ่น ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีขวัญกำลังใจที่จะสืบสานและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมสืบต่อไป

๑.๓ รวบรวมศิลปิน ศึกษาประวัติและผลงานของศิลปินท้องถิ่นที่มีความสามารถจัดเก็บอย่างเป็นระบบเพื่อสะดวกแก่การศึกษาค้นคว้าและช่วยมิให้ศิลปะเหล่านั้นสูญหายไป

๑.๔ ส่งเสริมการทำงานวิจัยเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมภายในประเทศอย่างจริงจัง โดยการให้ทุนสนับสนุนที่เพียงพอแก่ผู้วิจัย และสนับสนุนผู้ที่สนใจเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยให้มีโอกาสไปศึกษาเทคนิควิธีวิจัยที่ทันสมัยในต่างประเทศ

๑.๕ ผลิตรายการโทรทัศน์เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณภาพน่าสนใจติดตามชมออกแพร่ภาพอย่างสม่ำเสมอ

๒. ข้อเสนอแนะต่อสาธารณชน

๒.๑ ร่วมกันจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมชุมชนขึ้น เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงวิชาการเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น

๒.๒ จัดการแสดงศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น สับเปลี่ยนหมุนเวียนไปตามแต่โอกาสจะอำนวยอย่างสม่ำเสมอในช่วงเวลาที่เหมาะสม เช่นทุกเย็นวันศุกร์ต้นเดือน เป็นต้น เพื่อเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจแก่คนในชุมชน เป็นแหล่งศึกษาของผู้สนใจ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

๒.๓ ใช้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนเป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์ชุมชน เช่น ข่าวสารการประชาสัมพันธ์กิจกรรมทุกกิจกรรมของชุมชนจะต้องใช้วิธีประชาสัมพันธ์ด้วยทำนองลำสีพันดอนเพื่อสร้างเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เป็นต้น

๒.๔ จัดกิจกรรมการประกวดแข่งขันทางด้านศิลปวัฒนธรรมแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป เพื่อกระตุ้นความสนใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เกิดแก่คนในชุมชน

๒.๕ ปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ ผ่านการอบรมสั่งสอนของครู- อาจารย์ในโรงเรียน พ่อแม่ผู้ปกครอง ด้วยการชี้นำให้เห็นถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ให้เห็นประโยชน์และภาคภูมิใจในความเป็นผู้มีวัฒนธรรม และแสดงตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรม

๓. ข้อเสนอแนะในการทำการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป

๓.๑ การทำวิจัยครั้งนี้ เป็นการทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหมอลำสีพันดอน ทั้งผู้ให้ข้อมูลและภาษาที่ใช้ในการแสดงล้วนเป็นภาษาลาวทั้งสิ้น ดังนั้นผู้ที่จะทำการศึกษาต่อไปจำเป็นจะต้องมีความรู้พื้นฐานหรือมีความสนใจเกี่ยวกับภาษาลาวเป็นภาษาที่ ๓ ด้วย

๓.๒ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยยังพบข้อมูลอีกหลายอย่างที่น่าสนใจทำการศึกษาวิจัยต่อไป เช่น การเรียนการสอนดนตรีในประเทศลาว (โรงเรียนสร้างครูศิลปะและโรงเรียนศิลปะดนตรีแห่งชาติ เวียงจันทน์) การแสดงอิเกลาว ที่เมืองโขง แขวงจำปาศักดิ์ (ອິເກລາວ คือการแสดงชนิดหนึ่งของลาว ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากกัมพูชา ลักษณะและวิธีการแสดงคล้ายกับละครรำของไทย เรื่องที่ใช้แสดงเป็นเรื่องจักรๆวงศ์ๆ อาทิ เรื่องสินไซ (สังข์ศิลป์ชัย) เรื่องพระลักษมณ์พระราม (รามเกียรติ์) มีวงพิณพาทย์บรรเลงประกอบการแสดงและขับร้อง) และการเผยแพร่และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมลาวในแขวงจำปาศักดิ์ (กองศิลปากรและสถานีโทรภาพ แขวงจำปาศักดิ์)

๓.๓ ในเรื่องค่าใช้จ่ายดังที่ได้กล่าวไปแล้วในส่วนของการอภิปรายผล ผู้ที่สนใจทำการวิจัยในประเทศลาวจะต้องพิจารณาเลือกระหว่างการได้เป็นบุคคลในชุมชน ได้รับความไว้วางใจในการติดต่อสอบถาม การเข้าหาแหล่งข้อมูล รวมถึงสวัสดิภาพ ความปลอดภัยในทรัพย์สินและ

ตัวผู้วิจัยเอง แต่ต้องมีค่าใช้จ่ายสูงในการซื้อหาของฝากให้แก่บุคคลต่างๆในชุมชนที่จะเข้าไปทำความรู้จัก เพื่อแสดงความเป็นญาติมิตรทุกครั้งที่ลงพื้นที่ ตามลักษณะสังคมที่ต้องการการพึ่งพาอาศัยกันประการหนึ่ง กับอีกประการหนึ่ง คือการเก็บข้อมูลด้วยการว่าจ้าง กล่าวคือ ในทุกๆขั้นตอนของการเก็บข้อมูล เริ่มตั้งแต่การเดินทาง ที่พัก ผู้นำทาง ผู้ให้ข้อมูล ล้วนต้องมีค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่ผู้วิจัยสามารถควบคุมให้อยู่ในกรอบที่เหมาะสมได้ แต่ข้อมูลที่ได้นั้นไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วนหรือไม่ อย่างไร

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กงเดือน เนดตะวง. ๒๐๐๒. **แคนและเสียงแคน**. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์หนุ่มลาว.

เกี๋ยว กางพระจันเพง และ คณะ. ๑๙๙๙. **ENGLISH – LAO LAO – ENGLISH DICTIONARY**. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์นครหลวงเวียงจันทน์.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. ๒๕๓๗. **แลลาว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพร่พิทยา.

คำเลื่อน สุลาวัน, ทองเพ็ด กิ่งสะดา และ แนนซี อา. กสแตโล. ๑๙๙๖. **ประเพณีศึกษาการดำรงชีวิตของเผ่ากะตูบูราณ**. เวียงจันทน์.

งามพิศ สัตย์สงวน. ๒๕๔๓. **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: รามาการพิมพ์ จำกัด.

จดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๓. ๒๕๓๐. เล่มที่ ๓, หน้า ๑๐๓.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,พระบาทสมเด็จพระ. ๒๕๓๔. **ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๓**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

_____. ๒๕๔๒. **พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดอกเบี้ย.

_____. ๒๕๔๒. **พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดอกเบี้ย.

จันทร์ฉาย ภัคอธิคม. ๒๕๒๐. **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยแรกเริ่มจนถึงสมัยธนบุรี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

จารุวรรณ ธรรมวัตร. ม.ป.ป.(ก). **คติชาวบ้านอีสาน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. ม.ป.ป.(ข). **บทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ**. สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. ม.ป.ท.

จำนง ทองประเสริฐ. ๒๕๒๕. **ภาษาของเรา ชุดที่ ๕**. กรุงเทพฯ: เฉลิมชาญการพิมพ์.

เจนดุริยางค์,พระ. ๒๕๒๔. **แบบเรียนวิชาการประสานเสียง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร.s

_____. ๒๕๒๗. **แบบเรียนดุริยางค์ศาสตร์สากล ฉบับทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร.

เจริญชัย ชนไพโรจน์. ๒๕๒๙. **ดนตรีผู้ไทย**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. ม.ป.ท.

_____. ๒๕๔๗. **เคล็ดลับการสร้างสรรค์ทำนองลำ**. ประชุมวิชาการดนตรี ครั้งที่ ๕. ม.ป.ท.

เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. ๒๕๔๗. **ดนตรีประกอบพิธีไหว้ครูลาวเดิม**. ประชุมวิชาการดนตรี ครั้งที่ ๕. ม.ป.ท.ห

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. ๒๕๔๔. **หอมกลิ่นจำปาเบิกฟ้าเมืองลาว**. กรุงเทพฯ: บริษัท ภัคธรรศ จำกัด.

เซี่ยนคำ สีหาวง. ๒๕๔๗. สัมภาษณ์. ๘ ตุลาคม ๒๕๔๗.

ณัชชา โสคติยานุรักษ์. ๒๕๔๓. **ทฤษฎีดนตรี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดวงจำปี วุฒิสุข. ๒๕๔๕. **วงพิณพาทย์หลวงพระบางสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว: กรณีศึกษาวงพิณพาทย์บ้านโพนแพง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยมหิดล.

_____. ๒๕๔๗. **ลำสีทันดอน**. ประชุมวิชาการดนตรี ครั้งที่ ๕. ม.ป.ท.

ท้วม ประสิทธิกุล. ม.ป.ป. **หลักดีตศิลป์**. กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง.

ทองบาง แก้วสุวัน. ๒๕๔๖. สัมภาษณ์, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๖

ทองใบ แตงน้อย. ๒๕๒๘. **แผนที่-ภูมิศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

ทองมี ดวนสักดา และ คณะ. ๑๙๙๗. **แบบเรียนประวัติศิสตร์ ชั้นมัธยมปีที่ ๓**. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ.

ทองสืบ ศุภะมาร์ค. ๒๕๒๘. **พงศาวดารลาว**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา. ๒๕๓๘. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓**. อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนท์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

ธนิต อยู่โพธิ์. ๒๕๓๐. **หนังสือเครื่องดนตรีไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิฆเณศ.

นิรนาม, ๒๕๓๓. **หมอลำ วิญญาณอันยิ่งใหญ่ของชาวอีสาน**. สารคดี (กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓): ๖๑

เน่ง ไซหว่าง. ๒๐๐๓. **ดนตรีพื้นเมืองเผ่าม้ง**.โรงพิมพ์ศึกษา.

ปัญญา รุ่งเรือง. ๒๕๔๖(ก). **ประวัติการดนตรีไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

_____. ๒๕๔๖(ข). **หลักวิชามานุษยดุริยางควิทยา**. ม.ป.ท.

ปางคำ. ๑๙๙๕. **สังข์ศิลป์ชัย ๑**. โรงพิมพ์ไผ่หนาม.

_____. ๑๙๙๕. **สังข์ศิลป์ชัย ๒**. โรงพิมพ์ไผ่หนาม.

พูนพิศ อมาตยกุล. ๒๕๒๔. **สยามสังคีต**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.

ไพบูลย์ แพงเงิน. ๒๕๓๔. **กลอนลำ ภูมิปัญญาของอีสาน**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

มนตรี โคตรคันทา. ๒๕๔๗. หมอลำศิลปะพื้นบ้านที่ไม่มีวันตาย (Online). แหล่งที่มา: www.isangate.com/index2.html.

มนตรี ตราโมท. ๒๕๐๗. **ศัพท์สังคีต**. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร.

_____. ๒๕๔๕. **คำบรรยายวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

มนตรี ตราโมท และ วิเชียร กุลตัณฑ์. ๒๕๒๓. **ฟังและเข้าใจเพลงไทย**. ม.ป.ท. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ขุนทรงสุขภาพ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๓).

มานพ วิสุทธิแพทย์. ๒๕๓๔. **ดนตรีไทยวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์. (ที่ระลึกงานดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ ๒๒).

โยซิยูกิ มาซูฮารา. ๒๕๔๖. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้าง**. กรุงเทพฯ: บริษัทพิฆเณศ พริ้นท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด.

ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๔๒. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

เรณู โกศินานนท์. ๒๕๔๕. **เพลงไทยไพเราะ**. กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

วันนา แก้วพิลม. ๒๕๔๗. สัมภาษณ์, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๗

วิมลพรรณ ปีตธวัชชัย. ๒๕๔๘. **ฮีตสิบสอง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ศรีศักร วัลลิโภดม. ๒๕๔๐. **แอ่งอารยธรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ: บริษัทพิฆเณศ พริ้นท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด.

ศิลปากร, กรม. ๒๕๓๙. **ช้างต้น สัตว์มงคลแห่งพระจักรพรรดิ เล่ม ๑**. ม.ป.ท.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. ๒๕๓๖. **ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์.

สุเนด โพทิสาน และ คณะ. ๒๐๐๐. **ปะหวัดสาดลาว**. โรงพิมพ์แห่งรัฐ.

สุรศักดิ์ พิมพ์เสน. ๒๕๓๓. **แคน มหัศจรรย์แห่งเครื่องดนตรีอีสาน**. สารคดี (กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓): ๘๖

สุวิทย์ ธีรศาศวัต. ๒๕๔๓. **ประวัติศาสตร์ลาว ๑๗๗๕-๑๙๗๕**. กรุงเทพฯ: ธีระการพิมพ์.

อมรา พงศาพิชญ์. ๒๕๔๗. **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อ่อนแก้ว นวนนะวง และ คณะ. ๑๙๙๘. **แบบเรียนภาษาลาว ชั้นมัธยมปีที่ ๔**. วิสาหกิจโรงพิมพ์ศึกษา.

อุทัย เทพสิทธา. ๒๕๐๙. **ความเป็นมาของไทย-ลาว**. กรุงเทพฯ: ประพาสต้นการพิมพ์.

อุทิศ นาคสวัสดิ์. ๒๕๑๔. **ทฤษฎีและการปฏิบัติดนตรีไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

Diagram Group. 1976. **Musical instrument of the world**. New York, USA.: Facts On File, Inc.

Kerr, Allen D. 1992. **Lao-English Dictionary**. Bangkok, thailand: White Lotus co.,Ltd..

Marcus, Russell. 1994. **วัดจะนานุกม อังกิด-ลาว ลาว-อังกิด**. Singapore.

Miller, terry E. 1985. **Traditional music of the Lao**. Connecticut, USA.: Greenwood Press Westport.

Miller, terry E. and Williams Sean. 1998. **The Garland Encyclopedia of World Music Volume 4 Southeast Asia**. New York, USA.: Garland publishing, Inc.

Sadie, Stanley. 1980. **The New Grove Dictionary of Music and Musicians**. London: Macmillan Publishers Limited.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
โน้ตลำสีพันดอน: วีรกรรมด่านวังเต่า

วีรกรรมด่านวังเต่า
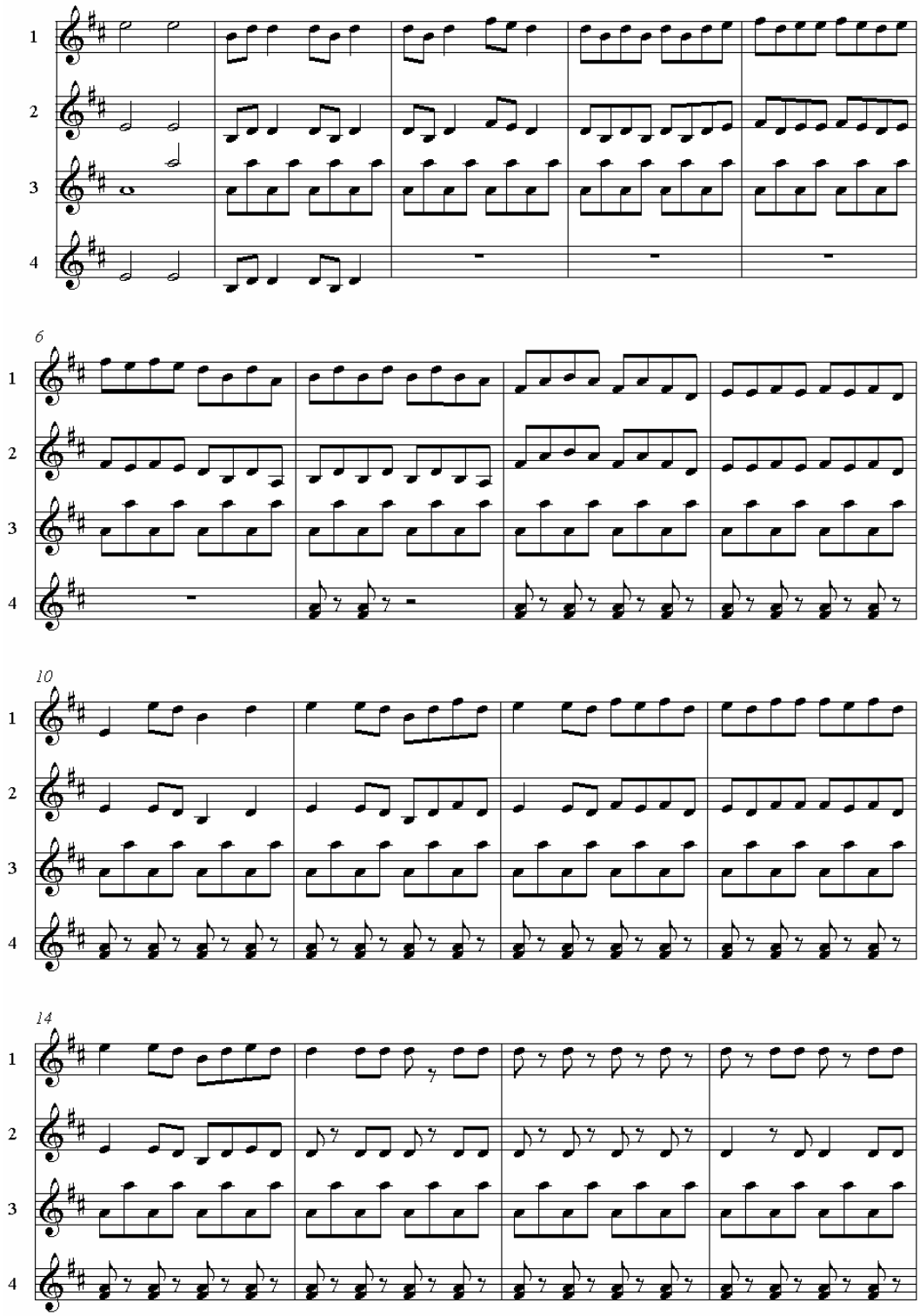
2
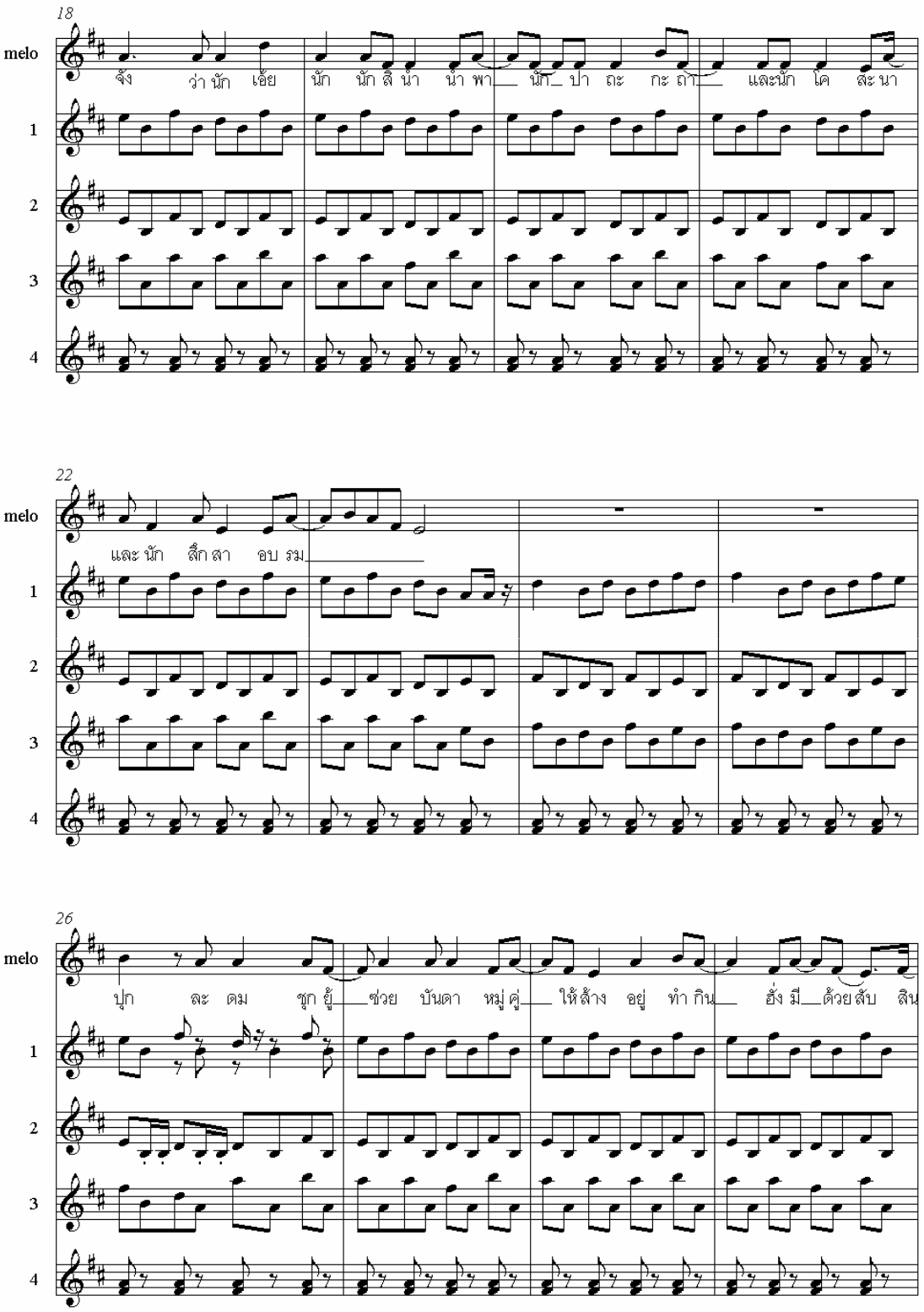
18
melo
จัง ว่า นัก เอ้ย นัก นัก สี น่า น่า พา นัก ป่า ถะ กะ ถา และนัก โค ละ นา
1
2
3
4
22
melo
และ นัก สึก สา อบ รม
1
2
3
4
26
melo
ปุก ละ ดม ชุก ยู้ ช่วย บันดา หมู่ คู่ ให้ ล้าง อยู่ ทำ กิน อั่ง มี ด้วย สับ สิน
1
2
3
4
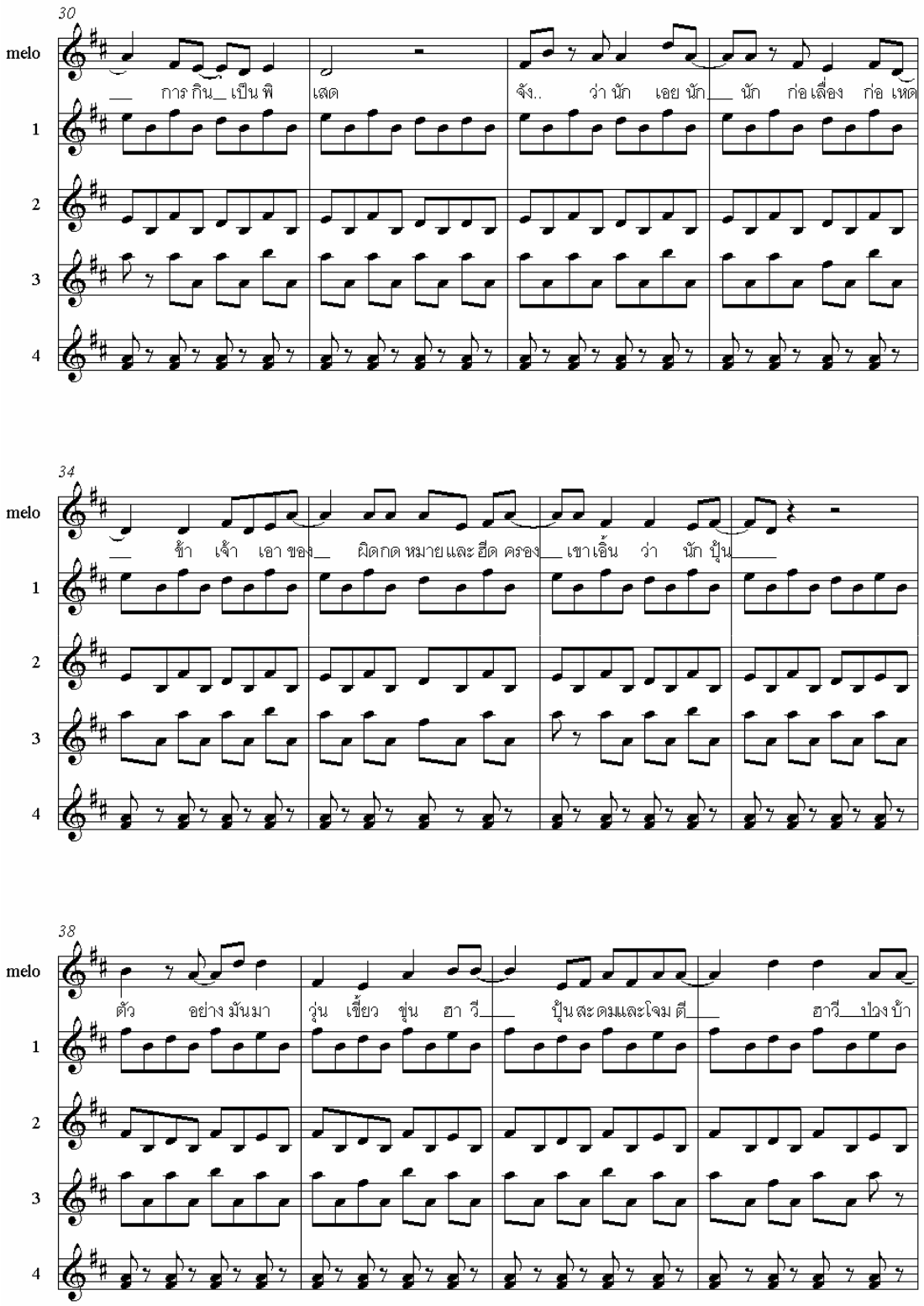
30
melo
1
2
3
4
การ กิน เป็น พิ
เลด
จัง..
ว่า นัก
เอย นัก
นัก
ก่อ เลื่อง
ก่อ เหด
34
melo
1
2
3
4
ข้า
เจ้า
เอา ของ
ผิดกด หมาย และ ฮีด ครอง
เขา เอิ้น
ว่า
นัก ปุ้น
38
melo
1
2
3
4
ตัว
อย่าง มันมา
วุ่น
เขี้ยว
ขุ่น
ฮา วี
ปุ้น สะ ดม และ โจม ตี
ฮา วี
ป่วง บ้า

4
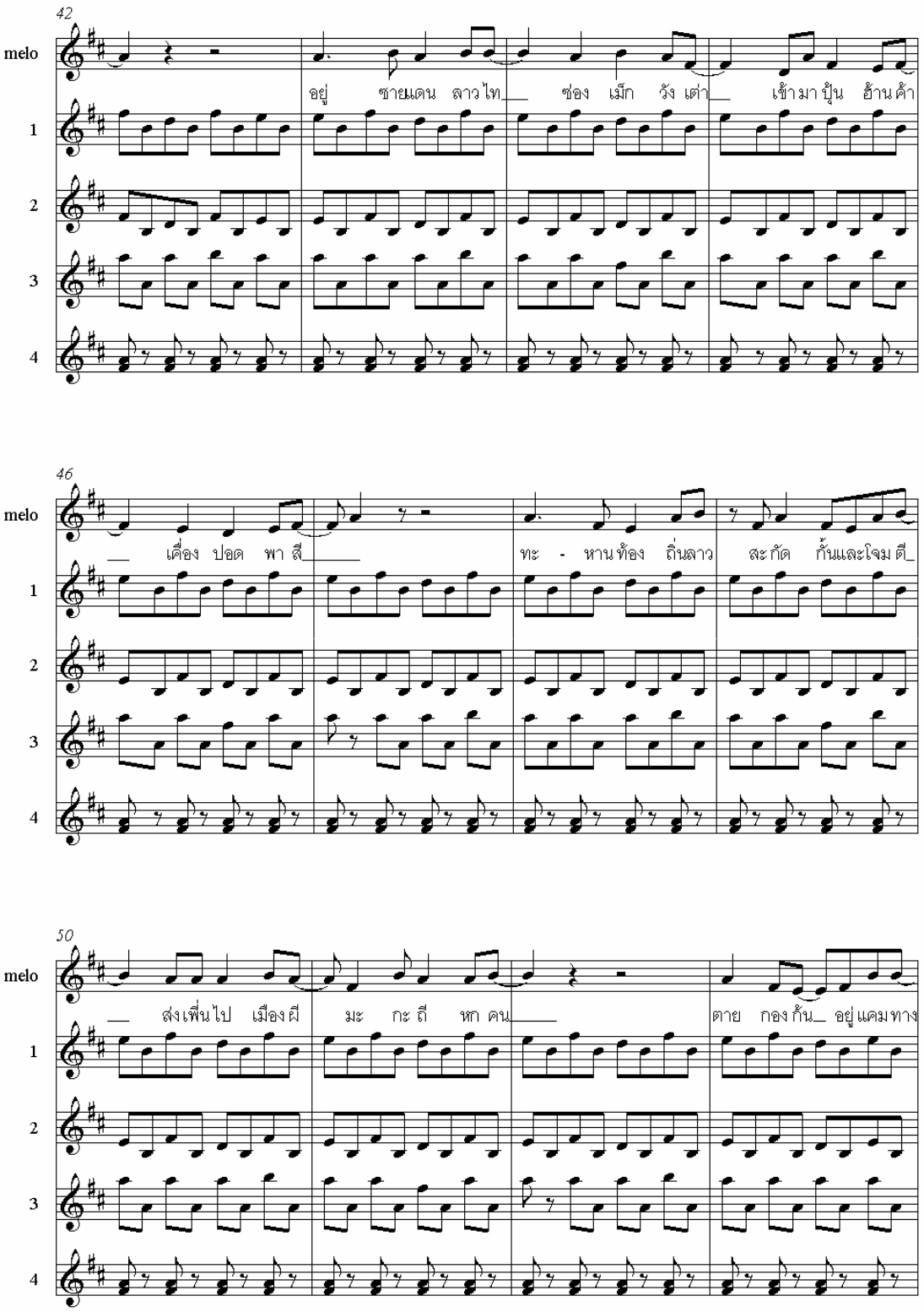
42
melo
1
2
3
4
อยู่ ชายแดน ลาว ไท ซ่อง เม็ก วัง เต่า เข้า มา ปุ้น ฮ้าน ค้า
46
melo
1
2
3
4
เคื่อง ปอด พา สี ทะ - หาน ท้อง ถิ่น ลาว สะ กัด กั้น และ โจม ตี
50
melo
1
2
3
4
ส่ง เพื่น ไป เมือง ผี มะ กะ ถี หก คน ตาย กอง กั้น อยู่ แคม ทาง
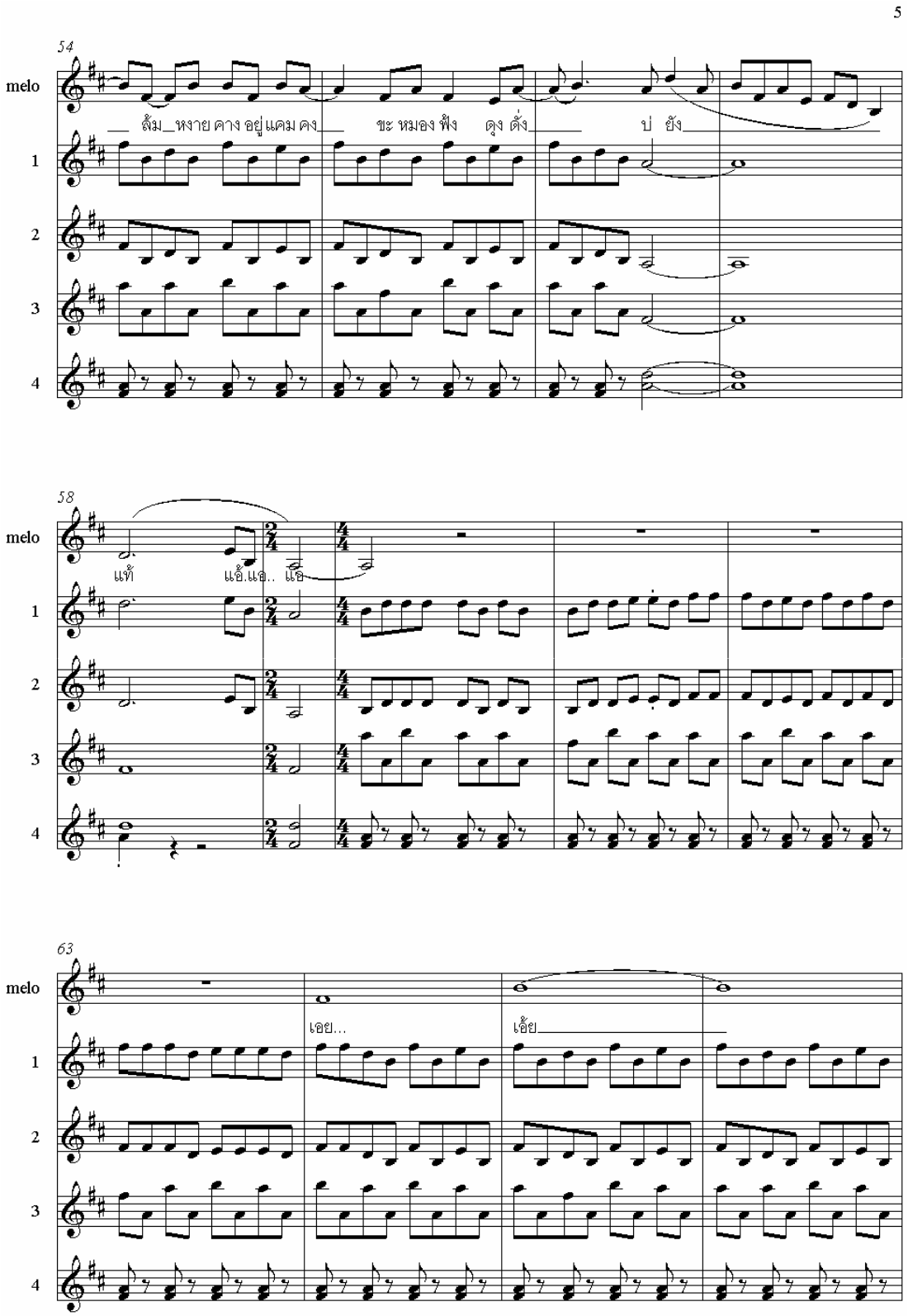
54
melo
1
2
3
4
ล้ม_หงาย คาง อยู่ แคม คง
ขะ หมอง ฟัง
ดุง ดั่ง
บ่ ยัง
58
melo
1
2
3
4
แท้
แอ้.แอ..
แอ
63
melo
1
2
3
4
เอย...
เอ้ย

6
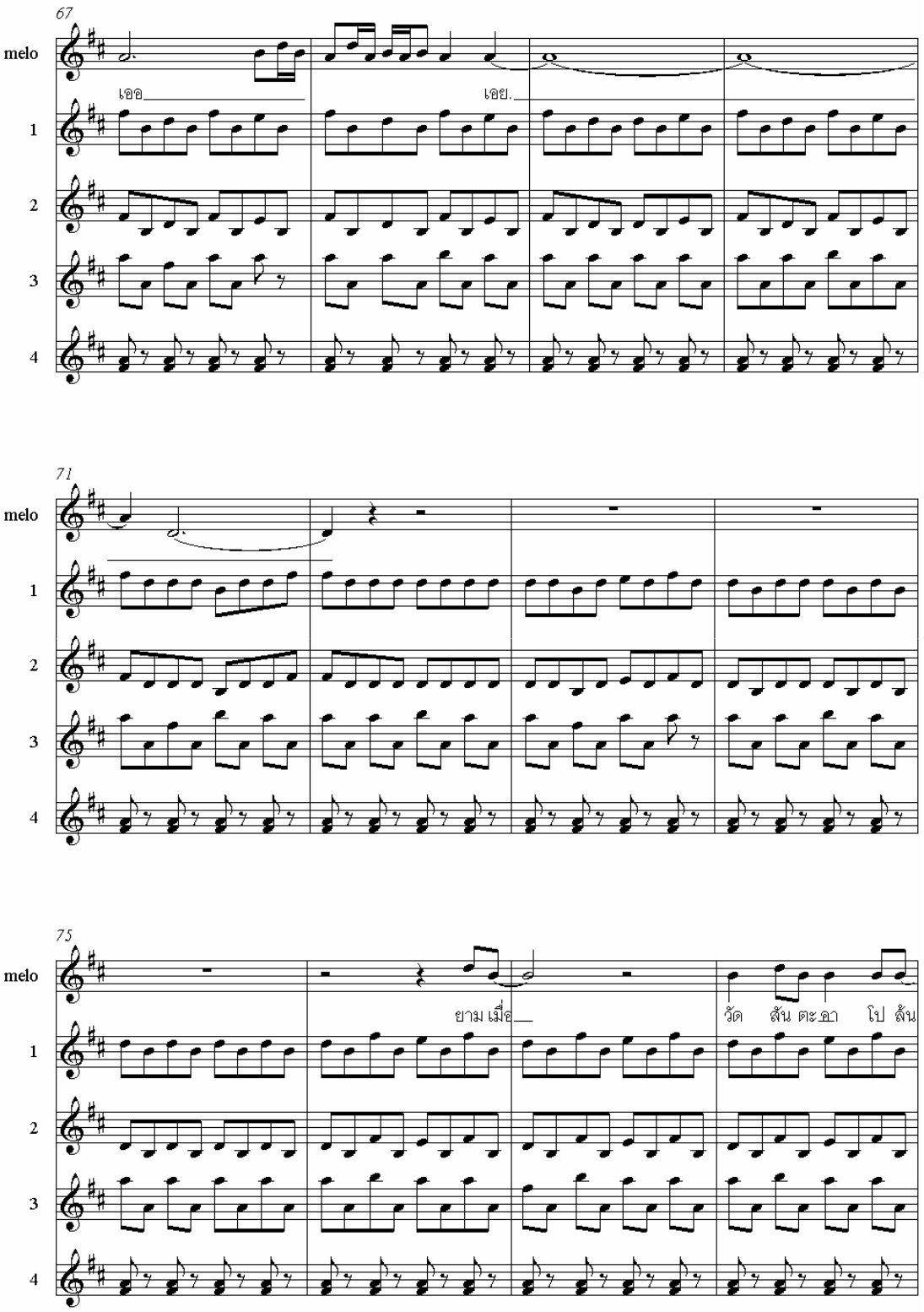
67
melo
เออ
เอย.
1
2
3
4
71
melo
1
2
3
4
75
melo
ยาม เมื่อ
วัด สัน ตะ อา โป ลัน
1
2
3
4
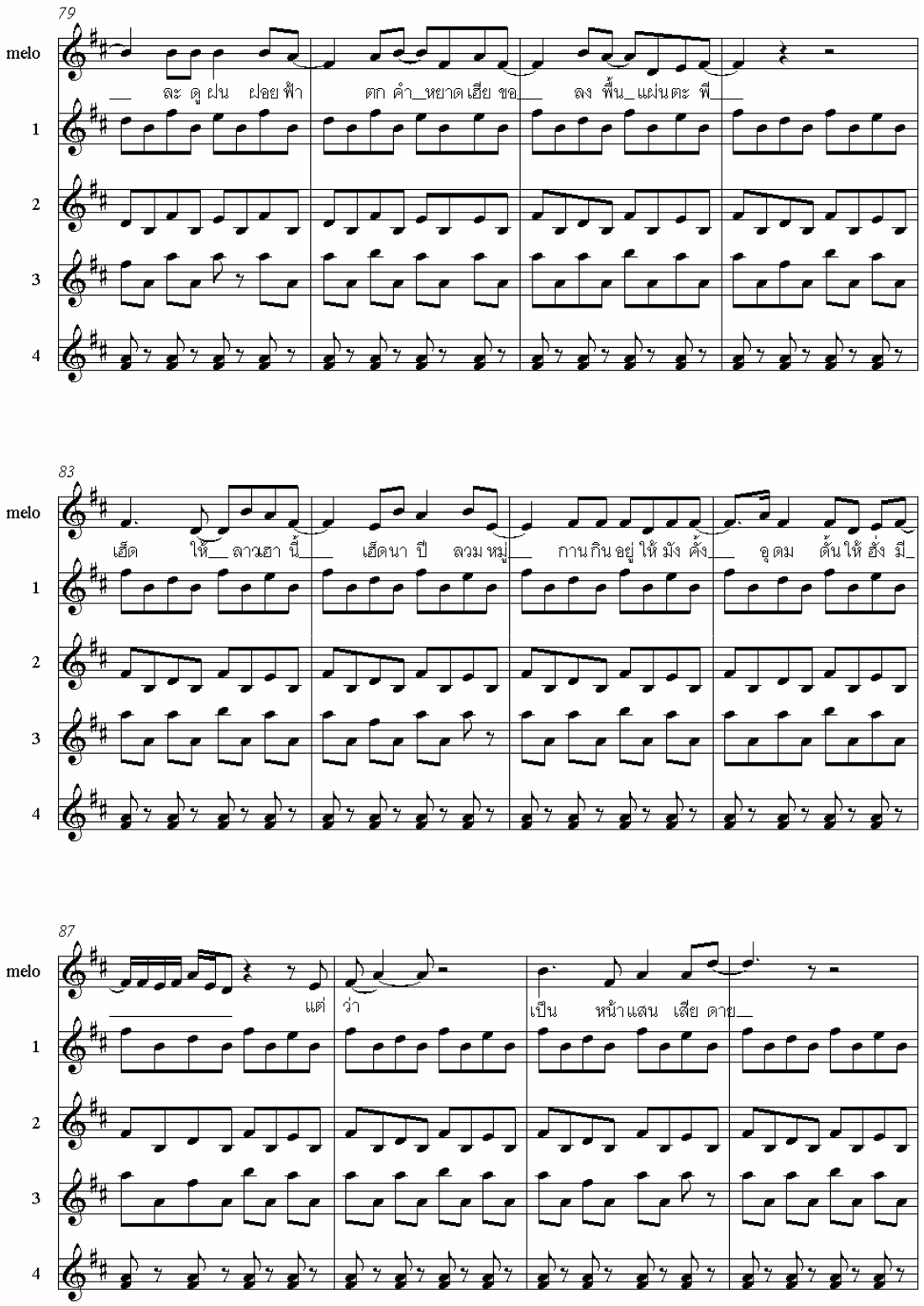
79
melo
1
2
3
4
ละ ดู ฝน ฝอย ฟ้า ตก คำ_หยาด เฮีย ขอ_ ลง พื้น_แผ่น ตะ พี_
83
melo
1
2
3
4
เฮ็ด ให้_ลาวฮา นี้_ เฮ็ดนา ปี ลวม หมู_ กาน กิน อยู่ ให้ มัง คั้ง_ อุดม ตั้น ให้ ฮั่ง มี_
87
melo
1
2
3
4
แต่ ว่า เป็น หน้า แสน เสีย ดาย_

8
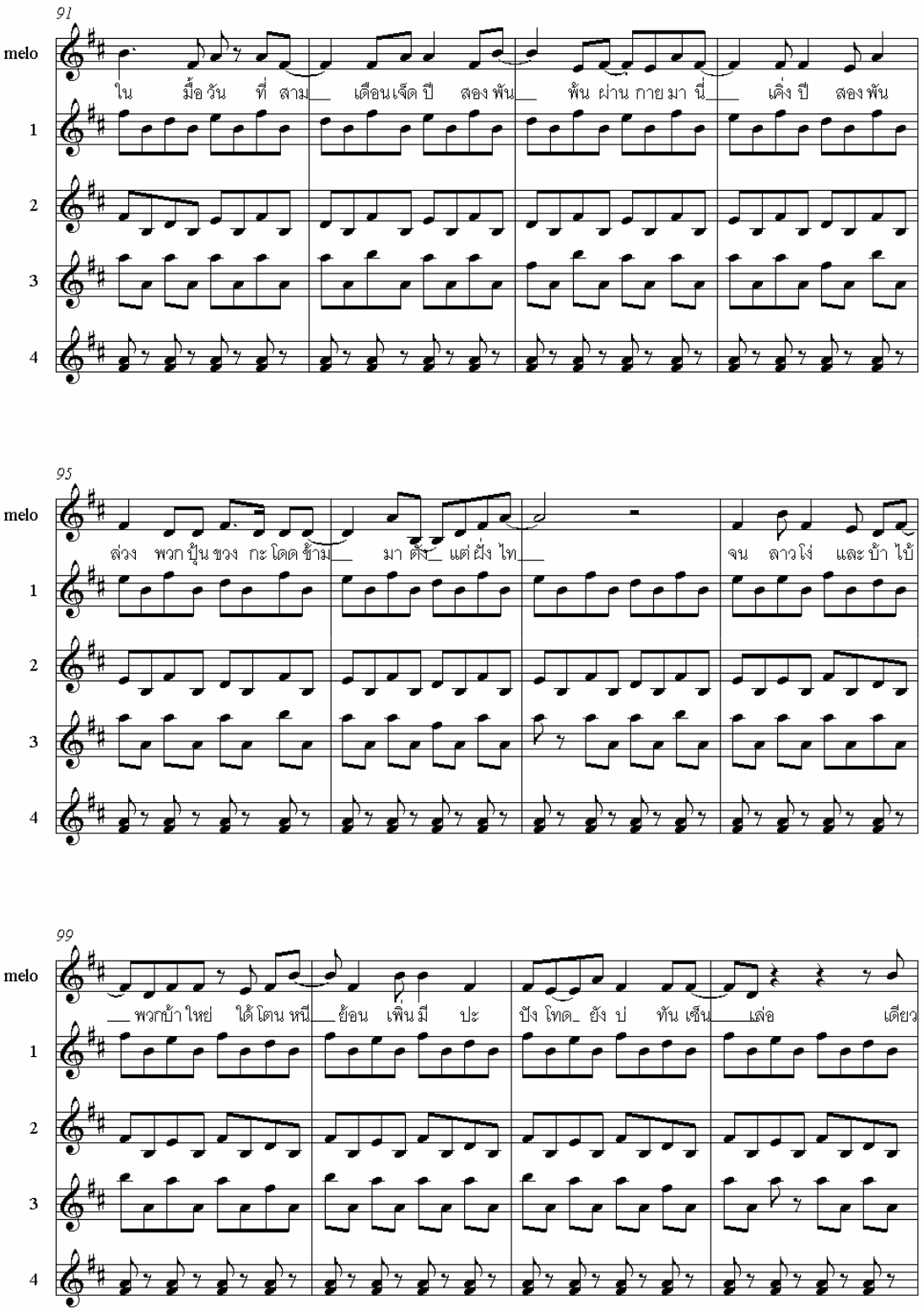
91
melo
1
2
3
4
ใน มื้อ วัน ที่ สาม เดือน เจ็ด ปี สอง พัน พัน ผ่าน กาย มา นี่ เคิ่ง ปี สอง พัน
95
melo
1
2
3
4
ล่วง พวก ปุ้น ขวง กะ โดด ข้าม มา ตั้ง แต่ ฝั่ง ไท จน ลาว โง่ และ บ้า ไบ้
99
melo
1
2
3
4
พวก บ้า ใหย่ ได้ โตน หนี ย้อน เพิ่น มี ปะ ปัง โทด ยัง บ่ ทัน เซ็น เล่อ เดียว
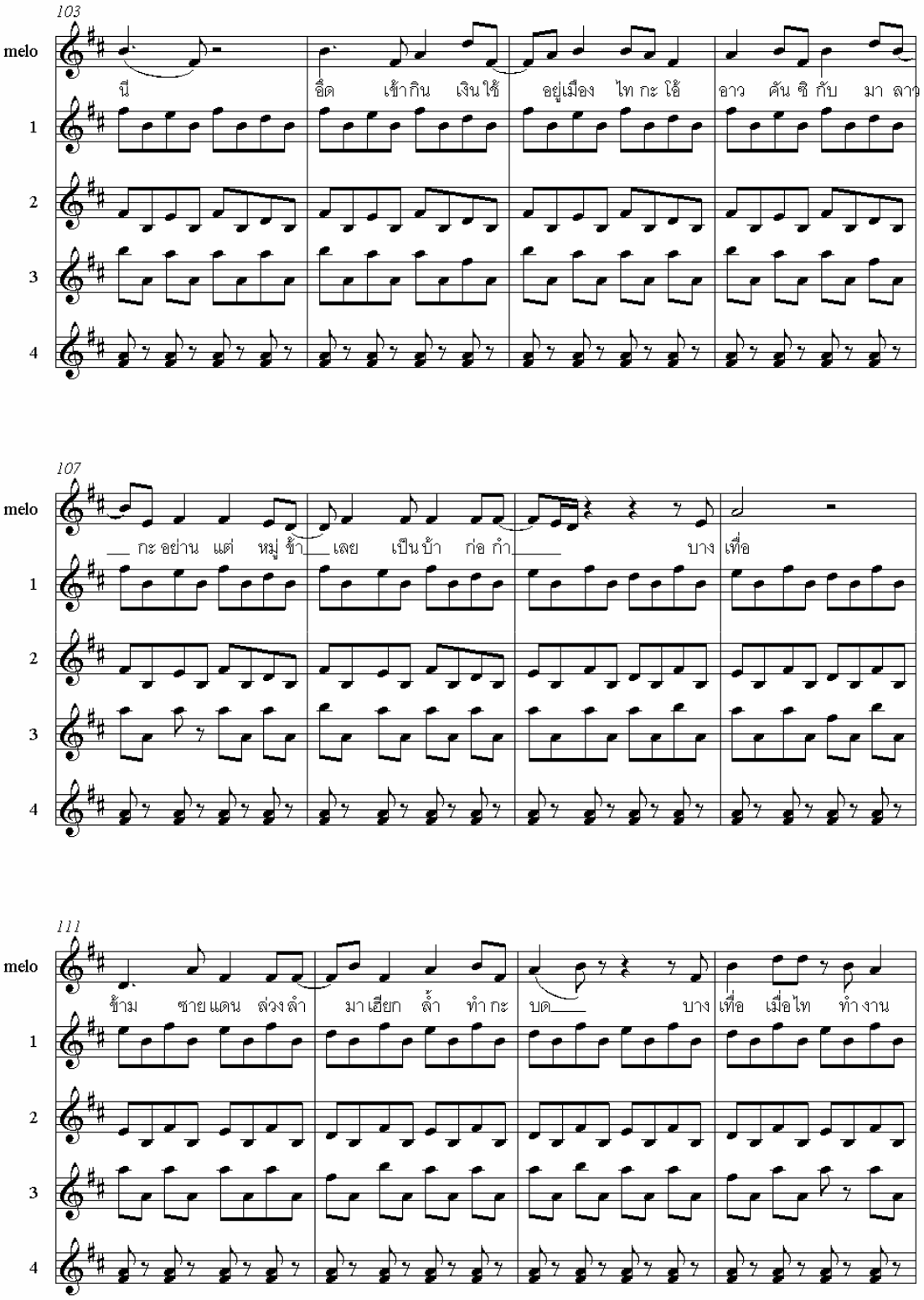
103
melo
1
2
3
4
นี อีด เข้ากิน เงินใช้ อยู่เมือง ไท กะ โอ้ อาว คัน ซิ กับ มา ลา
107
melo
1
2
3
4
กะ อย่าน แต่ หมู่ ข้า เลย เป็นบ้า ก่อ กำ บาง เที่อ
111
melo
1
2
3
4
ข้าม ซาย แดน ล่วง ลำ มา เฮียก ล้ำ ทำ กะ บด บาง เที่อ เมื่อไท ทำ งาน

10
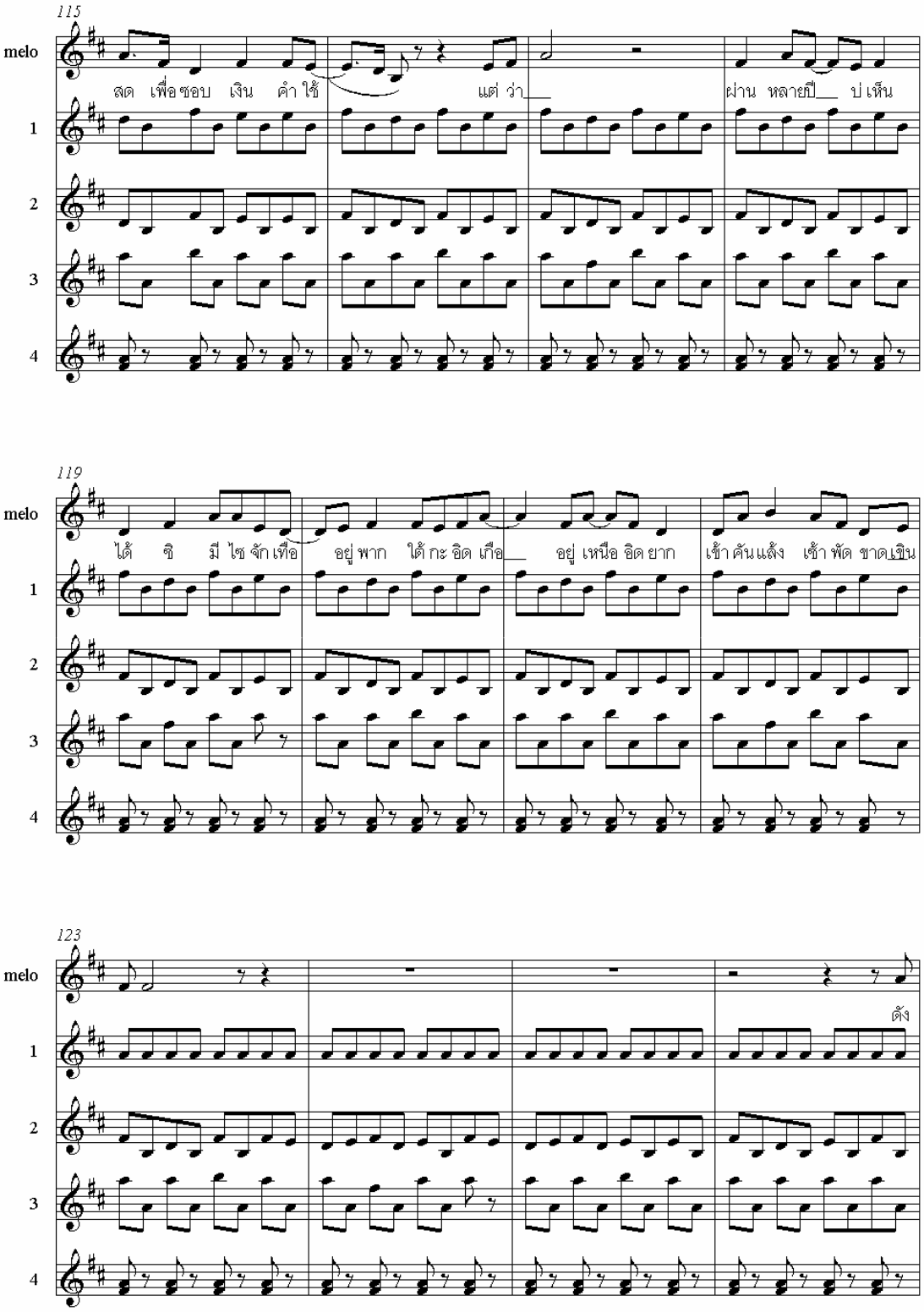
115
melo
1
2
3
4
สด เพื่อ ซอบ เงิน คำ ใช้
แต่ ว่า
ผ่าน หลายปี บ่ เห็น
119
melo
1
2
3
4
ได้ ชิ มี ไซ จัก เทื่อ
อยู่ พาก ใต้ กะ อิด เกือ
อยู่ เหนือ อิด ยาก
เข้า คันแล้ง เข้า พัด ขาดเขิน
123
melo
1
2
3
4
ตัง
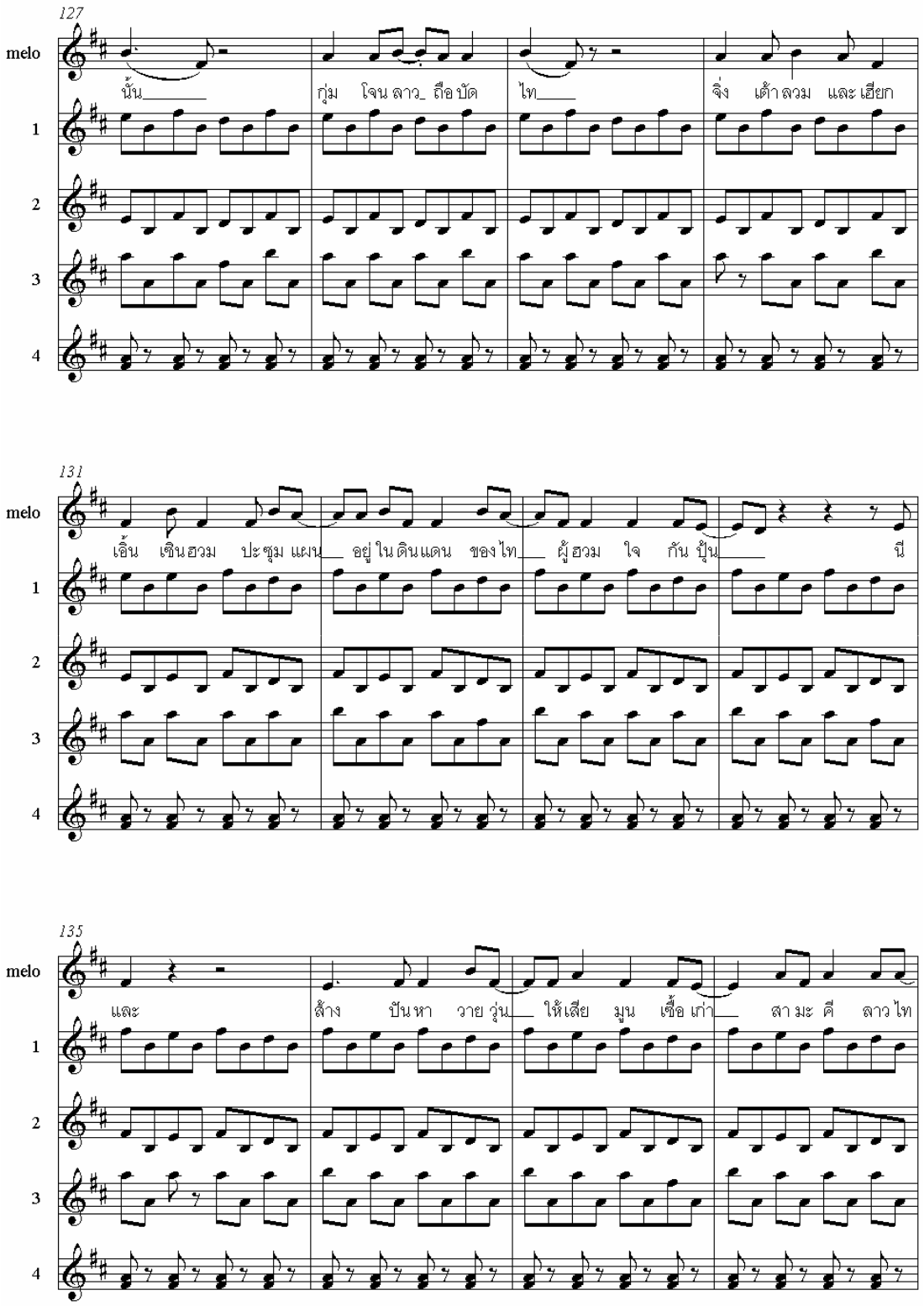
127
melo
1
2
3
4
นั้น
กุ่ม โจน ลาว_ ถือ บัด ไท
จิ่ง เต้า ลวม และ เฮียก
131
melo
1
2
3
4
เอิ้น เชิน ฮวม ปะ ชุม แผน อยู่ ใน ดิน แดน ของ ไท ผู้ ฮวม ใจ กัน ปุ้น นี
135
melo
1
2
3
4
และ
ล้าง ปัน หา วาย วุ่น ให้ เสีย มูน เชื้อ เก่า สา มะ คี ลาว ไท

12
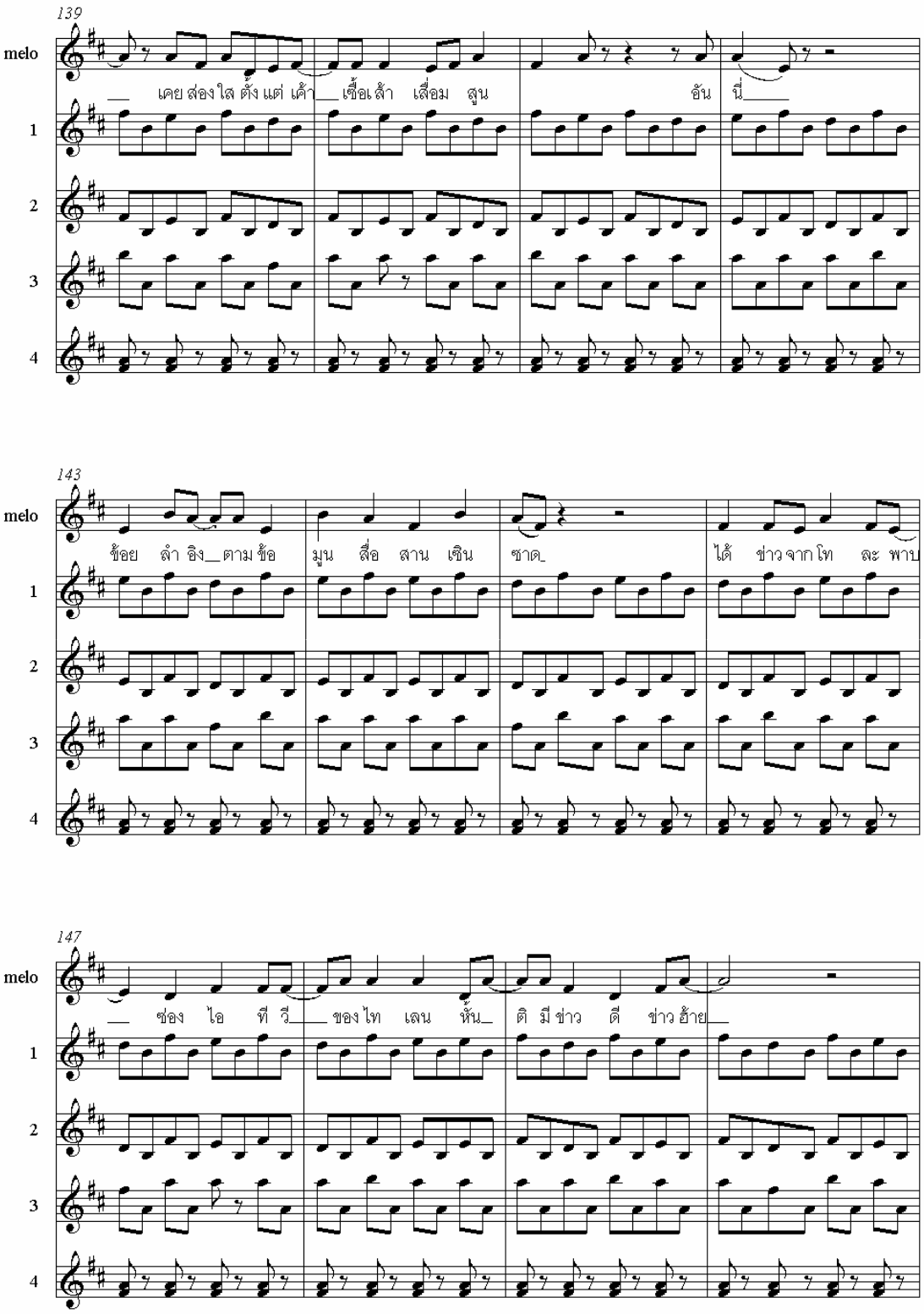
139
melo
1
2
3
4
เคย ส่อง ใส ตั้ง แต่ เค้า เชื้อ เล้า เสื่อม สูน อัน นี่
143
melo
1
2
3
4
ข้อย ลำ อิง ตาม ข้อ มูน สื่อ สาน เซิน ซาด ได้ ข่าว จาก โท ละ พาบ
147
melo
1
2
3
4
ซ่อง ไอ ที วี ของ ไท เลน หั้น ติ มี ข่าว ดี ข่าว ฮ้าย
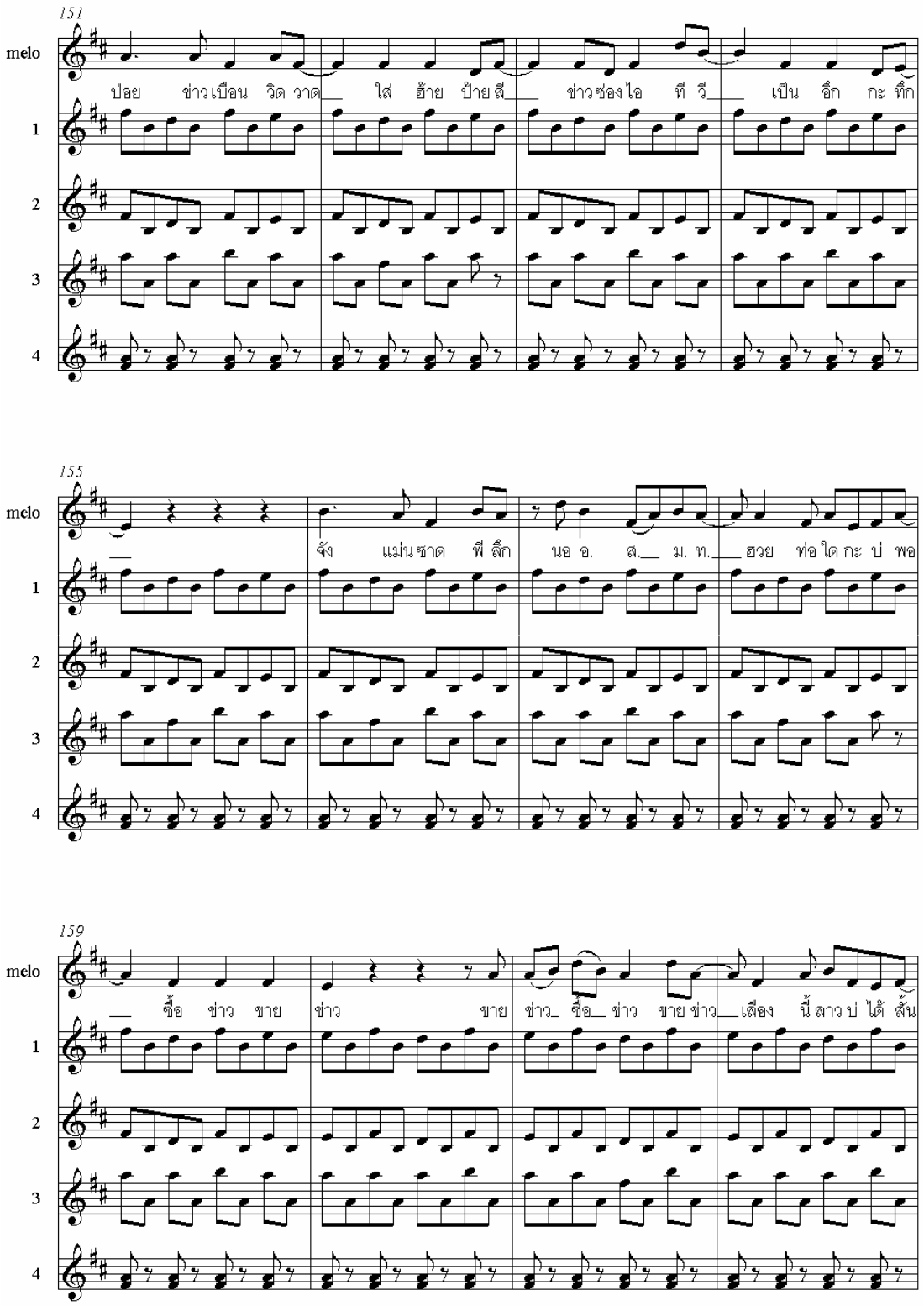
151
melo
1
2
3
4
ป่อย ข่าวเบื่อน วิด วาด ใส่ ฮ้าย ป้าย สี ข่าวซ่องไอ ที วี เป็น อึก กะ ทึก
155
melo
1
2
3
4
จัง แม่นชาด พี ลึก นอ อ. ส. ม. ท. ฮวย ท่อ ใด กะ บ่ พอ
159
melo
1
2
3
4
ซื้อ ข่าว ขาย ข่าว ขาย ข่าว ซื้อ ข่าว ขาย ข่าว เลือง นี้ ลาว บ่ ได้ สั้น

14
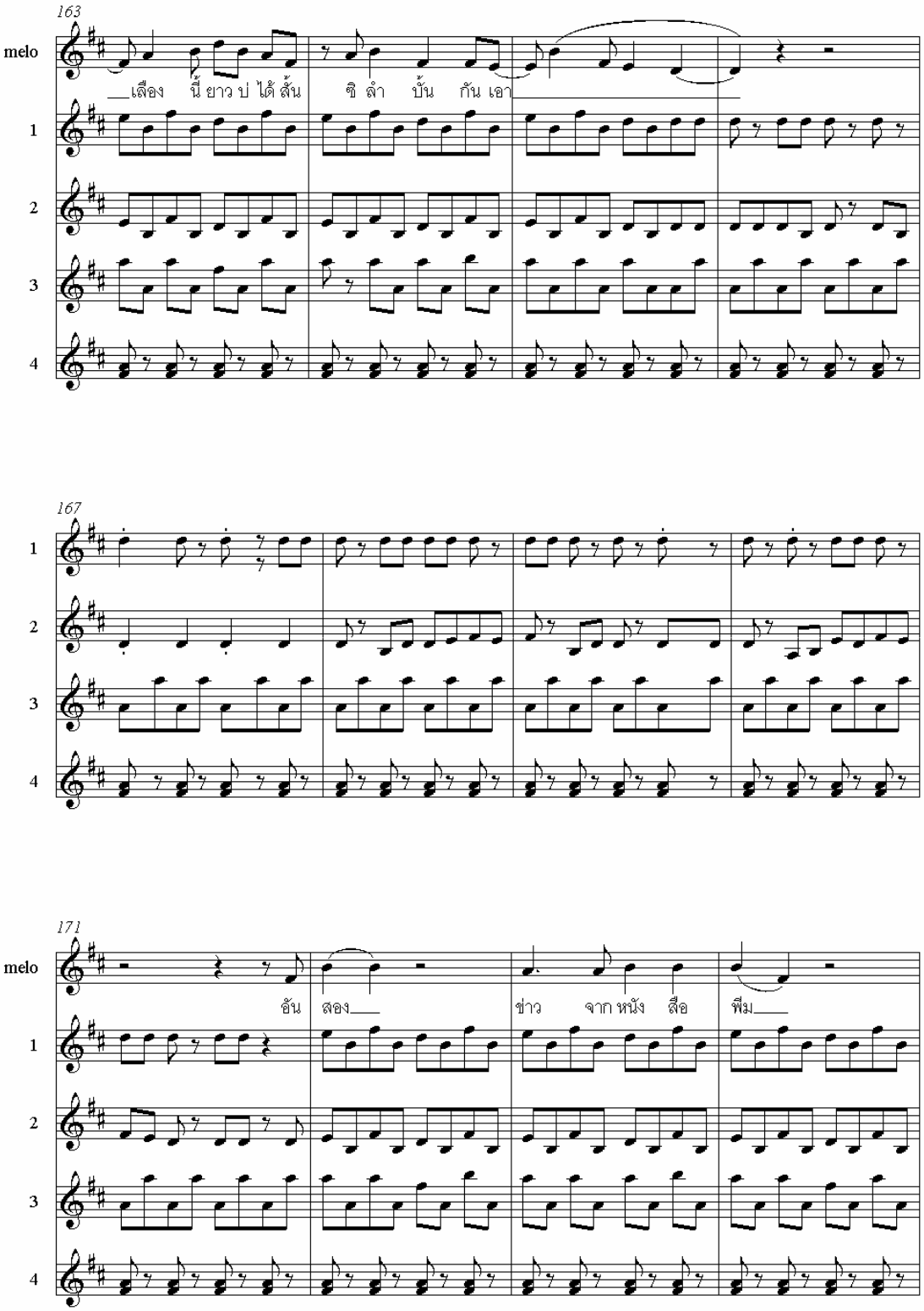
163
melo
1
2
3
4
เลือง นี้ ยาว ป ได้ สั้น
ซิ ลำ บั้น กัน เอา
167
1
2
3
4
171
melo
1
2
3
4
อัน สอง
ข่าว จาก หนัง สือ พิม
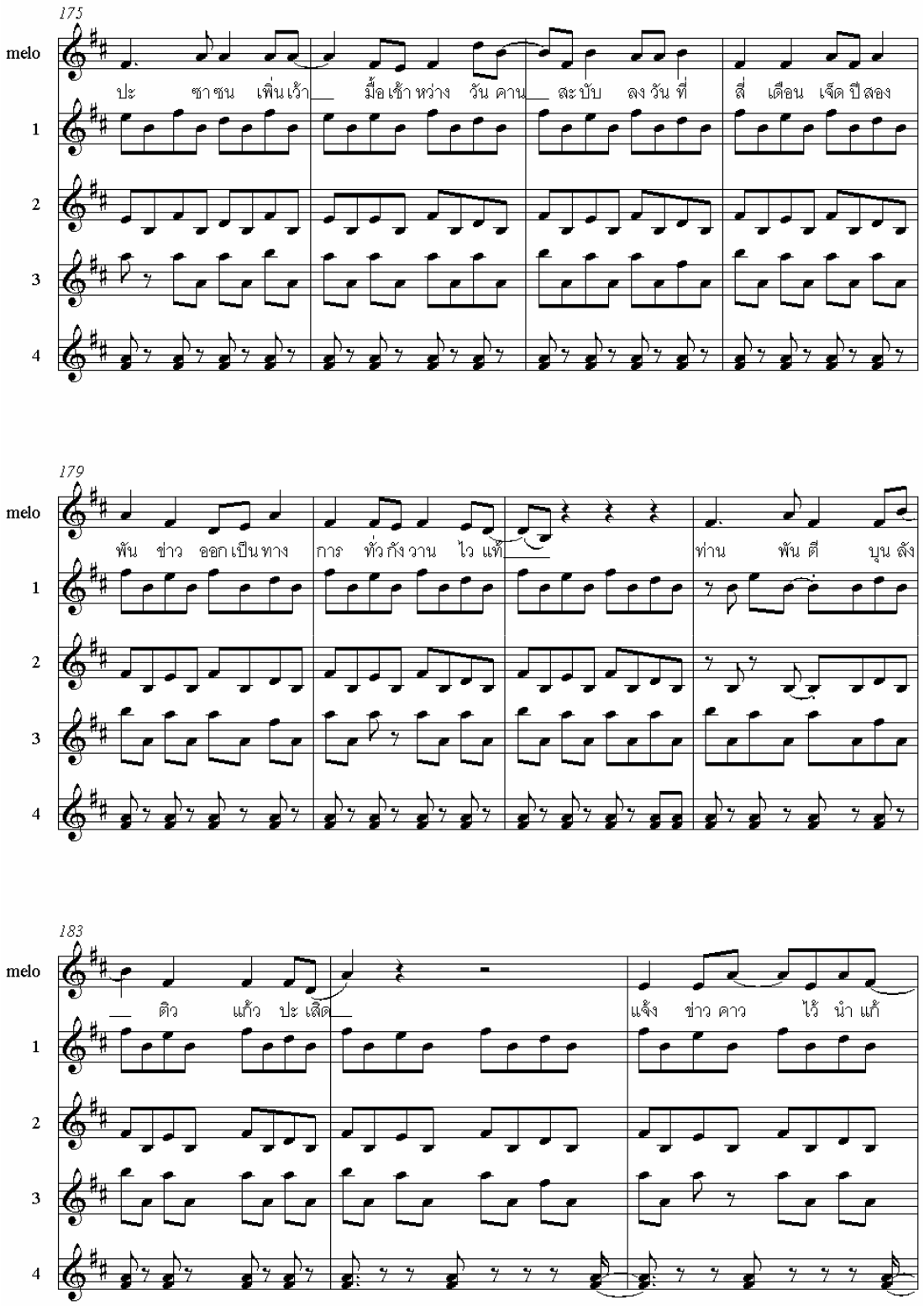
175
melo
1
2
3
4
ปะ ซา ซน เพิ่น เว้า มื้อ เช้า หว่าง วัน คาน สะ บับ ลง วัน ที่ สี่ เดือน เจ็ด ปี สอง
179
melo
1
2
3
4
พัน ข่าว ออก เป็น ทาง การ ทั่ว กัง วาน ไว แท้ ท่าน พัน ตี บุน ลัง
183
melo
1
2
3
4
ติว แก้ว ปะ เสิด แจ้ง ข่าว คาว ไว้ นำ แก้

16
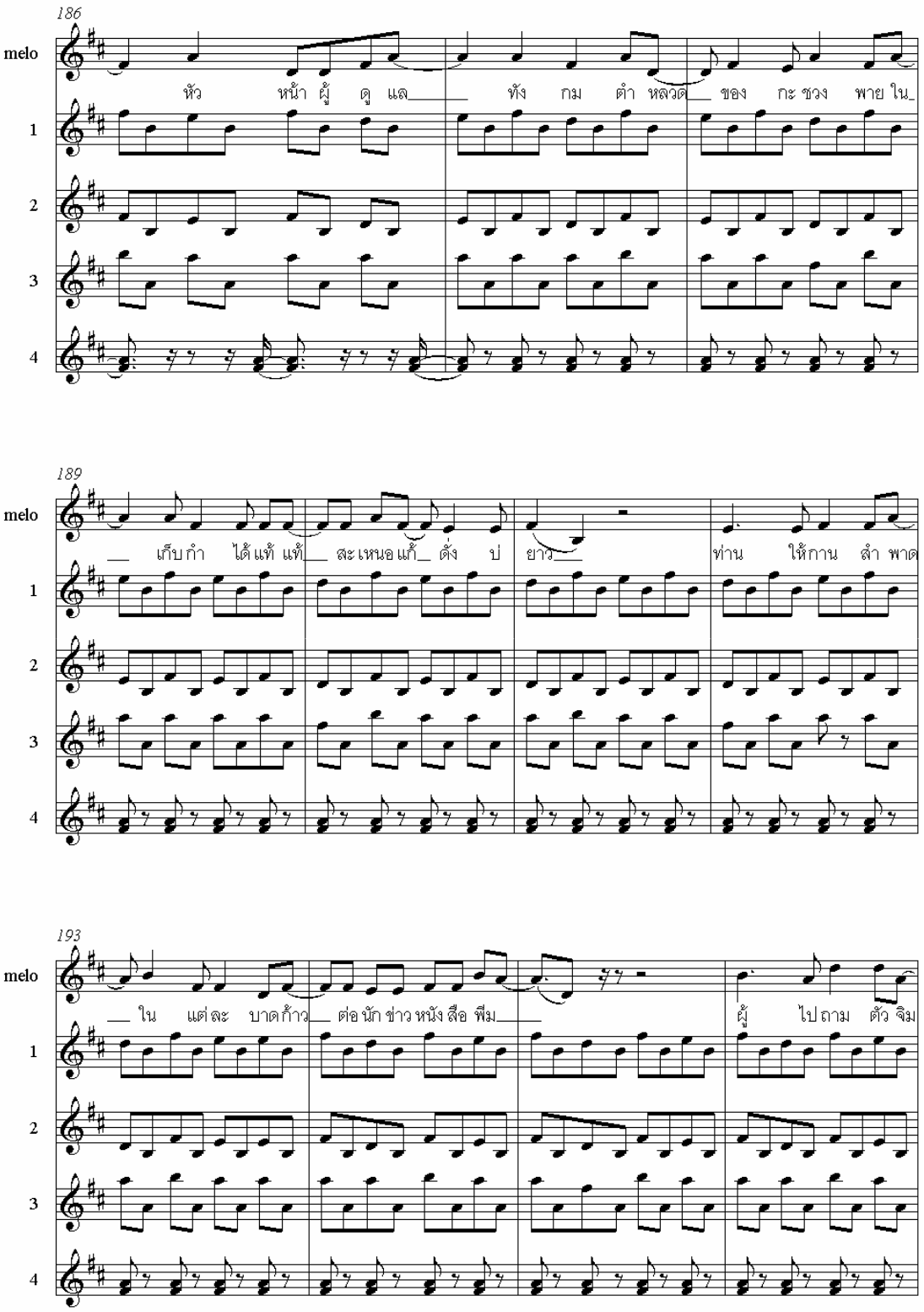
186
melo
1
2
3
4
หัว หน้า ผู้ ดู แล ทัง กม ตำ หลวด ของ กะ ชวง พาย ใน
189
melo
1
2
3
4
เก็บ กำ ได้ แท้ แท้ สะ เหนอ แก้ ดัง บ่ ยาว ท่าน ให้กาน สำ พาด
193
melo
1
2
3
4
ใน แต่ ละ บาด ก้าว ต่อ นัก ข่าว หนัง สือ พิม ผู้ ไป ถาม ตัว จิม
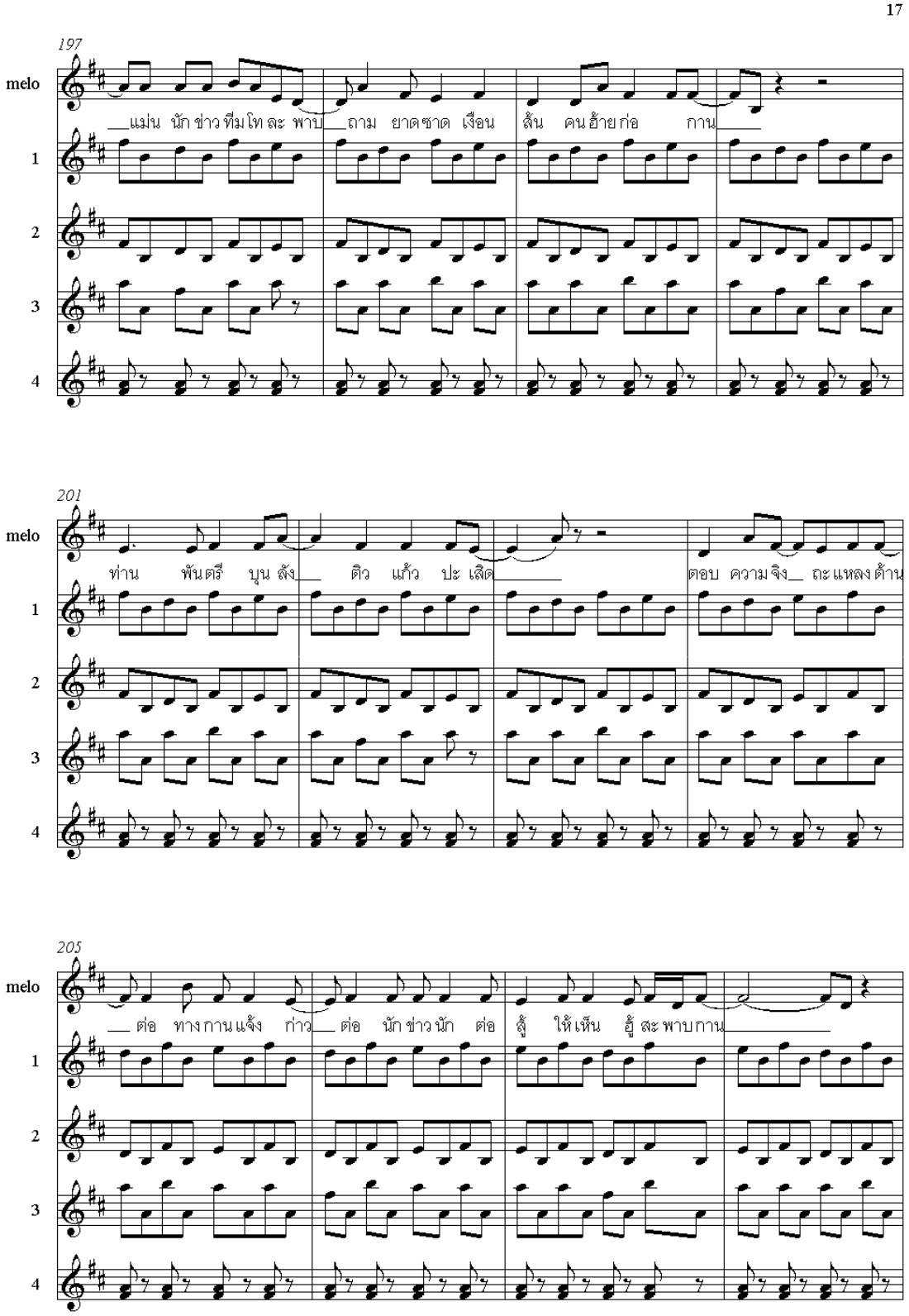
197
melo
1
2
3
4
__แม่น นัก ข่าว ทีม โท ละ พาบ__ถาม ยาด ซาด เงือน ส้น คน ฮ้าย ก่อ กาน____
201
melo
1
2
3
4
ท่าน พัน ตรี บุน ลัง__ ติว แก้ว ปะ เสิด_____ ตอบ ความ จิง__ ถะ แหลง ต้าน
205
melo
1
2
3
4
__ต่อ ทาง กาน แจ้ง ก่าว__ต่อ นัก ข่าว นัก ต่อ สู้ ให้ เห็น ฮู้ สะ พาบ กาน_____

18
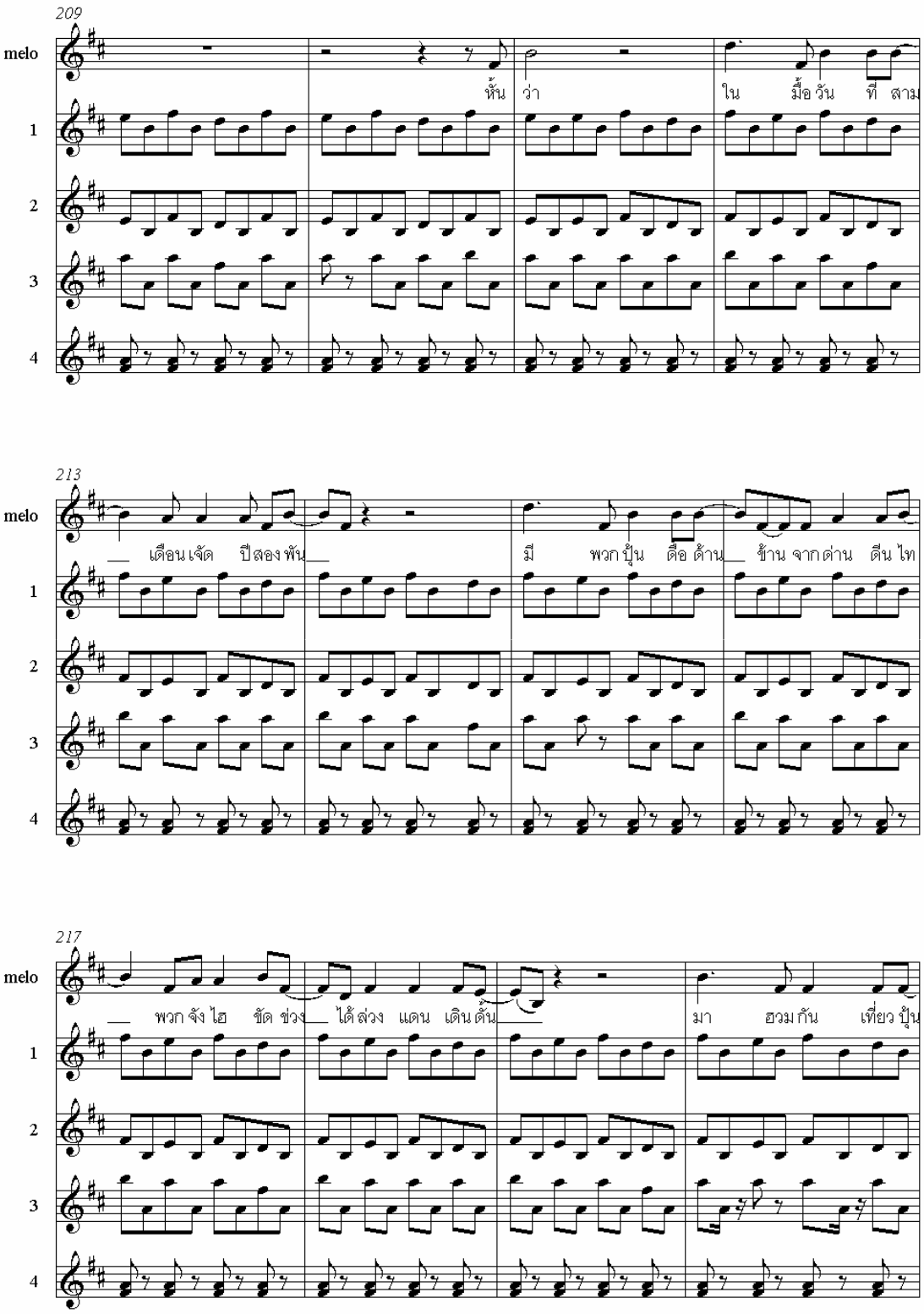
209
melo
1
2
3
4
หั้น ว่า ใน มื้อ วัน ที สาม
213
melo
1
2
3
4
เดือน เจัด ปี สอง พัน มี พวก ปุ่น ตื๋อ ด้าน ข้าน จาก ด่าน ดีน ไท
217
melo
1
2
3
4
พวก จัง ไฮ ขัด ข่วง ได้ ล่วง แดน เดิน ดั้น มา ฮวม กัน เที่ยว ปุ่น
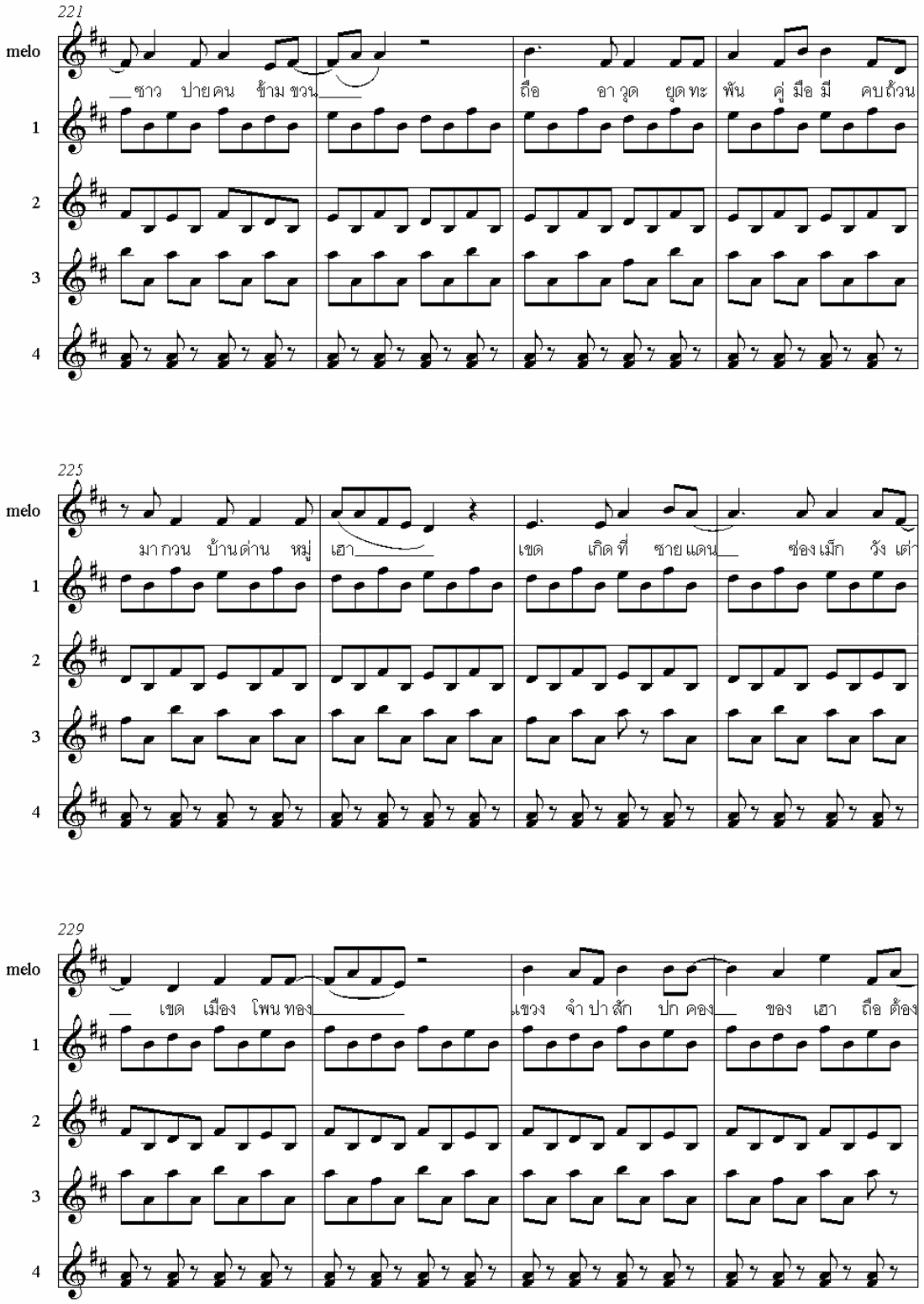
221
melo
1
2
3
4
ชาว ปาย คน ข้าม ขวน
ถือ อา วุด ยุด ทะ พัน คู่ มือ มี คบ ถ้วน
225
melo
1
2
3
4
มา กวน บ้าน ด่าน หมู่ เฮา
เขด เกิด ที่ ซาย แดน ซ่อง เม็ก วัง เต่า
229
melo
1
2
3
4
เขด เมือง โพน ทอง
แขวง จำ ปา สัก ปก คอง ของ เฮา ถือ ต้อง

20
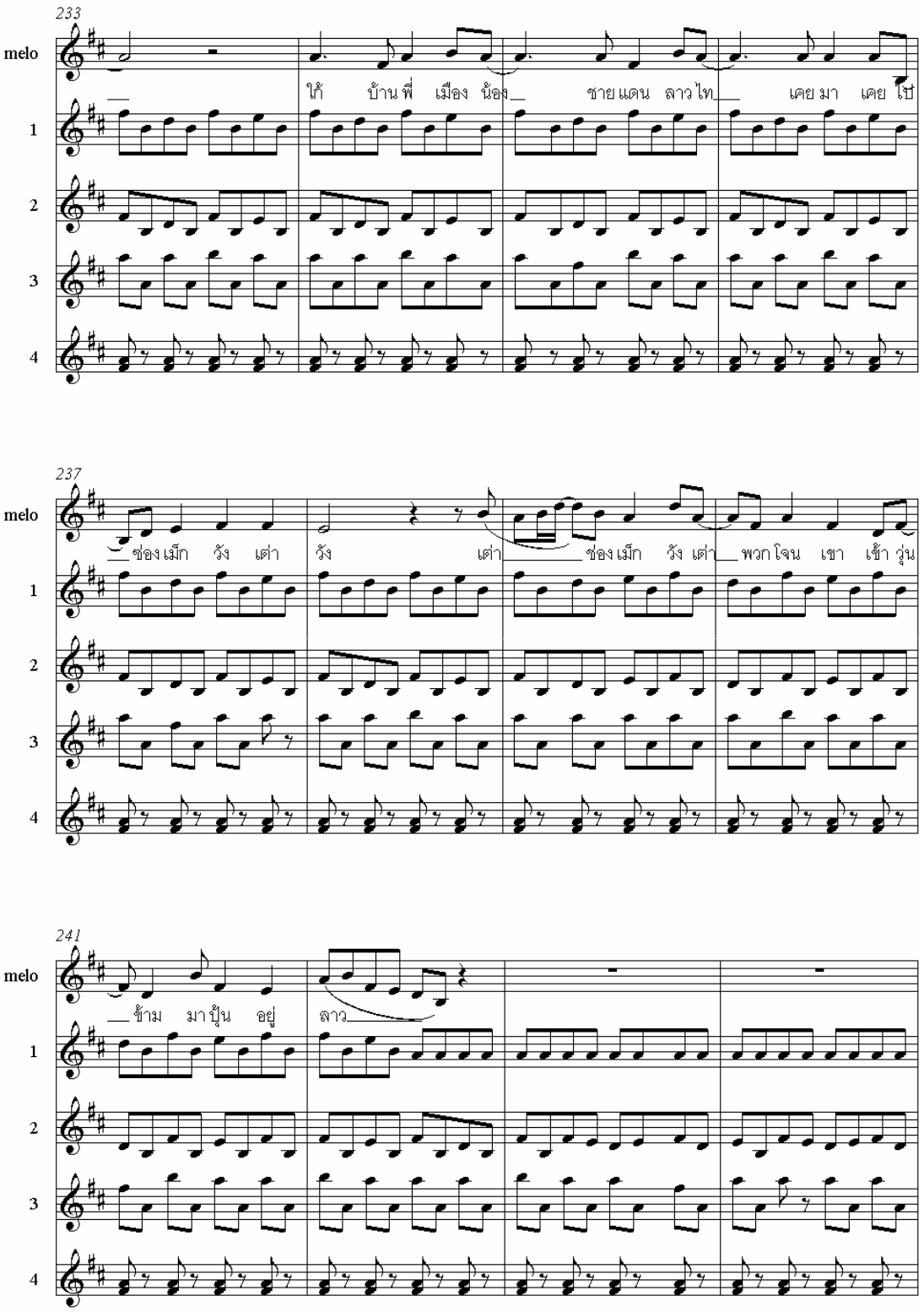
233
melo
1
2
3
4
ให้ บ้าน พี่ เมือง น้อง ชาย แดน ลาว ไท เคย มา เคย ไป
237
melo
1
2
3
4
ซ่อง เม็ก วัง เต่า วัง เต่า ซ่อง เม็ก วัง เต่า พวก โจน เขา เข้า วุ่น
241
melo
1
2
3
4
ข้าม มา ปุ้น อยู่ ลาว
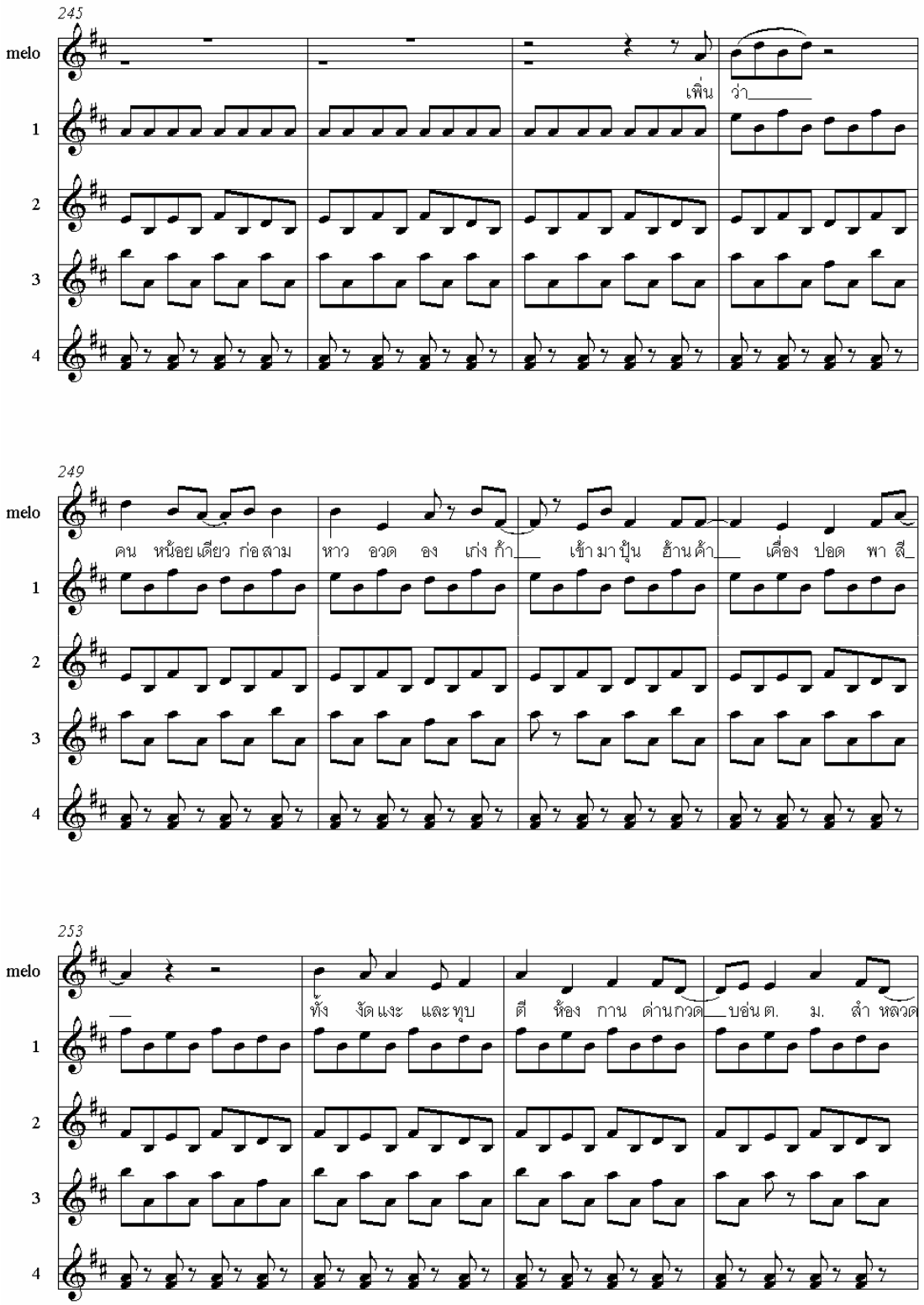
245
melo
1
2
3
4
เพิ่น ว่า
249
melo
1
2
3
4
คน หน้อย เดียว ก่อ สาม หาว อวด อง เก่ง ก้า เข้า มา ปุ้น ฮ้าน ค้า เตื่อง ปอด พา สี
253
melo
1
2
3
4
ทั้ง งัด แงะ และ ทุบ ตี ห้อง กาน ด่าน กวด บอ่น ต. ม. สำ หลวด

22
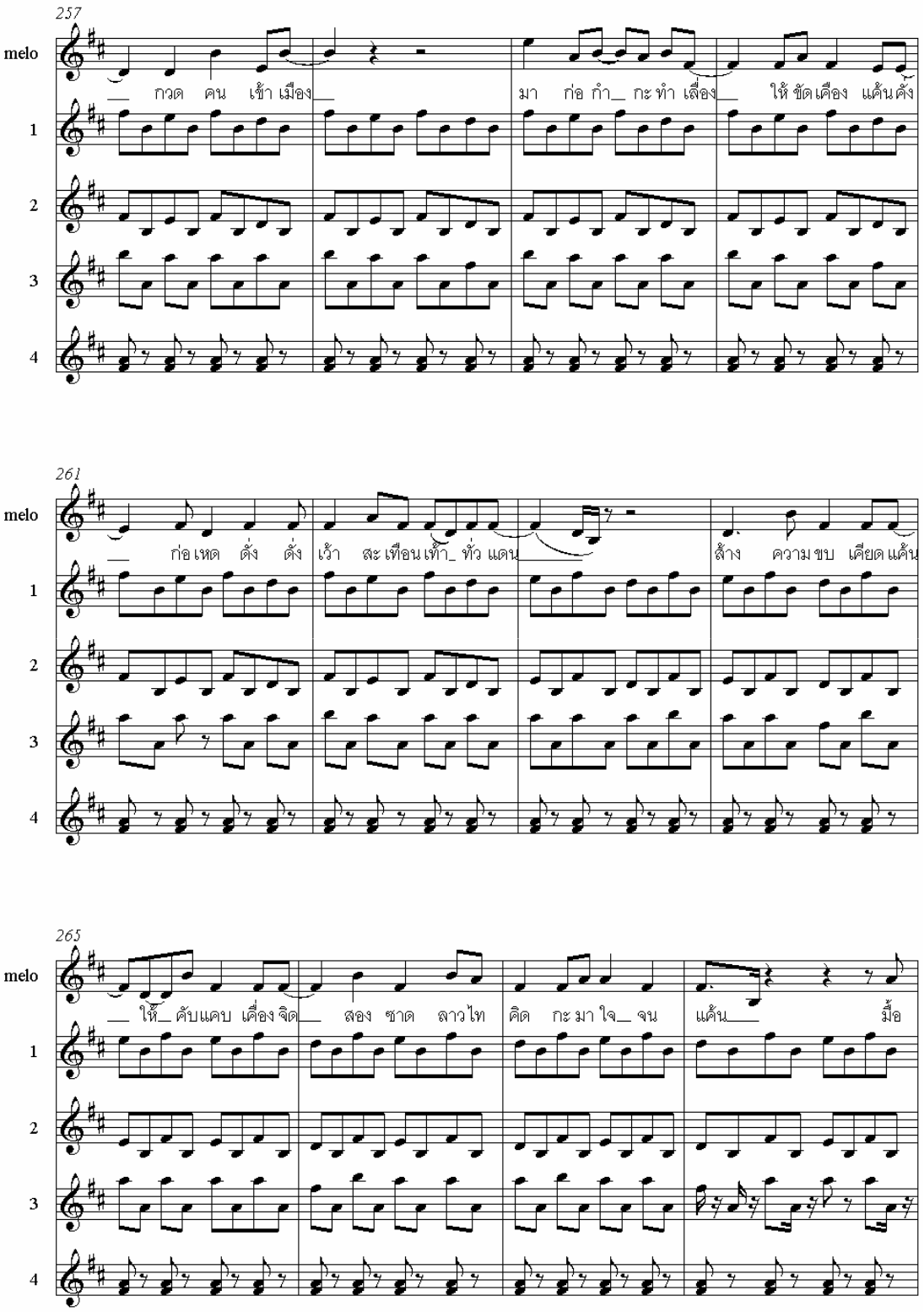
257
melo
1
2
3
4
— กวด คน เข้า เมือง—
มา ก่อ กำ— กะ ทำ เสื่อง— ให้ ขัด เคือง แค้น คั้ง
261
melo
1
2
3
4
— ก่อ เหด ดั่ง ดั่ง
เว้า สะ เทือน เท้า_ ทั่ว แดน—
ล้าง ความ ขบ เคียด แค้น
265
melo
1
2
3
4
— ให้— คับ แคบ เคื่อง จิด—
สอง ซาด ลาว ไท
คิด กะ มา ใจ— จน
แค้น—
มื้อ
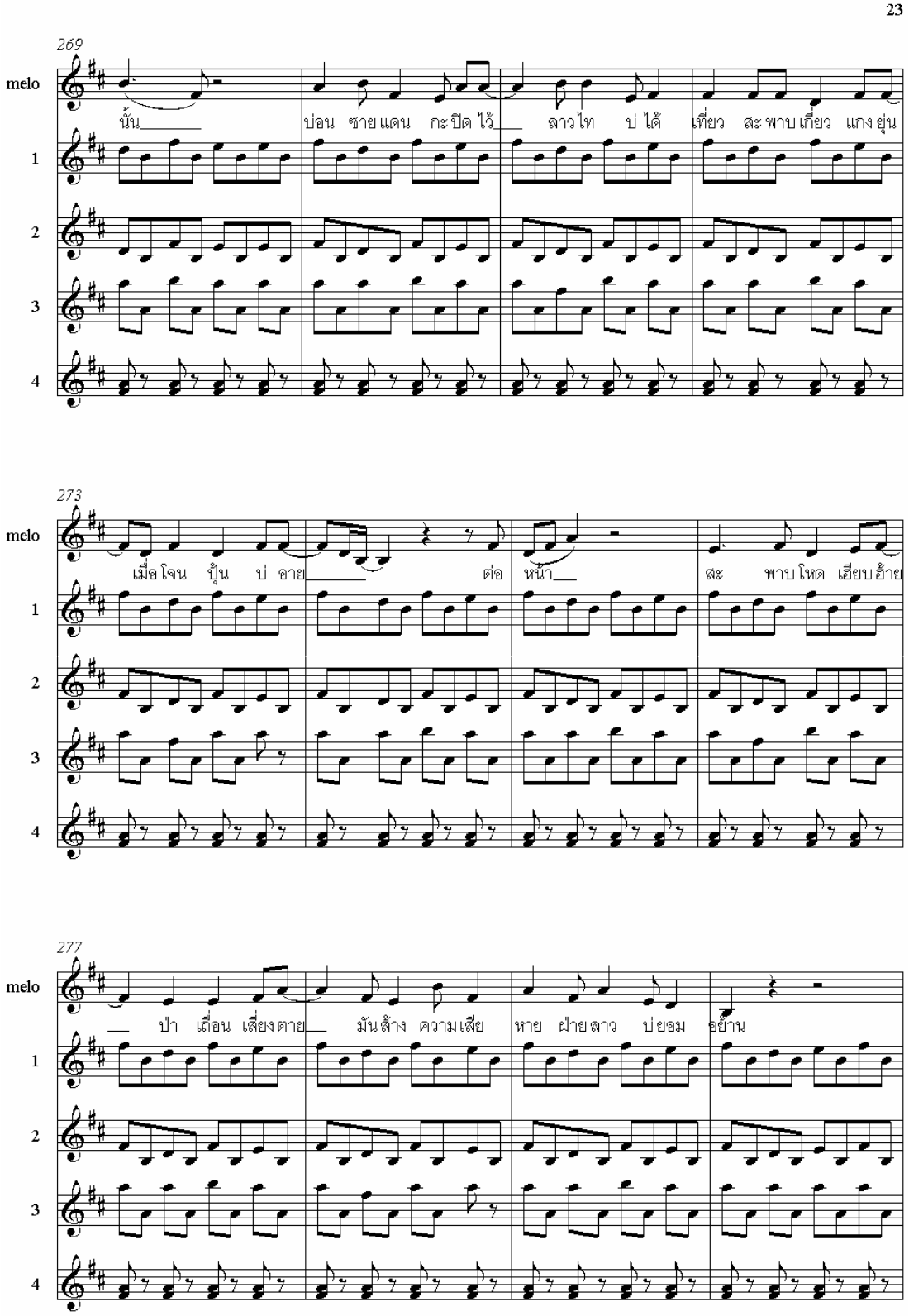
269
melo
1
2
3
4
นั้น
บ่อน ซาย แดน กะ ปิด ไว้
ลาว ไท บ่ ได้
เที่ยว สะ พาบ เกี่ยว แกง ยุ่น
273
melo
1
2
3
4
เมื่อ โจน ปุ้น บ่ อาย
ต่อ หน้า
สะ พาบ โหด เฮียบ อ้าย
277
melo
1
2
3
4
ป่า เถื่อน เสี่ยง ตาย
มัน ล้าง ความ เสีย
หาย ฝ่าย ลาว บ่ ยอม อย้าน

24
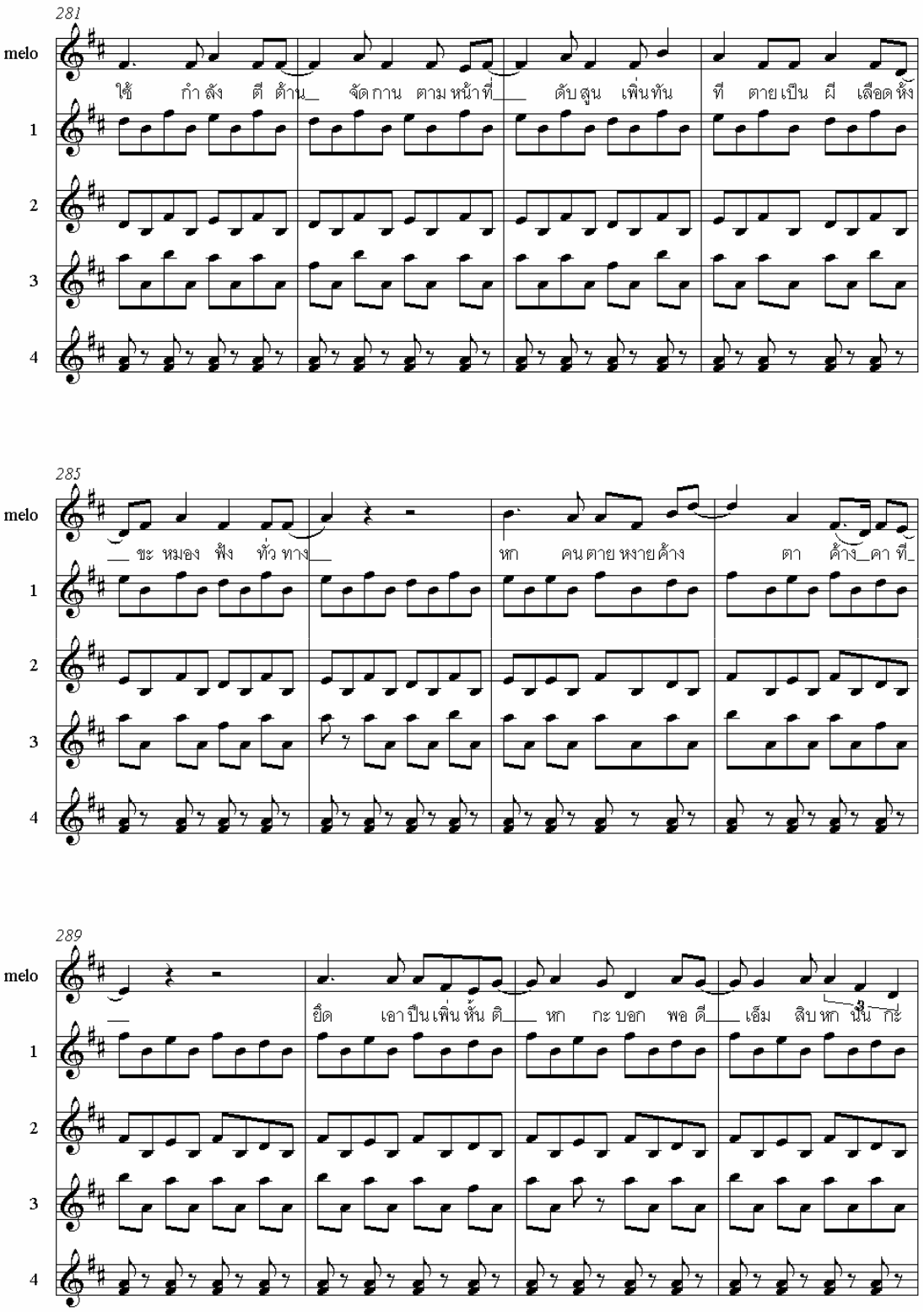
281
melo
1
2
3
4
ใช้ กำ ลัง ตี ต้าน จัด กาน ตาม หน้า ที่ ดับ สูน เพิ่น ทัน ที ตาย เป็น ผี เลือด หั้ง
285
melo
1
2
3
4
ขะ หมอง ฟ้ง ทั่ว ทาง หก คน ตาย หงาย ค้าง ตา ค้าง คา ที่
289
melo
1
2
3
4
ยึด เอา ปืน เพิ่น หั้น ติ หก กะ บอก พอ ดี เอ็ม สิบ หก นั่น กะ
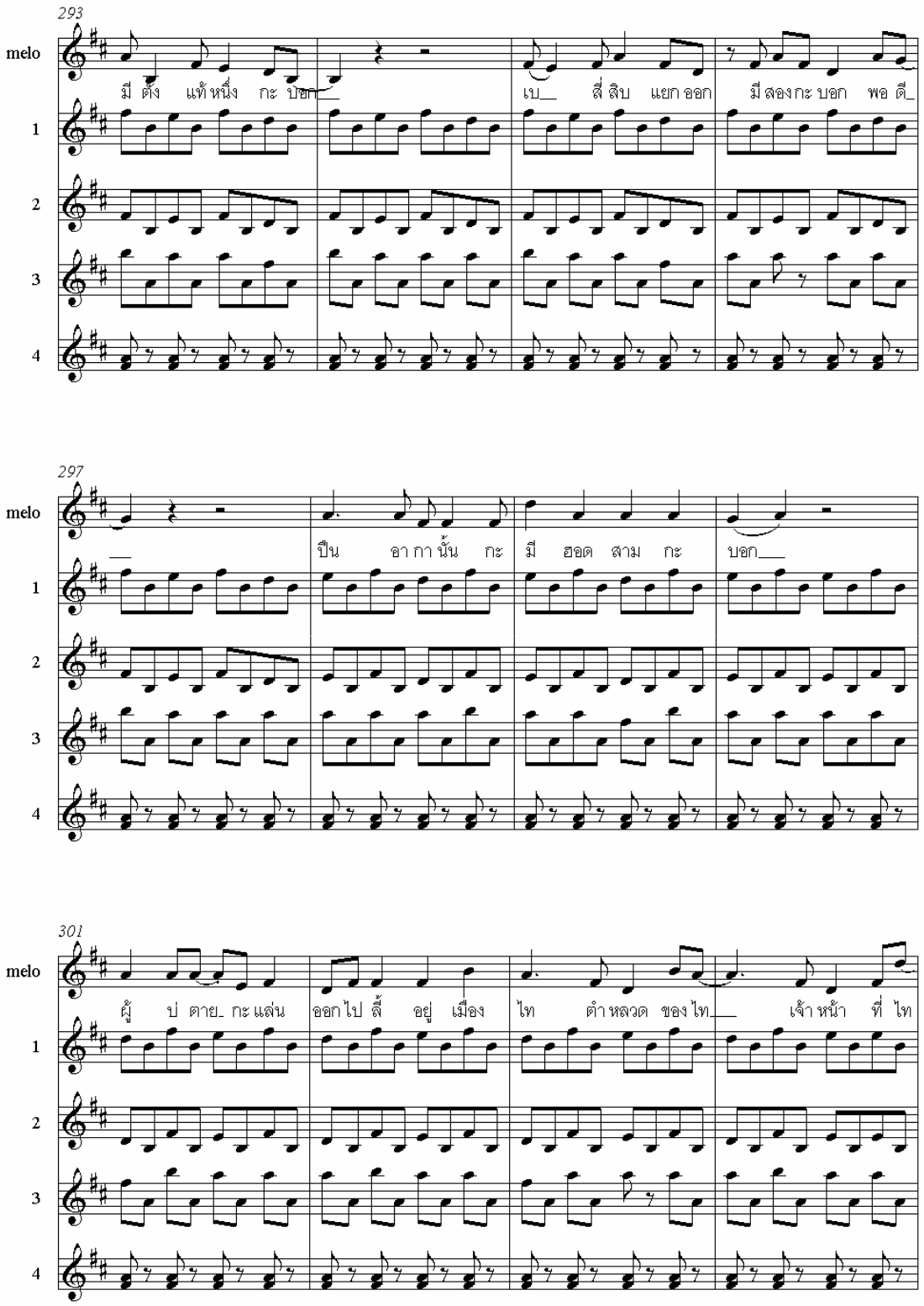
293
melo
1
2
3
4
มี ตั้ง แท้ หนึ่ง กะ บอก
เบ สี่ สิบ แยก ออก มี สอง กะ บอก พอ ดี
297
melo
1
2
3
4
ปืน อา กา นั้น กะ มี ฮอด สาม กะ บอก
301
melo
1
2
3
4
ผู้ บ่ ตาย กะ แล่น ออก ไป สิ้ อยู่ เมือง ไท ตำ หลวด ของ ไท เจ้า หน้า ที่ ไท

26
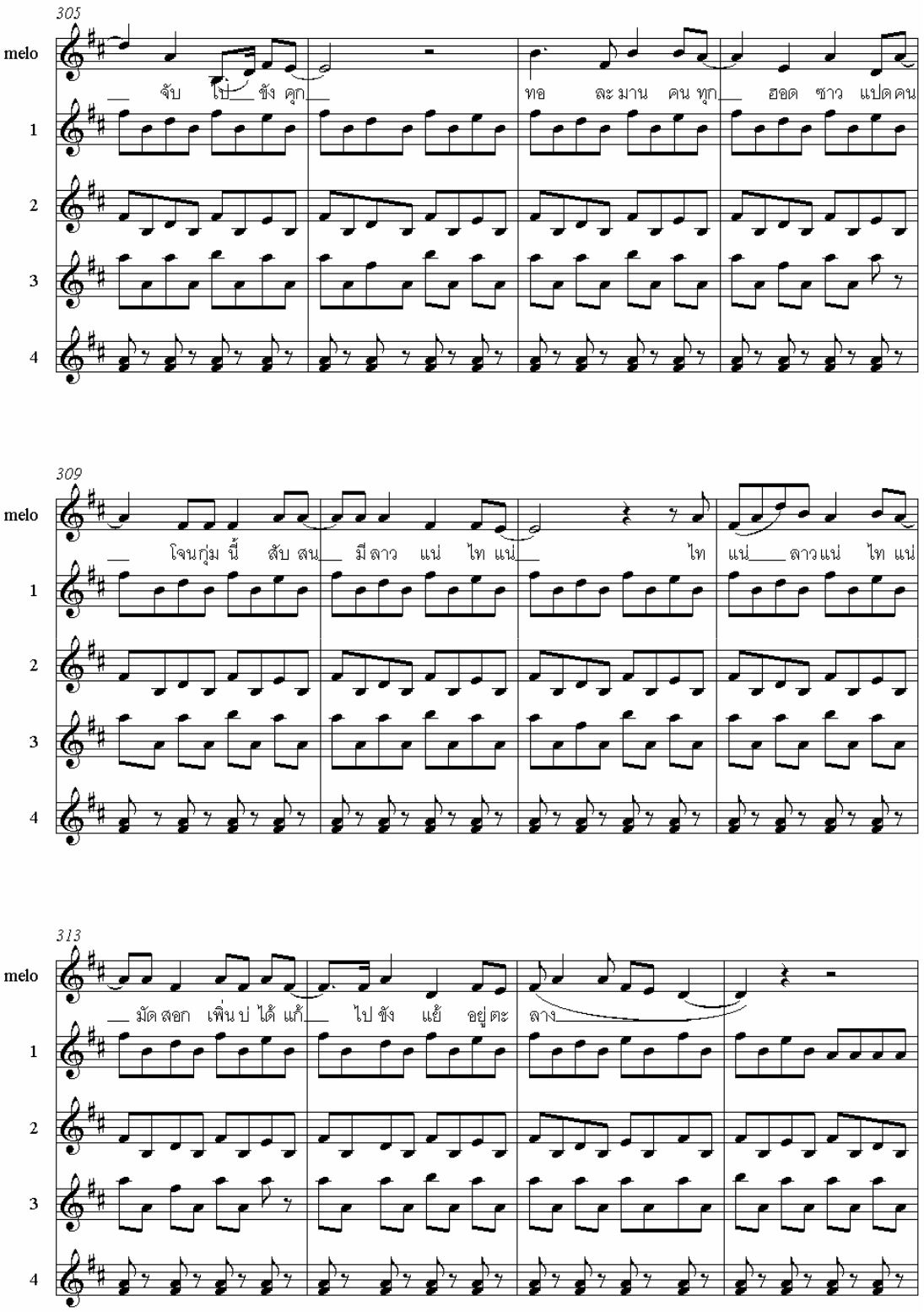
305
melo
1
2
3
4
จับ ไป ชัง คุก
ทอ ละ มาน คน ทุก
ฮอด ซาว แปด คน
309
melo
1
2
3
4
โจน กุ่ม นี้ สับ สน
มี ลาว แน่ ไท แน่
ไท แน่ ลาว แน่ ไท แน่
313
melo
1
2
3
4
มัด สอก เพิ่น บ่ ได้ แก้
ไป ชัง แย้ อยู่ ตะ ลาง
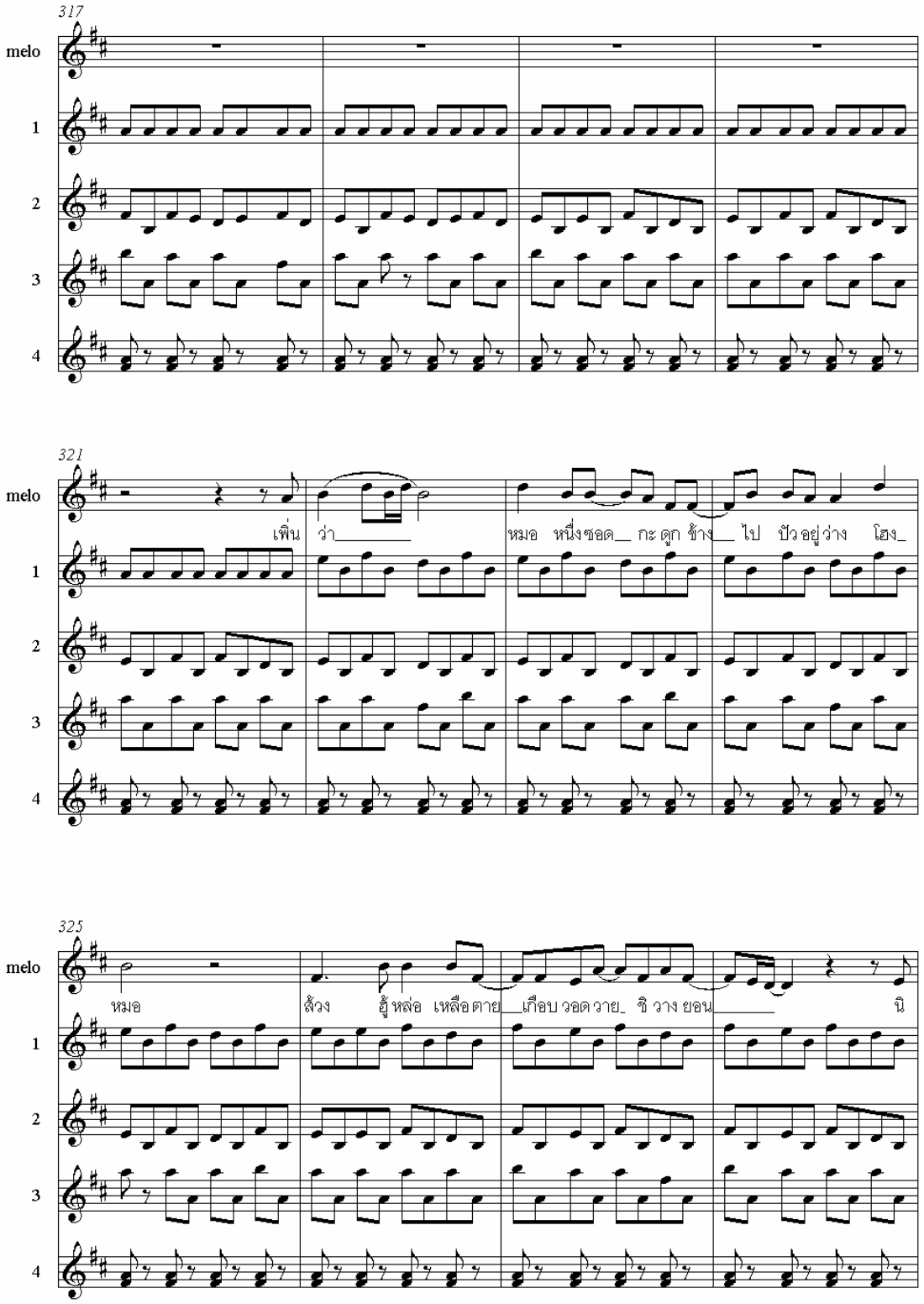
317
melo
1
2
3
4
321
melo
เพิ่น ว่า
หมอ หนึ่งซอด กะ ดูก ข้าง ไป ปัว อยู่ ว่าง โฮง
1
2
3
4
325
melo
หมอ
ล้วง ฮู้ หล่อ เหลือ ตาย เกือบ วอด วาย ชิ วาง ยอน
นิ
1
2
3
4

28
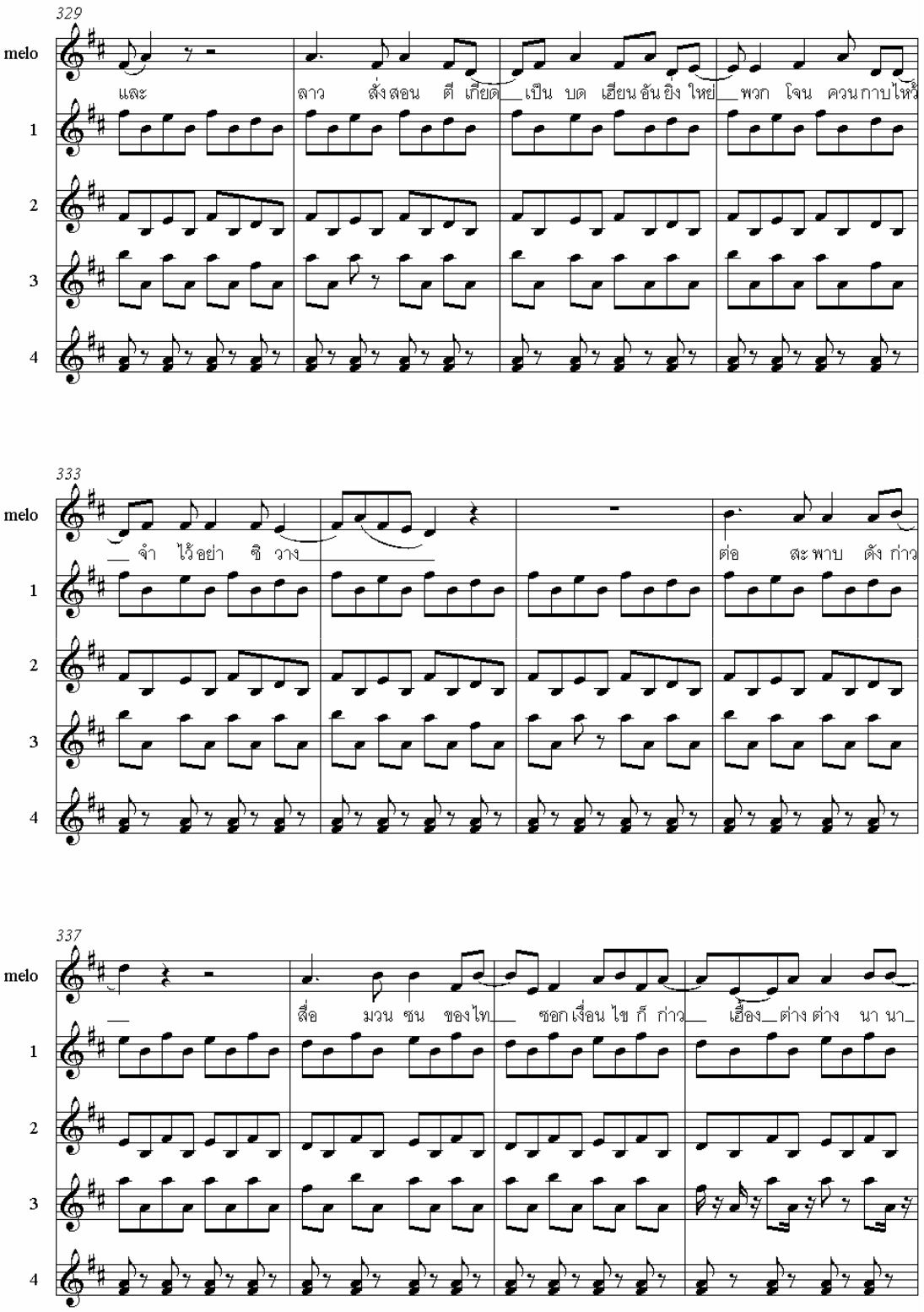
329
melo
1
2
3
4
และ
ลาว
สั่งสอน
ตี เกียด
เป็น บด เฮียน อัน ยิ่ง ใหย่
พวก โจน ควน กาบ ไหว้
333
melo
1
2
3
4
จำ ไว้อย่า ซิ วาง
ต่อ สะ พาบ ดัง ก่าว
337
melo
1
2
3
4
สื่อ มวน ซน ของ ไท
ซอก เงื่อน ไข ก็ ก่าว
เฮ้อง ต่าง ต่าง นา นา
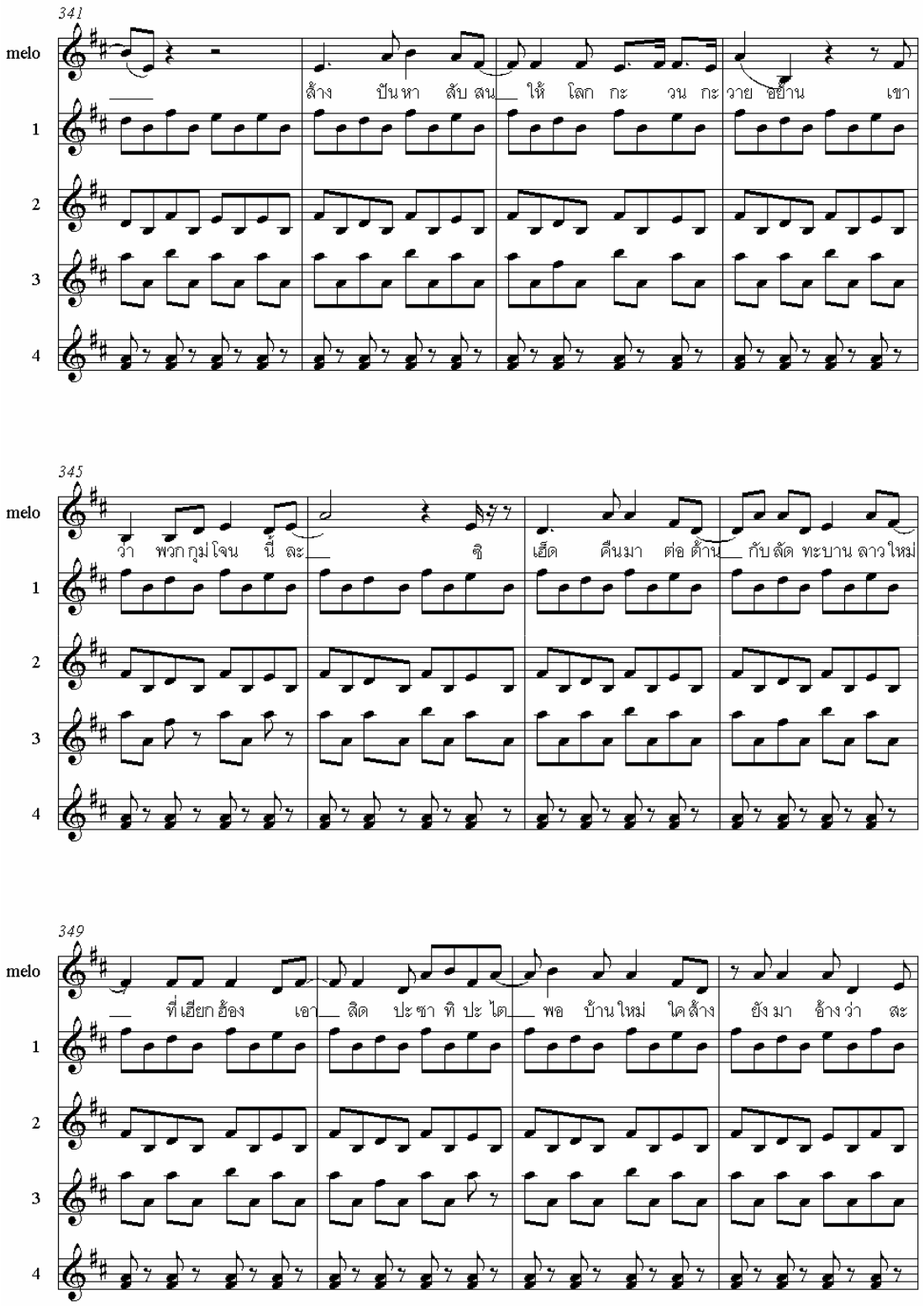
341
melo
1
2
3
4
ล้าง ปันหา ลับ สน ให้ โลก กะ วน กะ วาย อย้าน เขา
345
melo
1
2
3
4
ว่า พวก กุม โจน นี้ ละ ชิ เฮ็ด คืน มา ต่อ ต้าน กับ สัด ทะบาน ลาว ใหม่
349
melo
1
2
3
4
ที่ เฮียก ฮ้อง เอา สิด ปะ ชา ทิ ปะ ไต พอ บ้าน ใหม่ ใค ล้าง ยัง มา อ้าง ว่า สะ

30
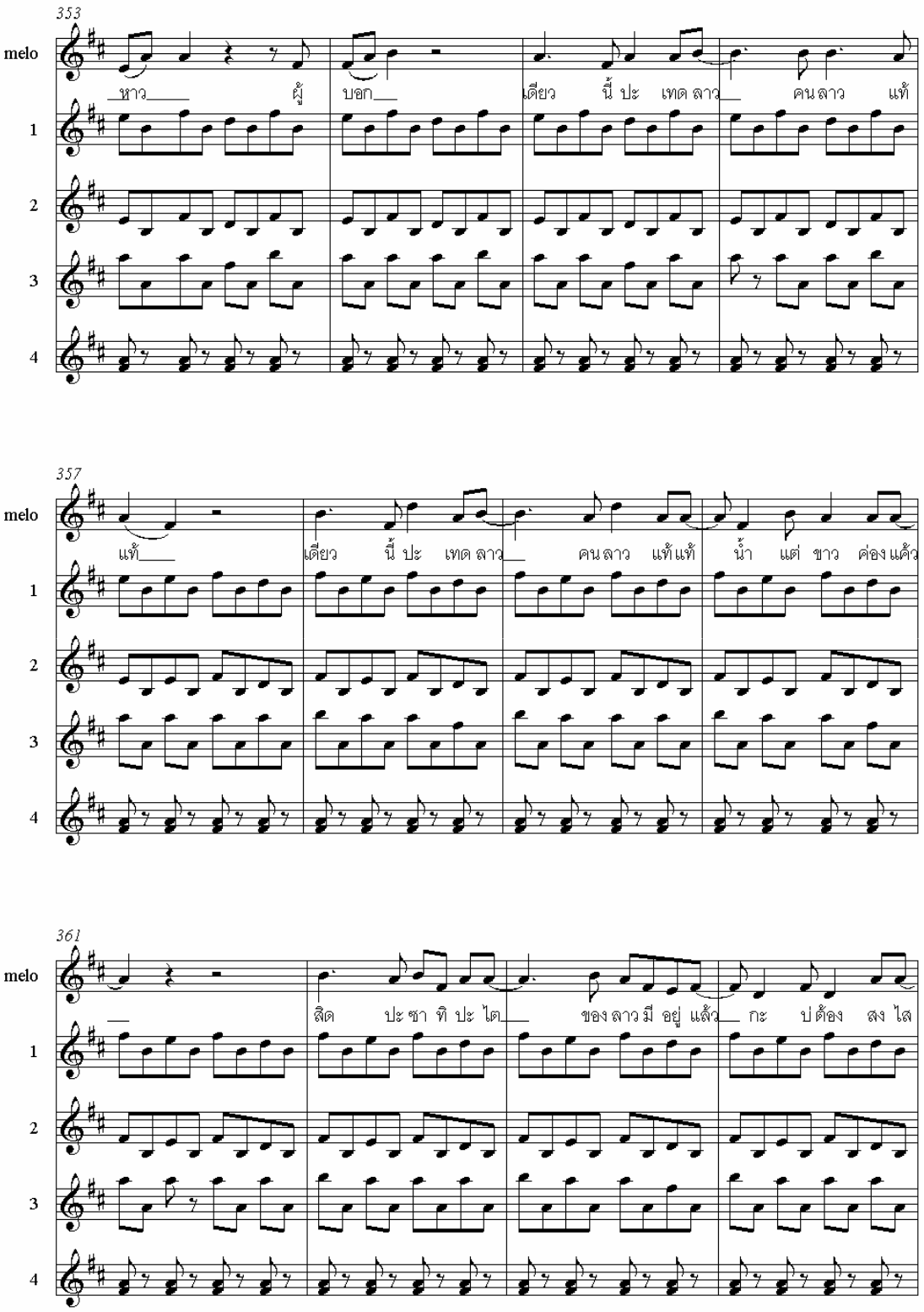
353
melo
1
2
3
4
หาว ผู้ บอก เดียว นี้ ปะ เทด ลาว คน ลาว แท้
357
melo
1
2
3
4
แท้ เดียว นี้ ปะ เทด ลาว คน ลาว แท้ แท้ น้ำ แต่ ขาว ค่อง แค้ว
361
melo
1
2
3
4
สิด ปะ ซา ทิ ปะ ไต ของ ลาว มี อยู่ แล้ว กะ บ่ ต้อง สง ไส
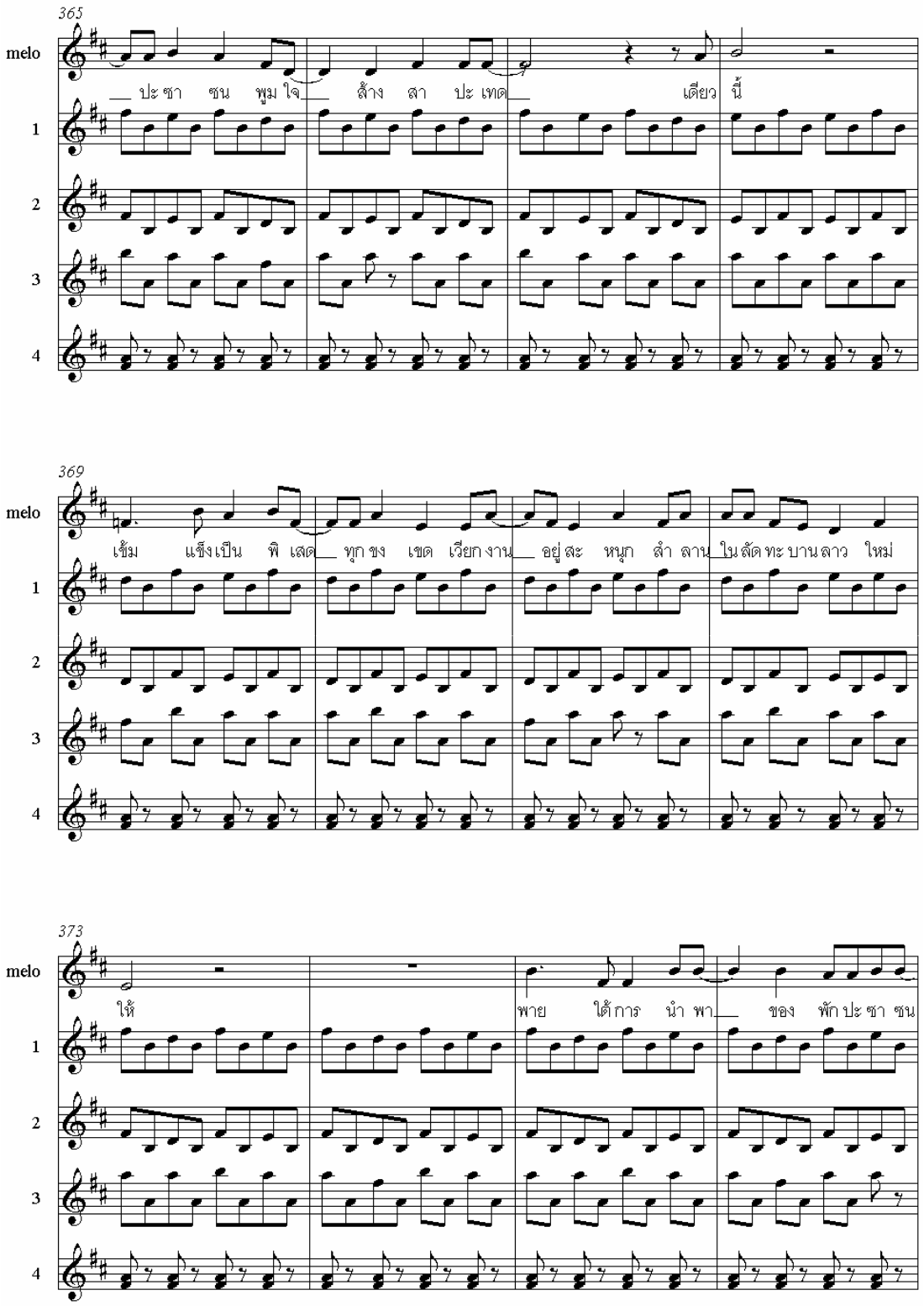
365
melo
1
2
3
4
ปะ ชา ชน พูม ใจ ล้าง สา ปะ เทด เดียว นี้
369
melo
1
2
3
4
เข้ม แข็งเป็น พิ เลด ทุก ชง เขด เวียก งาน อยู่ สะ หนุก สำ ลาน ใน ลัด ทะ บาน ลาว ใหม่
373
melo
1
2
3
4
ให้ พาย ใต้ การ นำ พา ของ พัก ปะ ชา ชน

32
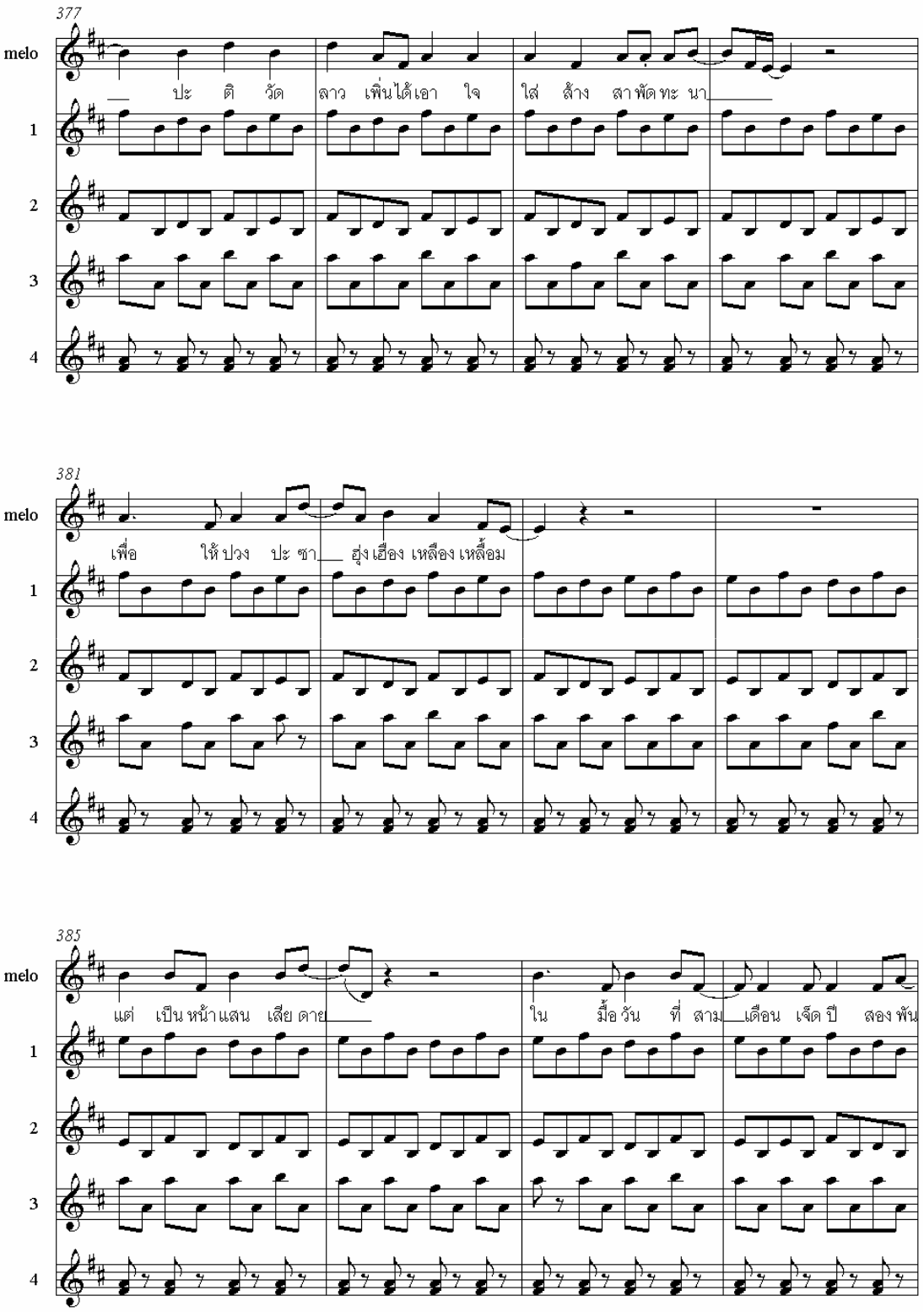
377
melo
1
2
3
4
ปะ ติ วัด ลาว เพิ่นได้เอา ใจ ใส่ ล้าง สา พัด ทะ นา
381
melo
1
2
3
4
เพื่อ ให้ ปวง ปะ ชา ฮุ่ง เฮือง เหลือง เหลื้อม
385
melo
1
2
3
4
แต่ เป็น หน้า แสน เสีย ดาย ใน มื้อ วัน ที่ สาม เดือน เจ็ด ปี สอง พัน
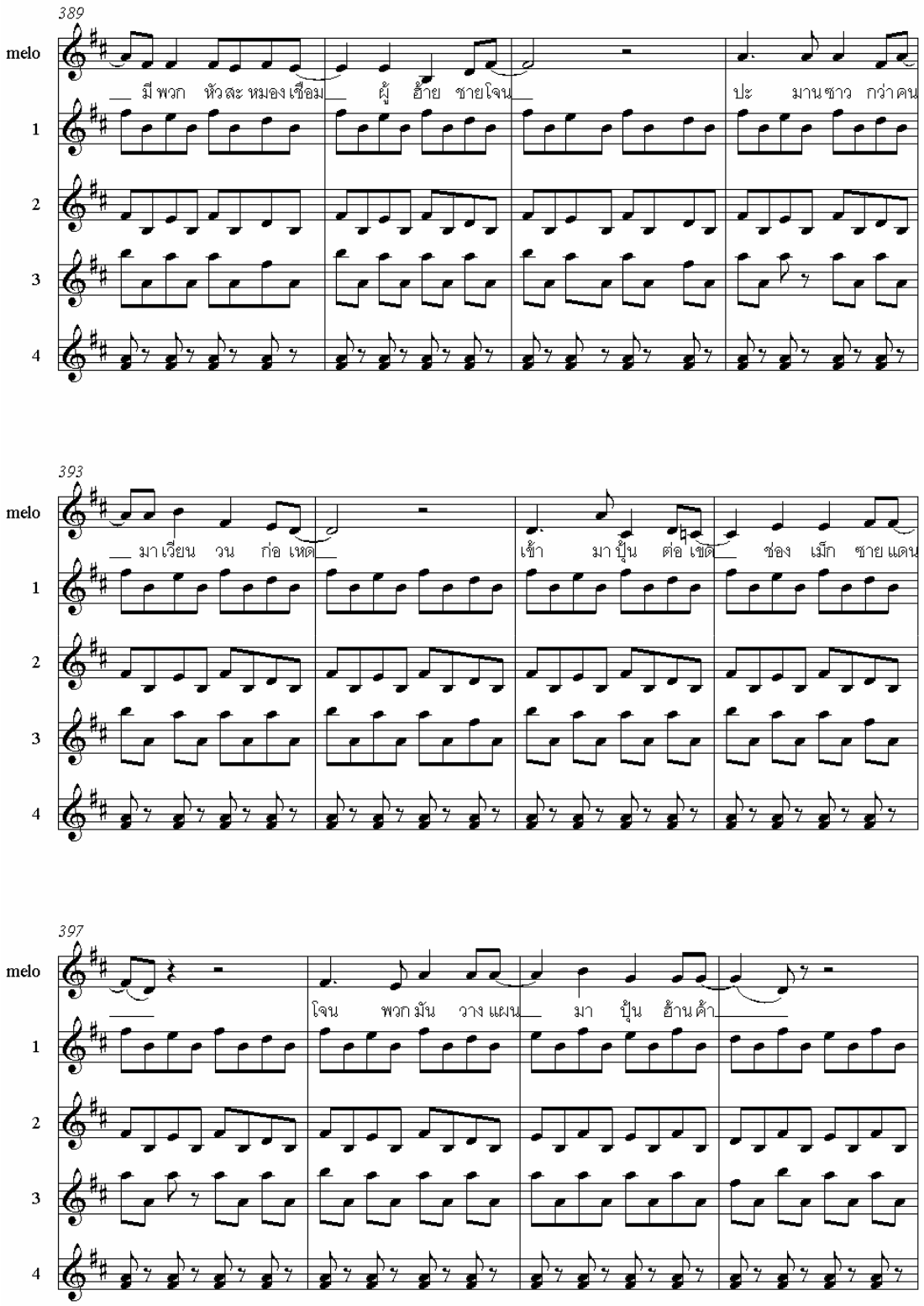
389
melo
1
2
3
4
มี พวก หัว สะ หมอง เชือม ผู้ ฮ้าย ชายโจน ปะ มาน ซาว กว่า คน
393
melo
1
2
3
4
มา เวียน วน ก่อ เหด เข้า มา ปุ้น ต่อ เขด ซ่อง เม็ก ซาย แดน
397
melo
1
2
3
4
โจน พวก มัน วาง แผน มา ปุ้น ฮ้าน ค้า

34
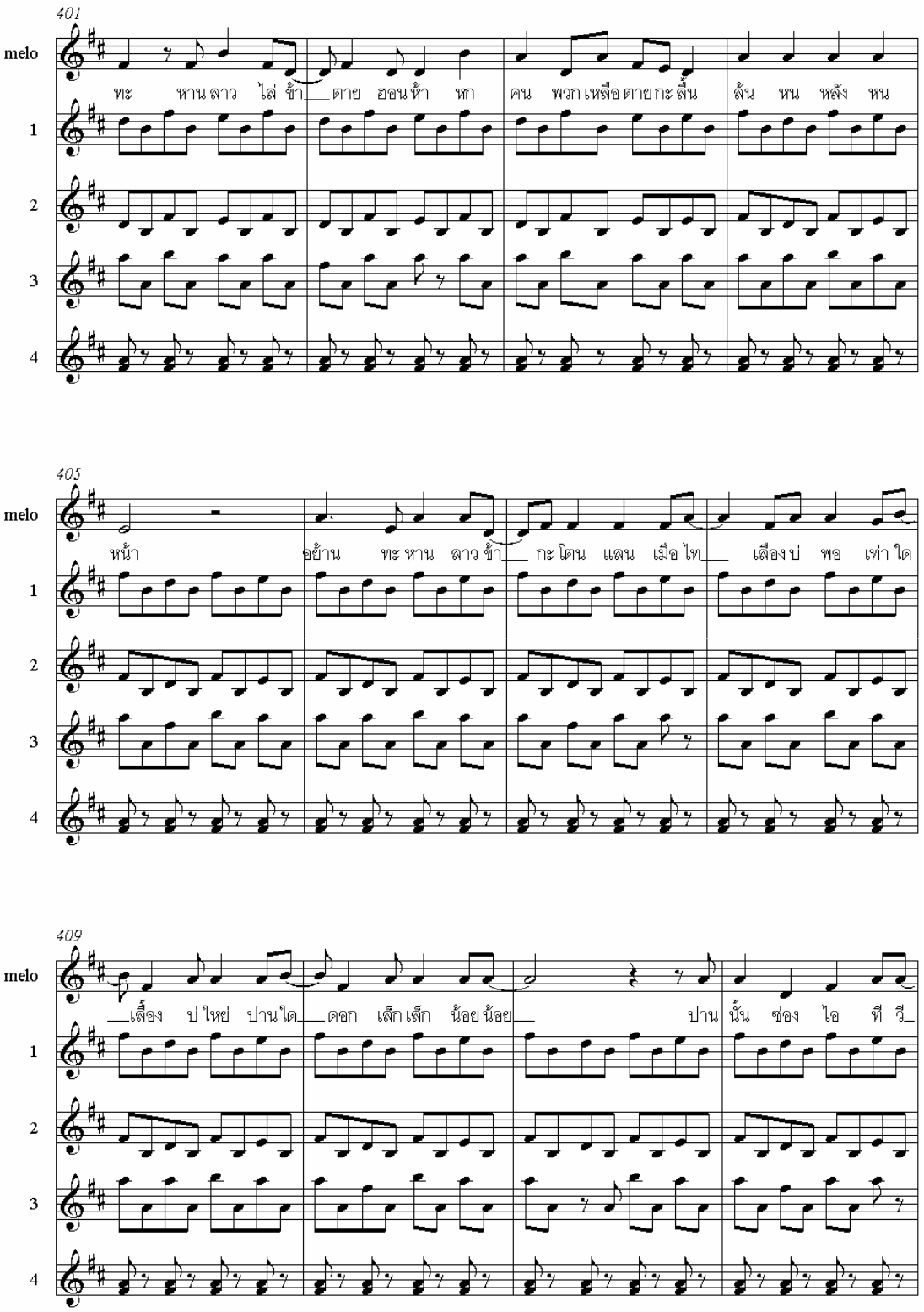
401
melo
1
2
3
4
ทะ หาน ลาว ไล่ ข้า ตาย ฮอน ห้า หก คน พวก เหลือ ตาย กะ ลื้น ล้น หน หลัง หน
405
melo
1
2
3
4
หน้า อย้าน ทะ หาน ลาว ข้า กะ โตน แลน เมือ ไท เลือง ป่ พอ เท่า ใด
409
melo
1
2
3
4
เลื้อง ป่ ใหย่ ปาน ใด ดอก เล็ก เล็ก น้อย น้อย ปาน นั้น ซ่อง ไอ ที วี
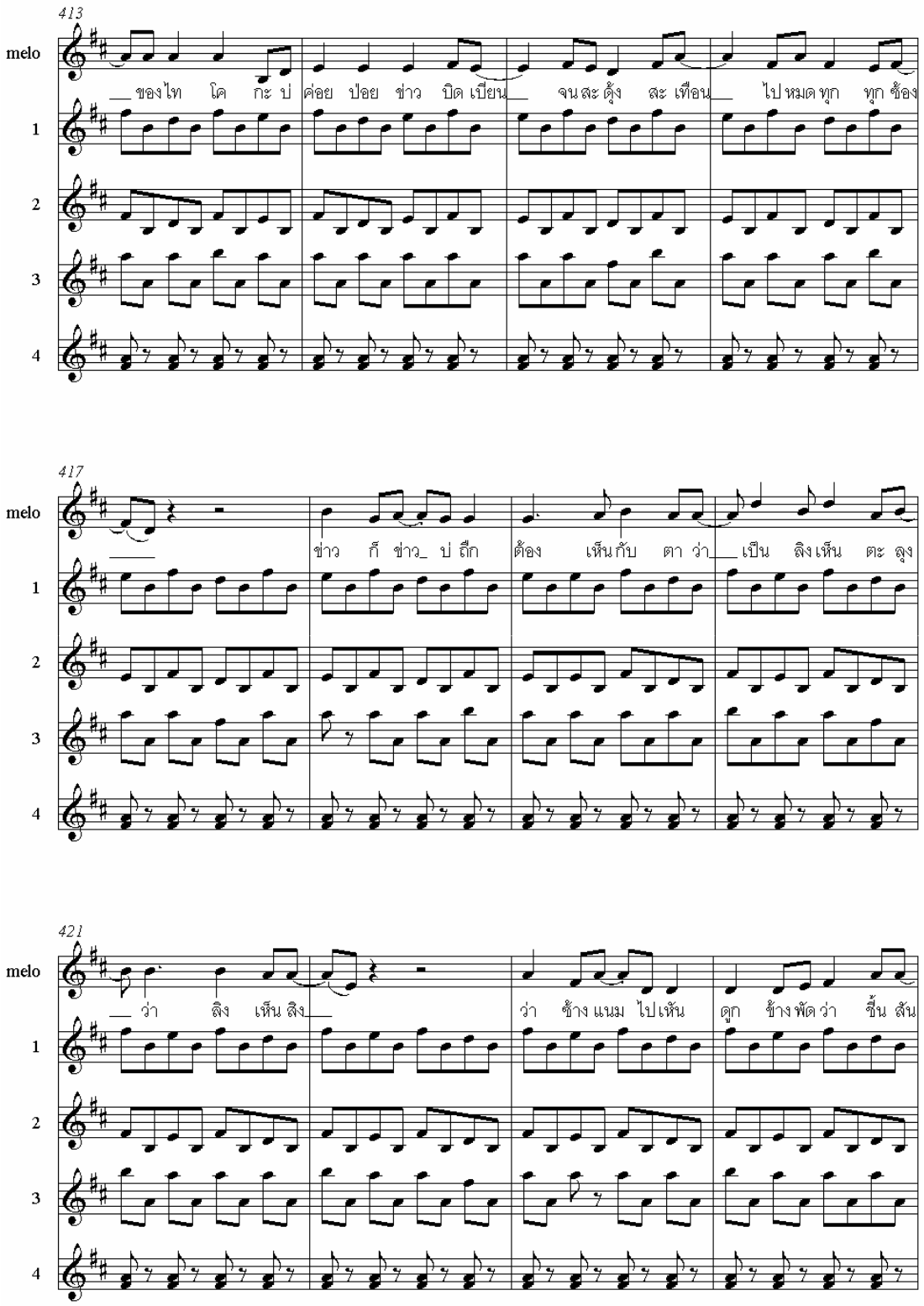
413
melo
1
2
3
4
ของไท โค กะ บ่ ค่อย ป่อย ข่าว บิด เบียน จน สะ ดุ้ง สะ เทือน ไป หมด ทุก ทุก ซ้อง
417
melo
1
2
3
4
ข่าว ก็ ข่าว_ บ่ ถึก ต้อง เห็น กับ ตา ว่า เป็น ลิง เห็น ตะ ลุง
421
melo
1
2
3
4
ว่า ลิง เห็น สิง ว่า ช้าง แนม ไป เห้น ดูก ช้าง พัด ว่า ชื้น สัน

36
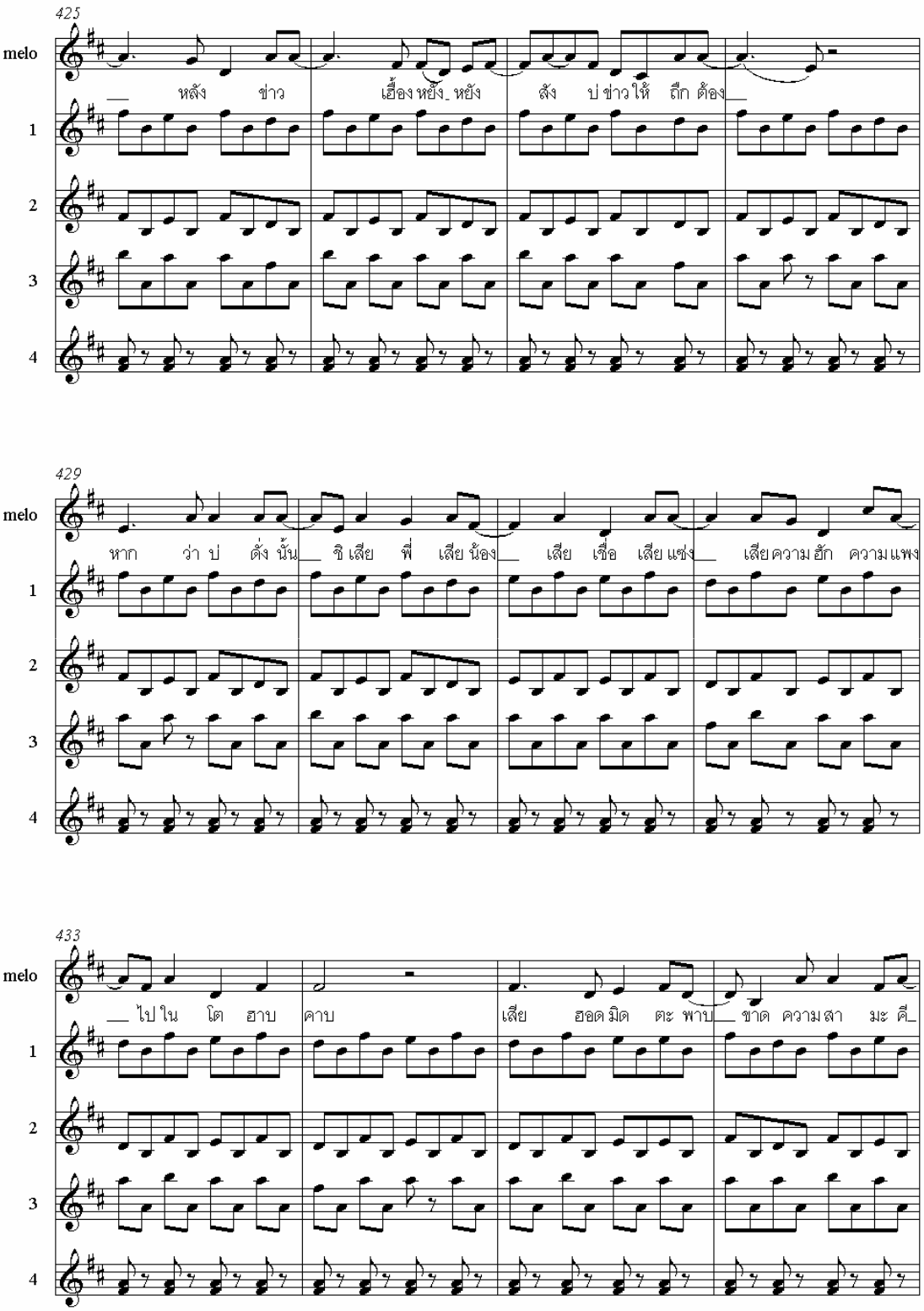
425
melo
1
2
3
4
หลัง ข่าว เฮื้องหยิ้ง หยัง สัง บ่ ข่าวให้ ถืก ต้อง
429
melo
1
2
3
4
หาก ว่า บ่ ดั่ง นั้น ชิ เสีย พี่ เสีย น้อง เสีย เชื่อ เสีย แซ่ง เสีย ความ ฮัก ความ แพง
433
melo
1
2
3
4
ไป ใน โต ฮาบ คาบ เสีย ฮอด มิด ตะ พาบ ขาด ความ สา มะ คี
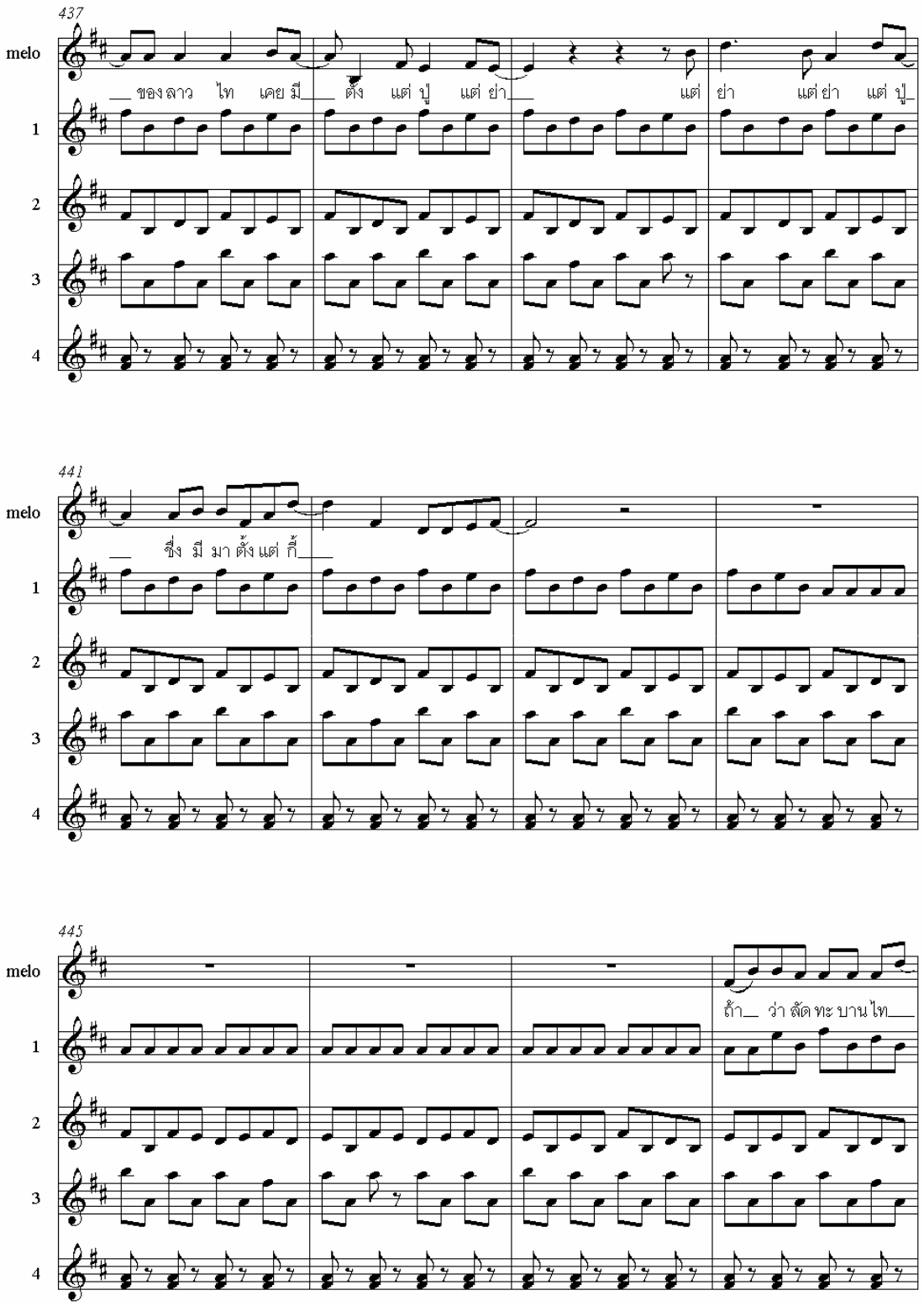
437
melo
1
2
3
4
ของ ลาว ไท เคย มี ตั้ง แต่ ปู่ แต่ ย่า แต่ ย่า แต่ ย่า แต่ ปู่
441
melo
1
2
3
4
ซึ่ง มี มา ตั้ง แต่ กี้
445
melo
1
2
3
4
ถ้า ว่า ดัด ทะ บาน ไท

38
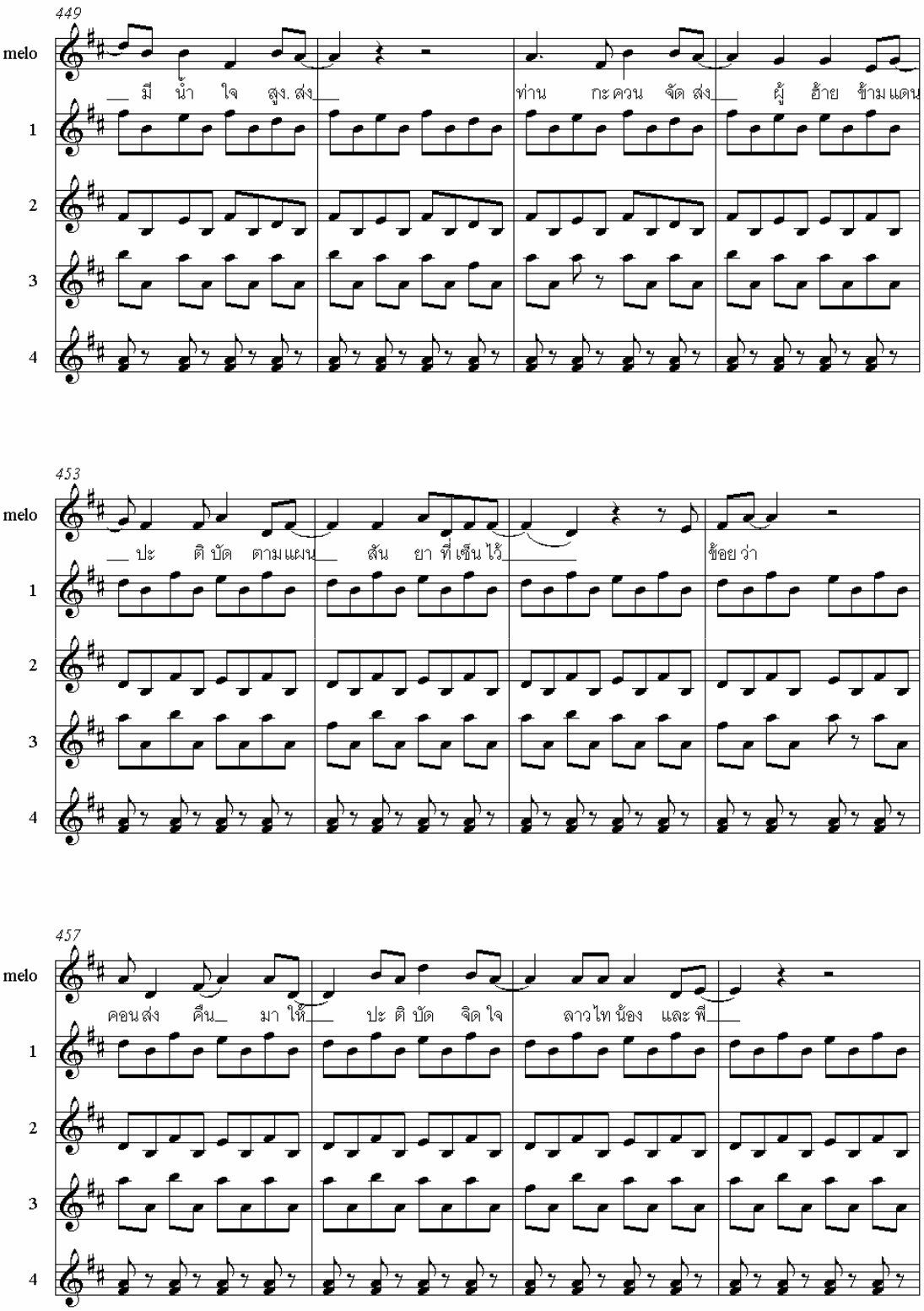
449
melo
1
2
3
4
มี น้ำ ใจ สูง. ส่ง
ท่าน กะ ควน จัด ส่ง
ผู้ ฮ้าย ข้าม แดน
453
melo
1
2
3
4
ปะ ติ บัด ตาม แผน
สัน ยา ที่ เซ็น ไว้
ข้อย ว่า
457
melo
1
2
3
4
คอน ส่ง คืน
มา ให้
ปะ ติ บัด จิด ใจ
ลาว ไท น้อง และ พี่
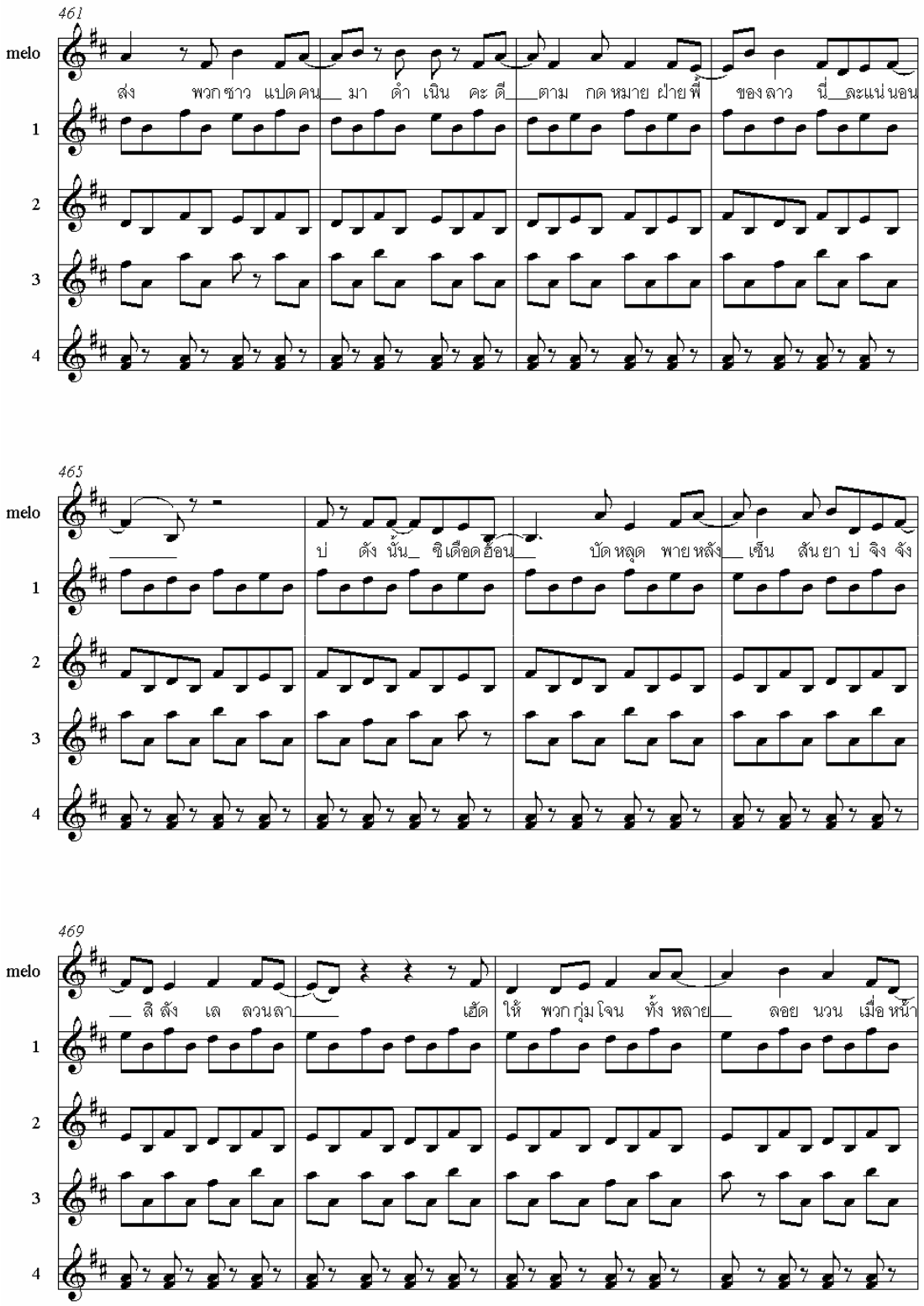
461
melo
1
2
3
4
ส่ง พวก ชาว แปด คน มา ดำ เนิน คะ ดี ตาม กด หมาย ฝ่าย พี้ ของ ลาว นี่ ละแน่ นอน
465
melo
1
2
3
4
ป ดัง นั้น ชิ เดือด อ้อน บัด หลุด พาย หลัง เซ็น สัน ยา ป จิง จัง
469
melo
1
2
3
4
สิ สัง เล ลวน ลา เฮัด ให้ พวก กุ่ม โจน ทั้ง หลาย ลอย นวน เมื่อ หน้ำ

40
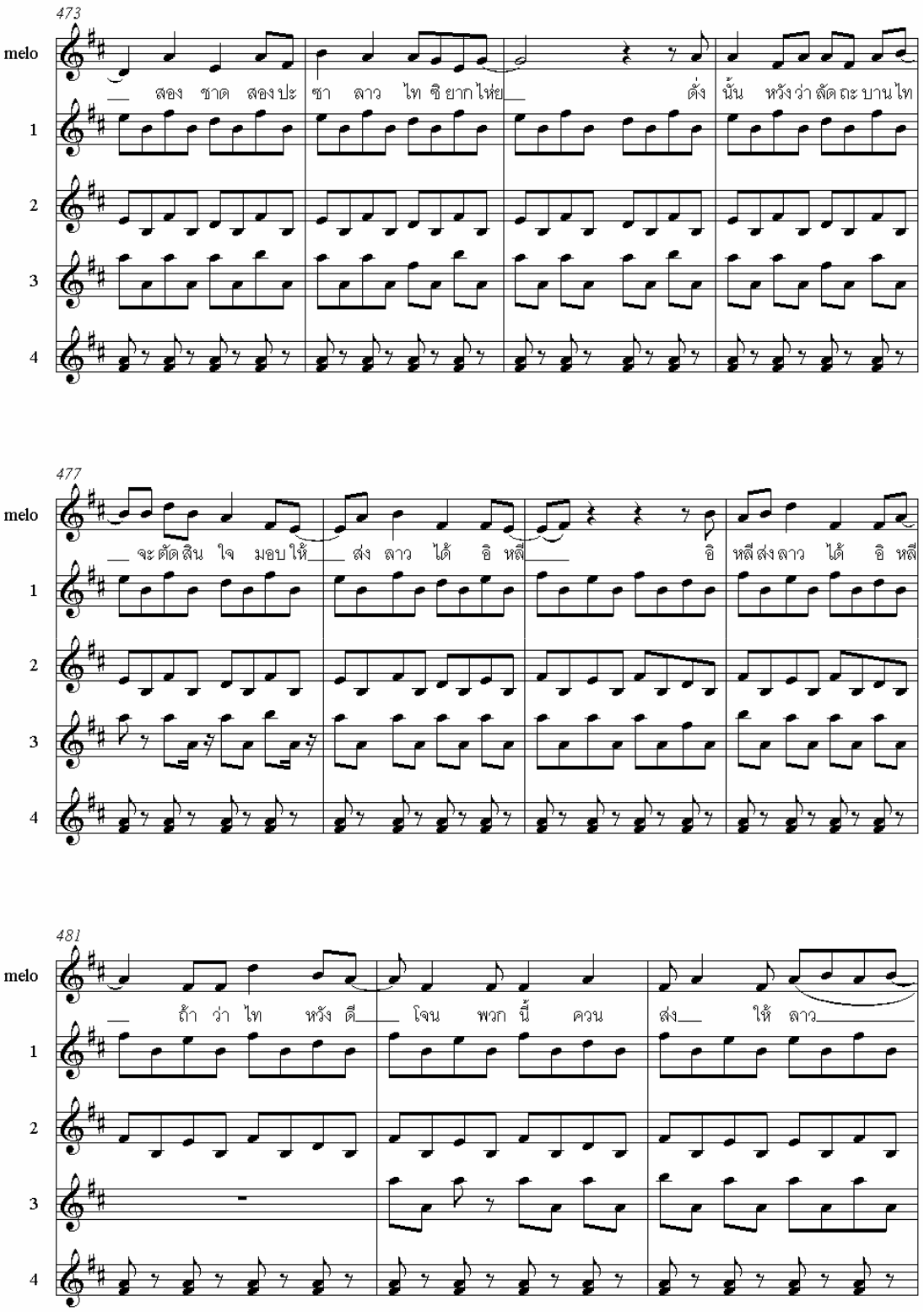
473
melo
1
2
3
4
สอง ชาด สอง ปะ ซา ลาว ไท ซิ ยาก ไห่ ดั่ง นั้น หวัง ว่า ลัด ถะ บาน ไท
477
melo
1
2
3
4
จะ ตัด สิน ใจ มอบ ให้ ส่ง ลาว ได้ อิ หลี อิ หลี ส่ง ลาว ได้ อิ หลี
481
melo
1
2
3
4
ถ้า ว่า ไท หวัง ดี โจน พวก นี้ ควน ส่ง ให้ ลาว
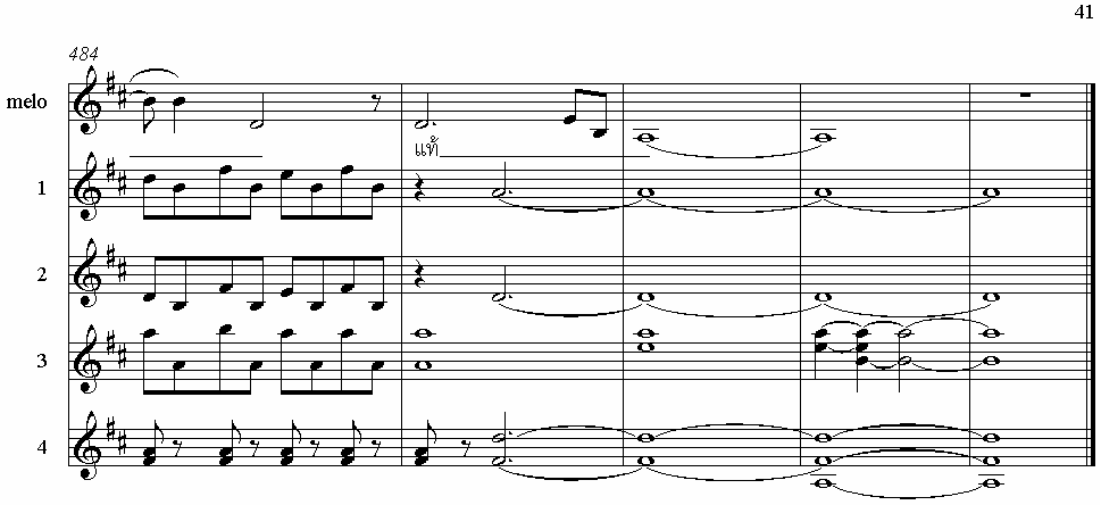
484
melo
1
2
3
4
แล้ว

ภาคผนวก ข
คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

๑. ประวัติส่วนตัว

- ชื่อ / นามสกุลอะไร
- เกิด วันที่เท่าไหร่ เดือน ปี อะไร
- ชื่อบิดา / มารดา / พี่ / น้อง / สามี / ภรรยา / บุตร และบุคคลในครอบครัวชื่ออะไรบ้าง
- เกิดที่ไหน
- ปัจจุบันอยู่ที่ไหน / เป็นบ้านของใคร / มีบ้านที่อื่นอีกหรือไม่
- บุคคลในครอบครัวคนใดบ้างที่เป็นหมอลำ
- นอกจากการแสดงหมอลำแล้วประกอบอาชีพอื่นหรือไม่

๒. ประวัติการศึกษาสายสามัญ

- เรียนหนังสือจบชั้นไหน
- จากโรงเรียนอะไร
- อยู่ที่เมือง/แขวงอะไร
- เพราะเหตุใดจึงไม่เรียนต่อ

๓. ประวัติการศึกษาสายศิลปะ (หมอลำ)

- ใครเป็นครูผู้สอนการแสดงหมอลำ
- ครูของครูชื่ออะไร (สอบถามขึ้นไปให้มากที่สุด)
- เรียนหมอลำตั้งแต่อายุเท่าไหร่
- ใครเป็นผู้ที่ให้การสนับสนุนในการเรียนหมอลำ
- วิธีการเรียนหมอลำเรียนมาอย่างไร
- กลอนลำที่ใช้นำมาจากไหน
- เป่าแคนเป็นหรือไม่

๔. ประวัติและผลงานเกี่ยวกับการแสดงหมอลำของผู้ให้ข้อมูล

- ได้ถ่ายทอดวิชาหมอลำให้ผู้ใดบ้างหรือไม่/วิธีสอนทำอย่างไร
- คุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นหมอลำมีอะไรบ้าง
- ออกงานแสดงหมอลำเมื่ออายุเท่าไหร่/เล่าเหตุการให้ฟัง
- หมอลำที่ร่วมแสดงด้วยมีใครบ้าง
- มารวมกลุ่มจัดการแสดงหมอลำกับคณะทองบางได้อย่างไร
- หมอแคนที่ร่วมแสดงด้วยชื่ออะไร
- คิดว่าหมอแคนที่มีชื่อเสียง/มีความสามารถคือใคร
- เคยไปทำการแสดงที่ไหนมาบ้าง (แสดงบ่อย/ไกลสุด)
- มีผลงานการแสดงที่ได้รับการบันทึกเป็นเอกสาร/ภาพถ่าย/วีดิทัศน์/แถบบันทึกเสียง/CD/VCD/DVD หรือไม่
- รับงานแสดงบ่อยหรือไม่
- ในระยะเวลาอันใกล้นี้จะไปทำการแสดงที่ไหน เมื่อไหร่

๕. เกี่ยวกับหมอลำสีพันดอน

- หมอลำสีพันดอนมีประวัติความเป็นมาอย่างไร
- รู้จักพ่อเฒ่าอินทิลาด/หมื่นพมมะสาน หรือไม่
- ทำนองลำสีพันดอนในปัจจุบันกับในอดีต เหมือนหรือต่างกันอย่างไร
- เนื้อหาในกลอนลำกล่าวถึงอะไรบ้าง
- หมอแคนมีความสำคัญต่อการลำหรือไม่ อย่างไร
- ในการแสดงหมอลำ นอกจากแคนแล้วมีการใช้เครื่องดนตรีอื่นหรือไม่
- กิจกรรม/งานพิธีใด ที่มีการแสดงหมอลำสีพันดอน
- ขั้นตอนในการแสดงหมอลำเป็นอย่างไร
- ค่าตอบแทนที่เรียกจากผู้ว่าจ้างงานละเท่าไหร่
- ได้รับค่าตอบแทนจากหัวหน้าคณะครั้งละเท่าไหร่
- เวลาแสดงแต่งกายอย่างไร
- มีปัญหาและอุปสรรคในการสืบทอดการแสดงหมอลำหรือไม่ อย่างไร
- ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่นการไหว้ครู การบูชาภูติผีปีศาจมีหรือไม่
- “อ้อ” คืออะไร

- รับอ้อมาจากใคร
- พิธีคายอ้อและพิธีจำเริญอ้อ มีลำดับขั้นตอนอย่างไร
- รัฐบาลให้ความสำคัญแก่หมอลำมากน้อยเพียงไร

๖. หมอแคน

- หัดเป่าแคนมาจากใคร/เมื่ออายุเท่าไหร่
- แคนที่มีคุณภาพดี ควรทำมาจากวัสดุอะไร
- ช่างทำแคนที่มีฝีมือในการทำแคนคือใคร
- แคนที่ใช้ได้มาจากไหน/ใครเป็นผู้ทำ
- ทำ/ซ่อมแคนเป็นหรือไม่
- ถ้าทำ/ซ่อมแคนเป็น ทำอย่างไร วัสดุที่ใช้นำมาจากไหน (สถานที่/ราคา/วิธีหา) อุปกรณ์ที่ใช้มีอะไรบ้าง
- ถ้าทำ/ซ่อมแคนไม่เป็น ซื้อมาจากไหน ใครเป็นผู้ทำ/ซ่อม
- การดูแลรักษาแคนทำอย่างไร
- นอกจากเป่าแคนในการแสดงหมอลำสีพันดอนแล้วเป่าในการแสดงอื่นๆ หรือไม่ มีความแตกต่างกันอย่างไร
- หมอลำที่ดี/มีความสามารถควรมีคุณสมบัติอย่างไร

๗. ความรู้สึกของผู้ชม

- หมอลำที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในอดีตและปัจจุบันชื่ออะไรบ้าง
- หมอลำที่ยังทำการแสดงอยู่ในปัจจุบันมีใครบ้าง
- ชอบการแสดงของหมอลำคนใด/เพราะเหตุใด
- เพราะเหตุใดจึงเลือกใช้หมอลำคณะทองบางมาจัดการแสดง
- งาน/กิจกรรมหรือพิธีอะไรที่จะต้องใช้หมอลำ
- เพราะเหตุใดจึงต้องมีการแสดงหมอลำในงานพิธีต่างๆ
- นอกจากการแสดงหมอลำสีพันดอนแล้ว ในชุมชนนั้นๆมีมหรสพอื่นๆอีกหรือไม่
- ถ้าไม่ใช้หมอลำจะเลือกใช้การแสดงอะไรแทน/เพราะเหตุใด
- หมอลำในอดีตเหมือนหรือแตกต่างกันกับในปัจจุบัน
- รู้จักที่อยู่ของหมอลำ/หมอแคน คนใดบ้าง

- การจัดการศึกษาในโรงเรียนมีวิชาที่มีเนื้อหาวิชาเกี่ยวกับดนตรี-นาฏศิลป์มากน้อยเพียงไร อย่างไร

- ถ้าต้องการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการแสดงหมอลำควรศึกษาจากใคร

ประวัติการศึกษาและการทำงาน

ชื่อ - นามสกุล นายกฤษฎา สุขสำเนียง

วัน เดือน ปี เกิด ๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๗

ภูมิลำเนา/ที่อยู่ปัจจุบัน ๙๔๖/๑๖ ถนนพรานนก แขวงบ้านช่างหล่อ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

การศึกษา (สามัญ)
- ปีการศึกษา ๒๕๓๖ นาฏศิลป์ชั้นสูง (ดุริยางค์ไทย) วิทยาลัยนาฏศิลป
- ปีการศึกษา ๒๕๓๘ ปริญญาตรี (ศศ.บ.) วิทยาลัยนาฏศิลปสมทบคณะนาฏศิลป์และดุริยางค์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

การศึกษา (ดนตรี) เรียนดนตรีไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ กับ อาจารย์วิจักร เย็นเปี่ยม ผศ.ฉรงค์ เขียนทองกุล อาจารย์เยาวภา เนตรสุวัน อาจารย์ปี๊บ คงลายทอง อาจารย์จักรายุทธ ไหลสกุล ครูบุญชุบ เกิดมณี ครูเบญจรงค์ ธนโกเศศ อาจารย์เฉลิม ม่วงแพรศรี อาจารย์จิรัส อาจณรงค์ ตามลำดับ

ประสบการณ์การทำงาน

ด้านการแสดง บรรเลงดนตรีไทยในโอกาสและสถานที่ต่างๆ เช่น โรงละครแห่งชาติ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมด้านดนตรีไทยในต่างประเทศอีกหลายประเทศ

ด้านการสอน
- พ.ศ. ๒๕๓๓ – ๒๕๓๙ โรงเรียนวัดราชนัดดา
- พ.ศ. ๒๕๓๕ – ๒๕๔๓ โรงเรียนวรรณวิทย์
- พ.ศ. ๒๕๓๙ – ปัจจุบัน นิเทศการสอนให้แก่นักศึกษาระดับปริญญาตรี ของสถาบันการศึกษาต่างๆ
- พ.ศ. ๒๕๓๙ – ปัจจุบัน โรงเรียนปทุมคงคา